

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIZNICA

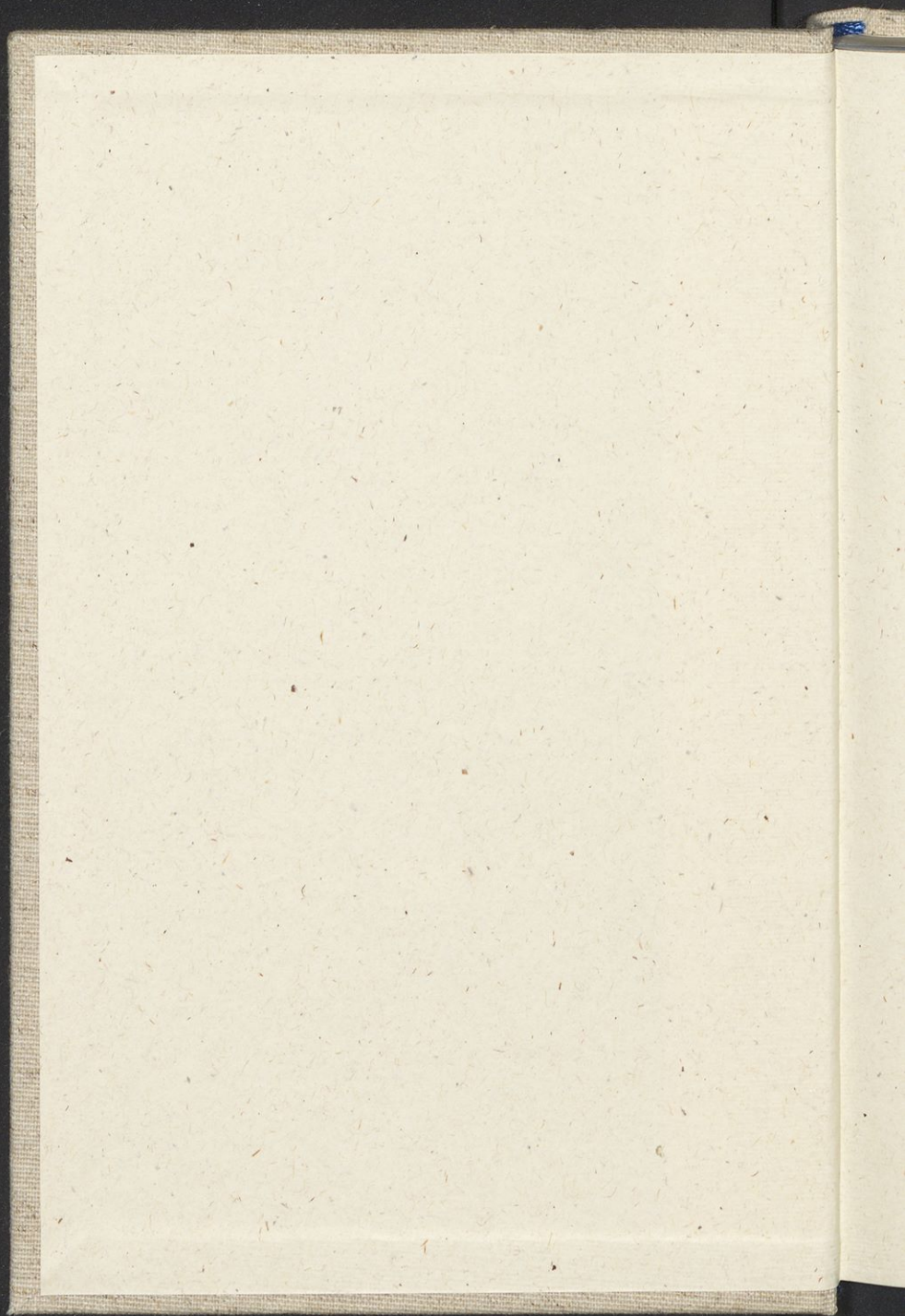
DS

II 45 032₁, 7

030033109

COBISS ©

FRAN RAMOVŠ

HISTORIČNA GRAMATIKA
SLOVENSKEGA JEZIKA

VII.

DIALEKTI

V LJUBLJANI 1935

ZALOŽILA UČITELJSKA TISKARNA

ZNANSTVENO DRUŠTVO ZA HUMANISTIČNE
VEDE V LJUBLJANI

DELA

I.

FRAN RAMOVŠ

HISTORIČNA GRAMATIKA
SLOVENSKEGA JEZIKA

V LJUBLJANI 1935

NATISNILA UČITELJSKA TISKARNA

(PREDSTAVNIK FRANCÈ ŠTRUKELJ)

FRAN RAMOVŠ

HISTORIČNA GRAMATIKA SLOVENSKEGA JEZIKA

VII.

DIALEKTI

V LJUBLJANI 1935

ZALOŽILA UČITELJSKA TISKARNA

II. 45032 a

FRAN RAMOVŠ
HISTORIČNA GRAMATIKA
SLOVENSKEGA JEZIKA

VII
DIALEKTI

Frel 3793/1912

V LJUBLJANI 1988
ZALOŽBA UCITELJSKA TISKARNA

Vsebina.

	Stran
Transkripcija	VII
Uvod: o dialektizaciji slovenskega jezika	XI
Opis dialektov	1—193
Koroška dialektična skupina	1
Ziljski dialekt	7
Rožanski dialekt	11
Obirski dialekt	18
Podjurski dialekt	19
Mežiški dialekt	25
Remšniški dialekt	27
Rezijanski dialekt	30
O dialektih na slovenskem jugozapadu	42
Beneško - slovenski dialekti	51
Terski dialekt	53
Nadiški dialekt	56
Briski dialekt	58
Kraški dialekt	61
Notranjski dialekt	69
Slovenski dialekti v Istri	73
Obsoški dialekt	76
Borjanski govor	78
Kobariški govor	78
Bovški govor	80
Rovtarska dialektična skupina	82
Tolminski dialekt	82
Banjški govor	86
Cerkljanski dialekt	87
Črnovrški dialekt	92
Poljanski dialekt	94
Škofjeloški govor	99
Logaški govor	101
Horjuljski dialekt	102
O slovenskih centralnih dialektih	106
Selški dialekt	110
Gorenjski dialekt	114
Dolenjski dialekt	123
Medijski govor	133

	Stran
Belokrajinski dialekti	135
Šokarski govor	136
Osrednji belokrajinski govor	137
Privrški govor	141
Kostelski govor	142
O štajerskih dialektih	145
Bizeljsko - obsotelski dialekt	150
Savinjski dialekt	156
Osrednji štajerski dialekt	160
Pohorsko - kozjaški dialekt	164
Kozjaški govor	168
Severnovzhodna štajerska dialektična skupina	170
Goričanski dialekt	174
Prleški dialekt	177
Prekmurski dialekt	183
Zaključek	195
Stvarno kazalo	197
Besedno kazalo	203
Popravki	205
Zemljevidni črtež	

Transkripcija.

V sledečem opisu slovenskih dialektov sem v glavnem uporabljal znake, ki so v slavističnih in indoevropskih lingvističnih delih običajni; podroben opis zato ni potreben in podam tu le splošen pregled znakov.

1. Vokali.

- i, e, a, o, u* — osnovni vokalni tipi brez posebne označbe pomenijo z ozirom na artikulacijsko energijo in vokalno kvaliteto indiferenten vokal;
- e, ø* — pika pod vokalom označuje napeto tvorbo in ozkost (zaprtost) vokala;
- é, ó* — pika nad vokalom označuje izredno močno napetost in ozkost;
- e, ø* — vejica pod vokalom pomeni širokost (odprtost) vokala;
- e, ø* — kljukica proti desni pomeni nosni izgovor vokala;
- e, ø* — dve piki pod vokalom pomenita napet in zasopel (luftefüllt) vokal;
- e, ø* — strešica pod vokalom pomeni kvalitetno neizrazitost vokala;
- e, ø* — obrnjena strešica spodaj znači, da je glas nezveneč;
- e, i* — polkrog pod vokalom pomeni kratke implozivne ali eksplozivne vokale v pravih in nepravih diftongičnih zvezah;
- e, ø* — krožec pod vokalom označuje srednjejezične (mixed) vokale; barvo vokala podaja znak osnovnega vokala nad njim;
- ə* — neopredeljeni srednjejezični vokal (polglasnik), ki ga uporabljamo takrat, kadar posebna pažnja na artikulacijo jezika (glede razdalje jezika od neba in glede napetosti jezične mišice) in na toničnost zloga ni potrebna; znak za polglasnik knjižnega govora;

- ě, ě — visoki, napeti, sprednji, motno zveneči *e* in *i*, gl. str. 12. (jasen pa je *i*);
 ä — izredno široki (napeti in nenapeti) *e*;
 ü — ustnično zaokroženi sprednji *i*;
 ö — ustnično zaokroženi sprednji *e* (*e* in *e*);
 ú — visoki, napeti, zaokroženi *i* v znotranji legi vokalov sprednjega reda;
 y — sprednje-srednji visoki vokal z nenapeto jezično obliko in rahlo obrobno ustnično zaokroženostjo gl. str. 61; — znak za psl. jery;
 á — sprednji jasni vokal *a* (med ä in navadnim *a*);
 â — zelo široki *o*;
 û — izredno ozki, napeti *o*, skoraj že *u*;
 é — znak za psl. jat;
 ъ, ь — znak za psl. polglasnika.

2. Konzonanti.

V psl. besedah imajo *t, d, ch* običajno psl. vrednost; spodaj pa si slede glasovi v vsaki vrsti v tem-le redu: zaporniki, pri-porniki, afrikate, likvide, nosniki;

bilabialni:	<i>p, b</i>	<i>f, w, b</i>	—	—	<i>m</i>
labiodentalni:	—	<i>f, v</i>	—	—	—
interdentalni:	—	<i>β</i>	—	<i>ʃ</i>	—
alveolarni:	<i>t, d</i>	<i>s, z, š, ž</i>	<i>c, ɟ, č, ċ</i>	<i>l, r</i>	<i>n</i>
cerebralni:	—	<i>ʂ, ʐ</i>	—	—	—
palatalni:	<i>tʃ, dʃ</i>	<i>š, ž, š, ž, ʃ, j</i>	<i>č, č</i>	<i>ʎ, ʎ</i>	<i>ɲ</i>
postpalatalni:	<i>tʃ, dʃ, kʃ, gʃ</i>	<i>ʃ, ʃ</i>	—	—	<i>ɲ</i>
velarni:	<i>k, g</i>	<i>x, ɣ</i>	—	<i>ʁ</i>	<i>ŋ</i>
uvularni:	—	—	—	<i>ʁ</i>	—
faringalni:	<i>q</i>	<i>h</i>	—	—	—

3. Ostali znaki.

- á: ´ pomeni rastoči dolgi poudarek;
 â: ` pomeni rastoči kratki poudarek;
 ã: ˘ pomeni rastoči nadkratki poudarek;

- â: ^ pomeni padajoči dolgi poudarek;
 â: " pomeni padajoči kratki poudarek;
 ā: - pomeni dolžino;
 ā: ˇ pomeni kračino;
 ā: ~ pomeni nazalnost glasu in zloga;
 r: ◦ pod sonornimi konzonanti znači njihovo zlogotvornost;
 b: ˇ pod zvenečimi glasovi pomeni pojemanje zvenečnosti
 tekom trajanja glasov;
 p̣: ° nad glasom pomeni, da je glas pridahnjen;
 ʔ: ° pred glasom pove, da je mirna artikulacija (pavza) med
 implozijo in eksplozijo glasu dolga;
 °a: ° pred glasom znači slab pridih;
 q, i: male črke pomenijo šibko artikulacijo, kratko trajanje,
 prehodnost glasov.

Uvod: o dialektizaciji slovenskega jezika.

Majhno je ozemlje slovenskega jezika, ki se je razvil v enega izmed najbolj členovitih slovanskih jezikov. Dve dejstvi more vsak ugotoviti: da je število slovenskih dialektov zelo veliko in da je ta bujna razčlenjenost že dokaj stara. Že Primož Trubar, ki je hotel s svojo knjigo biti vsem Slovencem umljiv, je mogel napisati v *Evang. Matevsha A 2b*: Kadar ta Slouenski Jefig fe poufod glih inu veni vishi ne gouori, drigazhi gouore sdoftimi beffedami Crainzi, drigazhi Coroshzi, drigazhi Shtajerij inu Dolenci tar Bfiaki, drigazhi Krashouci inu Iftriani, drigazhi Crouati. Seveda pri tem ni mislil samo na leksikalične razlike; fonetičnih se je gotovo tudi zavedal (prim. njegovo nedosledno pisavo za dolgi *é*); predvsem pa se ta njegova preprosta, a vendar točna izjava nanaša na splošni akustični vtis posameznih dialektov, saj drugače bi človek skoro ne mogel razumeti, kako je mogel skoro do pike natančno navesti vse osnovne slovenske dialekte; njegovi izrazi nam namreč povedo isto, kar zdaj mi izražamo s besedami, da ima slovenski jezik sedem osnovnih dialektov: gorenjskega (Trubar je pritegnil sem še dolenjskega, kakor se govori po zapadnem in osrednjem Dolenjskem, torej tudi svoj govor; sam pravi dalje: *Obtu fmo mi letu nashe dellu vta Crainski Jefig hoteli poftauti*; pri tem je zanj odločala pač da predvsem velika razlika med zapadno in vzhodno dolenjščino), koroškega, štajerskega, dolenjskega, panonskega in primorskega, le rovtarski ni samostojno naveden in si moramo misliti, da je zajet v kraškem. Ni pa se zavedal Primož Trubar samo teh glavnih dialektov; dobro mu je bilo znano, da se govor od vasi do vasi izpreminja; v predgovoru *Novega Testamenta I. a 4b-a* pove to z besedami „die slovenische Sprache nicht allein in einem Land anderst, dann in dem andern, sonder oft über 2. oder 3. Meil, ja auch oft in einem Dorf mit vilen Wörtern vnd Accentibus anderst vnd ungleich geredt.“ Njegov izraz „akcent“ vsebuje pač vso ne pobleže določeno različnost in barvenost vsega govora; današnji povprečni izobraženec se pravtako izraža.

Ortografska vprašanja v začetni dobi slovenskega knjižnega jezika so tudi le odsev velike slovenske jezikovne razčlenjenosti. Spomnimo se samo na predgovor v postili Seb. Krelja, na njegove ortografske reforme, na odločitve, ki sta jih J. Dalmatin in A. Bohorič v praksi in gramatiki izvedla; tudi pri teh se javljajo dialektične diference kakor *ej* : *e* za *é*, *u* : *o* za dolgi *o*, *dl* : *l* v participih tipa *kradla* itd., da ne govorimo o leksikalnih, ki so se jih prvi pisci tem laže in tem bolj zavedati mogli in so nanje opozorili v kratkih diferencialnih slovarčkih (Dalmatinove Mozesove Bukve in njegova Biblija). Hieronim Megiser je v svojem Thesaurus Polyglottus na več krajih priča tega; tudi on navaja predvsem razlike v besednem zakladu (prim. za kranjsko proti koroškemu: *zhible* — *buzhele* I. 101; *jermen* — *remen* I. 815; *rebra* — *grad* I. 359; *sem*, *lesim* — *toffej* I. 648; *ne* — *kar* II. 125; *fyd* — *myr* II. 75 itd.), večkrat pa tudi razne fonetične razlike, ki jih mora tudi moderna dialektologija upoštevati za značilne, kakor razliko v razvoju *ɤ* in *ɛ* (*dan* : *den* I. 422; *dien* I. 538; *dauri* : *duri* : *dueri* I. 657; II. 297), v razvoju *é* (*mleku* : *mlieko* I. 767; *lep* : *liep* II. 360), v razvoju začetnega *j*- (*jaiza* : *aiza* II. 186; *jujhina* : *vushna* II. 55), izpremembe skupine *ta* (*iablan* : *abuon* II. 16) in predkonzonantičnega ter končnega *-t* (*iabelku* : *Abuuku* II. 16; *oll* : *vo* I. 243), različnost razvoja, zavisno od akcentskega mesta (*sestra* : *sastra* II. 538), različno tvorbo števnikov (*šhtiridefet* : *šhtirired* II. 374) itd. Pozneje se vse takšne razlike niso toliko poudarjale, zato pa so se same v praksi uveljavljale; ker je pač tako nanoslo, da so skoro vsi pomembni pisatelji bili doma na Gorenjskem, je v knjižni slovenščini pričel prevladovati gorenjski dialekt, to tembolj, ker je tudi kulturno središče Slovencev bilo na gorenjskih tleh. Pa to se nanaša že na kulturni dialekt, ne več na naravne.

Jezikovni spomeniki pričajo za to, da se je slovenska dialektizacija začela zgodaj. Naš najstarejši pisani vir, brižinski spomeniki izpod konca 10. stoletja, vsaj grafično ne izkazujejo še nikakršnih takih dialektičnih pojavov, ki bi bili res značilni takrat in tudi še danes. V njihovem jeziku je več potez, ki jih srečamo še v današnji koroščini; ker govore tudi zgodovinski momenti nedvomno za to, da je govor, ki nam je v brižinskih spomenikih ohranjen, živel na Koroškem, kaj bi bilo bolj enostavnega, kakor da imamo te poteze že za značilne koroške. Ali če so za današnjo koroščino značilne, s tem še ni dokazano, da so bile značilne tudi za koroščino

10. stoletja; šele takrat bi jim smeli to oznako pripisovati, če bi mogli za takratne izvenkoroške govore dokazati, da teh potez niso več imeli. Prav tega pa ne moremo; še manjša postane verjetnost koroških dialektičnih značilnosti za 10. stoletje, če si pobljže ogledamo dozdevne koroške črte v brižinskih spomenikih: primarni *dl* nekdanj ni bil omejen samo na ziljski dialekt kakor je danes; *modliti* nam je zdaj ohranjeno celo samo v štajerskih govorih; *venči* je lastno tudi vsem primorskim dialektom, enako tudi kontrakcija tipa *moja* > *ma*, ki jo moremo posredno dokazati tudi za osrednja slovenska narečja; nosnika *o*, *e*, če sta tudi še tako različno grafično podana, prav z ničemer ne kažeta na kako značilno koroško razvojno tendenco. Jezik brižinskih spomenikov dopušča samo to-le oceno; v ohranjenih spomenikih izkazani jezik ni enoten; ta neenotnost pa ni odsev dveh različnih dialektov (krajevne diference), marveč dveh časovno različnih razvojnih štadijev, kajti vsaka neenotnost kaže razmerje starejše jezikovne oblike do mlajše ali pa narobe (*dl* : *l*; *moje* : *mě*; *jego* : *jega* itd.); s tem seveda ni rečeno, da je vsakršna krajevna razlika nedopustna, a vezana je vendarle na območje istega dialekta, za naš primer na koroščino; starejši štadij je prepisan iz predloge, iz mlajšega pa odseva govor prepisovalca; oni se je naučil slovenskega jezika v tem kraju, ta v onem, oba na Koroškem, pa ne ob istem času. Brižinsko *dl* imeti za ziljsko potezo, *l* pa — recimo — za rožansko ali podjunsko, za to nismo upravičeni; današnje stanje še ni nikakršen dokaz za to, da je tudi v 10. stoletju bilo tako kot je danes; moremo domnevati, da je neki slovenski govor na Koroškem v teku 10. stoletja asimiliral *dl* > *l* in ta dva štadija, izvorni in zaključni, sta po raznih predlogah in prepisih izkazana tudi v ohranjenem primerku. Nič ni v jeziku brižinskih spomenikov takega, kar bi ne bilo ali splošno slovensko ali pa vezano s prvotno slovenščino; nič ni v njem tipično koroško-dialektičnega. Seveda s tem ni rečeno, da velja za vse slovenske govore 10. stoletja isto. Jezik alpskih in kraških Slovanov se je v času od priselitve do konca prvega tisočletja razvijal ne le v isti smeri in s tem izobrazeval in oblikoval svojo samostojnost v krogu slovanskih jezikov, marveč se je obenem in sproti že usmerjal v različne dialektične razvoje. To je po naravi jezikovnega razvoja samo po sebi umljivo, čeprav tega z jezikovnim gradivom iz teh dob ne moremo dokazati. Več kot verjetno je na primer, da sta se zastopnika *o* in *e*, *ɔ* in *ɛ*, *ɛ* itd.

glasila v koroščini 10. stoletja drugače kot v dolenski; današnja razlika kor. \bar{o} , \bar{e} ; \bar{e} ; $i\bar{o}$ proti dol. uo , ie ; \bar{a} ; $e\bar{i}$ bi mogli za 10. stoletje izraziti nekako takole: \bar{o} , \bar{e} ; \bar{a} ; \bar{e} proti o , e ; a , e ; ali z grafiko brižinskih spomenikov je tako prvo, kot drugo približno podano.

Iz poznejših slovenskih jezikovnih spomenikov, nekako 400 do 500 let mlajših, pa nam odseva že vsa današnja dialektična pestrost: v prisegah kranjskega mesta bereš gorenjščino, v stiškem rokopisu dolenski, v beneško-slovenskem rokopisu iz zadnjega desetletja 15. stoletja beneško slovenski itd. Bilo bi napačno, če bi odmerjali slovenski dialektizaciji dobo prvih pet stoletij tega tisočletja. Res je verjetno, da so se v alpski slovenski najprej razvili tisti pojavi, ki so svojo kal imeli že v praslovenski; njihov razvoj je bil nekako dovršen do 11. stoletja in zato, ker je bila dispozicija za to razvojno smer praslovensko-dialektična, imamo iste razvojne rezultate v vsi alpski slovenski, v vseh slovenskih dialektih. Ob postajanju slovenske jezikovne individualnosti pa so bili spočeti zametki za nove razvojne smeri; ti zametki so se razvijali včasih morda celo bolj hitro kot praslovensko-dialektični, od katerih so se razlikovali po tem, da so si razvojni radij šele pridobivali, dočim je bil onim že dan, latenten vsi podedovani jezikovni osnovi. Ta radij pa so določevale prilike nove domovine. Da so ti novi pojavi časovno mlajši po spočetju in večinoma po končnem rezultatu, je samo po sebi umljivo; ni pa med prvimi in drugimi nobenega preloma ali zarez, zato tudi ne smemo kake, če še tako približno odmerjeni dobi pripisovati dialektizacije slovenskega jezika. Alpska slovenska t. j. en praslovenski dialekt, ki je v sebi tudi že imel raznolikosti dialektičnega značaja, se je od vsega početka (od 6. stoletja dalje) razvijal tako, da so nekatere inovacije zajele vse njegovo ozemlje, druge, spočete že v novi domovini, pa so si mogle osvojiti samo posamezne predele; prav te so osnova današnjih dialektov.

Vprašati se hočemo najprej, ali moremo ugotoviti, da je jezik alpskih Slovanov že v 6. stoletju imel kake dialektične razlike. Kar nam je sporočenega jezikovnega gradiva v dobi od 6. do 10. stoletja in oblika, v kakršni nam je to gradivo podano, nas pravzaprav silita k mnenju, da gre za enotno jezikovno osnovo: ne bi mogli navesti niti enega primera, kjer bi imeli izkazano razliko v vokalizmu in akcentuaciji, tudi ne v konzontizmu (pa recimo, da bi tu diferenca dl : l že od vsega početka

bila podana, čeprav tega dokazati ni mogoče), še manj v oblikovnem sestavu. To pa ni še nikakršen dokaz za enotnost alpske slovanščine; gradiva je vse premalo, njegova sporočena oblika je kaj približna. Pa tudi ne glede na vse to vemo iz form danes živih govorov in jezikov, da o kaki idealni enotnosti jezika sploh ne moremo govoriti; kar velja za danes, to je veljalo tudi nekdanj in vselej; zgodovina jezikov nam je priča tega. Če govorimo in če smo takorekoč prisiljeni govoriti o enotnem alpsko-slovanskem jeziku, tedaj se zavedamo, da sprejemamo za njegovo prvotno dobo ta in ona lingvistična dejstva, lastna vsem govorom tega jezika, vemo pa tudi, da nam ni jasno, v kakšni časovni relaciji so si ta dejstva med seboj t. j. ne vemo, kdaj se je začel slovenski jezik, ne kdaj se je nehal praslovanski, z drugimi besedami: ni termina ne za eno, ne za drugo, ker je živi govor v stalnem formiranju in diferenciranju. Vzemimo za primer skupino *tort-*; znano nam je, da se je ta skupina v slovanskih jezikih različno razvijala; vemo tudi vsaj približno, kdaj je nova oblika nastala (v 8. ali 9. stol.); ali naj rečemo, da je to dejstvo še praslovansko-dialektično, eden znakov, ko se prvotna enotnost pričenja drobiti? Mnogi imajo to za praslovansko diferenciacijo, drugi stavijo te pojave že v samostojno razvojno dobo posameznih slovanskih jezikov. S tega ali onega vidika imajo oboji prav, le da vsak praslovansko dobo in enotnost malo različno pojmuje. Eno je prav gotovo že praslovansko, to namreč, da je že v praslovanščini bila nastala situacija, ki je nujno zahtevala, da se oblika *tort-* izpremeni. Zato smemo ta pojav, ki sega po svoji nujnosti v praslovanščino, čeprav je po svojih rezultatih zajet v razvoj posameznih slovanskih jezikov, smatrati za praslovansko utemeljen; tako moramo presojati tudi še marsikak drug pojav (na primer razvoj *t* in *d*, asimilacijo $dl > l$) in nič drugačno ni razmerje med rekonstruirano prvotno slovensko obliko in odgovarjajočimi slovenskimi dialektičnimi formami. Pri tem ni važno, ali je vzrok razvoja znan, umljiv in razložljiv. Celo pri tistih lingvističnih pojavih, ki jih običajno imenujemo brezpogojne, moramo suponirati postanek take situacije, ki je nujno zahtevala razvoj v izkazani smeri, čeprav je morda vedno ne moremo točno označiti in za njo ne najdemo zaznatnih znakov. Če govorimo na primer o razvoju *é*-ja v slovenščini, nam je čisto jasna zavisnost od kvantitete in akcenta; ugotoviti moremo: a) v dolgih zlogih *e* ali *eí*; b) v kratkih *i* ali *ə* in podobno. A že diferenca *e* proti

eĭ zahteva, da ugotovimo neko neznano zavisnost širšega obsega: opišemo jo s tem, da imamo *e* tam, kjer je ves govor dobil palatalen karakter, hitrejši potek, tendenco h krajšanju izrazitih dolžin, *eĭ* pa tam, kjer je ves govor postajal zategel, počasen in je izbiral nižje vokalične variante s tendenco do indiferentnega glasovnega karakterja v splošnem. Tako zavisni tudi $e > e$: *eĭ* od cele vrste govornih nujnosti.

Enoten alpsko-slovanski jezik, kakršnega imamo pri naših študijah v mislih, torej ni nikdar eksistiral kot vezan na neko določeno dobo in znano ozemlje. Kadar govorimo o njem, se zavedamo, da je to izraz za daljši jezikovni razvoj, ki se je vršil v prvih stoletjih po naselitvi Slovanov v Alpah in na Krasu. Po raziskovanjih rekonstruirane oblike ne spadajo vse v isto dobo; one predstavljajo le skupno izvorno obliko za vse slovenske dialekte, ta pa je bila zdaj in tu mlajša, drugič in tam pa starejša.

Razvojna epoha prvotne alpske slovansčine, tako pojmovana, je imela v sebi že različnosti med posameznimi govori. Nekatero moremo skoro dokazati (*dl* : *l*), pri drugih nam pa primerjanje odgovarjajočih si faktov v posameznih dialektih daje možnost, da zgodnjo razliko slutimo. Ta je bila sprva majhna, zato jo moremo ugotoviti šele potem, ko je različna razvojna smer rodila povsem različne končne rezultate. Čas je komaj zaznatne diference razmikal čedalje bolj, nove prometne zveze in možnosti, dane po naravi in ureditvi, pa so dajale novim pojavom nove smeri in jim določevale nove obsege; nastajala je čedalje bolj občutna in izdatna razlika med posameznimi deli; stara, kolikor toliko enotna jezikovna oblika je dobila na več krajih samostojno razvojno smer, ki vodi do posameznih slovenskih dialektov. V čem se je ta samostojnost izražala? V tem, da je tu ves govor, način artikuliranja in prednašanja, postajal drugačen kot tam; da je ta različni način zahteval samosvoje izpreminanje vokalov in tudi konzonantov, posebno zložno, besedno in stavčno intonacijo; šele v drugi vrsti pridejo v poštev tudi morfološke, sintaktične in leksikalične posebnosti. Po drugi plati pa se samostojnost izraža še v pojavih, ki jih je dialekt obdržal neizpremenjene, dočim jih je drugi izpremenil. Tako se v vsakem govoru staro menja z novim; v tem pogledu (na primer leksikalnem, oblikovnem) more isti govor biti zelo arhaičen in konservativen, v onem (glasoslovnem, akcentskem) pa zelo mlad, daleč razvit ali narobe in podobno.

Iz obsega takih dialektičnih inovacij, mlajših kakor tudi zgodnjih, ki so se razprostrle po dokaj obsežnem ozemlju, moremo sklepati, da se lega posameznih osnovnih dialektov bistveno ni nič izpremenila. Ob robovih je število medsebojnih stikov ščāsoma, ko se je prebivalstvo pomnožilo in si je z novimi naselitvami zveze ugladilo, naraslo; nastajale so nove enote, v njih zopet novi samostojni razvoji, novi, manj obsežni dialekti, ki pa niso zabrisali starih zvez med sosednjimi osnovnimi dialekti. Po teh zvezah je vsak dialekt tako tesno zezan s svojimi sosedi in člen je s členom tako sprijet (zdaj se zveza kakega pojava zrahla in preneha, zato pa prično spajati drugi pojavi), da postane variacija občutno zaznatna šele na večjo razdaljo. To zmanjšuje vsaj deloma pomen posameznih pojavov za značilnost dialektov, ki se kaže bolj očitno — čeprav je to težje opisati — v melodiji, ritmu, tempu, artikulacijskem načinu itd., skratka v splošnem akustičnem vtisu.

Celotnost, na ta način s skupnimi zvezami in menjajočimi se zapleti dograjena, je le tu pa tam ali zares ali pa le navidezno raztrgana. Skoro ob vsem vzhodnem robu slovenskega ozemlja opažamo delne motnje, ki so nastale zaradi poznejšega, po sili sproženega gibanja starega stanovništva in pritoka novega prebivalstva iz južnih neslovenskih pokrajin. Če se je to gibanje vršilo v starih dobah, se je do danes organska zveza s sosednjimi dialekti takorekoč popolnoma vzpostavila; v vzhodnem delu Slovenskih goric nas pa vendar na prvi mah začudi, da sta izoglosi $\sigma > o\gamma$ in dolgega $\acute{e} > e\acute{i}$, ki zajemata ozemlje osrednjega Štajerskega in Prekmurja, po prleškem \bar{o} , \bar{e} pretrgani; iz tega dejstva nujno sledi, da se je moral prleški dialekt v to lego vriniti (gl. str. 146). Kljub temu pa je med govori v zapadnem in vzhodnem delu Slovenskih goric in Prekmurja toliko skupnih vezi, da moramo vse te govore smatrati za eno višjo enoto, sredi katere leži prav prleški dialekt; vršila so se torej med njimi močna izenačevanja, zdaj s te, zdaj z one strani, vendar niso mogla zabrisati in poenolčiti takih razlik, kakršne so izkazane v današnjem nasprotstvu ou , $e\acute{i}$: \bar{o} , \bar{e} . Kjerkoli pa se je organska enota porušila v mlajši dobi, tam do danes čas še ni mogel tujega asimilirati z domačim; v takih predelih imamo mešane govore (na prim. v Beli Krajini, deloma v severni Istri), formiranje raznolikih in raznorodnih pojavov v enorodno sestavo se še stalno vrši. Na izoglosnih robovih je tudi mešanje možno. Lep primer za to nam izkazuje pri razvoju dolgega zastopnika za \bar{v} in \bar{v} bizeljski dialekt, na čegar ozemlju se vrši

preplavljanje *a*-jevske plasti z *e*-jevsko (gl. str. 150). — Druge vrste motnje pa so le navidezne; tako je na prim. podjunsko narečje na Koroškem po vsem svojem sestavu organski vmesni člen med rožanskim, obirskim in mežiškim, ima pa za nekdanja *ʷ* in *ʋ* v zdaj dolgih zlogih isti refleks kot dialekti na Kranjskem in Primorskem in ne onega, ki ga imajo vsi koroški in štajerski dialekti; lega podjunskega dialekta je v *e*-jevskem pasu in od *a*-jevskega ga loči nele naravna ovira Karavank, marveč tudi še ozemlje obirskega dialekta. Ni težko dognati, da tu ne gre za isti pojav in tudi ne za paralelen razvoj; le današnji rezultat je isti, razvoj pa je različen in po razvoju je podjunski pojav vendarle v zvezi z *e*-jevskim pasom, kajti kranjsko-primorski *dân* je nastalo iz starejšega *dān*, *dā'n* (kakor shrv. *dân*), podjunsko pa iz skupnega koroško-štajersko-kajkavskega *dân*, *dēn*, *dēn*, *d'ən*. — Paralelni razvoji posameznih pojavov v geografsko ločenih predelih pa enotnosti ne motijo, kadar je paralelnost očitna in v skladu s celotnim razvojem; nič nas ne moti dejstvo, da ima tudi južni notranjski in severni istrski pas enakšno palatalizacijo velarnih konzontanov kakor gorenjščina in koroščina, ali da imamo akcentski premik *okô* > *oko* v treh med seboj ločenih predelih: v Reziji in na Zilji, na vzhodnem Koroškem in sosednjem zapadnem Štajerskem in pa v Poljanski dolini. Vsakršna drugačna neskladnost se kaj hitro izkaže kot tuja primes (na pr. delni tolminski *i* < *é* v Bohinju; otoki z *ya* < *ta* po Dolenjskem).

Izoglose, ki na ta ali oni način motijo ubrano medsebojno povezanost slovenskih dialektov, so pravzaprav tudi svoje vrste dokaz za to, da se prvotna lega osnovnih dialektov ni nič izpremenila. Moramo si zastaviti le še eno vprašanje: ali niso zgoraj omenjene, sicer ne velike, a vendarle nekakšne razlike v prvotni alpski slovenščini nastale pravtako zaradi kakega novega pritoka v še starejši dobi; tak prtok bi bil možen iz balkanske slovanščine. Zapeljivo je, ako bi si najpomembnejše zgodnje razlike kakor na prim. *dl* : *l*, *ē* : *ĕ* za *é* in *đ* : *ǰ* za *ʷ*, *ʋ* razlagali na sledeči način. Alpske Slovane je pripeljal v novo domovino oni dotok, ki se je iz zakarpatske praslovanske zemlje razlil čez zapadni del Karpatov in čez Donavo v Panonijo, od koder se je v drugi polovici 6. stoletja — po odhodu Langobardov v Italijo — pognal v Alpe in proti Krasu; člani tega severnovzhodnega (z današnjega slovenskega ozemlja gledano) dotoka so govorili *dl*, njihova *ʷ*, *ʋ* sta bila artikulirana malo bolj spredaj in malo nižje kot na pr.

ʋ in *ʋ* v solunski slovanščini in njihov *é* je bil najbrž bolj napeto tvorjen kot *é* v govoru balkanskih Slovanov; zato v dialektih, ki jih govore potomci članov tega dotoka, še danes *dl*, *e* < *ʋ* in *ʋ* ter *ē* za *é*. Poselili so vso slovensko zemljo, najbolj na gosto alpske doline. Nekaj desetletij pozneje pa je proti zapadu prodirajoči tok balkanskih Slovanov gosteje obljudil vzhodne predele današnje Slovenije; njihov jezik je imel že *-l-* ali pa je vsaj tako artikuliral skupino *dl* (gl. Hist. gram. II. § 110), da se je v kratkem morala razviti v *-l-*, glasovi *ʋ*, *ʋ* in *é* so pa imeli malo drugačno artikulacijo, kakor smo gori označili. Kjer je prevladal ta tok, tam so se tudi njegovi glasovi *ʋ*, *ʋ*, *é* obdržali.

Odslej sledeči razvoj je deloma izobraževal to, kar je že podedovana jezikovna osnova zahtevala, deloma pa je čisto nov, samostojen. Samostojna je bila na prim. tendenca, da se *ʋ* in *ʋ* drug drugemu približata in da sovpadeta v en sam glas; i tu i tam se je ta tendenca uveljavljala, a prvotna artikulacijska razlika je za to vseeno ostala in se nam končno izkaže kot razlika *e : a*; ker sta se oba tokova ob dotikalnem pasu preplavljala in ker so radij jezikovnim novostim določevale nove prometne zveze, se ozemlje novo izobraženega nasprotja *e : a* ne krije z ozemljem starega nasprotja *ʋ*, *ʋ* > *ə* proti *ʋ*, *ʋ* > *ə*; ti sunki sem ali tja pa vendar ne motijo toliko, da ne bi smeli reči: balkansko-slovanski *ə* > *a* se je razširil po govorih gorenjščine (ki takrat ni segala tako daleč na zapad kot danes), rovtarščine (vzhodni rovtarski govori so bili dobri posredovalci) in preko notranjščine v primorsko narečje, alpsko-slovanski *ə* > *ä* pa si je pridobil vse štajerske govore. Stara razlika med obema *é*-oma je pravtako ostala; ker pa je bila za uho bolj zaznatna kot ona med *ə* in *ə*, starih meja ni mogla prekoračiti. Skupina *dl* proti *l* ali *dl* je danes potisnjena v skrajni severozapadni kot; vemo pa, da je na primer ob koncu I. tisočletja še skoro vse ozemlje severovzhodnega toka obvladala; deloma jo je izpodrinil južnovzhodni *l* (posebno lahko se je to moglo izvršiti, če in dokler se je govorilo *dl*), deloma pa so dialekti v samostojnih razvojih izvršili asimilacijo *dl* > *l*. Dočim je pri *é* prvotna razmejitev skoroda stara, je bil pri *ʋ* in *ʋ* govor zapadnega dela prvotnega toka vplivan po južnovzhodnem, ki je pa v vzhodnem pasu prvotnega toka podlegel njegovemu vplivu, pri *dl* pa je južnovzhodna inovacija sčasoma povsod zmagała. — Na ta način bi imeli v slovenskih dialektih trikrat oprava z vplivom balkanske slovanščine ali — če rabimo ime njenega

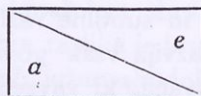
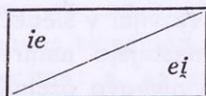
današnjega potomca — srbohrvaščine; najmlajši je izkazan v mešanih dialektih Bele krajine (16. stoletje), starejši v posebnostih prleškega dialekta (10. stoletje), najstarejši (7. stoletje) pa v diferencah, ki so zdaj dialektičnega značaja in predstavljajo podaljšek enakšnih srbohrvatskih (balkansko-slovanskih) izoglos, oziroma se alpsko-slovanske nadaljujejo na današnjem shr. jezikovnem ozemlju. Osnovna slovenska dialektična razlika je jasna: severno-zapadni govor ima: 'ɷ, 'ɸ; 'ɛ = *é* in *dl*; južnovzhodni pa 'ɷ, 'ɸ; 'ä in *dl* ali *l*; današnji izraz je (ne upoštevam tukaj geografskih premaknitev) točen odsev starega: ä (*ɛ*), *ɛ* in *dl* proti *a*, *ɛ* in *l*; če hočemo podati le splošno to, kar nam pove razmerje obeh zadevnih vokalov, moremo reči, da je severnozapadni govor artikularni vokale bolj napeto, bolj spredaj (palatalni karakter), južnovzhodni pa ne (indiferentni karakter). Gre le za to, ali se je ta razlika šele na slovenskih tleh pojavila kot dialektična, ali pa je to nastalo zaradi tega, ker sta se dva deloma že različna psl.-dial. tokova, eden s severa, drugi z juga, na ozemlju današnje Slovenije zopet združila. Čeprav je prvo povsem možno, tudi drugega ne moremo imeti za nemogoče. V tem drugem primeru moramo pa še prav posebe upoštevati aree posameznih refleksov za *é* v vsi južni slovansčini; od zapada proti vzhodu imamo: 1.) ozke reflekse (*ɛ*, *ie*, *ije*, *i*) v severnih in zapadnih slovenskih dialektih, v čakavščini (računam s prvotnim prostranim čakavskim ozemljem tja do reke Bosne), v hercegovskem in zetskem dialektu; 2.) širok refleks *e* (lokalno je širokost različno velika) v južnovzhodnih slovenskih dialektih, v kajkavščini in vsi vzhodni štokavščini (sremsko-šumadijski, kosovsko-resavski, timoško-prizrenski dialekt), v severni Makedoniji in v zapadnih bolgarskih dialektih; 3.) izredno širok *ä*, 'a, *ea* v južni Makedoniji in v vzhodnih bolgarskih dialektih. Slovenska pasova za *é* sta torej organska podaljška shr., oni z *ɛ*-jem čakavskega, ta z *ɛ*-jem pa kajkavskega. Ker ima *ɛ* za seboj daljšo razvojno pot in ker je bil ves južnoslovanski zapadni rob poseljen s prvimi t. j. z najbolj zgodnimi slovanskimi tokovi, bi mogla razlika *ɛ* : *ɛ* vendar izkazovati časovno različne dotoke. Končno je z vsem tem rečeno le to, da je omenjena razlika eksistirala že v 7. stoletju in da ne datira šele, postavim, iz 9. stoletja. Takemu nazoru pa se odločno upira dejstvo, da imamo za današnji *ɛ*-jevski pas v dobi do 10. stoletja izkazano romansko in bavarsko substitucijo slovanskega *é* z jasnimi širokimi glasovi in obratno. Gre torej za organsko razvito južno-slovansko dialektično potezo, ki

ni omejena samo na slovensko zemljo, marveč je njen značaj tak, da je pomembna kot slovenska in kot srbohrvatska dialektična poteza, ni pa značilna niti za slovenski, niti za srbohrvatski jezik.

Skratka moremo torej reči, da se je govor alpskih Slovanov, ki je bil eden iz praslovenskih dialektov ter je imel v sebi šele neznatne in subtilne različnosti, razvijal v sledečih epohah tako, kot se razvija vsak govor, da nastajajo namreč v njem poleg takih inovacij, ki zavzemajo vse njegovo ozemlje, tudi take, ki se razgrnejo le čez različne dele tega ozemlja; s časom je rasla ta diferenciacija in njen sedanji štadij nam je izkazan v današnjem razvojnem stanju slovenskega jezika, v današnjih dialektih. Bilo bi dovolj, če bi le ta štadij fiksirali, opisali. Ker pa so med posameznimi predeli nastajale prav posebne relacije, tu druge kot tam, nam opis sam še ne bi povedal, kako in zakaj je današnja dialektična slika nastala; treba je v ta opis vzeti tudi te relacije, jih posebe označiti in obrazložiti, treba je opis tako podati, da ima nek notranji vrstni red, smisel in pojasnilo. Preden pa načnemo vprašanje klasifikacije slovenskih dialektov, si hočemo ogledati, kaj se je doslej o tem menilo.

Pojmi o slovenskih dialektih so v slavistični znanosti prav do današnjih dni bili vse prej kot jasni. Kdor je že o njih govoril, ni storil več kot to, da je ta ali oni dialektični pojav bolj s poudarkom omenil ali pa se je zadovoljil z golim naštevanjem nekaterih, včasih kar poljubno izbranih izoglos in pa s približno lokalizacijo. Jernej Kopitar je v svoji gramatiki (str. 457) govoril o dveh dialektih slovenskega jezika; v enem govore za nekdanjo skupino *ta* zdaj *wa*, v drugem pa *la* („und zwar gehört das Windische in Kärnten zum Oberkrainischen, das in Untersteyer zum Unterkrainischen Dialekt“). Čeprav na osnovi drugega pojava, je tudi Miklošič, Vgl. slav. Gram. I². 310, razlikoval v glavnem le dve narečji: vzhodno in zapadno; v vzhodnem so vsi govori, ki imajo za dolgi *é* zdaj *ē*, *eĭ*, v zapadnem pa govori z *je*, *i* iz enakšnega *é* (če hočemo to nasprotje podati v najbolj značilni obliki, ga izrazimo z *eĭ* : *ie*; Miklošičevo mnenje, da spada tudi dialektični refleks *ē* v isto razvojno linijo kot *eĭ*, je napačno; fiziološko-fonetični razlogi dopuščajo *ē*, ki je tudi v geografskem pogledu vezan na sosede z refleksi iz *ie*-jevskega razvoja, le kot štadij tistega razvoja, ki se tupatam izkaže z refleksom *ie*, glej Fr. Ramovš, ČJKZ VI. 11—13). Zopet drug pojav, ki je dal dialektom tudi drugačno geografsko lego, je upošteval V. Oblak,

Arch. f. slav. Phil. 16, 163; oziral se je na zastopstvo τ in υ v dolgih zlogih in je ločil severnovzhodni pas z e -jem od južno-zapadnega z a -jem; kako velika razlika je med Miklošičevo in Oblakovo delitvijo, nam postane jasno tedaj, če jih izrazimo grafično:

Da pa take vrste klasifikacija ni nič več kot zapeljiv in zanimiv domislek, je uvidel tudi Oblak sam, ko je rekel, da je razvoj slovenskega jezika še vse premalo znan in da zato še ni prišel čas, ko bi se moglo in smelo že govoriti o klasifikaciji slovenskih dialektov gl. Ljub. Zvon 1. 1895., 312 in Arch. f. slav. Phil. 18, 257. Res je, da en sam pojav ne more biti za podlago pri delitvi narečij; če se že navaja, to ni več kot praktična formula, s katero hočemo označiti vse različnosti zadevnih dialektov; takšen značaj imajo na prim. v srbskohrvatskem jeziku *kaj*, *ča* in *što*, kadar govorimo o kajkavskem, čakavskem in štokavskem narečju, dalje *iĭe*, *je* in *e*; za slovenske dialekte pa razlika $e : a$ za τ , υ niti tega značaja nima, prej bi ga pa mogli priznati Miklošičevemu kriteriju, to pa zato, ker $ie : eĭ$ ne predstavlja samo razvoja dolgega \acute{e} , torej enega samega pojava, marveč se skriva za njim mnogo več, ves način govora (gl. str. XV).

Dočim moramo vse te doslej navedene delitve smatrati pravzaprav le za nekak poskus, za iskanje nekega pomembnejšega delilnega momenta, dobiva pa pri K. Glaserju, Zgod. slovenskega slovstva I. 60—64 podana klasifikacija slovenskih dialektov že nekam izrazitejšo obliko. Glaser razlikuje dve večji skupini dialektov: 1.) južnozahodno (Istra, Goriško, Notranjsko, Dolenjsko z Belo krajino, del Štajerskega s Prekmurjem) in 2.) severno-vzhodno (zapadno Štajersko, Koroško, Gorenjsko, severno Goriško in Beneška Slovenija); zraven navaja sledeče pojave: e ali a za τ , υ ; $eĭ$ ali ie za \acute{e} (združil je torej Miklošičevo in Oblakovo mnenje), dalje še dl ali l , g ali γ , $šč$ ali $š$; zazdi se nam, da ni imel pravega znanja o geografski razširjenosti tega ali onega pojava, kajti če upoštevaš te pojave, raztrgaš i prvo i drugo skupino zdaj na širši, zdaj na ožji proggi (na prim. $e < \tau$, υ imaš v štaj.-pkm. delu prve skupine, a v gorenjskem, goriškem in beneškem delu druge; $ie < \acute{e}$ v Istri in na Goriškem itd.; saj ne

eksistirata samo arei *den-zviezda* in *dan-zveįzda*, marveč tudi še arei *den-zveįzda* in *dan-zviezda*); skratka, ti pojavi niso taki, da bi kakorkoli že opravičili to delitev. Dalje je Glaser v teh dveh osnovnih skupinah razlikoval osem podnarečij: 1.) ogersko (panonsko) ali prekmurščino; 2.) kajkavsko ali hrvatsko-slovensko narečje (t. j. kajkavsko narečje srbskohrvatskega jezika; po svoji osnovi in svojem začetnem razvoju je bila kajkavščina člen alpske slovansčine, posebne prilike pa so jo pozneje usmerile in pritegnile k vzhodnim, balkansko-slovanskim inovacijskim centrom gl. str. 145); 3.) ostala štajerska narečja; 4.) koroška narečja (junsko, rožansko in ziljsko); 5.) gorenjsko; 6.) dolensko; 7.) kraško-primorska in 8.) benečanska narečja. Da ozemlja teh narečij niso skladna z ozemljem prej označenih dveh skupin, je jasno; kako si imamo predstavljati te neskladnosti, o tem ni nikjer nič povedano. Zdi se, kakor da sta osnovni dve skupini nekje v zraku ali kakor da nista istočasni s pozneje navedenimi osmimi dialekti. Kljub vsemu temu pa je Glaser še precej točno začrtal ploskve sedmih osnovnih dialektov (srhrv. kajkavščine ne upoštevam več); to se mu je posrečilo, ker je slepo, morda celo podzavestno sledil akustičnemu vtisu dialektov; ni pa znal tega spraviti v sklad s posameznimi dialektičnimi pojavi, zato se njegova delitev in navedba pojavov vedno križata in druga drugo pobijata.

Samo zato, da je pregled popoln, moram omeniti še delitev, ki jo je podal Jan Baudouin de Courtenay, Note glottologiche 26. Njegovi dve osnovni skupini sta geografsko drugače razporejeni in tudi pojavi, ki naj bi jih upravičevali, so drugi. Prva ali južno-vzhodna je pred vokalom *e* in *i* (slovenskega izvora) obdržala velarne konzonante *k*, *g* in *χ* neizpremenjene, dalje je ohranila tudi še predtonično dolžino (tega pojava noben slovenski dialekt ne pozna; očitno je pri tem Baudouin de Courtenay menil dialektični tip *blātō* < *bláto*, ki je v zapadnih dialektih dokaj pogosten, po svojem postanku pa je mlad, kakor je razvidno že iz tega primera samega, psl. *bláto*; ž njim se sklada *mliekō*, ki je nastalo iz starejšega *mléko* in ni identično s psl. *mlékō*); v drugi, severozapadni skupini pa so se *k*, *g* in *χ* pred *e*, *i* zmehčali v *č*, *j*, *š*, poudarek je na nekdanji predtonični dolžini (tip *zvězda* < *zvězdā* je lasten vsem slovenskim dialektom, pač pa je na zapadu v mlajši dobi prešel v *zviezdā*). Tudi ta dva pojava se geografsko ne križata; drugi (pri tem ga pojmuje tako kot to zahteva historični razvoj) je mnogo manj razširjen kot prvi in

le na ozkem pasu, celo v ločenih predelih (Zilja, ob zgornji Soči), se pregrinjata, sicer sta pa vsak po svoje geografsko usmerjena. — M. Murko, *Ottův slovník naučný* XIII. 392 je pravilno dvoje poudaril: da je dialektična razčlenjenost zelo velika in da klasifikacija pri dotedanjem poznanju še ni mogoča. Dalje omenja Miklošičevo in Oblakovo delitev in le pritrditi mu moremo, ko smatra Oblakov kriterij za manj primeren kot Miklošičev, ker so vendar koroški dialekti bližji zapadnim kot vzhodnim. A tudi Murko govori o dveh dialektičnih skupinah, ki jih pa geografsko ne more niti približno opredeliti; kakor Glaser, našteva tudi on le nekatere pojave, ki so pretežno lastni tem ali onim dialektom (že izrazi „na jugozapadu“, „na vzhodu“ itd. pričajo le o približni splošni lokalizaciji); skoro da so to vse pojavi, ki smo jih pri prejšnjih delitvah omenili (staro ali novo naglašanje prvotno oksitoniranih tipov *ženā*, *māglā*; moderna redukcija vokalov; sekundarna palatalizacija velarov; maskulinizacija neutra; -v : -f; *ar* : *r*; *la* : *ua*; *črē* : *čerē* : *čē*). Glede vsega načina prikazovanja dialektizacije slovenskega jezika po M. Murku velja reči isto kot za Glaserjevo; saj je tudi povsem naravno, ker kaj več se o razvoju slovenskega jezika takrat ni vedelo. Na koncu pravi še, da so severnovzhodna slovenska narečja bližja češčini in srbohrvaščini kot pa južnozapadna; navedeni pojavi tega ne dokazujejo (tudi *e* < *ɛ*, *ɛ* ne, vsaj za češčino ne), za slovensko dialektizacijo pa to itak ne pride več v poštev, ker sega že v poglavje sorodstvenega razmerja slovenščine do drugih slovanskih jezikov (gl. o tem Fr. Ramovš, *ČJKZ* II. 98—109; *Mélanges de philologie off.* à M. J. J. Mikkola 231—238; Ríša Vel'komoravská 441—452).

Iz vseh doslej omenjenih poskusov razberemo, da je imel najtočnejšo predstavo V. Oblak, Ljub. Zvon 1895, 312, ko je rekel: „Dokler ne bomo boljše poučeni o zgodovinskem razvitku različnih pojavov v posameznih dialektih, je najbolje, da se izogibljemo vsaki klasifikaciji slovenskih narečij in da samo označimo pojedina današnja narečja po njih posebnostih“. Ker pa študij slovenskega jezika ni bil toliko razvit, da bi bilo možno podati karakteristiko dialektov, se je vsak zadovoljil s tem, kar mu je pač bilo znano. Napak pa je delal, ker je kar s silo težil za tem, da določi dve dialektični skupini, ki sta se pozneje dalje cepili v posamezna narečja; vsak je pojmoval jezikovno diferenciacijo tako kot Schleicher, čeprav ga nihče ne omeni in čeprav je J. Schmidt že l. 1877 pravilno pojmovanje dovolj jasno obrazložil

in je lingvistična znanost odtlej to pojmovanje tudi uvaževala ter ga z novimi primeri podkrepila.

Tako so naši domači znanstveniki sodili o slovenskih dialektih. Najpomembnejši in za stanje stvari najtočnejši je prav zares zgornji Oblakov stavek. A še ta ni nov; je sicer v njem izražena zaključna Oblakova misel, misel, ki jo je domislil mož, o katerem moramo reči, da je vendar še najgloblje prodrl v poznavanje slovenskega jezika. Pa vendar ni nova; najdemo jo že pri Izmailu Sreznjevskem, ne sicer tako izrecno podano, a njegova študija o slovenskih dialektih jo v vsi svoji celoti izpričuje. Sreznjevski se ni lotil klasifikacije slovenskih dialektov, dasi je gotovo o nji razmišljal; a gradivo, ki mu je bilo znano in ki si ga je sam nabral, je bilo tako, da je mogel le opisati tista narečja, ki jih je spoznal; vsega ni zajel, ker je pač slovenska dialektizacija tako izredno pestra. To mu je delalo težavo in mu zameglilo pregled, a vendar je storil toliko kot nihče pred njim in za njim, ker je dobil vpogled v to živahnost in je — on edini — zato mogel lepo in točno označiti sile, ki so to raznoličnost ustvarile. Njegova razprava *О нарѣчяхъ славянскихъ* v *Žurnalu ministerstva narodnago prosvěščenija* za leto 1841 (mesec september) str. 133—164. dobro pokaže, kako silno je deloval pri slovenskih dialektih partikularizem in kako je nasproti delujoča sila prometa bila vezana le na malo obsežne pokrajine; tudi povezanost dialektov med seboj je uvaževal. V teh-le besedah je njegovo znanje in gledanje prav točno in pravilno povedano (str. 136—137): *Что касается разнообразія мѣстныхъ нарѣчій, то здѣсь, какъ у Кашебовъ, почти каждый приходъ отличается отъ другаго или выговоромъ нѣкоторыхъ буквъ, или употребленіемъ тѣхъ или другихъ словъ. Безъ сомнѣнія, сіе разнообразіе нарѣчій не льза обяснять вліяніемъ чужеземщины. Можетъ быть дѣствовала и она; но еще сильнѣе, какъ мнѣ кажется, было вліяніе недостатка народонаселенія и промышленности, недостатка сближенія между разными частями народа: подъ этимъ отрицательнымъ вліяніемъ языкъ легко могъ развиваться въ своей мелодіи и гармоніи въ одномъ мѣстѣ такъ, въ другомъ иначе; время укрѣпляло, узаконяло мѣстныя отличія — и еще не успѣло, въ слѣдствіе распространенія промышленности и торговли, стереть ихъ, а только кое-гдѣ смѣшало.*

Sreznjevski govori v svoji razpravi o 18 dialektih; razlikoval in porazmestil jih je takole: 1.) dolenski v dolini Krke do Save

in še onkraj Save na Štajerskem (savinjski dialekt je pritegnjen k dolenskemu); 2.) gorenjski v savski dolini od Radovljice do Ljubljane; 3.) notranjski na jugu od Ljubljane proti Istri in od Cerknice proti zapadu po vsem južnem Goriškem; 4.) belokrajinski; 5.) cerkniško-ribniški; 6.) vipavski; 7.) idrijski; 8.) tolminski; 9.) bohinjski; 10.) bovški; 11.) slovinski pri beneških Slovencih; 12.) rezijanski; 13.) ziljski; 14.) rožanski; 15.) zabelski v Podjuni; 16.) štajersko-koroški na levem dravskem bregu od Velikovca do Maribora; 17.) dravsko-murski v Slovenskih goricah in 18.) ogrsko-štajerski v Prekmurju in odtod v južni smeri do Save (t. j. kajkavsko narečje shrv. jezika). Seveda se je Sreznjevski zavedal, da je njemu znano gradivo še vse preveč luknjičavo in nezadostno; večkrat je tudi pojave napačno pojmoval in njihovo pomembnost nepravilno cenil. Globlji vpogled je imel le v malo število dialektov, tako predvsem v gorenjskega, dolenskega, rezijanskega, v koroška narečja in v prekmurščino. Geografska razprostranjenost tega ali onega dialekta je le približna, dostikrat napačna, to predvsem zato, ker se na relacije in na sorodstvena razmerja med posameznimi dialekti ni zadostno oziral (že iz zgornjega pregleda moreš sprevideti, kake osnovne pogoške vsebuje, če na prim. šteje savinjski dialekt k dolenski, od katerega pa odtrga cerkniško-ribniški govor t. j. zapadno in osrednjo dolensko; kraški in notranjski govor sta zajeta kot enota; najmanj so mu bili znani štajerski dialekti). Kar navaja za značilnost dialekta, ni vedno res značilno, ker ni izraz samostojnega razvoja ali pa ne predstavlja pomembne zveze s sosednjimi govori. Kjerkoli je poskušal točneje opredeliti medsebojno razmerje dialektov, mu je tak poskus izzvenel več ali manj v nazoru, da gre za mešane dialekte. Tako delno poznavanje gradiva in nezadostno znanje historičnega razvoja je seveda pripomoglo, da je Sreznjevski nekatere maloobsežne lokalne govore imel za glavne dialekte, ki zanje pravzaprav ni vedel. Možno pa je, da se je sam zavedal tega; za to bi govorilo posebno še dejstvo, da je kmalu potem (zopet v Žurnalu l. 1845., str. 150) v razpravi o primerjalnem glasoslovju slovanskih jezikov omenil za slovenski jezik samo 8 dialektov in sicer: gorenjskega, dolenskega, beneškega, rezijanskega, ziljskega, podjunskega, štajerskega in prekmurskega; ostale je najbrž imel za podnarečja teh osmih. Čeprav se je s številom 8 močno približal številu osnovnih slovenskih dialektov, je vendar ta druga delitev pogodila bistvo slovenske

dialektične razčlenjenosti mnogo slabše kot prva, saj nima nobenega (čeprav samo lokalnega) zastopnika rovtarske dialektične skupine in najbrž tudi ne štajerske (kajti iz primere s prvo sledi, da je pod imenom „štajerski“ treba misliti na obdravske govore, predvsem na dialekte v Slovenskih goricah). Ne glede na vse te in take pomanjkljivosti pa moramo smatrati Sreznjevskega sliko za najbolj izrazito, v koncepciji pravilno, v refleksu pa še zelo megleno, bledo.

Delitev slovenskih dialektov, ki jo je podal Florinski v svojih Lekcijah po slavj. jaz. (1894) str. 505—524, je zgrajena na osnovi Sreznjevskega. Ker je mogel uporabiti že nekaj novejših dialektičnih opisov, je zato njegova delitev popolnejša in boljša. Pregled pa ni nič pridobil, da, še bolj medel je; očitna je težnja, da spravi obe števili, ki ju je našel pri Sreznjevskem, t. j. 18 in 8, v takšno razmerje, da bi eno izražalo glavne dialekte, drugo pa podnarečja. Iz tega se je Florinskemu rodila takale razvrstitev slov. dialektov: 1.) dolenski dialekt (sem spada tudi še savinjski) z dvema govoroma: ribniško-cerkniškim in belokrajinskim; 2.) gorenjski, ki se razprostira tudi po severnem Goriškem, s šestimi govori: idrijskim, tolminskim, cerkljanskim, preddvorskim, bovškim in bohinjskim; 3.) notranjski z dvema govoroma: vipavskim in kraškim; 4.) koroški s tremi govori: ziljskim, rožanskim, podjunskim; 5.) rezi-janski; 6.) beneški; 7.) štajerski in 8.) ogrsko-slovenski. Tako se število vseh govorov močno približa številu prve delitve Sreznjevskega in tudi popis dialektov je posnet po njem; ostala dopolnila in uvrstitev novih govorov je kar mehanično pritačnjena po novejših, do takrat objavljenih študijah Baudouina de Courtenaya (cerkljanski in bohinjski govor), Valjavca (preddvorski), Štreklja (kraški), Vraza in Scheinigga (koroški dialekti).

Glede karte slov. dialektov, ki jo je objavil L. Tesnière v svoji knjigi *Atlas linguistique pour servir à l'étude du duel en slovène* 1925, števil. 1. in predstavlja v barvah šest različnih oblasti (1. kranjsko, 2. primorsko, 3. koroško, 4. štajersko, 5. beneško, 6. prekmursko), je treba poudariti, da avtor te karte ni morda hotel s tem kakorkoli že označiti razčlenjenost slovenskega jezika, marveč je le grafično prikazal ozemlje najvažnejših in glavnih pokrajin, po katerih se običajno tudi glavna narečja imenujejo, ne glede na to, v koliko se eno krije z drugim. Namen te karte

je bil le ta, da najde v njih oni bralec, ki v slovenistiko ni podrobneje posvečen, potrebno geografsko orientacijo (gl. *Révue des études slaves* XI. 272).

Že sproti smo nekajkrat poudarili (prim. še Fr. Ramovš, *Slovenački jezik*, Narodna enciklopedija SHS, IV. 192–208 in *Dialektološka karta* 1931), da problem klasifikacije slovenskih dialektov ni mogel biti rešen, ker so bila narečja premalo znana in ker je bila zgodovina slovenskega jezikovnega razvoja še vse preveč temna. Dialekti so posledica razvoja, ki ga je jezik v preteklih dobah doživel in ga stalno doživlja; čeprav so oni torej le nekak znak, zunanji izraz vsakemu jeziku lastne nestalnosti, jih je pa kot celoto možno pojmovati le tedaj, če nam tudi ta jezikovna nestalnost, diferenciranje, razvoj ni neznan. Smiselno prikazovanje načina tega razvoja v fundamentalnih obrisih nam more življenje jezika ponazoriti; dá nam vsaj približno sliko o tem, v čem se je jezik razvijal in kako so se njegove novosti razširjale in porazmestile, kako je jezik v sebi razvil vse polno različnosti — po običaju rečemo dialekte.

Kaj je „dialekt“, to ni tako lahko določiti, kajti vemo, da dialektov s trdno določenimi mejami sploh ni. Če bi na primer cela vrsta jezikovnih pojavov zajemala popolnoma isto ozemlje, bi smeli reči, da je na tem ozemlju ta in ta dialekt; vendar moramo tudi v takem primeru upoštevati, kakšno je razmerje glede onih pojavov, ki niso samo na to ozemlje omejeni; dalje je pri teh i pri onih pojavih treba oceniti njihovo vrednost, pomembnost, povezanost z vso jezikovno sestavo. A takih primerov, dobesedno vzeto, ni; črte, ki označujejo meje pojavov, na vse možne načine teko; zdaj se križajo, zdaj se spremljajo, zdaj odhite daleč proč v to ali ono smer, pa se zopet vračajo in njihov nadaljni potek je zopet pravitako nepreračunljiv. Še celo pri takih pojavih, za katere moremo določiti isti vznik, opazimo, da je njihova razširjenost različna; tako je na prim. jasno, da so velarni konzonanti *k*, *g*, *χ* zaradi iste notranje glasovne zavisnosti, iste jezikovne nujnosti, prišli na Koroškem, na Gorenjskem in Tolminskem v *č*, *j*, *š*, vendar pa area ni za vsak glas ista: area za *č* < *k* se ne krije z ono za *j* < *g* in ta zopet ne z ono za *š* < *χ*; dalje vidimo, da se linija za to palatalizacijo vobče proti vzhodu lomljena izgublja tako na spodnjem Gorenjskem kot na vzhod-

nem Koroškem; ali je analogija sproti zadušila palatalizacijske rezultate, ki so se samo še v nekaterih besedah obdržali, ali pa je prometno gibanje zaneslo te besede tudi še na ozemlje izven palatalizacijskega okrožja — gre potem le še za relikte ali dialektične izposojenke. Ali drug primer: refleks *a* za *ɛ* in *ɔ* v dolgih zlogih je v mnogih besedah prekoračil svojo normalno vzhodno mejo in ga najdemo še v savinjskem dialektu, na Bizeljskem pa se bije boj za nadvlado štajerskega *e*-ja. Če torej niti za posamezne pojave ni vedno možno govoriti o trdnih, določenih mejah, kaj naj nam služi za mejo dialektov? Čeprav se vsega tega zavedamo, vendar ne smemo poudarjati samo enega in s pretirano točnostjo prezreti vse drugo. Vzemimo enostavno primer: ali eksistira v nepreglednem številu različnih slovenskih govorov gorenjski dialekt ali ne? Odgovoriti moramo, da eksistira; ni tu potem najbolj važno to, da povemo kje, v katerih vaseh eksistira, marveč to, da eksistira; če pa eksistira, moremo tudi določiti, zaradi česa eksistira t. j. določiti moremo tiste pojave, ki ga v številu slovenskih govorov za gorenjskega označujejo, njegove značilnosti; pri teh zopet ne smemo pretiranega pikolovstva uganjati in gorenjski govor nam bo zdaj imel *č*, *j*, *š* iz *k*, *g*, *χ* pred *e*, *i*, zdaj pa ne itd. Če se torej zavedamo, da jezik ni nič stalnega, da se vedno izpreminja, kako različne obsege zajemajo njegove novosti in kako se v njem ob stalnem izpreminanju formirajo vendarle neke določene ali določljive enote, smemo in moramo govoriti o teh enotah, moremo govoriti o dialektih. Z razvojnega, le jezikovnega gledišča tudi ne moremo govoriti o ruskem, češkem itd. jeziku, saj imamo eno samo postopoma se prelivajočo vrsto dialektov od zapada proti vzhodu; kakršna je slika slovanščine, diferencirane v slovanske jezike, takšna je slika, ki jo pokrivamo in obkrožimo z izrazom enega jezika na prim. slika slovenskih dialektov; kakor so tam gotove skupine variacij, običajno združene po kulturnem dialektu, predstavnik „jezika“, tako se smejo tu po teh ali onih pojavih izkazane skupine označiti za dialekt. Dialekt je torej realnost, čeprav nima popolnoma določenih meja in čeprav nima popolnoma določene oblike. Njegova eksistenca ni vezana na le en, dva, tri določene pojave z določenim obsegom, marveč še na relacijo do drugih dialektov. Za gorenjski dialekt, ki ima na prim. nekaj takšnih pojavov kakor jih imajo koroški govori ali tudi tolminščina, govori ob zgornji Soči itd., je značilno, da se ti pojavi skupno z drugačnimi kakor

v onih govorih nahajajo na istem ozemlju, dalje da so tu drugi kot v tem ali onem sosednjem dialektičnem pasu in končno, da so tu taki pojavi, ki jih nikjer drugod ni; povezanost in način povezanosti s sosednjimi dialekti ter samostojnost razvoja mu dajeta v krogu slovenskih govorov samostojno mesto. Če bi zasledovali samo obseg posameznih novosti, bi slika bila sicer točna, a nepregledna; zato ne smemo uvaževati samo enega pojava (kaj znači na prim. dejstvo, da sta prekmurščina in rezijanščina razvili ε i υ v dolgih zlogih v e , drugega kot samo to, da je ista inovacija zajela to in ono ozemlje; razmerja med obema dialektoma pa to dejstvo prav nič ne izraža, preko črte $e : a < \varepsilon, \upsilon$ vežemo rezijanščino z beneškimi govori, kakor vežemo savinjski dialekt s štajerskimi preko izoglose $e : e\acute{t} < \acute{e}$); vseh dialektičnih lastnosti tudi ne moremo upoštevati, ker bi nam to sliko skalilo; zato se oziramo le na osnovne pojave in na tiste posebnosti, ki se v razmerju do soseščine izkažejo za značilne.

Dvoje nas upravičuje, da govorimo o dialektih: 1) dejstvo, da je vsak dialektični pojav na nekem kraju nastal in se od tam zdaj bolj, zdaj manj razširil; če gre za pojav, ki ni rodil samo enega novega glasovnega rezultata, marveč je globlje preobrazil govor in je predrugačil ali niansiral na prim. vse dolge vokale, vse kratke vokale, določil nova kvantitetna razmerja, dal govoru posebno melodijo itd., tedaj moremo z mirno vestjo reči, tu eksistira ta in ta dialekt, pa najsi je rezultat pri tem glasu nastal direktno zaradi omenjenega osnovnega vzroka ali pa je v razvoju prišlo do novih izprememb, do nove razvojne usmeritve; 2.) ne dá se tajiti, da eksistira ne le za lingvista, marveč za vsakega človeka, člana kake jezikovne skupine, nekaj, kar mu pravi, da je govor tega člana iz tega dela, onega člana pa iz onega dela skupnega jezikovnega ozemlja; kako lahko ločiš Gorenjca od Dolenjca, kako hitro spoznaš po govoru Korošca, Štajerca ali Kraševca itd. Če pa se vprašaš, kaj ga razodeva, ne boš znal navesti kakih določenih dialektičnih pojavov; med seboj govoré, da tu „pojejo“, tam „vlečejo“, drugod „sekajo“, „mehko govore“, „zavijajo“ itd., kriterij je splošni akustični vtis. Ta vtis pa določajo različna barva vokalov, različne artikulacijske nianse, različen ritem in tempo govora, intonacija, melodija itd. — To je oni regulator, ki je dialektične pojave vokalizma, akcentuacije, intonacije, kvantitete spočel; pridružijo se jim potem še občutnejše difference morfološkega sestava in besednega zaklada. Po tem vtisu imamo v

slovenskem jeziku sedem osnovnih dialektov ali dialektičnih baz (splošni opis vtisa najdeš na citiranem mestu): 1.) koroška (str. 2—6); 2.) primorska (str. 42; 51—52, 61, 62); 3.) rovtarska (str. 42, 47, 82); 4.) gorenjska (str. 107, 114); 5.) dolenska (str. 107, 124); 6.) štajerska (str. 146) in 7.) panonska (str. 170). Te baze, govorica po naravnih in umetnih mejah določenih ali ustvarjenih ožjih družabnih edinic, so se sčasoma diferencirale v večje število dialektov in v pregrinjanju valov iz tega in sosednjega centra so nastali novi dialekti in govori, ki so zanje značilne zopet takšne relacije do sosednjih dialektov ali takšni samostojni pojavi, o kakršnih smo zgoraj govorili. Seveda se pri določevanju meja posameznih dialektov ne smemo pedantično držati meja tega ali onega njegovega pojava; prvič to ni možno, ker je ploskev vsakega pojava drugačna, drugič itak vemo, da dialekt ni absolutno določena enota in da nima absolutno določenih meja. Kljub temu nam je popolnoma jasno, da na prim. podjunski dialekt eksistira in da ima na zapadu za soseda rožanski, na vzhodu pa mežiški dialekt in če vse to upoštevamo, moremo določiti njegove posebnosti; dostikrat sega area take posebnosti preko začrtane meje dialekta, večkrat je tudi ne doseže, ali pa jo tu doseže, tam pa ne, drugod gre preko nje, vse to je pa po vsem, kar smo rekli, samo po sebi umljivo in naravno. Ali za generalni opis dialektov in za njihovo klasifikacijo vsi taki in podobni primeri, stvarno vzeto, nedostatki in celo nasprotja, niso niti odločujoči niti pomembni; odloča le zdaj bolj plastična, zdaj bolj medla grupacija pojavov in pa relacija do sosednjih dialektov, ki izraža stopnjo njihove sorodstvenosti, povezanosti in nas vodi k imenovanim sedmim dialektičnim bazam.

Če na opisani način različnosti v slovenskem jeziku zasledujem, jih grupiram in med seboj povezujem, pridem do tega, da razlikujem sledeče dialektične baze, dialekte in govore:

I. Koroška dialektična baza: 1. ziljski dialekt; 2. rožanski dialekt; 3. obirski dialekt; 4. podjunski dialekt; 5. mežiški dialekt; 6. remšniški dialekt; 7. (rezijanski dialekt v stari dobi).

II. Primorska dialektična baza: 1. terski dialekt; 2. nadiški dialekt; 3. briški dialekt; 4. kraški dialekt; 5. brkinski dialekt; 6. šavrinski dialekt; 7. (rezijanski dialekt v novejši dobi; notranjski dialekt v novejši dobi; obsoški dialekt).

III. Rovtarska dialektična baza: 1. tolminski dialekt z govorom v okolici Avč; 2. cerkljanski dialekt; 3. črnovrški dialekt;

4. poljanski dialekt s škofjeloškim govorom; 5. horjuljski dialekt z logaškim govorom; 6. (obsoški dialekt v borjanskem, kobariškem in bovškem govoru; selški dialekt).

IV. Gorenjska dialektična baza: 1. gorenjski dialekt (s štirimi govori); 2. (selški dialekt).

V. Dolenjska dialektična baza: 1. dolenski dialekt (s štirimi govori); 2. medijski govor; 3. (notranjski dialekt v starejši dobi; belokrajinski dialekti).

VI. Štajerska dialektična baza: 1. bizeljsko-obsočelski dialekt; 2. savinjski dialekt; 3. osrednji štajerski dialekt; 4. pohorsko-kozjaški dialekt.

VII. Panonska dialektična baza: 1. goričanski dialekt; 2. prleški dialekt; 3. prekmurski dialekt.

Sledeča karakteristika slovenskih dialektov upošteva v prvi vrsti fonetične in akcentske razlike, ker so te najvažnejši izraz splošnega jezikovnega razvoja ter neposredno podajajo splošni akustični vtis. Dalje so navedeni vsi taki pojavi, ki so za zadevni dialekt značilni kot njegova posebnost ali pa kot zveza s sosednjimi dialekti, ki določa sorodstveno razmerje. V uvodnih odstavkih mi taki razvojni gibi pomagajo zasledovati premikanje in gibanje ljudstva, kolonizacijo slovenske zemlje, sploh vsa fakta historične geografije in geomorfologije; razširjenost ali skupnost lingvističnih potez, ki je plod prometa, nam ob zgodovini slovenskih pokrajin in pri strukturi tal naše zemlje postane razumljiva in jasna.

Koroška dialektična skupina.

Slovenske govore v Kanalski, Ziljski in v Dravski dolini od Beljaka pa do zapadnega pobočja Pohorja imam kljub dokajšnjim razlikam, ki se nam pokažejo že med dvema sosednima govoroma, kaj šele med dvema zemljepisno ločenima ali pa — recimo — med dvema skrajnima, med ziljskim in remšniškim, za éno dialektično skupino. Južno-zapadna in severna meja te skupine je obenem slovenska jezikovna meja proti furlanščini in nemščini; južno mejo je potegnil greben Karavank, razvodnica med Dravo in Savo. Meje so torej povsem umljive. Slovenci so naselili Koroško od vzhodne strani; sledili so rimskim cestam, ki so jih iz celjske pokrajine pripeljale v Mislinjsko in odtod dalje v Dravsko dolino ter v obdravske dolinice. Potek in obseg slovenske naselitve, ki je bila kar najožje povezana s predzgodovinsko in še posebe z rimsko, najdeš prav točno in nazorno popisano v razpravi M. Kos, Slovenska naselitev na Koroškem (Geografski vestnik, letnik VIII., 1932, str. 101—142). Dravska dolina je ustvarila éno prometno enoto, ki se je že zgodaj morala tudi kot socialna, politična enota izkazati; gl. karto „Territoriale Entwicklung Kärntens“ v Erläuterungen zum hist. Atlas der österr. Alpenländer I. Abt., 4. T., 2. H. (Wien 1929), str. 308. Posebe je treba še poudariti, da je bila stara prometna zveza med Ziljsko dolino in dolino reke Bele, ki se izliva v Tagliamento (gl. Kos l. c. 126), dalje pa to, da je spadala pokrajina okoli Marenberga, Remšnika in Vuzenice do 13. stoletja, Slovenj gradec z okolico pa do 15. stoletja pod Koroško. Naj še omenim, da je ves osrednji pas nemško-slovenske jezikovne meje na črti Beljak—Djekše v jezikovnem pogledu mešan; v različni meri velja to tudi za ostalo mejo. Slovenska je večina stanovništva v občinah Brdo in Goriče v Ziljski dolini ter v občinah Lipalja ves, Ukve, Žabnice v Kanalski dolini; v Dravski dolini imajo slovensko večino občine: Ledenice, Loga ves, Škofiče, Zgornja vesca, Bilčovs, Bistrica v Rožu, Slovenji Plajberk, Sela, Šmarjeta, Medgorje, Galicija, Bela, Žitara ves, Škocjan, Globasnica, Bistrica, Blato, Libuče, Žvabek in Sv. Peter pri Vašinjah;

vse ostale občine v pasu do slovensko-nemške jezikovne meje (po številu jih je nad 60) imajo le še slovensko manjšino, v južnem predelu večjo (do 47%), v severnem manjšo (0,1% do 34%, redko nad 40%); prim. še M. Wutte, Die sprachlichen Verhältnisse in Kärnten nach der Volkszählung von 1923, Carinthia 114. Jg. (1924), str. 87—100. Struktura koroške zemlje nam pojasni slovensko in predslovensko naselitev; na sedanjem slovenskem Koroškem so se izoblikovala tri glavna naselitvena jedra: podjunsko, gosposvetsko in ziljsko; tem odgovarjajo podjunski, rožanski in ziljski dialekt; ostali trije dialekti t. j. obirski, mežiški in remšniški, po bistvu svojega ustroja še koroški, se v marsičem približujejo sosednim govorom (obirski gorenjskemu, veže pa obenem rožanskega s podjunskim in tega z gorenjesavinjskim; mežiški in remšniški pa polagoma prehajata iz podjunskega v štajerske govore); dolina ob zgornji Beli je bila pozno naseljena z rovtarji, mežiška in spodnja mislinjska dolina sta bili pa od vsega početka prometno živahni in sta spajali Korošce s Štajerci.

Najprej si hočemo ogledati splošne koroške dialektične značilnosti; temeljni sta dve: prvič dejstvo, da so koroški dialekti, dokaj močno ločeni od ostalih slovenskih narečij, v ti svoji izolirani poziciji obdržali celo vrsto arhaičnih potez, ki so ali fonetske ali morfološke ali tudi leksikalne narave; pri fonetskih opazamo pogosto ali še prav prvotnoslovenske štadije ali pa oni razvojni štadij, ki se je neposredno iz prvotnoslovenskih razvil, dočim so drugi dialekti že daleč preko njega prišli (prim. razvoj nazalnih vokalov *ɛ*, *ɔ*; najbrž tudi razvoj *ɞ* in *ʋ*; podaljševanje nezadnjih kratkoakutiranih zlogov; primarno *tl* in *dl* itd.); druga temeljna značilnost pa je način izgovora: tonično menjava je zelo izrazito (odtod postanek postranskih poudarkov), dolžine se točno razlikujejo od kračin, artikuliranje ustnic in jezika je zelo krepko, grlo je pri govoru napeto pomaknjeno navzgor; ta način energičnega artikuliranja je spočel tendenco, da se jezične artikulacije premikajo v smeri naznoter: vokali dobe posebno votel zvok (tako predvsem *a* in *o*), palatalna *e* in *i* se tvorita više na trdem nebu in kotliček za sprednjim jezikom jima daje zamolklo barvo; konzonanta *k* in *ch* moreta preiti v grlova soglasnika *q* in *h*, po nekod tudi *g* v *h* itd.; zelo pogosten je tudi zadnjenebni *r* za *r*; energična ustnična artikulacija je slišna predvsem pri glasu *ʁ* < *v*, *ʁ*, ki asimilatorično ves zlog

s svojo barvo prepoji. Napeta jezična artikulacija pa kljub zamolklosti in votlosti nekaterih glasov napravi vtis jasnega, mehkega izgovora, kar podpira s svoje strani še gibčna tonična menjava.

Poleg teh glavnih koroških značilnosti so še sledeči pojavi, ki so za koroška narečja v razmerju do ostalih slovenskih karakteristični:

1.) Za nazalna vokala *e* in *o* imajo koroški dialekti še vedno odprta vokala *ɛ* in *ɔ* v dolgih in kratkih zlogih, to torej ono stopnjo, ki je sledila prvotni slovenski ob raznazalizaciji; da, eno koroško narečje, podjunsko, ima v dolgih zlogih celo še starejšo stopnjo, še danes nazalne vokale; če imamo tuptatam ob robovih (na Obirskem, deloma tudi na Remšniku) ozke vokale za *e*, *o*, gre to delno na račun napete artikulacije, delno pa se v tem že kaže pojav, ki je doma v sosednih dialektih; gotovo spominja na potek starejšega razvoja tudi dejstvo, da ima ziljski dialekt v legi pred *č* za *e*, *o* zelo pogosto *en*, *on*.

2.) Po razvoju *ɛ* in *ɔ* zavzema vsa koroška dialeksična skupina v slovenščini posebno mesto s tem, da ima razmerje obravnavanja v dolgih in kratkih zlogih z *ē* : *ə* (napet srednjejezični vokal temne *e*-jevske narave) proti štajerskemu *ē* : *ǣ* in kranjsko-primorskemu *ā* : *a* (*ǣ*, *ǣ*).

3.) Vokali *e*, *é* in *o* so se v dolgih zlogih razvijali na popolnoma enakšen način; v posameznih govorih pa more biti izkazan ta ali oni, mlajši ali še starejši razvojni štadij skupne tendence zoževanja in diftongiranja; današnji refleksi se gibljejo na črti *ē* > *iě*, *ia*, *ie*, *i* in *ō* > *úǫ*, *úa*, *úo*, *ū*. Ta pojav je v svojem začetnem štadiju znan tudi gorenjščini (*ē*, *ō*), v naslednjem pa še vsi južnozpadni slov. dial. skupini (*iě*), le da je tu radi novih kvantitetnih razmer razmerje med obema diftongičnima elementoma malo izpremenjeno.

4.) V vseh koroških dialektih se je podaljšanje nezadnjih besednih akutiranih zlogov izvršilo pozneje kot v kranjskih, primorskih itd. dialektih, tako da n. pr. podaljšani akutirani *é* ni več deležen tistega razvoja, ki ga ima *é* v stalno dolgih zlogih; zato imamo pri staroakutiranem *é* in pri novoakutiranih *e* in *o* drugačne reflekse kot pri cirkumflektiranem in novoakutiranem *é* in pri cirkumflektiranih *e*, *o* (v gorenjščini povsod isti razvoj, prim. *človēka*, *brěx*, *grěx*, *kměta*, *lěd*, *bōx*, *dōbər* itd.); v posameznih

koroških govorih je bil pa dosežen različen štadij tega skupnega razvoja, kar bomo pri vsakem govoru posebe omenili.

5.) Dva akcentska pojava smemo smatrati za značilnost koroških dialektov, čeprav nista povsod izkazana, čeprav sta tu bolj, tam manj izobrazena in čeprav izvirata iz dveh geografsko ločenih središč; tu mislim predvsem na težnjo, da se v dvo-zložnicah tipa *okô** (tako v vzhodnih dialektih, v mežiščini in podjunščini ter deloma tudi v vzhodni rožanščini na eni, v ziljščini na drugi strani, dočim vmesni pas zvrhnje rožanščine tega ne pozna; pojav sega na vzhodu še dalje v pohorski in savinjski dialekt, na zapadu pa še v rezijanščino); drugi pojav pa se nanaša na tip *ev* ali *evv*, ki prehaja v *ev* ali *evv* (redkeje *evv*, tudi že *evv*, *evv*) ter je lasten ziljščini, rožanščini in zapadni podjunščini; o podrobnostih pri posameznih dialektih več.

6.) Koroščina razlikuje v dolgih zlogih med akutirano in cirkumfektirano intonacijo; v kratkih zlogih ima akutirano intonacijo le mladi akcentski tip *okô*; proti vzhodu pa pojema razlikovanje med *o* in *o:* mežiški in remšniški dialekt poznata prav kakor štajersčina le še padajoče poudarjene zloge.

7.) Konzonant *ch* (velarni pripornik) se more v koroških dialektih (kot zastopnik psl. *ch*) glasiti kot *χ* samo na koncu zloga in pa v legi med šumevci; povsod drugod (v začetku zloga, med vokali in sonorniki) pa je prešel v grlov pripornik *h*.

8.) Glasovi *k*, *g* in *ch* (v domačih in starejših izposojenih besedah) so se pred vokaloma *i* in *e* (kakršnekoli provenience) palatalizirali v *č*, *j*, *š*; proti vzhodu pojema ta pojav, ker je po analogijah bil sproti zopet *k*, *g*, *ch* restituiran; tudi v zapadnem delu se je restitucija *ch* za *š* pogosto izvršila; ne glede na to sekundarno izenačevanje pa je treba ta pojav, ki je v zvezi z zgoraj omenjeno drugo temeljno koroško značilnostjo, smatrati za oznako koroške dialektične skupine. Tudi gorenjščina ter tolminski in cerkljanski dialekt poznata (v različnem obsegu) to palatalizacijo.

9.) Prvotni slovenski *t* je v koroščini (enako v gorenjščini) prešel v *u* (*ta* > *ua*, *-tt-* > *-ut-*, *-t* > *-u*); o posebno izraziti koroški labialni artikulaciji glasu *u* gl. gori.

10.) Palatalna narava psl. *l* se je v vseh koroških dialektih izgubila (*l* > *l*), dočim je pri glasu *ñ* (razen na Obirskem) na ta ali oni način ohranjena (*ñ*, *in*, *ĩ*).

11.) V glasovnih skupinah *črē-* in *žrē-* je koroščina glas *r* obdržala; na vzhodu imamo pojav *žrē-* > *žgrē-*.

12.) Sekundarna *tl, dl* v oblikah participa tipa *padlō* pozna vsa koroščina; primarna *tl, dl* sta zdaj omejena le še na ziljščino; v redkih primerih najdemo prvotno *tl, dl* tudi še v drugih kor. dialektih, povsod še tudi *vēdlō* in *vēdnōti* z *dl, dn*; vse to priča, da se je asimilacija prvotnega *tl, dl* > *l* izvršila v koroščini postopoma, obenem pa tudi pozneje kot v drugih slov. narečjih.

13.) Za koroške govore je značilno, da se je glas *b* v besedi *dobrō*, kadar stoji neposredno pred *r* (tip *dobra*), reduciral; adv. *dobro* > *dro* (rožansko) ali *dōr* (obirsko) ima pomen: *zelo, prav, seveda*.

14.) Sufiks *-ba* se je zamenjal s sufiksom *-va*: *tožūā, šəžūā* < *službba* itd. (rož.); *sodūā, brānūa*.

15.) Substantiva srednjega spola so v pluralu izenačila svojo sklanjo s substantivi ženskega spola.

16.) Krajevni adverbi *sē, ta* pristopajo kot poudarjajoče in določujoče členice k drugim krajevnim adverbom in tvorijo z njimi enoto (v smislu nem. *hin-aus, her-aus* in podobno) n. pr. v rožanskem dialektu: *sē-gorē* „hier oben“ > *shorā* = *sahōrā* = *horsēi* < **gorē-sē-i; sē-dolē* > *sadlē; sē-vnōtrē* > *santrē, sē-vnōtrō* > *santār; sē-vnē, sē-vnō* > *soūnē, soūān; tadlē, tantrē, toūnē* itd., *horiēi*; podj. *sēntj, tāntj, tāūnē*.

17.) Števniki od 40 do 90 so stvorjeni tako, da se s kardinarnim števnikom veže odgovarjajoči kazus substantiva *ređō* „vrsta“ (sprva pač vrsta 10 snopov, en násad; prim. nizozem. *snees* „20“, pravzaprav pa „vrsta“): *štiriredi, petred* itd.; na vzhodnem Koroškem pa že pričinja prevladovati tvorba z *deset*, ki je na Remšniku kakor tudi drugod na Slovenskem (izvzemši še Rezijo) edino v rabi.

18.) Samostalnika *pero* in *uho* sta v koroških govorih debli na *-t*: *pereta, ušeta*; prim. še pomanjševalno obliko *paratōcē* „peresce“ v rožanskem dialektu; pri *pero* imamo deblo na *-t* tudi v goriških govorih (vplivala je beseda *perot*; rož. *parētānca*), pri *uho* pa le še v gorenjskem govoru na Jezerskem).

19.) Še par splošnih arhaičnih potez hočem tu navesti (gl. že gori točko 1. in 4.): določna oblika nom. sg. neutr. adjektivne fleksije s končnico *-ē* < *-oje* je v kor. dial. ohranjena (*dobré: dobro*; zilj. vendar že *zalīānō: zālē^{nō}*; rož. *tī drūje uoqōnē; tē stāre*

léta; tē slīape uqū; po utóre jútrə analogično u srīde, četřte, péte, səbóte, nděle, pundīle jútrə prim. še *utórə uacār; podj. sūhe létu, lēpe būāgu; mež. lōpe < lépoje, zūāte, žtvē);* — v fleksijskih oblikah so *c, z, s,* nastali po drugi psl. palatalizaciji, takorekoč še vse-skozi ohranjeni; zilj. dat. loc. sg. *róčę; loc. pətócę, būāzę; rož. u tribasə, pər mracə, q póręcə* „poroki“ poleg *na stūhə; mež. loc. sg. kuabúci, tráunci, Bīláci* poleg *bręgə* in *brę^agi,* redko tudi še *na rāci; — dvbri > dúri* (enako še v Reziji in na Gorenjskem); druge leksikalične starine in posebnosti: zilj. *būyāž* „pomlad“; rož. *uəhrēd; adv. vīhredə; podj. vigrat; mež. vīgret; adv. pozdē* (rož. *puzdī, puzdēi; podj. pōzdi; nebozec* „Bohrer“ (podj. *lę-būāzəc); sretem < sręřq* (zilj. part. *sredli); brátər; stəzda < stəza; adv. rēsnb > rīāsņ; adj. slovėnji > zilj. səvėnję, rož. sovėñə; pəprə > zilj. pəpər; pázduha; vbsedbūb > rož. usédėñ dēn; vbsnbv „vaški“ > rož. uəsnə; mīlti se „prilizovati se“; grqdb > rož. hrudi; ot > rož. uū, gen. uūa; zareči se „zatrđiti, pridušiti se“; stanovniška imena na *-bc + ic* v rož. *Boróučəč, Podhórcəč, Čaldūčəč, Həšpóučəč; poťnoc* „sever“, *poťdan* „jug“ prim. rož. *na pūnocnām, na pūněšnām, na zjūtřnām, na vččėrnām qrājə* itd.*

20.) Vpliv sosednega nemškega jezika je v koroških govorih zelo velik; Slovenci v obmejnih pasovih itak tudi koroško-nemški dialekt obvladajo, zato je umljivo, da je vse njihovo artikuliranje enakšno kakor v nemškem dialektu (prim. P. Lessiak PBB. 28, 1 sl.). Najjačji vpliv je izkazan v leksikonu kor. Slovencev; da so se pri takem stanju rodile križanke tipa nem. *zuviel* × slov. *preveč* > kor. *cvěč; cmáy, cəpuzdī* itd., nas ne more začuditi; še bolj pogosto imamo prevzem nem. sufiksov (deloma tudi z nem. načinom uporabe) pri glagolih prim. *hor je uəzəhnəu* „sie hat aufgehoben“; *an-, weg-, nach-, zu-, losgehen* > *an-, bök-, naχ-, cūə-, lōz-īēlā* (-iti); er ging nicht nach: *čí* (< *nič ni*) *šōu nāχ; wenn nicht > al qār* (< *nikar*) „sicer, sploh, če ne itd.“; morda je tudi kor.-nem. pomanjševalni sufiks *-e* vsaj deloma izkazan v kor.-slov. *-ej*: rož. *mōžėi, qótrėi, hūāžėi, uóslī, utróči, tēli; podj. nōžėi, škrūtłėi* „pipec“, *stōglėi* „Schnierrimen“; mež. *Tōņij, Tōņija* itd.

V koroški dialektični skupini razlikujem šest dialektov: ziljskega, rožanskega, obirskega, podjunskega, mežiškega in remšniškega.

Ziljski dialekt.

Ziljski dialekt, najzapadnejši slovenski dialekt, govore po ziljski in kanalski dolini. Na jugu, zapadu in severu mu je za mejo romansko-slovenska oziroma nemško-slovenska jezikovna meja, na vzhodu pa sega do Podkloštra (črta Vršič—Mangart—Ponica—Peč v Karavankah—Podklošter); več njegovih značilnih potez sega še bolj na vzhod, tako n. pr. *g* proti rož. *h*, *ě* proti rož. *ǎ* tja do Malošč, končnica *-te* : rož. *ta* do Loč, enako tudi *k* proti rož. *q*; ta pas od Podkloštra do Baškega jezera izkazuje tudi v splošnem več križanj med ziljskimi in rožanskimi izoglosami.

Sledeči jezikovni pojavi naj podado glavni opis in značilnosti ziljskega dialekt.

1.) V dolgih zlogih (poudarjenih) ima ziljščina *iə* < *e*, *ê*; *uə* < *o*; *ę* < *e*; *q* < *q*; *ę* < *ɤ*, *v*; *šĕst*, *hlĕbəc*, *złĕmək*, *pĕt*, *gòšča* < *gòšča*, *pĕsja* < *pĕsja*.

2.) Predtonični *e*, *ě*, *o* in *a* so se najprej zožili in so nato prešli v današnji *ə*: *nəsĕn* < *nesĕm*, *lpò^ata*, *dəbrŭta*, *ŋĕi* < *noči*, *gəřǫ* < *gorojǫ*, *nəprĕnčĕ* < *na-prĕti* „*einspannen*“; *rəkax* < *rokāh*; *pò^atak* : *pətǫka*; *kò^ažax* : *kəžúha*; *mĕ^adud* : *mədvdĕda* itd.

3.) Posttonični *e*, *ě* in *o* v zaprtih zlogih so se po šibki artikulaciji razširili do današnjega *a*: *jĕ^ačman*, *jĕ^alan*, *pò^atak*, *čò^auak*, *mĕ^adud*, *uò^arax*, *přmĕknan* < *pri-mĕkno*, *òbranc* < *obrǫčb*.

4.) V odprtih končnih zlogih pa so ti glasovi izkazani kot odprti *ę*, *ǫ*: *òlęę*, *přpògņę*, *rǫčę* dat. loc. sg.; *nə čĕ^alę* loc. sg.; *tĕ^abę* gen. acc., dat. loc.; *mĕstǫ*; po nekaterih krajih ali pa v nekaterih besedah najdemo pa tudi *a*: *trĭa*, *šĭrĭa*, *lĭasana* < *lĕsena*, *bĭdaa* < *vidĕta*, *s tĭalasan* < *tĕlesom* itd.

5.) Sekundarno akcentuirana *e* in *o* tipa *ženā* sta zelo odprta in na tem, da se razvijeta v diftong *ę^a*, *ǫ^a* (po disimilaciji že *iā*, *uā*): *zĕ^alan*, *stədĕ^anc*, *gò^ara*, *uò^asǫ* < *osbĭ* (v Blačah *žĕna*, *uǫda*); lokalno tudi *stədĭ^anc*, *uāda*; po asimilaciji sta se tadva vokala pred *i* oziroma *u* zožila: *mĕĭa*, *džĕĭa*, *sǫ^a*, *uǫs*, *uǫca*.

6.) Novoakutirana *e* in *o* sta v narečju izkazana kot ozka *ę*, *ǫ* (gl. še točko 13.): *dǫbər*, *ǫsmĕ*, *jăcmĕna*, *sĕdmĕ*.

7.) Staroakutirani *ě* je prav tako prešel v ozki *ę* (gl. t. 13.): *brĕza*, *čəvĕka*, *uəřĕha*, *čĕsta*, *mĕstǫ*.

8.) Novoakutirana *ɤ*, *v* reflektirata kot *ę* (gl. t. 13.): *stĕbuo*, *mĕša*, *pĕsjĕ*, *přmĕknan*, *pĕhnan*, *sĕhnan*, *spĕtĕknan*, *zđĕhnan*.

9.) Posttonična izglasna *i* in *u* sta po šibki artikulaciji prešla v *ě*, *ǫ*: *pə nǫ^ačě*, *u nǫ^asǫ*; infinitiv se glasi na *-tě*: *drīamatě*, *skākatě*, *strīčě*; dalje *dvěistě*, *trīstě* < *-sti*, *-svtěl-i*; tudi oni *-u*, ki je nastal po asimilaciji iz vokala + *t*, se glasi kot *ǫ*: *kǫ^atǫ* < *kotvle*, *sě^akǫ* < *sokolv*, *dāhnǫ* < *děchnilv*.

10.) Posttonična in predtonična *i* in *u* v sredi besedi se reducirata v *ə*: *kǫ^ažəχ*, *jě^azək*, *žəuǫ^at*, *stədə^anc*; ob sonornih konzonantih se reducirata popolnoma in sonornik postane eventualno nositelj zloga: *pršənzən*, *šļpǫ^ata* (prim. v 16. stol. *slipota*, gl. t. 2.) kot *vě^arcə* itd.

11.) Oni vokali, ki so dobili nov poudarek zaradi akcentskega premika *okǫ* > *ǫko* so enakšne narave kot nekdanji novo-oziroma staroakutirani vokali po točki 6. do 8. t. j. omenjeni akcentški premik je starejši kot pa pojav, ki ga bomo omenili v 13. točki; prim. *ǫkǫ*, *mě^asǫ*, *ně^abǫ*, *sě^anǫ* in *dǫbraa*, *srě^abrǫ*.

12.) Akcentški tip *~* je v srednjem razvojnem štadiju, kajti poudarjena sta obadva zloga (prim. Grafenauer Arch. f. slav. Phil. 27, 221 in Oblak, ibid. 18, 257); prvi zlog je jačji, nosi intenzitetni višek, drugi je višji, nosi melodični višek (tonični): *bábā*, *sūsā*, *hūácě*, *vě^arā*; če gre za trozložnico s poudarkom na začetnem zlogu, potem je postranski poudarek na zadnjem zlogu: *žingradā*, *vě^arcā*, *skākatě*, *jě^azdětě*.

13.) Ziljsko narečje je izobrazilo povsem novo svojsko kvantitetno načelo: dolgi (t. j. dolgo poudarjeni) zaprti nezadnji zlogi se skrajšajo, naj si so padajoče ali rastoče poudarjeni, odprti pa dolžino obdrže (za zaprt zlog pa ne velja samo zlog tipa *tar-ta*, marveč tudi zlogi tipa *tas-ta*, *tat-ra* itd.); prim. *brīəz-je* > *brīəzje*, *sīəncə* > *sīəncə*, *sōncə* > *sōncə*, *zvīəzda* > *zvīəzda*, *krāsta* > *krāsta*, *kūščar* > *kūščar*, *pēsji* > *pēsję*; *jāzəbəc*, *hlīəpčəc* proti *hlīəbəc*, *šīəst* ali *šīəstrəd*, *šīəstnėjst*; na drugi strani pa: *srīəda*; *rāstě* je n. pr. analogično po *grīstě*, ki je zopet po prez. *grīzan*, enako *krāstě* pri *krādan*; v prez. pa vendar *rāstan*; gen. sg. *māstě*, *mǫsta* (pričakovali bi **mǫsta*) po nom. *māst*, *mūəst* itd.

14.) Akcentški tip *~* s korenskim *e*, *o* in *ə* ima obliko *~*: *žě^ana*, *gǫ^ara*, *mǫgūə*.

15.) Za nekdanja *ę* in *ǫ* ima narečje v legi pred *č* < *č*, *ć* (po analogičnem prenosu potem tudi drugod) zelo pogosto *e* + *n*, *o* + *n*: *srě^ancə*, *srě^ancətě*, *lě^ancə*; inf. *lě^ancě* in po njem prez.

lènžan, part. *lèngua* < *legta*; *nàprèncě*, *nàprènžan*, *nàprèngua*; *dàsèncě*, *dàsènžan*, *dàsèngua*; imp. *nàprènžě*; *rènc* < *vrètb-jb*, *gèrènc*, *òbranc*.

16.) Psl. skupina *tl* in *dl* se je ohranila skoro v istem obsegu kot v zapadni slovanščini: *kriduo*, *jědua*, *vidle* : *grīuo*, *kāuc*, *šöu*, *šūa*.

17.) Psl. prefiks *vy-* je ohranjen v obliki *ṽa^r*: *ṽalèngua* < *vylègla*, *ṽitūaž* < *vytazṽ*.

18.) Intervokalični *u* < *ṽ*, *t* in intervokalični *i* < *i*, *d*, *g* onemita, in sicer *u* med *e*, *a*, *o* + *o*, *a*, *i* pa med *e* + *o*, *a* ali med *o*, *a* + *e*, *e*; nastali hiat odpravlja narečje z novim *i*, *u* tako, da se *i* pojavlja za vokalom *e*, *u* pa za vokaloma *o*, *a*; po hiatu nastalo *aa* pa ostane neizpremenjeno; prim. *kota* gen. sg. > **kóua* (po točki 5.) > **kóa* > *kóua*; *četo* > **čeuo*, **čeo* > *čéio*; gen. sg., nom.-acc. pl. *noge* > *noje* (splošno koroško) > zilj. **noię*, **noę* > *nóuę*; dat. sg. *nogi* > *nóuę* (po teh kazusih je nastal tudi nom. *nóga* nam. **nó^aga*); *džeta* > *džéia*; *krava* > *kráa*, *dobra* > *dóbraa*, *videta* > *ṽidaa* (po točki 19., 4. in 18.) itd.

19.) Labiodentalni *v* < psl. *ṽ* pred *i*, *e* (*r*, *l*) se izgovarja kot *ḅ* (labiolabialni spirant) ter se razlikuje od *ḅ* < psl. *b* le po tem, da je njegova pripora manj energična, drgnjenje zračne struje šibkejšje; povsod drugod ima narečje za psl. *ṽ* še danes jako izrazit *u*; prim. *veliko* > **ḅaliko*, *ḅliko*; *zvižda* (= *zḅižda*), *véra* > *ḅérà*, gen. *krovi* > *kḅḅe* itd.

20.) *ń* dá v intervokalični legi *in*, drugače pa *ń* ali *ńi*: *stovénji* > *səbèñě*, *poslédnji* > *pəšlīñě*, *pəšlīñě*; gen. sg. *dəžńia* k nom. *dəžń* (stcsl. *dəždḅ*).

21.) Izglasni zveneči šumevci obdrže zven, le skrajni končni element postane nezveneč: *-ḅ*, *-ḅ*, *-z*, *-ž*; za *-g* ima narečje *-z*, za *-m* pa *-n*.

22.) Še par zanimivih in značilnih drobnosti je treba omeniti: a) kontrahirane oblike osebnih zaimkov so se doslej obdržale: *moja* > **ma*, danes po *tūa*, *sūa* v rabi *mūá*; neutr. *múó*, *túó* (-o namesto *-é* je prevzet po *to*, *dobro*); dat. loc. sg. *mójémū* > **mojiamō*, **moamō* > *mūámō* (k *oa* > *ua* prim. točko 5.), obenem pa je nastala po nom. sg. masc. *múōi* še nova oblika *múōiamō* (prim. v starejši dolenjščini *mému* in *mūimu*); instr. sg., dat. pl. *mūán*; gen. loc. pl. *mūáx*; instr. pl. *mūámě*, vse iz

nekdanjih *mojēm*, *-ēch*, *-ēmi* z *-ē-* po pronominih (adjektivih) s trdo osnovo, kakor tudi v rožanščini; — *b*) *krto* se je pravilno razvilo preko **χto* v današnje *túə*; — *c*) stara končnica trdih *o*-jevskih in *a*-jevskih osnov v loc. sg. m. n., dat. loc. sg. fem. *-ē* se je ohranila: *nə čē^alǣ* (prim. *vəneǣ* < *vənē*; gen. acc., dat.-loc. *mənǣ*, *tē^abǣ* < *mənē*, **tebē* prim. še rož. *mənǣ* ali *mənā*, *tabē*, *-ā*), *rócǣ*, *nə dǣžē^alǣ*, *nə gò^arǣ*; vendar se pojavlja, posebno v dat., tudi že *-i* > *ǣ*: dat. *nò^aǣ* < *nogi*, *dǣžē^alǣ*, tudi loc. *nə gò^arǣ*; — *č*) v prezentovih oblikah akc. tipa *nesēs* (prvotno novoakutirani končni zlog) je nastopilo podaljšanje: *nəsén*, *-ēs*, *-é*, *-éua*, *-ésta*, *émo*, *-éste*, *-ó*; *bərén* itd. (rožanščina ima tu oblike *nasām*, *-ās*, *-ē*, *nāsaua*; *barām*); — *d*) v besedi **dvǣdǣ* je že zgodaj, pač še v prvotnoslovenski dobi (ob času, ko je *d* še eksistirala) nastopila disimilacija *d — d̄* > *d — n̄*: *dǣžda* > *dǣžnā*, danes *dǣžna*; nom. se je uravnal po ostalih kazusih: *dǣžn* (prim. isti pojav še v rezijanskem dialektu: *dažnā*, kjer pa je stari nom. ohranjen kot *dǣš*; — *e*) končnica II. in III. du. in II. pl. ima pogosto *-sta*, *-ste* za *-ta*, *-te*; — *f*) *lvǣkǣ* > *ǣčǣk* (namestu **ǣǣk*, **ǣǣk*) po *mǣčǣk* < *mǣkǣkǣ* zaradi enakšne soglasnosti v ostalih kazusih; — *sračica*, pomanjševalna oblika k *sra*ka „Hemd“ je — kakor drugod na Slovenskem — prešlo v *sraǣčica*, nato **sraǣčca* (po redukciji posttoničnega *i*), **sraǣšca* (po redukciji zapornega elementa v *č*; disimilacija na *c*), **sreǣšca* in z novo pomanjševalno tvorbo (v otroškem govoru) je nastalo današnje neutr. *sreǣšče* in k temu nov dem. *sreǣščǣce*; — *g*) *ǣpi* > *ǣpǣi*, *pǣi* : *vpitje* > *pǣitje*; — *h*) *kratǣkǣ* > **kradǣk*, *kǣdǣk*, *kǣdǣk*, fem. neutr. *kǣka*, *kǣko*; — *i*) metateze: *slǣǣza*, *duǣgo* za *slǣza*, *dblǣg*; — *j*) skupina *šč* ostane neizpremenjena: *tǣšč*, *kǣščar*, *kliǣšče*; — *k*) vprašalnica za stvar se glasi *kóǣ* t. j. *kó* < *ka* po *to*, **mo* (gl. gori) z dodano členico *-i*; — *l*) narečje je storilo novo kondicionalno obliko: *bésam*, *bési*, *bé*, *bésmo* itd.; — *m*) *žǣurítǣ* „govoriti“; *prǣǣǣrǣnč* part. prez. act. s pomenom „zgovoren“; — *n*) od važnejših lokalnih razlik je treba omeniti *te-le*: južni govor (kanalska dolina, Blače, Bistrica) pozna akanje (*ǣ* > *a*) v vseh posttoničnih zlogih; v kanalski dolini je *g* prešel v *ǣ*; v Blačah govore *žéna* z dolgim poudarjenim zlogom; pri Podkloštru se začenja *b* za ziljski *ǣ*, dalje že *ǣ* < *ě*, *h* < *g*.

Rožanski dialekt.

Po slovenskem Koroškem na vzhod od ziljskega dialekta se razprostira rožanski tja do črte Košuta v Karavankah—Obir—Kamenska gora—Črni grad ob Dravi ter do gričevja na zapadu Velikovca v smeri na Djekše; do te vzhodne meje segata dva značilna rožanska pojava, namreč prehod kratkega $e > a$ in pa refleks e oziroma \acute{e} za ε , υ v dolgih zlogih (podjunsčina ima \acute{e} oziroma a); še dalj na vzhod pa sega $q < k$, $h < g$ (prav do Sinče vasi in Globasnice), da ne omenim potez, ki so skupne rožanskemu in obirskemu dialektu. Po nekaterih lokalnih razlikah moremo na ozemlju rožanskega dialekta govoriti o štirih govorih: pod Dravo sta dva, zapadni v zvrhnjem Rožu (prebivalci se imenujejo Rožanje) in vzhodni v spodnjem Rožu (prebivalci so Dravci), meja med obema gre od Bistrice ob Dravi v južno-vzhodni smeri na Žingarico, Grlovec, Ljubelj; nad Dravo so pa Poljanci v okolici Celovca in v tinjski dekaniji, Gorjanci pa ob Vrbskem jezeru in na gorah doli do Drave. Najvažnejše lokalne razlike (druge bomo v sledeči karakteristiki sproti omenjali) so te-le: 1.) po zvrhnjem Rožu in na skrajnem zapadu (Št. Jurij, Vrba, Kostanje) govore za dolgo e , \acute{e} in o monofonge \bar{i} , \bar{u} , povsod drugod pa $i\bar{a}$, $ú\bar{a}$, le v absolutnem koncu besede more biti $-i$, $-\bar{u}$ (*bûax: mäsú*); 2.) po zvrhnjem Rožu je zelo pogostna proteza z γ -, h -; 3.) Dravci in Poljanci reducirajo izglasni kratki $-o > \bar{a}$: *haq̄ä*, drugod *aq̄ä < jékto*; $-m\bar{a}$, $-j\bar{a}$ v I., III. pl. prez.; 4.) glagolska končnica $-te$ se ob Vrbskem jezeru in pri Poljancih glasi kot $-ta$.

Za razmerje rožanščine do drugih koroških dialektov so značilni sledeči pojavi.

1.) V dolgih zlogih imamo za $\acute{e} > \acute{e}$ (malo odprt glas); $q > q$; ε , $\upsilon > \acute{e}$; e , $\acute{e} > ie$ (*i*); $o > u\bar{a}$ (*u*); prim. *pétar < p̄eto*, *roža v̄ēdne*; *d̄obūx̄ p̄er̄je*; *d̄ēn*, *v̄ēs*; *j̄īd* (*j̄id*), *s̄r̄īn* (*s̄r̄in*), *m̄is̄anc*, *z n̄ib̄esa*; *ud d̄ūma*, *kōūū*, *p̄ūt* (*p̄ūat*) $< p̄tote$, *udū̄ya* (*udū̄ya*); po nekod se čuje za \acute{e} , ε in υ napet, votel e , ki se približuje ozki vokalni kvaliteti (nizka varijanta).

2.) Nepoudarjeni $e < e$, \acute{e} , bodisi predtonični ali posttonični (v zadnjem primeru predvsem v zaprtem zlogu in pa če ne gre za končniški zlog), se je razširil v a : *sastr̄ä*, *ur̄atan̄ö*, *ut̄ēq̄ian̄ö*, *r̄ajan̄ä < rejena*, *raq̄ä < rekta*, *q̄ūran < koren*, *q̄ūnam kōtnem*, gen. sg. *las̄ä k l̄īs̄*, *lah̄ä < lécha*, *z̄ä s̄ámax̄ un̄ēnax̄ n̄it̄ä*

< **saméčṭ ḷnenéčṭ, stúdaṇc, ṣṣad, ḥp̣ad* gen. pl. *goveđṭ, ud dělač̣, lamáẓ̌; jazđ̣q, taẓ̌ēq, šṭiradi* „40“, *ub dasatđ̣x, pámaṭ; žraḅě, u ṭěi níadaḷo* „v tem tednu“ itd.

3.) Pravitako imamo *a* za kratkopoudarjeni *e* < *e*, *e*, *é* v zadnjem ali edinem zaprtem zlogu besede: *jačṃän, zaḷän, rṃän, tap̣än, rač̣äm, žṛäm; hḷäb, uṛäx* < *oréčṭ, čoẓ̌äq, ṭäm* < *téṃb, upḷän* < *opḷéṇṭ, na pṛänč pučaṣáṭo, (ṭä pa) ṣä*.

4.) V odprtem končnem zlogu ostane *-ě, [˚]e*: *pač̣ě, aic̣ě, taḅě* < *tebe*, *-é* in *ṃäně*, poleg *ṃänä, paṛě, taḷě, bṛěṃe*, gen. sg. *uoḍě, líp̣e; uđ̣hḷe, uṣě ṣiṃaṇe* < *vṣa ṣémena* pl.

5.) Prvotni *ě* < *e*, *e*, *é* takih primerov, ki nam jih točke 2. do 4. kažejo, pa se je zožil v *ě* in obenem se je njegova artikulacija premaknila malo nazaj, če je v njegovi soseščini takšen glas (vokal ali konzontan), ki je napetost in premik v višjo jezično lego podpiral (vokala *i*, *u*; palatalni konzontan; postdentalni konzontan); zanj ima rožansko narečje zdaj napeti, visoki, motno zveneči sprednji vokal *ě* (motni zvok ga približuje nemškemu *ö*), ustnici sta pa nezaokroženi in v večji medsebojni razdalji kot pri *e*, spodnja čeljust je prav malo potisnjena nazaj; v neakcentuirani poziciji, posebno pa še v zvezi z *ěi*, se *ě* še bolj zoži in ga ni več razlikovati od motnega *i*; prim. *věč̣ěrṇam, p̣ṣ̌ěnica, ṿěṣěḷě* < *veseḷje, j̣eṣěna* adv., *zaṛěč̣ä ṣe, ṇěḅü, ṇěsṭä, ṿěḷäq, oẓ̌ěnḍü*; *u p̣ěsṭä, pu sṿěṭä, ṇěhṭä* < *ṇěḳṿto, ṣěṇü, hṛěṣ̌ím*; — *biṣida, q̣äṃṇ̃e, ḍětiḷa*; — *uđ̣ṇq̣ěi, č̣ěịqḍěi* „nekoč“, *na ṭěi uṣüoč̣ěi hoṛě, ṃōẓ̌ěi, ṭěḷi, ụṣlija* acc. sg. itd.

6.) Novoakutirani *e* in staroakutirani *é*, ki sta v rožanskem dialektu dolgo bila kratka in sta se glasila *ě*, sta v enakšni legi pravitako dala *ě*, *ě* in sta danes po podaljšanju izkazana kot *ě*; drugod pa, kjer ni bilo pogojev za asimilacijo *ě* > *ě*, sta prešla v *é* (srednje odprt glas); prim. *ṃělam, naḅěse, ṣědam, ẓ̌ěṇän, sṭěla, č̣ěrqḷo* dat. sg., *č̣ěrfat (č̣írfat)* < *Kirchfahrt*; *bṛěja, ḍěč̣ya, j̣ěsto, ṣěča, staṛěiṣ̌ä, ṇěq̣ěi*; drugače pa *č̣ěsta, ḷěto, jaḷěna, ṛeq̣ou*.

7.) Ker sta novoakutirana *ɤ, ɥ* najprej dala *ě*, imamo tudi tu isto razmerje: *ḥěnam* „ganem“, *uṭěq̣ṇäđ, dondoṇěṣ̌ñä, uẓěṃe* proti *ẓ̌ěnam* < *ẓ̌ḅñq*.

8.) Novoakutirani *o* v nezadnjem zlogu besede je odprt glas: *ṃōq̣ar, óṣam, ṭi ṇōṿä* < *noṿɤj̣v, sḷiṇóurat, ụótaɤa* (iz in poleg *ụoṭäɤa*), *p̣ōraqa* < *poṛoka, óbṛṿe, q̣órṭe* < nom. pl. *koṛita*; predtonični *o* je zožen in zanj je pogosto v vsem vzhodnem delu

čuti u: *urāx* < *oréchv*, *pusuõu* < *postat*, *tupû* adv. *topto*, ut *Cəlõuca du Bláqa*, *utrõq*, *hrudî*, za *ubî ročê*, nom. pl. *zubî*, *mužî*; *uõdnõ qouû*, *uõqnõ*, *uõucî* „volkovi“, *zboľü*, *zyõrû*, *uõtuã*, za *ucê* < *ovvce*, gen. pl. *uõvêc* in *uvêc*; posttonični o v zaprtem zlogu je prešel v a: *úraq*.

9.) Neakcentuirani *ä* se je pred *i*-jevskim zlogom preglasil v *ä*, *ę* in po točki 5. ima narečje zdaj zanj *ë* ali *î*: *pošilali* > *pušililõ*; na *Dóbravi* > na *dõbrivõ*; *Gliñani* > *Hliññõ*; *détali* > *dávèlõ* proti *dávalę* < fem. *détale*; instr. pl. *mizami* > *mízëm*, **détami* > *dîlëm*; *q pórëcã* „poroki“; z *délave* „iz daljave“ proti *pu calî delivõ*.

10.) Pravtako je dal diftong *ei* < *äi* ali *e* + *i* današnji *ëi*, *î*: *ajda* > *hëida*, *tõtëi* „dorthin“ proti *tã* „hin“; *trdëistõ* „30“; *pëič* < *peč*, *vëižã* < *vëža*, *šëist* „6“, *davëtnist* „19“; s to palatalno asimilacijo *ę*, *a* > *ë*, *i* prim. še sledeče pojave (*ę* > *ë*; *ë* cirkumfletirani pred *s*, *š* v *ë*; *õ* > *i* in podobno): *žëja*, *vëija* < *vëja*, *pëñ* < *pnñ*, *dîž*, gen. *dîža*, *dižũãu ję*, dem. *dîžëi* k *dvždb*; *sñe*, gen. *sññ*, *siñãyo* „es träumte“; u *sëñõ*, u *siñõ* loc. sg. k *stña*; *siñam*, gen. *síma* < **siñma* k *stnñm* (Tinje; *q sëmnõ* Slov. Plajberg); *dîšč* gen. pl. k *dbska* (nom. *dõščê*; pač le redka analogična oblika za običajno *dësq*); *pracësija*; *igo* > *jõhũ*, na *ižëšõ*; *čvëšpla*; *qolësa*.

11.) Kratka *i* in *u* se reducirata v *î* > *õ*, u > *õ*; v sosesčini sonornih konzontanov onemita; inf. na *-tõ*: *tasátõ*, *trëšñtõ*, *čridõlõ*; *pëtëlõn*, nom. pl. *utrocõ*, *uõsanca* < *qsénica*, *srũtõ*, *hõšã* < **gluchëga*, *sõhũ*; *põx* < *plug*; *rmãn*, **ũžina* > *ũžõna*, *uõžõna*; *maãa-užina* > *mãũžõna*; *žvõm* instr. sg. k *živ*; *jamõca* < *jãmica*; *čësõuõ* < *kyseto*; *põlõn* < *pelin*; *tî puãlî ciãn* „der blaue Enzian“; *tî niščõ*, *tî usũci*; *hõšõ bõl rišõ* „gostejši ali redkejši“.

12.) Začetni *j*- je pred *a*-jem lokalno pogosto po asimilaciji onemel (*ia* > *ęa*, *a*): *ãuõca žõvina*; *jãbõko* > *ãybõqõ*, *haybõqõ*; *jastrobb* > *ãjstrof*; *aičë*, *ãhñę*; *jeklõ* < nem. *ecchil* (z *a* < *e* po točki 2.) > *aquõ* ali *haquõ*, *haquõ*; *ãma* in *jamõca*; *tî jãrę žitõ*; *ãhoda* in *jãhõdãce* acc. pl., *jãjstrof* (Slov. Plajberg).

13.) Vokal *ã* < *a* in *e* (po točki 2.) se pred labialom in velarnim vokalom labiovelarizira v *õ* (lokalno je *ã* še ohranjen, n. pr. v Slov. Plajbergu): *čëlõ* > *čõuõ* (*čãuõ*); *žvëpõl* > *žõopõu*; *omëõ* > *umãuõ*, *umõuõ*; *vidëta* > *võdõuã*, *mikato* > *mõqõuã*, *kyseto* > *čësõuõ*, *podëtaõ* > *pudãuõuõ*; semkaj spadajo še primeri *-omõ* < *ëmu* v dat. sg. pron. adj. *tomõ* < *tëmu*, *nomõ* < *njemu*, *stãromõ*,

q svētōmā Məšóuə „k sv. Miheľu“; dalje pa tudi *tī prōuə, prūuə* < *pbrvrbjə, prōuc* „Jungfernschwarm“, *provēsənca* „Kuh mit dem ersten Kalbe“ z asimilacijo *əv > ou*; *prūoz* < *prélazr*; seveda tudi drugim narečjem znano *ău > ou* (*pēlōu*) > *u* (*dēu* < *dēlat*); *iū, eū, ēū > ou*, *u*: *honōu* < *gonit*, *žəuōu* < *živēt*, *du tōu* < **tēt*, *tēl* gen. pl. in podobno.

14.) Akcentski tip \sim je rožanskemu narečju znan; tonična višina raste na prvotno poudarjenem zlogu polagoma in doseže visoko stopnjo, poudarek pa je že na sledečem zlogu, je pa zelo šibek; v zapadnem predelu in ob Vrbskem jezeru je dolžina prvotno akcentuiranega zloga še ohranjena (*měšā, vřčā*), drugod pa je že skrajšana; tako skrajšani vokal more doživeti enakšno redukcijo ali izpremembo kakor prvotno kratki vokal; pri trozložnicah tipa $\sim\sim$ preide tonični in ž njim sčasoma tudi intenzitetni višek običajno na srednji zlog, redkeje tudi na končnega; prim. *hišəca, jaməca, šibəca, žabəca, palčəca, qáčja matəca, sqľədəca*; inf. *basət* (sup. *básat*); gen. *qaməna*; *qəhīnā*; *jáboťko > haqbəqə* (*au* tu še ni prešel v *ou*); *glédati > hladatə, sékati > sėqətə*, drugod tudi *səqətə; trəsəntə; kýseto > čəsōuə*; pri glagolskih oblikah pa imamo jako pogosto še analogične akcentske forme tako n. pr.: *délati* (dolgi inf.), *délat* (kratki inf. in sup.), za kar ima narečje inf. *dáuatə* in *dauatə* ter *dauat* ter sup. *déuat* in *dauat*, pravilne oblike pa bi bile **dēuatə* in *déuat* (kot sup. ohranjena), vse druge so nastale v križanju z akc. tipi *ležāti, ležət*; *nosīti, nosīt*, torej *dauat* po *ležət, nosīt* in *dáuati* < **dēuati* × *dauat*, ozir. *dauatə* iz istega križanja (upoštevati je dejstvo, da rožansko narečje razlikuje inf. od sup. in da rabi v inf. dolgo poleg kratke oblike, v sup. pa sup. poleg kratkega inf.: *ias nč-á-mō več dáuatə* (ali *dauat*); *je šōu dēuat* (ali *dauat*). Nadaljni primeri: *védēti > uadētə*; part. *védēta > uadəuə*, pl. *zudəlē*; masc. sg. *vėdu*; *vidēti > uadētə, uadəuə* ali *uədōuə*, pl. *uadēlē*; *odsékali > ucaqələ, slišali > sləšələ, čakali > čaqələ*; *je puhladəuə*, inf. *puhladətə; rázatə* in *rezət, urazətə*, sup. *rəzat*, part. fem. *je purazəuə; uzəhəntə, uzəhnəuə, uzəhnūuə; sę je ubəsəuə*; pri part. so pravtako analogično vplivali tipi *ležála, nosíla*, saj tudi sami često izgube prvotno akcentuacijo in pridejo v novi analogični tip: *sę je spuazəuə, prastrášəuə, sourazəuə* itd. Druga vrsta analogičnega poudarjanja pri part. se tiče prevzema akcentuacije nom. sg. masc.: *je zbížu* — *přbížəuə, so zbízalę; je rójəuə* „rojilo“, *rísəuə, pŕqázaəuə, qúpəuə, stópəuə*,

puzábeqa; bába se je spəzdóya. Naj tu še omenim, da se na zvrhnjem Rožu glagoli III. 2. v inf. glase *hýmātə (hýmím)*, *čípātə (čəpim < kipim)*, *smřdatə, vəsātə (vísəm)*, *sřbatə* (za Slov. Plajberg prim. *ví:ə* III. sg.; inf. *usqřbētə*); oblika *vəsātə* nam kaže pot postanka: *vísėti × vəsāt* (kratki inf.) je v razmerju k *vəsāt : daųāt* rodilo *vəsātə* k *dáųātə* gl. gori.

15.) Akcentski tip $\overset{\sim}{\sim}$ < $\overset{\sim}{\sim}$ je znan predvsem pri Poljancih: *lāpə < lépô*, *būāhə < btagô*, *məsə < mesô*, *uđhə < uhô*, *ôqə, qòuə*; tudi drugod po Rožu znane oblike *uđtaųa < otāva*, *hóųat < gen. pl. goveđt, vísąa, šírjaųa, délaųa, pőraqa, an nárçę sēnā < narôčą,* *zásaqa* itd. so stare in jih je enaciti s *póstela, mótika*.

16.) Oksitoneza v tipih *ženā, nogā, məglā* je še ohranjena (analogično še *lahā, vėjžā, slapč*): *žalā, žanā, tatā, sastrā, qozā, horā, uodā, čouđ, hamnə < gumno, aįcē, uəžā < ləža, məhųā, stəzdā; čouāq, urāx, mənəx, məđđų; gen. sg. pəsā; nōha* je analogično po *rōqa*. Trozložnice s končnim poudarkom dobivajo pogosto na prvem zlogu postranski poudarek (kratkega rastočega), ki že večkrat prevlada in v takem primeru se zlog podaljša, torej: $\overset{\sim}{\sim} > \overset{\sim}{\sim}$, $\overset{\sim}{\sim} > \overset{\sim}{\sim}$ prim. *rəmanə, rmanə; rəšātə, ršātə; anā dorə rājanā qrāųa; pušəšanə hējđo; shųājanə uđhlę* „shlajeno oglje“; *búqou je zālanā; polę je zahrājanə; uasē na číte splādanə; nasājana, pācana quobāsa; uhāšanə uđhlę, puđóžana* „položena“; *stúđanc, zə stúđanca; světə Pātřnúž < Bārtholomāus (> *Partřmuž, *Partřnuž, Patřnúž; ni pa izključeno, da je ta postranski poudarek star); vėsělē poleg vėsělē, ud vėsēla; máųə pāmētə pa vėsělā*.

17.) Glas *g* se izgovarja na koncu zloga kot *-x*, drugod pa kot *-h-*; med dvema *a*-jema pa zelo rad onemi; isto velja za *ch*; prim. *nechatı > *nahatı > nātə, nechatə > nāų, *ne-necham > nanām; *dótğégā* (z adj. ali pron. akcentuacijo) *> dōųjaha in doujáj; nájaha in najáj; taščā, sųatčā, qráčaha, šəsāha in šəsā, həsāha in həšā < *gluchéga; z Jezérščā, Obírščā, s časalá mlıqa; ud ná < njega*.

18.) Glas *k* je v vsaki poziciji prešel v grlov zapornik *q*: *qəqər, qrədəq < kratək, čalíšıaq, písqu, qrál < kralb, uaqət*.

19.) *v* dá *b* le v zvezah *dv, zv: dbā, dbānist, dbôr; zbīar, zbīazda, zbīəst* (na vzhodu že *zvıst*).

20.) Od različnih drugih manjših značilnosti rožanščine je treba omeniti vsaj še sledeče: *a)* asimilacija *svd- > st-* (drugod po Slovenskem povsod *zd-*) *strđų, strāųje, stı se mə, se jam je*

stéuə; — b) šč je ohranjeno, le v južnovzhodnem pasu se pojavlja tudi že š: *uřščə, qliaščə, puščipat, qošišče in puššəjə, dborišə*; — c) *n* je še ohranjen: *sqəděń, hńtŭa < nŭva, na stŭmđ hńtla, hěńata* (pred konzonanco in po disimilaciji često *n*: *řotnc, ũ tŭ dulinŭ qáplə* proti *u qəhńńŭ*); *uohěń, ũə uohńđ*; — č) sekundarna palatalizacija *k, g, ch > č, j, š* je vseskozi izkazana (*ski > šči; ngi > nŭi*) gl. točko 17., prim. še: za *ročə pa nojə* (v rabi je tudi še prvotna oblika dat. loc. sg. *uə ũsáčŭ řočə*); *dəščə* in anal. pl. gen. *dŭšč*; *nəščə* in anal. *nəščəř* proti pravilnemu gen. *nəščq* poleg *nəščŭ*; *pəř, acc. pl. pŭje; stəř, loc. sg. na stŭhə* s končnico *-u* je pravilen; *ráčə* in anal. *uodə pu račəř tacə*; anal. *pu brěhŭř; štŭńe < štenge*; — d) analogično nastalo izmenjavanje *v*-ja z *l*-om: *qladŭə, pl. qladile; tŭ puńlŭ; řəqáŭ > řəkavə, pl. řəqávə, řəqáŭu* in neutr. *řqále, z řəqáləmə; řŭńále quobáse; tŭ mŭtla, gen. tŭ mŭtla; s tŭ mŭtłm; pər cěrqlə*; — e) nom. pl. m. *ũasŭ* za knjižno *lasje, usə zubŭ, muřŭ, mŭadŭ ləđŭ, putŭ* itd.; enako se glasi acc. *na zubŭ zrazlanə*; — f) neutr. se sklanja v pl. kot fem.: *-e, -am, -ař, -ěmə; -am* je tudi končnica instr. sg., dat. pl. pri masc.; prehanje neutra v masculinum je le v južnovzhodnem pasu izkazano, a še tu v skromnem obsegu; prim. *an qouŭ se je ũřtəuə, sadŭə „Sattel“, řŭzare, sámcoŭə řəhŭ* proti *tŭ lŭvə qolėn(ə), pl. najŭ qulŭńə* (ne **qulŭńe*), *an uoqnə* poleg *tŭ drŭje uoqnə* in *věč uoqnu* gen. pl.; *qouŭ, dbə qolėsa, z dbəma qolėsa, mə štŭri qolėse* in nov nom. sg. m. *ũsáčŭ qoləs; ũaqəť* m. „laket; mera petih pedi“, v pomenu mera običajno n. *ũahtə*; — g) *qrŭ* ima tole sklanjo: gen. *qrŭŭ* in *qrŭ*, dat. *qrŭ*, loc. *u qrŭđ*, instr. *s qrŭřj* in *qrŭřj*; — h) *dnv* ima v gen. dat. obliko *dnŭ*: *aná dnŭ* „nekega dne“, *qnŭ pučáqu dnŭ, q světômə dnŭ*; — i) konzonantične osnove na *-en-* imajo deloma še prvotno obliko osnovnega elementa, večkrat pa po razmerju *sŭnce*: *brėme* nastalo osnovo *brem-*: gen. *brėma*, dat. *brėmu; séme, s tá semėna, ũsě sŭmėne ud řŭta; qŭhějə máŭə řŭta, ũnėnə séma pa zělŭ; vřemě, ud vřamėna*; — j) loc. pl. i-jevskih osnov in o-jevskih enozložnic (predvsem onih z dolgim padajočim poudarkom) ima končnico *-ŭř < -ěčv*: *pěstŭř, nučŭř, pěřŭř, sqřbŭř, hrudŭř, zubŭř, řlėbŭř, brěhŭř; na mořəř tŭř; — k) oblika nom. sg. neutr. določnega adj. je ohranjena: tŭ (tė) řáre řŭta, tŭ řŭřŭmne řŭtə, na řřėsně řŭtrə*; — l) v adjektivni fleksiji so udomačene pronominalne končnice *-ėga, -ėm* itd.: loc. sg. *na Sŭřřščam pŭlə, u tŭřam řřářə, pu řŭatəm Patrə*; gen. pl. *světəř trėř qrálu, z dbėlař đŭl, řəřəř vėŭ, ut tětəř máŭ*; dat. loc. sg. fem. *na ũsŭčėŭ horə*,

pər čəsālī smélēnī; instr. sg. m. n. in pl. -*ēm(i)* > *īam(i)*, zvrh.-roč. *īm(i)*: z *uodnīm qolēsam*, *žəvīm uozuām*, *prat svetīmi trēmī qrālī* prim. za pron. *tə*: *tahā-tā*, *pər tām*, *tāχ*, s *tīam (īīm)*; — *m*) poleg komp. na -*ėjši* je dokaj pogosten tudi komp. tip *gōšci* (k *gōst*): *uščējšə* < **ləχkėjši*, *taščējšə*, *məščējšə*; *starėjšə* „Eltern“, gen. *stārėjšə* in *starėjšu*; *je posuđə tī stārėjšə sīna*; *hōšə*, *rīšə* „redkejši“; — *n*) arhaična oblika *mogə* je ohranjena: *səm se nōtər zaplētu da uənqēi qna mō*; *ias nčāmō* (< *nič-ne-moho*) *več dāuətə*; — *o*) končnica III. pl. prez. -*o* je zelo pogostna ter je v rabi tudi pri glagolih III. 2. in IV. vrste: *nasō*, *zbarō*, *račō* (za *rekō*), *puqropō*, *səšō*, *držō*, *pəstō*, *spačō*, *zaradō*, *pušlō* (za *pošljejo*) itd.; — *p*) rožanska posebnost so še frekventativa *odératə*, *zapératə*, *zavératə*, *ozératə*, *požératə* (*é* kaže na analogičen vpliv razmerja *dīyam* : *dēyu* : *dēyat* in pod.); *osíratə*, *umíratə*; dalje podaljšane oblike (*našati* × *-ovati*): *pranášyatə*, *spīəylatə* (*pévati*), *zapényatə*, *namāqyatə*; k *žjēm*, *žrātə* (*šhátə*) je iter. *žáhatə*; k perf. *pradátə* pa se impf. glasi *prūədatə*; — *r*) različen drobiž: obliki *nīsəm*, *nēmam* sta podkrepljeni s spredaj pridejano negativno členico *nič* > *nč*, *č-* ali *naq* > *q-*: *nčīsəm*, *čīsəm*, III. sg. *nčí*, *čí*, *qní*; *nčēmam*, *qnōmam*; prim. *utrōq nča* (< *nič ne*) *ráste vēc*; *pa na mē qna puzábə*; *sīn qní smōy vēc vēs hodítə*; analogične oblike za nom. sg. masc. *mhēq*, *uəhēq* (namestu **mekēk* > **mečēq* in **uəjēq*); *dléto* > *hlítə*; *dlesna* > *lésne*; *təkati* : *dəqátə*, *dəqa* III. sg. prez., *dəkálə* part., *dəqāne* proti *qāuc*; *mīsənc* < *mésəcb*; *jéy*, *jělī* in *jédyoq līs*, *jédyoqe čórčəlne* „storže“, *jédyuoə hóyje*; *hrībər*, *hríbra* „Hügel, Abhang“; *žūhatə* „prostiti“; *antqāi* (toliko); *al* „ako“, *al qár* „ako ne = sicer“; *al boš ti qēi putrēbuđə*, *pa na mē qna puzábə*, *da tə puqīnam*, *al qár tə pa nái sām būχ vēcna puqīne*; *qár* < *nqár*, *nikar*, *ne*; *qār* „kar“; *qárqēi* „prav nič“; *bəl* „ali“; *zadělə* „zavoljo“; *tə* „tja“; *téqa*, *tēmə* < *té-ka(-mo)* „tukaj“; *sə* < *sé*; *domovə* > *móy(qī)*; *nděla* „Sonntag“; *u tēi nīdalə* „in dieser Woche“, *u patəχ nīdalaχ* „in fünf Wochen“; *ndīy* masc. „zapovedan praznik“, *ndīuc* < **nedéləcb* „nezapovedan praznik“; *spornə žanstūə* „prepirljiva ženska“; *zād* adv. „nazaj“; *zahodə*, *přhodə*, *na usə přhódne* „zgodaj“; *kəto* > *tú*, *nəkəto* > *něhtə*; *qorída*, *sorída*, *duqlđr* < (*ob*)*koré(da)*, (*ob*)*soré(da)*, *dokolədəže*; *dəvri* > *dūrə*, *ud dūru*, *duram*, -*aχ*, -*ēmə*; *qosīuca* „Frühstück“, *qūmēi je sqosīučəy*. — V južnovzhodni smeri, okolica Sel, se rožanski govor približuje obirskemu; tu imamo že akcentuacijo *žəna*, *ləp* < *lépə*, *bōy* < *bytə*.

Obirski dialekt.

V pasu med Borovnico in Peco, na severu do vzpona podjunskega zaledja Karavank, na jugu do razvodnice med Dravo in Savo, v pokrajinah, imenovanih Obirsko, Lobnik, Lepena, Koprivna, Remšenik in ob zgornji Beli (črta Veliki Turen v Košuti—Žetiče—Obir—Jegartov vrh—Peca—Olševa—Pastirkov vrh—Pristovnikov Storžič—Košuta) imamo že toliko pojavov, deloma tu samostojno razvitih, deloma pa iz podjunsčine semkaj razširjenih, da moramo ta govor kljub veliki sorodnosti s podjunsčino na eni in z rožanščino na drugi strani, smatrati za dialekt zase. Imenujem ga obirskega (v Dialektološki karti slov. jezika sem ga imenoval „remšeniškega“). Najpomembnejše značilnosti tega dialekt in njegovo razmerje do imenovanih sosednih narečij izkazujejo sledeče poteze.

1.) V dolgih zlogih sta se *ɐ*, *ɛ* razvila v ozek *e*-jevski vokal, ki prehaja po nekod že v diftong *iɛ* (prim. *ē*, *iə* in *iɛ* v govornih savinjske doline; rož. *e* (odprt glas, podjunsko *a*): *dīēn*, *līēn*, *mēēnš* < *mɐn̄ɐsbjɐ*; vendar ima ta govor *uāz* < *lɐžɐ*, *uāžem* ter *dōns* < *dn̄nɐɐ*; v kratkih zlogih pa imamo *ə* < *ɐ*, *ɛ*: *uàhat*, *uàhàya*, *uàhəq*, *pàs*, *dàs*, *na* *uàs*.

2.) Dolga *e* in *é* sta prešla v *ē*: *jēzɛrə*, *šēst*, *qsēu* < *kyselɐ*; *rēs* < *rēsɐ*, *hnēzd*, *mlēq*, *hiéχ*; za *o* v dolgih zlogih ima dialekt *ō* (zelo napeta tvorba, jako ozek, skoro *u*-ju podoben vokal): *stō*, *nōs*, *qōst*, *dō* < *kɐto*.

3.) Današnja glasova za nekdanja nosna *ɛ* in *ɔ* sta ozka: *ɛ* > **ē* > *iɛ*; *ɔ* > **ō* > *úɔ* (v dolgih zlogih): *hlīēda*, *trīēse*, *smīētana*, *pīēt*, *dɛvīēt*, *zīēc* < **zɛc*, *zajɛɐv*; *kūɔt*, *pūɔt*, *hūɔba*, *hūɔst* (ali vedno *hōs* in *uadina* < *lɛdina*, ki jih je smatrati za dialektične izposojenke).

4.) Obirski dialekt je glede razvoja novoakutiranih kračin in staroakutiranih dolžin neenoten; poleg posebnih refleksov ima za nje tudi iste, ki so nastali v stalno dolgih zlogih tj. poleg koroškega obravnavanja se uveljavlja tudi kranjsko in savinjsko: *sédn*, *učéřa*, *žīēnɐm* < *žb̄n̄q*, *mīēša* < *m̄ša*; *ósən*, *qóžza*; *břéza*, *déu* < *détu*, *déqua*, *smřéqa*, *césta* (rož. *é*: *iə*; *ó*: *uə*; podj. *é*: *iə*; *ó*: *uə*; obir. *é*: *é*; *ié*: *ié*; *ó*: *ō*; vendar smatram skladanje s kranjskimi in savinjskimi govori le za navidezno in obirsko *é*, *ó* < *è*, *ò* za mlado, samostojno zoženje enakšne narave kot pri podj. *ó* < *ò*;

prim. s tem še točko 6.); ob zapadni in severni meji pa se pogosto sliši še *dëyat* < *dëlati*, *rëzat*, *hlëdat*, *mõhu* < *mogltë* itd.

5.) Predtonični *o* je izredno ozek, večkrat že *u*; izglasni nepoudarjeni *-o* v nom. acc. sg. neutr. je običajno že onemel ozir. oblika se je maskulinizirala: *jëzëřə*, *qošišë*, *potn-qõu* < *ptotni kot*; *quřit*, *qulën*, *umëu*, *řodusëjja* „eine grobe Reiter“, *pulën*, *hnëzd*, *jëx* < *igo*, *mlëq*, *lët*; za *ä* > *o*, *u* prim. še *prëuus* < *prëlazë*.

6.) Sekundarno poudarjena *e* in *o* akcentskega tipa *ženä*, *nogä* sta izkazana kot *é* (napeta tvorba, rahlo zoženje) in *ó* (napeta tvorba, visoka jezična lega, zamolkel glas): *téta*, *mëtua*, *umëu*; *qóza*, *ósa*, *óca*, *dór* „freilich“ < *dobrö*; tudi kratko poudarjen zlog je dokaj pogosten: *čëu*, *põ nõč*, *dõst*, *vëlq*, *zëmla*, *ubëdn*, *põznə*; tudi v akcentskem tipu *məglä* je prešel poudarek na korenski zlog: *uəhat*, *stəza*, *məhəa*.

7.) V akcentskem tipu *okô* je poudarek vedno na prvem zlogu: *õq*, *uəx*, *məs* < *mëso*, *uəs* < *tası*, *sıçë*, *dřëu*, *vëčëř*, *čřəu*, *sëñ*, *tëst*, *uəhëq*; *mřřam*, *mřš*, *mřřu*, *mřř!* < *moram*, *-aš*, *-at*, *-ali*; *bytò* > *bõu*, *byla* > *bõua*.

8.) *k* > *q*; *g* > *h*, *-h-*, *-x*; *šč* > *š*; *n* > *n*; prim. *róqa*, *jăbuqë*, *păjənq* < **pajëkë*; *hûx*, gen. *hûxha* < *gluchéga*, *hrëx*, *přšhät*, *nášha*; *išëm*; *òhə*, *òhna*.

9.) Sekundarne palatalizacije velarov obirski dialekt ne pozna več: *róqë*, *nõhë*, *qëi*; za relikv ali pa za dial. izposojenke velja imeti *róje* „Horn der Rinder“.

10.) Nekaj posameznosti še dodam: a) *mëšənc*, *păjənq*, ali *vëč*, *vřëčj*; b) izgovor glasu *r* je običajno uvularen (*ř*); c) štetje je še prav po rožansko: *ădnjst*, *duănjst*, *třřnjst*, *duăjst*, *třřđjst*, *štřřřřt*, *přtřřřřt*, *šëštřřřřt* itd.; *ušřřtë* nom. pl.; *nısəm* in *nëmam*; *dvëri* > *dür*, *tuõta dõ dür*, *tăm př dürax*.

Podjunski dialekt.

V podjunski dolini (na zapadu do črte Obir—Šmarjeta—Galicija—Drava odtod do Velikovca; na jugu Obir—Peca; na vzhodu do gričev na levem bregu Meže, nekako do črte Št. Danijel—Strojna—Ljibeliče; na severu do Drave) in pa onstran Drave pod Svinško planino (na zapad do črte Velikovec—

Djekše, drugod do slov.-nem. jezikovne meje) govore podjunski dialekt. Posamezni pojavi so se na tem ozemlju razvili že do dokaj različne stopnje, a to nas ne moti, ker je razvojna smer očitvidno ista; za severni govor (Djekše—Kneža—Krčanje—Grebinj) so predvsem še značilne pogostne rožansko-poljske poteze, kar hočemo sproti omenjati. Za splošno oznako podjunskega dialekta navedem sledeče pojave.

1.) Prvotni koroški $\epsilon < \upsilon, \upsilon$ v dolgih zlogih je postal tukaj še bolj širok in je prešel v a : *máša, dān, uān, uāžem, māiši* < *mbñšbjb, pāi* < *pbñb, tárejī, unáme* < *ʋn-ʋmetv* (Pliberk); *uās, dān, uzámem, záíem, māχ* (Djekše); v kratkih zlogih je ϵ ohranjen: *uzəmī, zdəχnu, nās* < *dbñsb, pās, stəzda, məgva, mənīχ*; po asimilaciji *dīž*, gen. *dīža*, dem. *dīžei*; *pāiīōu*, gen. pl.; v severnem govoru je ϵ često že a -jevske barve, seveda le v akcentuiranem zlogu: *māhva, uāχku, pās* poleg *uəža, uəhat, nās*.

2.) Nosni izgovor nekdanjih ϵ in ϱ se je v dolgo poudarjenih zlogih obdržal do danes, četudi ne povsod v enakšni meri; nasploh moremo reči, da se je pod Dravo bolje ohranil ϵ , dočim je pri ϱ tupatam majhna nazalnost komaj še slišna; po gorah na levem bregu Meže na črti od Spodnjega Dravograda pa do Št. Danijela je pri ϵ kot pri ϱ nazalnost že popolnoma izginila; v severnem govoru (Djekše) pa je ϵ -jev refleks oralen, ϱ -jev pa je izredno močno nazalen. Prvotna široka kvaliteta nosnega ϵ in ϱ je v splošnem tudi še izkazana, po nekod pa se (tako predvsem ob vzhodnem obrobem pasu) ϱ -jev refleks zožuje in tu se izgublja tudi njegova nazalnost. Tako imamo v podjunskih govorih za ϵ glas $\tilde{\epsilon}$ (večjidel za labiali, kjer pa more po medsebojnih izenačevanjih, lokalno pa tudi vobče nastati \tilde{a}), ki je pač istočasno s prehodom $\tilde{a} < \upsilon, \upsilon$ v a (po točki 1.) prešel v današnji običajni \tilde{a} , po krajevno omejeni izgubi nazalnosti pa v a (tako v pasu Št. Danijel—Strojna—Spodnji Dravograd in v severnem govoru Grebinj—Djekše); prvotni ϱ je dal široki ϱ (tako v severnem govoru), dalje $\tilde{\varrho}$ (napeto artikuliran, ozek, vendar zamolkel, temen glas) v centralni podjunščini, v vzhodnem pasu pa že brez nazalnosti (ozek, zamolkel) ϱ ; v kratko poudarjenih in nepoudarjenih zlogih imamo \tilde{a} , $a < \epsilon$ in $\varrho < \varrho$ ali pa že iz teh nastale mlajše reflekse gl. točko 9.), vedno pa oralne vokale. Sledeči primeri naj ta popis pojasnijo: a) osrednji pas (Pliberk, Libuče, Šteben): *suātām* < **svetému, zuāzan, pāt,*

deṽāt, dešāti, pāti, pāst, pāta, napāt, guāja, māta, pātər, uādu < *vedlō, jāza, jāzjik, tāža, žāt, trāse, žarāčā, žāja, zāc* < **zəcəb zajəcəb*; *začāu, prāža, zābe, žāuū, ordāc, narādu* < *nareḍilō, grāda, dātelū* acc. sg., *jātrā, jāčmān, ušātā, grāš, rāp, natānt* < *nategnoṭi*; *ōzak, mōž, mōka, zōb* (nazalnost *o*-ja je rahla): *īmā, zēbā* < **zəbə* acc. pl., *pōmāt*; *tāua* < *tele*; *štīrradi, pātrād, šīastrād; vīgrad*; *nāja* < *nogə* gen. sg.; *ma, ta, sa* < *sə*; — *b*) vzhodni pas (Strojna): *iāza, srāčā, uāčā* < *leča*; *gōba, kōt* (z zamoklim *o*); — *c*) severni govor (Djekše): *uādu* < *vedla, zāc, uāzan, žāua* < *želo, hām, pāst*; *štīrrad* proti *pātrād, ōsṽrād, dauātrād; pātəq, tē pāti, smātana*; *rəqā* nom. pl., *nōjā* nom. pl.; *hōs* (izredno močno nazalen, votel, širok glas), *hōšīə māsə iā dōtə, hōba, zōf, dōf, dōua* < *doga*, gen. *dōiā, hauōf, uōsānca, uōtu, pōqnuua, rōf, tōča* (ali: *rōqa, pōt* in *pōt, pōp* < *pōpə*); neakcentuirano: *pōmāt, īma, žrāba, prādīu, ma*; sek. akc. *māsə, mēžə* < *mōži, mažū* < *mōžu* gen.-acc. sg.

3.) Omenjeni razvoj *ä* > *a* se je moral v podjnskem narječju že dokaj zgodaj izvršiti, kajti nekdanji srednji *l* se je pred tem novim *a*-jem velariziral in je s starim *l* dal današnji *u*: *glēdati* > *gtādati, gtādati* > *guāt* (prim. v spodnjem Rožu *hlēt*), III. sg. prez. *guāda*; *klečati* > *kuācat*; *leča* > *uāča*; *kleṭi* > *kuāt*; *lego* > *uāžem sa, dōu sa puuāžī*; *tele* > *tāua, lēdina* > *uadīna, uadīna* prim. ime pobočja *Vadine* pri Jenkovi planini nad Jezer-skim; enako *lōnə* > *uān*; v vzhodnem govoru pravtako *uāčā*, v severnem pa *lē* ni prešlo v *ua*, marveč imamo zanj *la*: *qlāčou, dōu iā puqlāqnu, lāča, hlādam, tū qnī* za *puhlādat, dōu lāžə, vendar* pa *tāua*.

4.) *e* in *é* sta dala v dolgih zlogih *iə*, *o* pa *uə*: *pīəč, grīəx, dvīəstuə, kūəst, mūəč, suūu*, gen. *sōlī, kūīs* „Amsel“, *lēbūəzəc* „Bohrer“ (Libuče); *pūəli* < *polje, sūəu, qūəš, nābūəzəc, həspūət, na tēi uəšūəqəi hōt, nūəč, udūua, dbīə, zbīəzda, stīəna, za rīəšən, bōžjē tēlīəš, na qulīənaχ, drīəuī* < *drevje* (Djekše).

5.) Sekundarno poudarjena *e* in *o* akcenskega tipa *ženā* se glasita pod Dravo *ēā, iā, iā* in *uā*, nad Dravo pa *ā* (*á*) in *ō* (*ó*); dolžina običajno le v današnjih enozložnicah): *tāta, s'āstra, t'āua, t'āua, č'āuū, š'āga, māja, iālen, g'āra, uāknu, r'āsa, uārāχ, uāsa, k'āšja* „Mahd“ (isti refleks ima tip *n'āš* < *nožb*); — *žāna, sāstra, rāqua, mātua, lāha* (z analogičnim *e* prim. gori *šega*, ali v Djekšah še *stāhnə* < *stegno*), *čāu, umāu, žuāpu; qōza, hōta*, loc. sg. *hōt, ōsa, ōraχ, ōtraq, ōqən, mōja, čuōq* < *človek*.

6.) Nepoudarjeni *e* je zelo širok, dostikrat že *a*: *jälən*, *žältäzu*, *u püäla pälqm* < *v polje peljam*, *uäsə* acc. pl., *žnõbüä*, *rõkä sü uvvili* < *rake so lovili* (Libuče); *rämä*, *qõi ša qnista šliššl̥i*, *stüädanc*, *õraχ*, *zalän*, *rämän*, *Diéqša*, *Qirçõña* < *Krčanje*, *uõbra* < *Vobre* (Djekše); dalje je za severni govor važno, da pozna pod istimi pogoji in v enakšnem obsegu kot rožanski dialekt glas *ë*, *i* (neakcentuirano in akcentuirano): *Nûžëi* „Jernej“ (*liäšpq̃i sa u pat̃nûžõuṃ zrël*), *püäl̥i* < *polje*, *päçõuṃ* < *pečevje*, *õtëi* „Vater“, *nõsë* < **ṽnõtr̃v-së*.

7.) Predtonični in posttonični *o* < *o*, *õ* sta se zožila v *u*; v severnem govoru je običajna še nadaljna redukcija v *ə*, posebno v izglasju (sporadični primeri izkazujejo tu *o* > *a*); *kulënu*, *buägu*, *na ubiäχ uçtäsəχ*, *puzõbu* < *pozabit*, *igu*, *bõuu* < *byto*; acc. sg. *brõdu*, *krõuu*; Ill. pl. prez. *-jo* > *ju* in po asimilaciji *-ji*: *žäjjeji*, *tärejji*, *mõjji* < *imajo*; Djekše: *put põzduhi*, *šqõdə* acc. sg., *lüpë i näs* < *lepo je danes*; v nom.-acc. sg. neutr. imamo tu že pogosto maskulinizacijo: *stähna*, *žitə*, *ihə*, *huabõqə* poleg *urõu* < *oralo*, *uçës* < **očeso*, *ušät* in *ušätə* < *ušetə*, *qulën*, *jütj*, *bõžjə teltäs* poleg *bäçëun̥i quřit*, *nõvə lét*, *pätär*, *qsëuə zël*, *přadiu*, *dřëu*, *uçára i buu lõpə* < *je bilo lepo*, *çäu* < *čelo*, *iäzar*; fem. pa so: *žäua* < *želo*, *õbəqa* < *jabolko*; za *o* > *a* prim. *õtraq*, *huabõqə*, *huõõf*.

8.) Kratko poudarjena in nepoudarjena *i* in *u* sta vobče ohranjena; le ponekod in v hitrem govoru se reducirata *i* in *u*, ali pa v *ə*: *mõti*, *napihûjə*, *mõtili* < *mlatili*, *mjš*, *ušäta*; *tü i tü* < *kto jestə tu*; *çi tu* < *nič ni tu* itd.

9.) Pod novim rastočim, ostro zasekanim poudarkom akcentskega tipa *vv* < *ṽv* in *ṽv* (v vzhodnem in severnem govoru tudi že *ṽv*) so vokali le deloma še ohranili svojo prvotno naravo, pogosto pa so se zožili in prehajajo, posebno v hitrem govoru, v ozki *ç*: *pëçi* gen. sg. k *pîəç*, *zëm̃la*, *vëçer*; *lësa* < *lësä*, *sënu*, *lëpə* nom. pl. f., *dřëuu*, *iřstu*, *mësu*, *iëžak*; *vësi* gen. sg. k *vës* < *ṽvsv* (*Lõnča vës*, *Brëska vës*) poleg *uäs*, *mëguä*; *zidu* gen. sg., *imä*, *sühu*, *ühu*; *gësi* k *gõs*, *uëzuu* < *ozlv*, *rëka* < *rõka*, *mëža* < *mõža*; *mřram* < *moräm*; *kõsti*, *mõçi*, *õku* itd.; za Djekše prim. *uäsə* < *tası*, *jëşen*, *nëbə*, *sënä*, *dřëu*, *çrõu*, *ihə*, *mäsə*, *qõqə* < *kako*, *lõpə* < *lepo*.

10.) Staroakutirani *ë* je izkazan kot srednješiroki *ç*; v severnem govoru pa imamo isto porazdelitev med *ç* in *ë* kot v rožanskem dialektu; *lëtu*, *brëza*, *dëuu*, *mëstu*, *dëkuä*, *nëdëla*; inf. *dëuat*, *rëzat* (prez. *däuam*, *rîäžäm*); v severnem govoru pa: *smřëqa*,

čęsta, ręqu, dęuu, uręzu, qulęn, lęt; nędęla, Suvęnci, suvęńi pũynaš, dęčya, ubęsät sa.

11.) Novoakutirani *e* se glasi kot srednješiroki *ę*; v severnem govoru pa je ožji glas, skoro že *e*, pri danih pogojih pa *ę̄*; *užę̄jęn* < oženjen, *šę̄sti, sę̄dmj*; Djekše: *sę̄dn, u cę̄rql, žę̄säl, uę̄lqa, šän-pę̄črę,* *žę̄nsqa, zę̄l* < *zělje, uę̄sę̄li* < *veseljje, mihän pómät pa uę̄tq uę̄sę̄la.*

12.) Refleksa za novoakutirani *o* sta pa prav obratno porazdeljena: pod Dravo *o*, nad Dravo *ō*; *kóža, nasuónam, uóla, ókna, ósmj* (ta *ō* je zamolkel, votel glas); — *mótam, ótaua, qóža, šqóda* acc. sg., *na qubúc ma róz* acc. sg., *ósän, nõuę* < *novoje.*

13.) Praslovanski *a* se je v dolgih zlogih labiovelariziral v zelo širok *o* (zamolkel, votel glas); *uóčan, uós* < *las, stróχ, jóbuka* fem., *duóisti, žóba, nauóda, suóma* < *slama, smę̄tóna, kuabósa*; — *uóhat* < *lakät, brótär, bóbäca, qutór* < *oltar, iórmätq, óbäqa*, sg. äicä, pl. gen. óic.

14.) Nosni konzonanti prenašajo svojo nazalnost na ves zlog: *uän, dân, uróna, pę̄lóm, mósuu* < *maslo, móti* < *mati*; ta sekundarna nazalizacija nastopa samo v dolgih poudarjenih zlogih; severni govor je pa ne pozna.

15.) *n̄* je v severnem govoru še ohranjen, čeprav je njegova palatalna narava dokaj manjša kot pri rožanskem *n̄*; drugod pa ima podjunsčina za *n̄* glas *ī*, ki nazalira zopet ves zlog; *sqädän, óhę̄ń, žánę̄m, mән sa ī sińóu*; — *pāi, žāiām* < *žnio, máiši* (ta oblika je tudi v severnem govoru običajna); za konzonanco se je nazalnost izgubila: *k̄āšja* < *košnja, āgii* < *ogenj.*

16.) Sekundarne palatalizacije velarov *k, g, ch* podjunski dialekt pravzaprav nima več, ker so bili po izenačevanju velari restituirani; le prav redki so ostanki prvotnega stanja, prim. gen. sg. *rę̄kę,* poleg *n̄āje, n̄āja*; *jóbukę* gen. sg. f.; *rýkę* acc. pl. *k rakę; kę* < *kāde* (proti rož. *čę̄i, gor. čę̄), vę̄lkj*; severni govor: *uāsqi pũabi, gtuchę̄ga* < *húhę̄ia*; nom. pl. *řę̄qę* proti *nóje; mő dbiä nõji*; gen. sg. *dóia* k *dóua* (-*u-* zapira hiat po onemelem *h* < *g* prim. gori *i* za *h* < *g* po *e* v *húhę̄ia*).

17.) Akcentski premik $\circ \circ \succ \circ \circ$ in $\circ \circ$ (pri korenskem *o, o*) $\succ \circ \circ$ (lokalno že $\circ \circ$ po vsem vzhodnem pasu) je splošen v dvo-zložnicah gl. točko 9.; *domā* > *domā* > *d̄āma*; *širak, zuògou, stāzda, vę̄lak, zdę̄nu, pōzdi* adv. (Djekše: *pũizdę; dosti* > *dāistę*) itd.

18.) Podjunski dialekt ima takozvano „štekanje“ t. j. pojav, po katerem dobe pronomina in adverbja, izvedena iz korena **to-*,

spredaj še adverb *še* > *šē*-, *š*- reducirano, ako se hoče dati prvotnemu pomenu še kako posebno oznako ali določbo; prim. *tū* „hier“ : *štū* „eben hier, nur hier“; *tōk* : *štōk*; *toliko* < *tēiku* : *štēiku*; *štēkei* „hier, da“ (prim. rož. *tēqa*); *štēti*, -a, -u „eben dieser“ < **še* + *te-te-je*; severni govor štekanja ne pozna.

19.) Za severni govor smo že navedli par potez, ki pri-tekajo vanj iz rožanščine in po katerih se razlikuje od ostalih podjunskih govorov; vokalični sistem je povsem podjunski, kajti tudi zastopstvo novoakutiranih *e* in *o* (gl. točko 11. in 12.) in pojav vokala *ē* ni v bistvu proti podjunskemu razvoju (gl. glede *o* zgoraj točko 2. in pri obirskem dialektu točko 4.); od drugih pojavov, ki so pa zares rožanskega izvora, pa imamo v severni podjunsčini te-le: *k* > *q* ali celo *q*, včasih le še kot pavza slišen; *g* > *h*, bolje *h*, večkrat celo onemi; *dv*, *zv* > *db*, *zb*: *zbiəzda*, *dbō* < *dəva*; *svd* > *st*: *strāu*, *stī sa m*; *ń* ostane; delna maskulinizacija neutra; *-b* > *-f*: *zōf*, *rōf*; poredko sicer, a vendar tudi akcentuacija [˘] (gl. pri dial. rož. točko 14.) prim. še: inf. *dāyat*, sup. *on iū dēyat šu*, part. *dēyu*, f. *dīəuəua*, pl. mask. *un sa dauḡl*; tip *zalān* (gl. točko 6.) in *lāha* (prim. rož. *lahā* in upoštevaj podj. premik akcenta v *məḡua*).

20.) Naj sledi še par podjunskih značilnih podrobnosti: a) *šč* > *š*: *kóršən*, *ognišē*, *nišar* < *nišcer* „niemand“; djekško: *starnišē*; — b) *žré* > *žgré*: *žgrēbeī*, *žgrēbəl*; djekško: *žrába*; — c) inf. se končuje na *-t*, a akcentuacija kaže, da je ta oblika iz one na *-ti*; kratki inf. je v vzhodnem pasu bolj zastopan; *prást*, *snát*, *zaišt*, *tōučj*; djekško: *uəhat* < **həgátv*; — č) *knisəm* in *knīəmam* poleg *nīsəm*, *nīəmam*; v severnem govoru je druga oblika v hitrem izgovoru zelo običajna, a je nastala po redukciji glasu *q*: *bānha nē tū* < *nobenega ni tu*; *təqə sa prāuhaš pər dēlə da ta ʔni za puhládat*; *čē tu* < *nič ni tu*; — d) *mórəm*, *mórs*, *nīsī mōu* < *moglē*, *māəua* < *mogla* „können“ : *mīram* „müssen“ (kakor v obir. dial.); djekško: *mōrəm*, ali *mūərəm* kakor v severno-zap. rož. in zilj.); — e) *mīəsənc*, *pōiəənk* < *pajəkε*; djekško: *vēñč*; — f) *sōnce* (rož. *sūnce*); *dōištī*, sev. *dāištə*; nom. *uáca*, gen.-acc. in dat.-loc. *ōči*, instr. *uáčəm*, plur. se ne rabi; *dūrj* (sev. *dúr*, *pər dúraχ*); dem. na *-ēi* (*-ēi*); končni *uə* (Djekše: *stūə*, *tú* < *kvto* kakor v rož.) prehaja v osrednjem govoru rad v *u^ə*: *stū^ə*, *dú^ə* < *kvto*; lokalno je protetični *h*- pogosten: *hīzəḡə*, *hīmā*, *hōištər*, *hōy^s*, *hīš^s*.

Mežiški dialekt.

Na vzhod od podjunskega dialektu, v dolini reke Meže in v okolici Slovenjgradca tja do Vuzenice se razprostira podjunskega zelo sorodni mežiški dialekt s sledečimi karakterističnimi potezami.

1.) V dolgih zlogih imamo za *ɛ*, *ɐ* široki *ɛ*, v kratko akcentuiranih *a*, v neakcentuiranih pa *ə*: *dēn*, *snēha*, *mēššā*, *vēs*, z *mēnə*; *pāpər*, *māgwa*, *nās* < *dnvsv*; *pīəsək* (čâst je izposojenka).

2.) Nosna vokala *ɛ* in *ɔ* sta v dolgih zlogih izkazana z *ɛ*, *ɔ*: *lēcā*, *tēzā*, *pēst*, *dētēla*; *gōs*, *tōp*, *obrōč*; instr. sg. *nəgōi*, *ncō*; v neakcentuiranih zlogih pa *ɛ* in *ɔ* > *o*, *u* > *ə* (gl. točko 5.): *tēlɛ*, gen. sg. *rībɛ*; *pāiɛk* (proti gen. sg. *tīlētā* itd. se čuje v plur. pogosto tudi *tēuatī*, *tēuat*, *-əm*, *-ɛ*, *-ɛɣ*, *-i* mask.; to je jasna izposojenka iz podjunsčine prim. *ua* < *lɛ*).

3.) V sekundarno akcentuiranih zlogih so zastopani vokali tako-le: a) *ɛ*, *ɔ*, *ɐ*, *ɐ* z vokalom *a*: *mājɛk* < *mɛkɛk*, *māsə* < *mɛsə*, *tāžɛk*, *jāzɛk*; *gāsɛ* gen. sg. k *gōsv*, *rāka* za *rōka* (analogično ohranjena oksitoneza do časa akc. premika v tipu *māglā*, prim. djekško *lāha*), *gāstə*, *gūābɛk*, *māžɛ* < *mōža*, *nātrɛ* < *vnōtrɛ*, *uāzəu*; *uāsɛ* < *vsɛ* gen. sg., *Māžɛ* < *mɛžā*; — b) *e* in *é* z vokalom *ɛ*: *nēbə*, *pēčɛ*, *sēnə* *tēuə*, *tētə*; — c) *o* z vokalom *ɔ*: *ōkə*, *gōdə* < *godū* gen. sg., *mōčɛ*; ā primerov pod a) je najbrž istega porekla kot *a* v *pās*, *māgwa*, tako da ima na pr. *māsə* tale razvoj: *mesō* > **māsū*, *məsū*, *məsə* > *māsə*, torej ista razvojna pot kot v podjunsčini (*ɛ* < *ɛ*, *ɔ*, *ə*; *ɛ* in *ɛ* ter *o* za *e*, *é*, *o* gl. pri podj. dial. točko 9. in prim. predvsem mež. *rāka*: podj. *rēka*); za mež. prim. še: *sīnə*, *jīmɛ* poleg *zīdə*, *līdɛ* < *ljudɛ* za *ljudje*.

4.) Sekundarno akcentuirana *e* in *o* tipa *ženā* se glasita *ɛ* in *ōā*: *sēstra*, *jālɛn*, *tēlɛ*; *ōāknə*, *ōārəɣ*, *rōāsa*; *uāt* < *vodɛ* gen. pl. (z analogičnim korenskim vokalizmom); *āčā* < *očā* (gen.-acc., dat.-loc. *ōčɛ*, instr. *ōāčɛm*).

5.) Neakcentuirani *o* je preko *ɔ*, *u* prešel v *ə*: *mlīəkə*, *gəspūəd*, *pəbīarat*, *līatəs*, *atrūək* < *otrok* gen. pl.; *kāstīəɣ* loc. pl.; *kərīən*, *kōuə* < *kolo*, *suōuə* < *slovo* (črīuə, *-ɛ* je fem.); gen., dat. *brēgɛ* < *brėgu*; izjema je *žāuast* z *a* < *o* podobno kakor *vīgrad* z *a* < *e*, *ɛ*.

6.) Staroakutirani *é* se glasi *ɛ*: *lētə*, *dētə*, *sēmɛ*; novoakutirana *e* in *o* pa sta v mežiškem dialektu ozka: *sēdəm*, *kɛ* < *kɛde*, *trētɛkɛ*; *ōsəm*, *uōlā*, *dōbər*.

7.) Neakcentuirani *e*, *é* je širok e-jevski glas: *sēməna*, *čāsɛɣ* loc. pl., *rībɛ* gen. sg., adv. *nātrɛ*, *dāvɛ*; vendar *-sa* < *sé*: *gīsa*, *dōusa*.

8.) Kratko akcentuirana in neakcentuirana *i, u* obdržita svojo naravo, le v hitrem govoru in predvsem v izglasju moreta prehajati v *i, y*: *sīu, mīš, ašēta* pač po *ācīasa*, gl. še točko 3.

9.) Kratki *a* se za palatalnimi soglasniki preglasi v *ä, ę*: nom. *zēmälä* = gen. *zēmälä*; gen. sg. *kōīā* < *konja*, nom. = gen. sg. *pūalä* < *polje, -a*; *tēžä, napēīüt* < *napenjati*.

10.) Mežiški dialekt ne razlikuje med rastočim in padajočim poudarkom; kot štajerska narečja pozna le padajoč poudarek (dolga in kratak), ki pa tu ni tako intenziven in melodično visok kot v onih.

11.) Akcentski premik \sim in $\sim > \sim$ je splošno izvršen gl. točko 3. in prim. inf. *gōāret, qārat, uāzit, smādīt; pī-nas* itd.

12.) *n* ima isti razvoj kot v podjunščini: *žēīē* < *žvīetv*; **pajenk* > **panjek*: *pāīēk; swn-jejō > zjōī*; tudi za konzonantom se še čuje nazalnost: *kōāšīā* < *košnja*; *ogūv* > *āīgv*.

13.) Končnica instr. sg. fem. je *-oi*; v ti obliki je ohranjena v akcentuiranem zlogu: *rākōī, nāgōī, guāuōī, kṛujōī, kastjōī*; v neakcentuiranem zlogu je po točki 5. nastali *oi* asimiliran v današnji *-i, -ij*: z *rākij, rībij, kōstij, kṛvij*; v acc. sg. fem. je končniški *-o* praviloma reduciran v *ə* in če je konzonant pred njim palatalen, se asimilira v *i* (prim. *a > ę* po točki 9.): *rībə* in *zēmli*.

14.) Končnica loc. pl. osnov na *-o* in *-a* je *-ex* (< *-ēch*): *rākex, kōājex, liatex, rōāgex; rībex, zēmlex*.

15.) Od posameznosti naj omenim še sledeče: *a)* rezultati koroške palatalizacije velarov so izredno redki: *nōājē* poleg *nōāgē*; acc. pl. *rōājē* in *rōāgē* (analogično še *rōājex* in *rōājemj* poleg *-g-*); — *b)* *šč > š*; — *c)* *žgrēbē, žgrēbəl*; — *č)* nom. sg. neutr. adj. *zūātə*, dol. *zūātē, žīvē; lépo > lõpə, lépoje > lõpē*; — *d)* poleg *štīradj, pētṛəd* so že običajnejše *štīrdīsēt, pēdīsēt*; — *e)* instr. sg. *tūəbə, sūəbə* < *tobq, sobq*; — *f)* prvotno *dalcē(e)* se glasi tukaj že *dāuč* (enako v štaj. dial.); — *g)* za ves pas od Podjune pa do Slovenskih goric so značilne oblike adjektivov na *-okv*, kjer je v nom. sg. masc. po adj. na *-ekv* < *-okv* pogosto *-ok* zamenjano z *-ek*: *vysokv > vīsek, guābək, širokv > šōrek*, fem. *šrōāka* (k *-o-* prim. *lõpə*); za *mėkvkv* ima mež. dial. *mājək* poleg *māgək*, za *lvokv* pa *uājək*; — *k)* mežiščini je štekanje svojsko: *štāk, štākšən, štə, štām, štōdij, šēti*, gen. *šītēga*, fem. *šēta* „eben diese“; — *i)* *mādlitūa*; gen. sg. *jāica* poleg *jajcēta*; interrog. *dūə* in *kā*; *pārui* poleg *prōui*; dem. *Tōnij, Tōnija*.

Remšniški dialekt.

H koroški dialektični skupini štejem še narečje v pokrajini nad Dravo na Remšniku in Kapunarju in sicer na vzhodu do črte Vurmat—Veliki Boč—Gradišče; v tem govoru so štajerske poteze že zelo številne (primeri predvsem stike z govoro na Pohorju in Kozjaku), bistveni sestav govora pa moramo vendar še imeti za koroški, kar naj sledeči splošni opis pokaže.

1.) Za *ɛ*, *ɛ̄* imamo v dolgih zlogih indiferentni, skoraj da k širokosti nagnjeni *ē*, v prvotno in drugotno kratkih zlogih pa *ĕ* in *ĕ̄*, kar je že v skladu s sosednjimi štajerskimi dialekti (gl. pri pohorskem dialektu): *dĕš*, *nĕs* ali *nĕs* < *dnɛsb*, *pĕs*, *dĕska*, *pĕsjj*, *mĕša*.

2.) Za *é* in *e* nastopata *iĕ* ali *iĕ̄*: *zviĕzda*, *mlĕko*, *snĕk*, *mĕsnc*, *liĕt*, *pĕč*.

3.) Na enakšen način je *o* prešel v dolgih zlogih v *ûo*, *ûō*, *ûa*: *nûok* gen. pl. iz *nogɔ* (drugod zopet *nûak*), *rûoza*, *dû* ali tudi *dô*, *dûj* < *kɛto*. (Menjava dolžine prvega in deloma tudi drugega elementa v diftongih *iĕ*, *uō* je zavisna od govornega načina.)

4.) Refleks za nosni *ę* je širok, oni za *o* pa ozek, zamolkel glas (prim. sličnost s podj. dial.): *pĕt*, *dĕvĕt*, *glĕdat*, *pĕst*; *gôlôp*, *gôšĕnca*, *gôst*, *f kôti*, *tôča*.

5.) Staroakutirani *é* je izkazan kot široki *ę*, novoakutirana *e* in *o* pa kot ozka vokala (prim. mež. dial.): *dĕkla*, *brĕza*, *kolĕna* nom. sg. fem., *lĕto*, *mĕsto*; — *sĕdn*, *mĕlem*, *sĕrjem* (*rĕko*, *tĕko*, *nĕso* < *neslɔ* so analogični po *nĕsla*; *kmĕt* je nastalo po mladi podaljšavi tipa *dĕš*); *χôdij*, *nôsij*, *môdlj*, *kôlem* (*âstɔr* ali *âstɔr*, *mākɔr* ali *mākɔr* so po *âstra* < *osträ* gl. točka 7.).

6.) Sekundarno akcentuirani *e* akcentskega tipa ženã se glasi kot odprti *ę̄*: *sĕstra*, *tĕta*, *zĕmla*, *nĕsę̄*, *dĕbou*.

7.) Sekundarno akcentuirani *o* istega akcentskega tipa pa je izkazan kot *ä*, *â* (enako tudi na Pohorju): *näga*, *nâga* < *nogã*, *käsa* — *kâsa*, *äsa* — *âsa*, *äkna* — *âkna* < *oknô*, *ägɔ*, *višâka*, *šrâka*, *zgâra*, *dâstj*, *dârj* *člâvĕk*; *ä*, *â* imamo tudi za *ö* < *ô*: *nâš* < *nožb*, *tâpl*, *špât* < *špôt*, nem. *Spott*, prim. *kmĕt*, *dĕš*; poleg *šrâk*, *-a*, *-o*, *glôbâk*, *višâk* se rabijo v našem govoru tudi *šöřĕk*, *glâbĕk*, *vâšĕk* (gl. mež. dial. točka 15.).

8.) V dolgih zlogih je *a* prešel v široki *ō*: *pôčôsi*, *scô̄t*, *pôsla*, *ti môlj*, *zôvĕza*.

9.) Oziraje se na sosednje štajerske govore je treba omeniti, da ostaneta v tem dialektu *i* in *u* v dolgih zlogih neizpremenjena: *dûša, grûška, jûtro, bûca, ŝetîna, ŝipatî, koŝica; lûč, klûč* izkazujeta prav mlado redukcijo.

10.) *r* se običajno še glasi *ër*, dasi tudi *är* in celo *är* nista izključena: *gärđo — gârđo, vërü — vâru* (pri isti osebi), *mërva, mârva, përt, vëržem, ärja, märtvëŝki*.

11.) Za *ı* imajo dolgi zlogi *ou*, kratki pa *u*: *döuk, söza* in *slöza, töust, böüxa, söunce, žöüč; jöbuke*.

12.) Na štajerski način se dolžine in kračine preko podolžin in nadkračin medseboj menjajo: *äsa* in *äsa* itd., gl. primere v prejšnjih točkah.

13.) Poleg *öko* slišiš tudi štaj. *öko; zäp, zäbi; nëbo, sënö, xüdo, läpö, jämën < ime, gärđo* poleg *mëso, ügo, sënö*, gen. sg. *snëga; ägrët < ogräd* poleg *ogrôt* po gen. *ogröda* in izenačevalnem tipu *kmët, -a; bytö* izgovarja stara generacija *böuo*, mlajša pa *bätö*.

14.) Od konzonantičnih pojavov navedem: *ü > ĩ; ŝč > ŝ; t > -u (-ö, -o); -v > -u, -u; küieü < konjev, koŝica, stöü, döbïü, pepëü* in *pepëö, rëkö, plëtö, cvëtö < reklö; märtu, cärstäu, vözoü* gen. pl., ali *f-kästax, f-köti*.

15.) Glagoli I. 1. imajo v part. na *-t* sekundarno skupino *tl, dl* (kakor v kor. dial.): *krödö, jïedö, jëdla*; prim. še primarno *mödlim, mädlit*.

16.) Skupini *tl* in *kl, dl* in *gl* sta druga poleg druge v rabi: *klöçiti, nä tlë, na dlöni, glöni, dlöka, glöka*; prim. še *pëtrë* poleg *pëkrë* nom. pl. k *pëtro*.

17.) Poudariti pa je, da ima naš govor *la < ta: dëlat, mëgla, cïävëk* itd.; vendar se govori *böüö* poleg *bätö* in *plevëü*, gen. *plevëüa*; kljub temu smatram prvi primer za mlajšo sporadično, v hitrem govoru nastalo labiovelarizacijo, v drugem primeru pa vidim analogično posploševanje *u* iz nom. sg.; St. Vraz pravi sicer v pripombi k članku U. Jarnika, Kolo I. opaz. 2., da se *ta* govori od Radgone ob Muri navzgor do Arveža, Remšnika, Radol in Sobote na štajersko-koroški meji, a to ni res, razen toliko, da je majhna razlika med tukajšnjim *l(a)* in *l(a)* na primer na Krasu; ta razlika je v tem, da je tukajšnji *l* votel, zamolkel glas, ni pa velaren (prim. kor.-nem. *l*).

18.) Prehajanje v štajersko dialektično skupino nam naš govor kaže še s temi-le pojavi: *a)* edino v rabi je štetje *ŝřđesët*

itd.; — b) zelo pogostna je femininizacija neutra: *drīeva*, acc. pl. *drīevę*; *ākna*, gen. sg. *ākne*; *brūna*, -e; *žēlo* poleg *žēla*; *ūxo* in *vūxa* fem., gen. *vūxe*; *očiēsa*, *očiēse* poleg *ōko*; *koļēsa*, -e; *gnīezda*, -e; *koļēna*, -e; *kōpīta*, -e; — c) *midva* > *mīja*, *mēja*; *vīja*, *vēja*; *dvuri* > *dvēri*; *kēko*, *tēko* < *koliko*; *dāuc* < *daleč*; *tōti*, -īga, -emu za *tē*; končnica -ma v l. du.; *cērkvā* in podobne podrobnosti.

19.) Na koroščino pa nas spominjajo takele posameznosti: *hrējbār*; -bra, na *hrējbrī* (-eī- za -ī- kaže na Pohorje—Kozjak; beseda *hrīb*, -a je po asimilatorični premestitvi -r- v drugi zlog dala *hribra*, *hribār*); *stēzda* poleg *stēza*; *dāro* — *dāro*, *dāriga* (tudi še na Pohorju); *vīgrēd*, *trīezik* „nüchtern“ (prim. Megiser, Dict.²: *triesbig* X 7 b, Z 7 a; Gutschmann Wrth. *triesek* 203, 556; Jarnik, Etym. *tresek* 194); *vēdļe rūože*; *drōve* < *drōva*; *vēč* poleg *vēnc*, *vēčji*; u *Mārperzi*, u *Marnmezi* < v *Marnbergu*; *zēc*; *čīsn* poleg *nīsn*; *či mōš* „nimaš“; *kōr* „nicht“; *kīseu*, *kīsēla*, -o; *smētōna*; *jāgōīda* < *jāgōda* poleg *jēgōda* < *jāgoda* (to je na pohorski način); *jūžna* in *južīna*; *hāna-duō*, *hāna* < *onā* (prim. protezo s h- v podj. dial.) itd.

Viri, literatura: H. Megiser, Thesaurus Polyglottus 1603, I—II. — Koroško-slov. prisega 1601, Kres V, 53. — H. Megiser, Dictionarium quat. lingu.² 1744. — Catechismus, Tu ie bukvice tiga isprafhuvania³, 1762. — Rokopisni teksti iz druge polovice 18. stol., gl. V. Oblak, Bibl. Seltenheiten und ältere Texte bei den slov. Protestanten Kärntens, Arch. f. slav. Phil. 15, 459 sl. — Rokopis iz 18. stoletja, gl. Fr. Ramovš, Zanimiv koroško-slovenski rokopis, ČJKZ II. 282 sl. — Duhouna branua. — To je ta pravi inu ta zieli Colemone-Shegen, prim. Iv. Grafenauer, O „duhovni brambi“ in nje postanku, ČZN IV. 1—70. — Gorei ofruvanie te svete delave Mariae, gl. F. Kotnik ČZN III. 65—77. — F. Kotnik, Andrej Schuster-Drabosnjak, ČZN X. 121—140. — O. Gutschmann, Chriftianfke Refnize 1770; Windische Sprachlehre 1777; Molitoune Bukvize 1788; Deutsch-windisches Wörterbuch 1789 — U. Jarnik, Sber lépih ukov 1814; Versuch eines Etymologikons 1832. — Šefarjeva pesem 1841, gl. F. Kotnik ČZN XVII, 89 sl. — U. Jarnik, Obraz slovenskoga narečja u Koruškoj, Kolo I. (1842), 40—57. — Iv. Grafenauer, Zum Akzente im Gailthalerdialekte, Arch. f. slav. Phil. 27, 195 sl. — J. Scheinigg, Obraz rožanskega razrečja na Koroškem, Kres I.—II.; Dve narodni z Rožanskega, Kres II. 207—8; Die Assimilation im Rosenthaler Dialect, program gimn. v Celovcu 1882 — Nekaj gradiva za Kostanje pri P. Lessiak, Die Mda. von Pernegg in Kärnten, PBB 28, 1—227. — Rokopisno gradivo za govor v Sl. Plajbergu, zbral dr. Josip Šašel. — Janko Kotnik, Narečje guštanske okolice (seminarska naloga v sem. za slov. fil. na graški univerzi). — Gradivo z Remšnika, zbral dr. R. Kolarič. — Kor. dial. teksti pri Scheiniggu in Štreklju v zbirkah narodnih pesmi in v brošuri dr. K. Pečnika, Folkloristično društvo „Naši dialekti“, Dunaj 1928. — Avtorjevo gradivo.

Rezijanski dialekt.

Slovenski govor v rezijanski dolini (ob Rezijanski vodi, ki se izliva v Belo in ob Učji, ki pri Žagi priteče v Sočo), je najbolj izolirani dialekt slovenskega jezika. Na severu (črta Kanin—Sart—Reklanica) ga od koroških dialektov deli furlanski klin ob Beli, Dunji in Reklanici, na zapadni strani meji tudi na furlanski živelj; na jugu mu dokaj visoke gore s slabimi in neuporabljanimi prometnimi zvezami branijo živahnejše občevanje z beneškimi Slovenci, kar velja tudi za vzhodno mejo, ki pa je še najbolj pristopna; južno-vzhodno mejo rezijanskega dialekta tvorijo namreč gore od Kadina na vzhod: Mužci, Meja, Musič ter Musič—Skutnik—Velika Baba—Kanin. Že ta lega sama nam vsiljuje mnenje, da so Slovenci prišli v Rezijo od severne, koroške strani, odkoder jih je po Kanalski in Belski dolini vodila stara, uporabljana in brez ovir tekoča prometna zveza. To mnenje pa potrjujejo še razni drugi razlogi: Belska zemlja in Rezija sta bili do konca 11. stoletja upravno združeni s koroško zemljo; dohod iz Belske v furlansko dolino je bil po langobardskih obmejnih utrdbah zabranjen; tudi zemljiško-posestne in rodbinske razmere, kolikor se dadó razbrati iz podatkov o ustanovitvi samostana v Možacu, kamor je spadala vsa zemlja, na kateri se še danes govori rezijanski dialekt, kažejo na zvezo s Koroško, gl. M. Kos, Geografski vestnik VIII. str. 127—129. Ti zemljepisni, politični, prometni in socijalni razlogi dobe najjasnejšo podporo v dejstvu, da je bilo rezijansko narečje v svojem začetnem razvoju deležno koroškega dialektičnega razvoja, dalje še v ugotovitvi, da se je pozneje odtrgalo in odtujilo dejstvom koroškega dialektičnega središča; zakaj, na to z ozirom na zgodovino teh predelov ni težko odgovoriti: redko naseljeni slovanski živelj v dolini reke Bele je bil romaniziran, jezikovna zveza med Slovenci v Reziji in Korošci je bila za vedno raztrgana. Odslej je rezijanščina živela svoje samostojno razvojno življenje ali pa je mogla sprejeti le še take jezikovne inovacije, ki so prihajale v Rezijo z južne in vzhodne strani, iz beneščine ali iz severne goriščine. Rezijo so Slovenci naselili nekako ob l. 1000.; zveza s Koroško pa je bila pretrgana nekako od 14. stol. dalje, ko je kolonizacija nemškega

(v Kanalski dolini) in furlanskega elementa (v Belski dolini) onemogočila širjenje dialektičnih inovacijskih valov iz koroščine. Starejšo epoho v razvoju rezijanskega dialekta bi smeli torej imenovati naravnost koroško, mlajšo pa beneško-goriško; dva lingvistična fakta nam to zelo jasno kaže: rezijanščina ima za *ɛ* in *ɛ* še koroške reflekse, nasproti pa kaže že beneško-goriško obravnavanje skupine *ta*. Kar vemo o teh dveh pojavih iz zgodovine slovenskega jezika, nas opravičuje, da stavimo konec razvoja prvemu pojavu vsaj že v 14., začetek razvoja drugemu pa smemo staviti že v meje 15. stoletja. Verjetno je, da je eno kot drugo ozko zvezano s prometnimi razmerami, ki so v teh dobah vladale v teh krajih: posest oglejskega patriarhata, h kateremu je od konca 11. stoletja spadala tudi furlanska vojvodina, ki je bila v 10. in 11. stoletju združena s koroško v eno politično edinico, je bila v ozkih zvezah z nemškim cesarstvom t. j. prometna linija je šla s severa na jug. V začetku 15. stoletja pa je prišla patriarhova posest pod gospostvo benečanske republike, s čimer je bila prometna živahnost s severom razrahljana, obenem pa se je ojačila furlanska ekspanzija. Tako so se prometne sfere deloma krčile, prometne smeri pa so se izpremenile in ta izprememba je povzročila tudi prej označeni prelom v razvoju rezijanske slovenščine, kajti gibom družbe so se prilagodili tudi gibi jezikovnega življenja.*

* O postanku in sorodstvenem razmerju rezijanskega dialekta so sodili pravilno R. Nahtigal ČZN XII. 121; ČJKZ I. 53; V. Oblak Ljublj. Zvon in H. Tuma Plan. Vestnik 1912, 170, ko so poudarjali, po kakšnih pojavih je rezijanščina blizka koroščini in beneščini; pravilno so torej računali s tem, da mora biti včlenjena med koroščino in beneščino. Podrobneje, a v čisto drugačni obliki je sodil o rezijanskem dialektu Jan Baudouin de Courtenay: po njem Rezijani niso niti Slovenci niti Srbohrvati v ožjem smislu tega imena, marveč popolnoma samostojno slovansko pleme; pri tem je napačno beneške Slovence imel za Srbohrvate in sekundarno palatalizacijo *k, g, ch > č, j, š*, ki jo poznajo koroščina, gorenjščina in tolminščina je smatral za slovensko oznako, ki brani vezati kakorkoli rezijanščino s slovenščino. Ker moremo v rezijanščini razlikovati več govorov (da bi bile te lokalne različnosti v medsebojni razvojni zvezi, na to ni pomislil), zato je odrekal rez. dialektu enotno izvorno stopnjo in je prišel do zaključka, da so se v Rezijo preselila v različnih dobah različna, med seboj ne tesno sorodna slovanska plemena in različne v njihovih govorih so se tu potem ali obdržale ali pa izgladile. Eden resda zelo značilnih pojavov rez. dialekta, vokalna harmonija, pa mu je narekoval še zadnji člen te čudne teorije: da predstavljajo Rezijani mešanico Slovanov in Avarov. Tem nazorom sta hotela dati historično podlago D. Trstenjak

Rezijanski dialekt moramo smatrati za samostojen dialekt slovenskega jezika. Njegove zveze s koroščino na eni in z južnozapadnimi slovenskimi dialekti na drugi strani so povsem naravne vezi med sosednimi členi in način njihovega križanja na ozemlju rezijanskega dialekta je za ta dialekt gotovo karakterističen, ni pa takšen, da bi smeli rezijanski dialekt podrediti ali koroški ali južnozahodni (beneški) dialektični skupini. Kajti rezijanščina, nekako zaprta, kakor pozabljena v rezijanski dolinici, se je na zelo izrazit način po svoje razvijala in izobrazila take samostojne razvojne poteze, kakršnih ne najdemo ne v koroščini, ne v beneščini in prav te ji dadó značaj samostojnosti; tega prav nič ne zmanjša neka posebna konservativnost, ki se izraža v različnih jezikovnih arhaizmih, ki jih ima rezijanski dialekt deloma sam, deloma pa je zopet po njih povezan s koroškimi dialekti; ta samostojna ali pa skupna konservativnost je odsev enakšnih prilik, kakor geografske izoliranosti, življenja v ozkih lokalnih edinicah, redke naseljenosti itd. S tem so že naznačene vse one poteze, ki so značilne za današnji rezijanski dialekt in v ti zapovrstnosti jih hočemo v sledečem navesti.

in Lj. Hauptmann, Fr. Tappeiner pa je iskal turkotatarske krvne, plemenske znake v zunanosti današnjih Rezijanov; četudi jih ni bilo najti, si je historik pomagal enostavno z mnenjem, da maloštevilne avarske četice niso mogle vtisniti svojih rasnih znakov mnogobrojnim slovanskim četam, pač pa so vplivale na slovanski govor; o kaki gosti naselitvi Slovanov v tem predelu po vsem, kar nas zgodovina uči, sploh govoriti ne moremo, glede vplivanja jezikov pa vemo, da se ta vpliv omejuje predvsem le na besedni zaklad, poredko zajame še sintakso in tvorbo besed, ne pa jezikovnih oblik in glasov; v rezijanščini pa naj bi bil izkazan prav glasovni vpliv! Vsa ta slovansko-turanska teorija o postanku rez. dialekta izvira le iz neznanja splošnega razvoja slovenskega jezika. Vokalna harmonija je pojav, ki je v popolnem skladu z razvojnimi tendencami slovenskega neakcentuiranega vokalizma, pojav, ki ga srečamo ob pričetku razvoja poslednjih faz tkzv. moderne vokalne redukcije v vseh slovenskih dialektih, le da se v njih zaradi nastopa novih razvojnih smernic ni mogel tako obsežno razviti kot v Reziji, kjer se te nove smernice niso pojavile. Sledeča karakteristika rez. dialekta nam bo pokazala, da moramo smatrati rez. dialekt za vmesni člen na dialektični verigi od koroščine do beneščine in goriščine t. j. za organski člen slovenskih dialektov, kar odgovarja tudi njegovemu geografskemu položaju, in da spada v to zvezo tako lepo, da si lepše ne moremo želeti in misliti. — K slov.-avar. teoriji prim. J. Baudouin de Courtenay, Opyt fon. rez. gov. 1875, § 294—6; Slavj. Sbornik III. (1876) 320—338; Notte glottologie 1878, 1—21; D. Trstenjak, Zora (Maribor 1876) 109; Lj. Hauptmann, Mitteilungen d. Inst. für österr. Gesch. 36 (1915), 232—33; Fr. Tappeiner, Sitzungsber. anthropol. Ges. Wien 1895, 66.

I. Priča prvotne koroško-rezijanske razvojne skupnosti so sledeči zgodnji pojavi:

1.) *ɐ* in *ɔ* sta se zlila najprej v *ǣ*, iz česar je pozneje nastal tako v Reziji kot na Koroškem v dolgih zlogih *ē*; nadaljnji rezijanski razvoj tega *ē* je identičen z razvojem *ē* < *e*: a) v dolgih zlogih je po zoženju nastal *ē*: *tēst*; b) v kratkih zlogih pa preide *ǣ* > *a* po samostojnem rez. procesu *ǣ* > *ā*: *prtākne*, *lāžate*, *dāž*, *ovās*, *pālac*; za razvoj *ǣ* > *ā* > *a* ter proti morebitnemu mnenju *a* < *ǣ* priča že razvoj v dolgih zlogih, ki zahteva prvotni srednjejezični vokal z *e*-jevsko barvo, dalje pa še dejstvo, da je rezijansčina tudi *ǣ* drugačne proveniencie (iz *e*) razvila pravtako v *ā*; rez. *ā* < *ɔ*, *ɔ* je torej po razvoju različen od beneško-slovenskega *ā* < *ɔ*, *ɔ* in shrv. *ā* < *ɔ*, *ɔ*, ki sta oba nastala iz prvotnega srednjejezičnega vokala z *a*-jevsko barvo.

2.) Rez. *ī* < *é*, *e* in *ū* < *o* v dolgih zlogih (*dví*, *lís*, *ríč*, *súik*; *lít* < *ledɔ*; *búh*, *gnúj*, *bús*) kažeta na starejšo epoho, ki je imela še *ia*, *ua*, kar imajo še današnji koroški dialekti (lokalno smo našli v rožanskem dialektu tudi že *ī*, *ū*).

3.) Podaljševanje nezadnjega akutiranega besednega zloga je v rezijansčini nastopilo pozno kakor tudi v koroških dialektih, dočim je v sosednjih južnih narečjih (v beneščini, goriščini, gorenjščini) ta pojav zgodaj izvršen; zato se skladajo razlike med stalno dolgim in staroakutiranim *ē* v rezijansčini in koroščini, prim. rez. *lita* nom. pl.: *lētō*, zilj. *liatē*: *lētō*; rož. *liatē*: *lētō* itd., prim. F. Ramovš, ČJKZ VI. 13 sl.

4.) Akcentski tip *okô* je prešel v *oko*: rez. *ókō*, zilj. *ókō*, rož. *ôqô*, podj. *ôku*.

5.) Kakor v koroščini je tudi v rezijansčini bilo sprva v rabi štetje od 40—90 s pomočjo besede *ređɔ*: rez. *štrédi* „40“, *patērdú* „50“; o nadaljnjem rez. razvoju gl. doli.

6.) Posebno značilno je to, da je prvotna oblika **dǣžda* doživela v Reziji isto disimilacijo kot na Zilji; rez. *dažnā* (nom. *dāž*), zilj. *dāžna* (z anal. nom. *dāžn*); ta pojav je zelo star, saj kaže v dobo, ko je *d* še eksistiral.

7.) V rez. in zilj. djalektu imamo isto razvojno smer akcentuiranega vokalizma; kajti današnje rez. *lid*, *súik*, *búh* — *rēbra*, *cēsta*, *dq̄bar* — *kq̄lō*, *jēsēn* je izvedljivo le iz starejšega *liad*, *snīag*, *būag* — *rēbra*, *cēsta*, *dōber* — *kōlo*, *jēsen*, to stanje pa nam še zdaj kaže ziljščina.

8.) O skupnih rez. in kor. arhaizmih gl. doli.

II. Z dialekti, ki se govore neposredno na jugu in vzhodu od Reziije, ima rez. dialekt tele skupne črte:

1.) Zapornik *g* je ohranjen le v najzapadnejšem delu Reziije, na Beli; v vseh drugih rez. vaseh pa govore za *g* velarni pripornik *ɣ* tako kakor v vseh južno-zapadnih slovenskih dialektih; da, v Reziiji je večinoma *ɣ* prešel še nadalje v grlov pripornik *h*, ki pogosto ponekod onemi; prim. *bogät* na Beli, drugod *bohät*, v Stolbici pa *boät* in po kontrakciji *bät* (onemitev glasu *h* je znana tudi vsem Ter, Brdo, Muzec, Flipana, Sedile, Čarneja, Čanebola terskega dialektu).

2.) Končni *-m* je prešel v *-n*: *sędan*, *tän*, instr. sg. *kolön*, *brättron*; dat. pl. *žanän*, *krävän* (v primerih *dřm*, *dřm*, *härm* itd. se je *-m* po cas. obl. obdržal); ta pojav poznajo tudi goriška in beneška narečja, iz njih je segel v Reziijo in še preko nje na Ziljo; zato ga moramo staviti v dokaj staro dobo, ko je bila še zveza med Reziijo in Koroško živa (prvič beremo *-n* za *-m* v beneškem rokopisu izpod konca 15. stol., nato pri Alaziji da Sommaripa).

3.) *ta* je vedno prešlo v *la* kakor na vzhodu in na jugu od Reziije. *t* na koncu zloga in v legi pred konzonantom pa je le v najvzhodnejšem rezijanskem govoru prešel v *ɥ*, drugod se je pa razvelariziral v *l*; prim. *pępel*, *sül*, *koöl*, *řękal*, *böłha*, *sölza* (Bela, Ravenca, Stolbica, Njiva): *pępęɥ*, *cıɥ*, *dılaɥ*, *kođɥ*, *řęku*, *sđɥza* in *sıɥza*, *kđɥne* in *kıɥne* (Osojane, Učja). Ker se je proces *ta* > *ɥa*, *-t* > *ɥ* vršil v mejah 16. stoletja, smemo sklepati, da v ti dobi Reziija ni bila več izpostavljena koroškim inovacijskim valovom. Rezijanski dialekt je torej dobil *la*, *-l* in *ol*, *ul* (*pulzi*, *külne*) po samostojnem razvoju, le vzhodni govor ima svoj *-ɥ* < *t*, *oɥ* < *ř* od jugovzhoda.

4.) Kakor v vseh južnozpadnih slovenskih dialektih, tako je tudi v Reziiji ostal praslovenski refleks *ć* < *t* ohranjen, enako *šč* < *štj*, *skj*: *váč*, *kuzľć*, *ľęća*, *sóića*, *sráčat*, *múć*, *núć*, *hęć*, *tešća*, *šćájja*, *kľišća*.

5.) *l* preide kakor v beneščini in briščini v *j*, *i*: *kráj* < *kralb*, *pundijak*, *kášej*, gen. *kášja*, *piųvat*, *zęmjo* acc. sg.

6.) V gen. pl. oksitoniranih osnov na *-a* imajo južnozpadni dialekti in ž njimi tudi rezijanski nove tvorbe s končnico *-i*: *bulhí*, *daskí*, *horí*, *kozí*, *ɥudí*, *žiní*, *upcí* (poleg *žín*, *úpc*).

7.) Končno navedem še nekaj podrobnosti, ki so lastne slovenskemu jugozapadu in Reziiji: rez. *úincí* — ben. gor. *vęńćí*; rez. *čřę* > *čřere*, *čřiri* (*čřirišńa*, *čřiriųje*) — ben. gor. *čřere* (že v ben.

rokopisu beremo *ceref* za črez, pri Alaziji *cereulie*); reduplikacija predloga *se* in *iz* v rez. *sis*, *ziz* in ben. gor. *səs*, *səz*; pojav *ubiti* > *ubūiti*, *buīti* je znan na Goriškem, v Benečiji, Reziji in tudi še na Zilji; prim. rez. *upūīt*, *umūīt*, *ubūīt*, *mūīt*, *būīt*, *upūijáhon*, *umūírje*.

III. Ker je Rezija po naravi in po prometu v možnih stikih z ozemljem ob gornjem Teru, Karnahti in ob izviru Nadiže, zato ima rez. dialekt še posebne zveze s terskim dialektom (poleg onih, ki smo jih navedli zgoraj v II. oddelku.) Važnejše rez.-ter. dialektične skupnosti so te-le:

1.) Nosna vokala *e*, *o* sta v obeh dialektih izkazana kot čista ozka vokala \bar{e} , \bar{o} ; s tem refleksom tvorita rezijanski in terski dialekt posebno dialektično enoto proti vsem sosednim dialektom, ki imajo za *e*, *o* široka *e*, *o* ali pa sta preko te stopnje prešla v še bolj odprte vokale; prim. rez. *pēt*, *zēc*, *zōb*, *hōšca* in ter. *uzētī*; v kratko naglašenem zlogu: rez. *srācata*, *wādlo*, *wāc*, *žāt* < *žetv, sprāt < *svprestv; ter. *narēt*, *vēc*; v neakcentuiranem zlogu: rez. *jazīk*, *naradēt* < *nareditv, *u pāmate*, *pīšcāta*, enkl. *ma*, *ta*, *sa*; ter. *jēzīk*, *mē*, *tē*, *sē* (lokalno, n. pr. v Čarneji tudi *a*: *dēsāt*, *pīšcāta* kakor tudi za etim. *e*: *valīk*, *dabōg* < *debelv*, *korān*). Sekundarnost zoženja je razvidna iz razmerja dolgega *e* proti dolgima *e*, *é*; rez. \bar{e} : \bar{i} (ter. \bar{e} : *iē*) < \bar{e} : *ie* (\bar{e}), na kar kaže posredno še današnje rez. *dēvat*, *dēsāt* : *jēsēn*, *pēpēl* < *devēt* : *jesēn*; prim. še zilj. \bar{e} : *iā*. Zoževanje *o*-jevega refleksa je najbrž nekaj starejše (prim. podj. \bar{o} ali $\bar{ō}$ < *o* : \bar{e} ali *a* < *e*), zato tudi ni razlike med *o* in *o* v nekdam akcentuiranih zlogih tipa *hōspud* in *hōlub*. — Le v posameznih primerih se razlikujeta rezijanski in terski dialekt tudi pri obravnavanju *e* in *o*; vzroki in rezultati tega različnega razvoja so zato iz mlajše dobe, gl. doli.

2.) Štetje z *-redv* in vigezimalno štetje pozna vsaj deloma še terski dialekt, gl. doli.

3.) Futur se tvori v Reziji in na Teru s pomočjo prezenta glagola *chētēti* in infinitiva: rez. *ja cōn te ubūīt*; ter. *ču jīlī*.

4.) Tudi terski dialekt pozna še akcentuacijo *sēno*, *pēpēu*, *tēsto*, *jīme*, nom. pl. *sīnuvi*, *sārce*, *tārjī* < *trijē* itd.; za rez. gl. gori I. 4.

5.) Pri glagolih VI. vrste je v obeh dialektih *-ova-* prešlo v *-uva-*, ki se vrine tudi v prezens: *kupūvati*, *kupūva* III. sg.; *pišūa*, *pišūaju* III. pl.

6.) Kakor v Režiji (na Koroškem, severo-zapadnem Gorenjskem), tako imamo tudi še na Teru obliko *zêc* < *zajecv*, dočim ima nadiški dialekt že *zêjac*, gen. *zájca*.

7.) V leksikalnem in sintaktičnem oziru sta si rezijski in terski dialekt popolnoma enaka; v tem pogledu ju zbližuje tudi dejstvo, da sta oba v enaki in polni meri hodila na posodo v furlanščino, tako da sta vsa prepletena z romanskimi besednimi in sintaktičnimi elementi.

8.) O nekaterih skupnih arhaizmih gl. doli.

IV. Nekatero značilne, po samostojnem razvoju izobražene pojave rezijskega dialekta smo že dozdej imeli prilikoma omeniti, tako: zoženje *ä* < *e*, *v*, *u* v *ē* ter *o* > *ō*; razvoj *v*, *u* > *ū* > *ä*; *iə*, *uə* > *i*, *ū*; *g* > *γ*, *h* in njegovo onemitev; razvelarizacija *t* > *l*. Nadaljni važni rezijski samostojni pojavi pa so še sledeči:

1.) Postanek zasoplih (lufterfüllt) vokalov *e*, *o*, *i* in *u*; ta postanek je vezan na intenzivno, napeto, ozko tvorbo vokalov; zračna struja, ki je prihajala iz pljuč, se je med obema ožinama (v grlu in v ustni votlini) tako zgostila, da je bil zrak nad grlom bolj stisnjen kot pod grlom, zaradi česar je zračni pritisk potisnil grlo navzdol; ta premik pa je obenem še sam po sebi razširil razo glasilko in potegnil jezik, predvsem njegov zadnji del, v nižjo lego; s tem je tudi jezikova konica prišla v novo lego, v višino zgornjega roba spodnjih sekavcev in na ožini, stvorjeni med njo in zgornjimi sekavci se je sam po sebi rodil interdentalni šum, ki običajno te vokale spremlja; vsa ta napeta, kakor izsiljena artikulacija in nenavadna množina zračne struje dela te vokale tudi po akustični strani enakšne vokalom govora gluhozemih. Zasople vokale ima rezijski dialekt: a) za staroakutirani *ē* ter za novoakutirana *e* in *o* v zadnjem ali edinem in tudi v nezadnjem zlogu besede: *dēd*, *člověk*, *medvēt*, loc. sg. *hōzdē*, *čelē*, *nōhē*; *zēlēn*, *berē*; *dnō*, *kōñ*, *potōk*; *čēsta*, *dēlo*, *lēto*, *smrēka*, *kolēno*, *nevēsta*; nom. pl. *bēdre*, *nēsāl*, *sēdan*; *dōbar*, *mōgal*, *kōzjī*, *nōsī*, *prōsīn*, *bōhī* < *ubogi* itd. (razvoj se je vršil preko *ě* > *ē* > *ē* prim. v centralnih dialektih *ě* > *ē*, ta pa dalje v *ə*: *dād*); b) za sekundarno akcentuirana (sprva akutirana) *e* in *o* v tipu *ōko* < *okō*: *pēpēl*, *dēsāt*, *hrēben*, *jēsēn*; *dōma*, *ōkō*, *ōčī*, *hōspud*, *ōblak*, gen. sg. *nōčī*, nom. pl. *nōhe*; c) dolga *i* in *ū* sta prešla v *i*, *ū* razen v najkonzervativnejšem govoru na Beli: *pīšē*, *hēf*, *līpa*, *šīlo*; *hlūh*, *hūd*, *sūh*, *krūha*, *kūharica*; č) zasopli vokali nastanejo še v neakcent. zlogih po vokalni harmoniji, gl. nasl. točko.

2.) Narava naglašanih vokalov regulira v rezijanskem dialektu naravo nenaglašanih vokalov iste besede (ali sozvočja) v dvojnem pravcu: v zvočnosti in v stopnji napetosti in ožine v ustni votlini. Naglašeni jasni vokal spremljajo enakšni nenaglašeni, naglašeni zasopli vokal pa nenaglašeni zasopli: *kozà, otrokà, kulína, jáсно* proti *kqzè, dqbrq, koléno, lépo*; kvaliteta (ozka ali široka) naglašenevokala določa po sebi tudi kvaliteto nenaglašenevokala: *kozà, wodé, naslà, plátno* proti *utrúk, kuzí, prusít, nistít, mlíku* z zoženjem *o > u, e > i*; *koríto > *kqritó > kurítu* na Beli, drugod pa radi *ī > ĩ: kqrítu; koléno; kqkqš*. V legah *e — á* in *á — e* je *e* prešel v *a*: *sastrà, raklà, zalanà, kámañe, kásala, vĭmana* (proti gen. pl. *žini; nislĭ < nesli, riklĭ*).

3.) Kratko akcentuirana *i* in *u* sta ohranjena samo na Beli, drugod pa sta prešla v *ĕ, ǫ*: *sĕt, jazĕk, dĕm, petelĕn, nosĕt; krĕh, kožĕf, ĉĕt* (na Beli: *čĕt, kužĕf, pitilĭn*, nom. pl. *pitilĭnavi = petelĭnovĕ* v Osojah).

4.) Če se je v nenaglašnem zlogu po intenzitetni redukciji še pred postankom vokalne harmonije izobrazil široki *e, ǫ*, tedaj je v kasnejšem razvoju nastal *a*: *tacĭ, nastĕt < nestĭ, patalĕn, damú, lapáta, sakòl, patòk*; taki primeri so zelo redki; prim. še nom. pl.: *vránove, dóbove, sínuve, sínavi, úkave, pitilĭnavi* (tudi tu — se zdi — da gre za vplivanje naglašanih vokalov, le da za disimilatorično; prim. disimilatorično sporadično akanje v notranjskem in gorenjskem *damú, kakúš*).

5.) Tudi popolna redukcija nenaglašenevokala v Reziji ni znana; omejena je le na nekaj primerov v neposredni sosesčini sonornih konzontanov: *žqđt, wárjen, pundijak, dárdu < dažedo, nárdel* poleg *náredel, ná rbe < rqbé, paterdú < ředovč, hardĕhon < *grĕdĕchv; pri > pr, pər*.

6.) Rez. *ē* in *ō* (< *e, ǫ, ɤ, ɔ, o, ɔ*) se neposredno za nosnim konzontanom (in pred istozložnim nazalom) preko *ē, ǫ* zožita v *ī, ū*: *mój > mŭj, mqžv > mŭž, včnqtrv > nŭtar, edbnq-že „enkrat“ > nŭr, mčnojq > *mnó > mlŭ; mĕso > mĭsu, mĕta > mĭta, mvša > *māša, *mĕša > mĭša; dbnv > dĭn, wsakidiĭni, tíŭki*; za kratki *o > u* prim. *-nq-* glagolov II. vrste: *sĕdnut, ugrĭznula, sa spomanòt* (*ò < ŭ* po zgornji točki 3.).

7.) Pred dolgim *ī* se konzontanti (predvsem labiali) pričejajo palatalizirati: *πίše, bišĭda, mĭhku, siĭkĭra*.

8.) *mn* > *ml*: *mlú*; gen. *mene* > *mlé*, dat. *mlě*; *mlédan* I. sg., *mlějo* III. pl., part. *mlédal* in *mlěl*, *mlěu*, fem. *mlěla* za *mňo*, *mňělt* (anal. po primeru *pal* : *padal*, *padem*).

9.) Med *u* in *t*, *d*, *c*, *ć*, *č*, *s*, *z*, *š*, *ž*, *n* in *l* nastane prehodni labialni zaporni element *p*, *b* (*ps* se nadalje asimilira v *fs*, *bn* > *mn*), na kar se more *u* tudi reducirati: *ouca* > *oupca*, *ópca*; *vse* > *psě*; *včera* > *pčera*; *vzame* > *bzamě*; *v sredo* > *uf srido*; nom. *ovän*, gen. *umnä*; *tu v noći* > *tu-m-nóčě*.

10.) Končni konzonanti se artikulirajo malomarno in pogosto oneme (oziroma se asimilirajo sledečemu konzonantu).

11.) Infinitivi tipa *nesti*, *reči* so razširjeni z elementom *-t*, ki je bil občuten po primerih infinitiva tipa *vstāt* kot oznaka infinitiva (prim. v drugih dialektih novo tvorbo *rěčt* < *rěč*): *nesti* > *nistit*, *reči* > *ričit*; *moči* je po prez. dalo *morět* < **mori-t*, prim. ben.-slov. *morěti*.

12.) Staro koroško-rezijansko štetje se je obdržalo kot starina v *štrědi*, *paterdú*, sicer ga je pa izpodrinilo novo vigezimalno štetje; že za *štrědi* je običajnejše *dwákrat dwújsti* „ 2×20 “, prim. dalje *dwákrat dwújsti anu děsat* „ $2 \times 20 + 10 = 50$ “, *trikrat dwújsti (anu děsat)* „60 (70)“ itd. Tu gre pač le za olajšanje štetja na osnovi dvajsetice kot enote, kar moramo smatrati za samostojen rezijanski pojav iz mlajše dobe (mnenje, da je to keltski vpliv, je brez podlage i za rezijanščino i za novofurlanščino gl. L. Spitzer, Zeitschrift f. rom. Phil. 45, 1 sl.; M. Rösler, ibid. 26, 187—205). Štetje z *-rědv* za *-desětv* je seglo še v terski dialekt, a je težko reči, kakšen obseg je tam zavzelo. Danes pozna terski dialekt samo še *dwarědi* „20“ (tako že v beneškem rokopisu), kar je bolj običajno kot *dwújsti* (v Mažeroli pa se rabi že samo *duójst*) t. j. obliko, ki je rezijanski in koroški govori ne poznajo. Ali je *dwarědi* nastalo po *triredi*, *štiriredi*, ki bi pozneje izumrli, ali pa je v njem videti le prvi začetek štetja z *-rědv*, ki se tu ni dalje razvilo? Terci štejejo od 20 dalje ali s furlanskimi števniki, ki tudi v Reziji niso neobičajni, ali pa po dvajseticah (tako predvsem v severnih gorskih krajih proti Reziji n. pr. Brezje, Viskorša): *trikat dwárědi (anu pět)* „60 (65)“ poleg *tridesiět* (rez. *trísti*), torej bistvene razlike od rezijanskega štetja ni; zato se mi zdi verjetno, da je ter. *dwarědi* analogična oblika in enakšna priča nekdanjega štetja, kakršni sta rez. *štrědi*, *paterdú*; druge in prvotnejše oblike z *-rědv* pa je na Teru furlanščina popolnoma izpodrinila in le v severnem pasu so privzeli mlajši rezijanski način štetja po dvajseticah.

V. Tudi po arhaizmih se izkaže rezijanski dialekt za organski člen med koroško in južnozpadno skupino slovenskih dialektov; ima sicer tudi svoje lastne starine, a več je takih, ki jih najdemo tudi še ali na Koroškem, ali na Beneškem ali pa na severnem Goriškem (gl. pri teh dialektih). V sledečem navedem najznačilnejše rezijanske arhaizme.

1.) Ohranil se je imperfekt za označevanje v preteklosti trajajočega dejanja in kot kondicional; njegova fleksija izkazuje močan vpliv prezentove, prim. *kopaachv* > *kópahon*, -an; *kópaše*, -še; *kópahawa*, *kópahata* (poleg *eděšěta*); -amö (*eděhōmq*), -ate (*eděšěte*), *kópahau* (*čákaho*, *těšou* < *chvétéachq*); v rez. kat. *beše*, *meše*, *moreše*, III. pl. *beho*, *teho*, *čakaho*; gl. F. Ramovš ČJKZ IV. 117—119.

2.) Redki ostanki aorista so bili v 19. stoletju še v rabi: *wzě* III. sg.; *ja hardúh*, *ja pridúh* < *grědochv*, *pridochv* gl. Materialy I. str. 65, opom., št. 1352, 85.

3.) Kondicional se opisuje v rez. dialektu z *bé* + part. na -t (drugod na Slovenskem služi *by*): *ja ba bil že itan*; enako v terskem dialektu *bé ja mōu sōute za γ ukupiti* „(da) bi jaz imel solde za ga kupiti“; uporabitev aor.-impf. *běchv* v oblikah opisanege kondicionala se je izvršila preko kondicionalno rabljenega imperfekta, gl. zgoraj točko 1. V tem pogledu je z rezijanskim in terskim dialektom ozko zvezano še ziljsko, ki je prvotno enakšno kondicionalno *bé* razvilo v današnje *bēsam*, *bési*, *bé*, *bēsva*, *běsta*, *běsmo*, *běste*, *běso* (oblike III. sg., II. in III. du. in II. pl. so rodile kontakt z istimi oblikami atematičnih glagolov in uredile današnjo fleksijo po razmerju *bēsva* : *sva* itd.; prim. gori točko 1., vpliv prezenta na rezijansko imperfekt. fleksijo).

4.) Oksitoneza v tipih *žanä*, *nohä*, *mahlä* je ohranjena; tako še v terskem, nadiškem, borjanskem in kobariškem dialektu.

5.) Posamezni arhaizmi in posebnosti: a) *dn* in *dl* : *wädlo*; — b) obdržanje kontrahiranih oblik *má* za *moja*, *míha* < *měga*, *mojega*, *mímu* < *měmu* itd.; — c) ohranitev oblike gen. du. *nūgŭ* < *nogú*; — č) staro *tohä*, *kohä*, *tomü* (anal. *psohä* < *vsega*) poleg mlajšega *tahä* < *těga*; — d) *chvŭq* je dobilo končnico -m zelo pozno in enostavno pritaknjeno, ne da bi se osnova po oni II. sg. premenila: *čōn* (ne **čēn*) poleg starega *čō*; — e) pron. in adv. z osnovo *si-*, *to-* so pojačani s proklitično aseverativno partikulo *i-*: *tejb* > *jítí*, *jítohö*; *tam* > *jítän*; *tako* > *jítáko*; pron. *sv* je še v polni rabi: *jísí* < *i-sv-jb* nom. sg. m., gen. *jisohä*, fem. *jísá*

itd.; — *f*) končnica *-é* v dat. loc. sg., du. trdih osnov na *-a* in v loc. sg. trdih osnov na *-o* je še ohranjena: *nôhĕ, svĕtĕ* (javlja pa se že tudi običajna slov. analogija: *hrihu* poleg *hrise*); — *g*) prefiks *vy-*: *viričĕt* inf., *viráčaš*; *vilĕst, vigráspal, vidíva jazik* „streckt aus“, *vihnăt, virávat krampír*; — *h*) stvarna vprašalnica je *ko*; nikalnica *nika, nikár, ničár*; — *i*) *c, z, s* so v fleksijskih oblikah še običajnejši kot restituirani *k, g, ch*: *tõu Pqłozĕ, tã na warsĕ* (ali *rokĕ*), *tõu terzih*; — *j*) lokalne in temporalne prepozicije se pojačavajo s proklitičnimi adverbii *tu, tam*: *za mirom* „hinter der Mauer“ > *ta za tin míron*; *k cerkvi* > *ta h církve*; *v vsakem letu* > *to uf sákin létĕ* (enako tudi v Benečiji); — *k*) stara oblika vrstilnih števnikov *jedinŕ-na-desĕtbnŕ-jb* je ohranjena: *dĕnaisŕi*; po njih (*-*desetŕi* sprva, anal. tudi *-tŕia*) so vrstilni števniki od 3 do 10 preobraženi v *tretŕi, štrtŕi, petŕi, -a* itd. — *l*) prez. *moram* ima v *t*-part. staro obliko *možal* gl. F. Ramovš, Slavia IV. 147; ČJKZ VI. 265—267; — *m*) kakor v ben. dialektu so tudi v Režiji vrinjeni vokali pogostni: *smo* > *sŕmõ*, *tvor* > **tovor*, *toúr* itd.; — *n*) nekaj leksikalnih starin in oblik: *brátar*; *põzde*; *srital*; *dŕri*; *nabúzac*; *sráka* „Hemd“ in *srákica*; *obrecĕm, obrĕsti*; *vílažeĭ, túylaže, tuŕylažeĭ* „spomladi“ k *vylazb*; *risan* adv. < *rĕsnb*; dat. sg. *mlĕ* < *mĕné*; *veće* „Versammlung, Prozeß“ (tudi v Benečiji; gl. še H. Tuma, Avtonomna uprava Beneške Slovenije, Slovenski Pravník 1933, str. 7) itd.

V rezijskem dialektu moremo razlikovati tri govore: 1.) govor na Beli, najzapadnejši rezijski vasi, je najbolj konservativen; ima še *g*, v dolgih zlogih jasna *i* in *u*, glasova *ĕ* in *ŕ* sta tu le malo zasopla; vokalna harmonija je le v smeri napetosti jasno izobražena (*o — i* > *u — í*; *e — i* > *i — í* proti *ŕ — í*, *ĕ — í* drugih govorov); kratka *ŕ, ũ* sta ohranjena; za *t* je vse-skozi *l*; splošna glasovna oznaka je palatalna (odtod *r* > *ŕ*, *a* > *ĭ* n. pr. *dŕska* itd.); — 2.) ošrednji govor v selih Njiva, Stolbica, Ravenca, Lipovec, Križec ima že *h* < *g* in *ch*; *ĕ, ð* < *ŕ, ũ*; popolno razvito vokalno harmonijo (*s* stopnjo *ŕ — í*); *l* < *t*; lokalno (Njiva) prehaja akcentuirani *a* ob nosnem konzonantu v *ĕ* (*mãst* > *mĕst*, *mãti* > *mĕti*, *slãma* > *slĕma* itd.); *h* onemi v Stolbici: *krõ* < *kruchŕ*, *ŕra* < *gora*; — 3.) vzhodni govor v Osojah in Učji ima že *ŕ* < *t* (poleg *la* < *ta*), opušča *j* < *ĭ*, *l*, *d* pred širokimi vokali (*ãma* < *jama*, *mĕa* < *meja*, *ŕĕ* < *olje*) in njegovi zasopli vokali so izredno temni, globoki.

Viri in literatura. Резьянскій катихизис (dva rokopisna katekizma, eden iz l. 1797., drugi še starejši; izdal Jan Baudouin de Courtenay kot prilogo k svojemu Opytu, 1875 = Idem, Il catechismo resiano, con una prefazione del Dott. Giuseppe Loschi, Udine 1894). — J. Baudouin de Courtenay: Матеріалы для южнославянской диалектологии и этнографии, I. 1895 (rezijanski teksti, nabrani v l. 1872, 1873, 1877; III., 1913: Resianisches Sprachdenkmal „Christjanske uzhilo“ (pridige iz l. 1845—50). — Jozef Kramaro: To kristjanske učilo po rozoanskeh, Gorica 1927 (recenzija Fr. Ramovš, Nov rezijanski katekizem, ČJKZ VII. 157—159). — V. Kopitar, Die Slaven im Thale Resia (B. K. Kleinere Schriften I. 323—330). — Статья С. Валенте О славянскомъ языкѣ въ резьянской долини въ Фриуль, С. Петербургъ 1878. — Jan Baudouin de Courtenay, Опыт фонетики резьянскихъ говоровъ 1875; Note glottologiche intorno alle lingue slave, Firenze 1881; prim. še J. J. Sreznjevski, Отчетъ о трехъ книгахъ И. А. Бодуэна д. К. в Фриульскіе Славяне kot priloga k 38. zv. izvestij peterburške akademije št. 4, 1881, 33—36; gl. še bibliografijo o Rezijanih, zbrano po J. Baudouinu de Courtenay: О славянахъ въ Италіи, Русская Мысль, knj. VI. 24—26. — S. Rutar, Beneška Slovenija, Ljubljana 1899. — H. Tuma, Kaninska in Mangrtska skupina, 4. Rezija, Planinski vestnik XVIII. (1912). — Fr. Ramovš, Razvoj imperfekta v rezijanščini, ČJKZ IV. 117—119; Karakteristika slovenskega narečja v Reziji, ČJKZ VII. 105—121.

O dialektih na slovenskem jugozapadu.

Najočitnejša posebnost slovenskih južnozapadnih dialektov je njihova živa razčlenjenost; dialektičnih inovacij je mnogo, a običajno imajo le majhen obseg. Takih pojavov pa, ki so sicer značilni za vse južnozapadne dialekte, ni mnogo, večkrat pa je njihova vrednost zelo relativna, ker pojav ni omejen le na te dialekte, marveč je lasten še n. pr. koroščini in šele v vsem tem svojem obsegu predstavlja posebnost in enoto do drugih narečij (n. pr. zastopstvo *ě*); vendar ga moramo vsaj v obrobni pasovih, kjer dobiva posebno važnost, upoštevati. Za ves slovenski južni zapad bi mogli navesti kot skupne, na tem ozemlju nastale dialektične inovacije, sledeče: 1.) rastoči in padajoči poudarek sta se zlila v enega samega, ki je padajoče-rastoč; padajoči del je pretežen, rastoč je le zaključek; v nekaterih govorih je padajoča linija zamenjana z ravno in tu je potem rastoči konec manj občuten; 2.) pravih dolžin pravzaprav ni, vsaj v običajni mirni govorici so nadomeščene z nadkračinami; 3.) tonično so vokali jasni in visoki. Skupni sicer, a le za nekatere medsebojne odnose pomembni pojavi so še: 4.) *e* in *o* se v dolgih zlogih obravnavata na enakšen način kakor v koroščini; po zoženju nastopi diftongizacija, nji pa more slediti nova monoftongizacija: $\bar{e} > i\bar{e}$, $i\bar{a}$, \bar{i} ; $\bar{o} > u\bar{o}$, $u\bar{a}$, \bar{u} ; 5.) z drugimi južnimi slovenskimi dialekti imajo ta narečja skupen razvoj \bar{a} in \bar{b} : v dolgih zlogih \bar{a} , v kratkih pa srednjejezični vokal \bar{a} , ki more v posameznih govorih še svoj poseben razvoj doživeti; 6.) *g* se izgovarja kot γ (ponekod, prav na zapadu, tudi kot *h*). Le na skrajni zapadni rob so omejeni pojavi kakor *ć*, *šč* za *tj*, *kt(i)*, *stj*, *skj* ter *ń*, *l* (lokalno $l > i$), ki pa po svoji notranji vrednosti itak niso pomembni. Pač pa je neka druga posebnost značilna za ves slovenski jugozapad: način, kako zajemajo lokalne dialektične inovacije po dva, tri dialekte skupaj. Po tem načinu zvezani govori morajo za nas biti éna skupina, saj ne moremo in ne smemo takih ozkih vezi presekovati in klasifikaciji na ljubo staviti nenaravne meje; če pa upoštevamo to živahno prepletanje izglos, to postopno prelivanje iz govora v govor, se naenkrat znajdemo v zelo težkem položaju, ko si ne vemo in ne upamo reči, ali bi te govore družili v skupine,

ali bi jim dali samostojno mesto; kje naj rabimo izraz dialektična skupina, kje izraz dialekt, kje izraz govor? Saj vemo, da velja itak za vsako dialektično mejo reči, da nam je to le nekakšna pomožna linija, ne prava pravcata meja, neprodirna fronta. A za slovenski jugozapad velja vse to še v zvečani meri. Če imam na eni strani na umu in v mislih razvojne smernice vseh slovenskih govorov, slovenskega jezika, na drugi strani pa gledam v ozko omejeno dialektično življenje v posameznih dolinah in kotlinah, si moram zaradi preglednosti narediti vendarle táko sliko, ki bo uvaževala i eno i drugo, ne da bi dopustil, da bi nebroj izoglos sliko napravil nepregledno, táko, ki mi kot slika ničesar ne pove. Zato sledim najprej izoglosam večjega obsega (tu se oziram predvsem na splošno glasovno oznako, na tonično in ritmično menjavo govora, na občutne razlike v naglaševanju, na govorni tempo in podobno) in potem šele onim z majhnim obsegom, obakrat pa polagam važnost na notranjo vrednost pojava.

Pri takem proučevanju južnozpadnih slovenskih dialektov sem prišel do tega-le osnovnega razsodka: 1.) del izoglos se prepleta, narašča in pojema (iz govora v govor) v vsem obrobno pasu t. j. na črti od Muzcev v južnovzhodni smeri čez Kras tja do Snežnika; 2.) druga smer enakšnega inovacijskega valovanja leži na črti od Nadiže proti izviru Soče; 3.) tretja pa na črti od Tolmina čez Idrijo tja do Vrhnike. To so tri glavne smeri; med njimi je vse polno skupnih pojavov. Če bi se hotel odločiti za čim bolj enostavno razvrstitev, bi mogel reči, da ima slovenski jugozapad dve dialektični skupini: kraško in rovtarsko; zares bi mogel opravičiti n. pr. željo, da štejem briski dialekt kot govor h kraškemu, a pravtako ga smem šteti k beneščini; bojanski govor bi smel kar k nadiškemu pritegniti. Vendar tako na široko in na debelo risana slika ne bi izrazila one žive razčlenjenosti, ki jo imamo na jugozapadu. In še eno moramo uvaževati; sosedni slovenski dialekti, na katere meje južnozpadni, so si po svojem razvoju zelo različni; način inovacijskih valov v južnozpadnih dialektih in pa prej omenjene smeri tega valovanja nam pa pojasnijo obrobno bližanje h koroščini (ob zgornji Soči), h gorenjščini (v selški dolini in na Tolminskem ter v horjuljskem narečju) in k dolenjščini (na Notranjskem). Vsi ti in takšni razlogi, ves ta način dialektičnega razvoja me je končno pripravil do tega, da razlikujem na slovenskem jugozapadu dialekte takole:

- I. Beneški dialekti: 1.) terski; 2.) nadiški; 3.) briski;
- II. Kraški dialekt;
- III. Istrski dialekti: 1.) šavrinski; 2.) brkinski;
- IV. Notranjski dialekt (s tremi govori: vipavskim, košanskim in postojnskim);
- V. Obsoški dialekt s tremi govori: borjanskim, kobariškim in bovškim;
- VI. Rovtarska dialektična skupina s petimi dialekti in tremi govori: 1.) tolminski dialekt z banjškim govorom; 2.) cerkljanski; 3.) črnovrški; 4.) poljanski dialekt s škofjeloškim govorom; 5.) horjuljski dialekt z logaškim govorom.

V neki starejši dobi ta slika ne bi bila tako raznolična; današnji dialektični členi so izkazovali le dva večja pasova: južnega (Benečija—Kras) in severnega (rovtarskega); po medsebojnem pregrinjanju se je ščasoma izobrazila samostojnost obsoškega dialekta, je nastal banjški govor, po posebnih prilikah je bilo v območje južnega pasu pritegnjeno Notranjsko, v območje severnega pa poljanski dialekt s škofjeloškim govorom. Če namreč gledamo strukturo tal slovenskega jugozapada in če se zamislimo v njegovo zgodovino, sploh, če si predstavimo možnosti gibanja prebivalstva, nositelja jezikovnih inovacij, tedaj se nam na prvi pogled zazdi, da bi notranjščina pravzaprav ne mogla biti deležna tipičnih dolenjskih dialektičnih pojavov in da bi govori v poljanski dolini, na logaški visoki planoti in odtod na vzhod morali spadati h gorenjščini. Kajti naravna meja, ovira živahnejšega prometa, je dana z gozdovi in gorovjem na črti Snežnik—Javornik—Idrija—Blegaš—Črna prst—Triglav; iz zgodovine pa vemo, da je prav tako nekako tekla vzhodna meja furlanske marke (zapadna meja stare Krajine, Kranjskega) gl. Lj. Hauptmann, Erläuterungen zum historischen Atlas der österreichischen Alpenländer I. Abt. 4. T. 2. H. (1929), 316—7, 351, 484—5. Če pa bi si zastavili vprašanje, kako to, da se je rovtarščina tako mogočno zagnala proti vzhodu in da je dolenjščina prodrla na Notranjsko, bi napačno vprašali; položaj in stanje notranjščine nam jasno pove, da je začetna oblika notranjskega dialekta bila itak dolenjska, sekundarna je le pritegnitev k zapadnemu sosеду, h kraškemu dialektu, kar je historično in geografsko utemeljeno; za vzhodni del severnega pasu pa se moramo vprašati, zakaj gorenjski dialekt ni mogel poslati svojih novosti v to ozemlje. Vse nam postane umljivo, če iz današnje dialektične razvrstitve

smiselno razbiramo starejše stanje dialektičnega valovanja, po njem ljudsko gibanje in prvotno naselitev.

V te južnozapadne kraje so Slovani prišli od dveh strani; od vzhodne jih je vodila predvsem velika rimska cesta Emona—Aquileia, vzporedno ž njo še rimske poti, ki so peljale z Dolenjskega čez Planino in tudi čez Snežnik; od severne strani, s Koroškega, pa so čez Predel prišli k zgornji Soči in odtod po rimski cesti k Nadiži v smeri na Čedad ali pa ob Soči navzdol na Tolminsko. Ti kakor oni na Krasu so prodrli le do vzhodnega roba furlanske nižine, kjer jim je branil nadaljno pot langobardski limes s svojimi vojaškimi stražami in utrdбами. Ob glavnih, velikih rimskih cestah, ki so od nekdaj imele strateškičen značaj in so tudi za preseljevanja narodov in naseljevanja Slovencev služile za vojaške pohode, stalne naselbine Slovencev niso mogle nastati, pač pa ob stranskih potih in stezah, v bolj varnih obstranskih dolinah. Današnja dialektična slika ne bi mogla nastati, če si ne predstavljamo prvotnega naseljevanja na ta-le način: 1.) eno naselitveno jedro je našlo zavetje v gozdnatih krajih ob reki Pivki (notranjsko jedro); 2.) drugo se je ustavilo na kraškem svetu severnovzhodno od Trsta (okolica Trsta in obmorski pas proti Gorici ter vsa okolica Gorice je bila še dolgo dobo po prihodu Slovencev poseljena s furlanskim življem); to kraško jedro se je ščasoma razširilo proti jugu v Istro, naseljevanje v severnozapadni smeri pa ga je privedlo v stik z beneškim jedrom; 3.) tretje naselitveno jedro je z glavne ceste krenilo proti severu in se je udomačilo po dolinicah in visokih planotah nad Vrhniko, Logatcem, naravne poti so se mu odpirale proti Poljanščici in Idrijci; 4.) četrto jedro se je naselilo na Tolminskem, odkoder se je v južnovzhodni smeri razširjalo ob Idrijci navzgor in 5.) peto, beneško, jedro je ob Nadiži prišlo do roba furlanske nižine, kjer se je moglo v severnozapadni in južnovzhodni smeri po gričih razseliti, kolikor je dovoljevala vojaško organizirana sošedova meja. Tem prvotnim jedrom odgovarjajo današnje dialektične enote takole: notranjski dialekt; kraški dialekt in istrski; iz živahnih stikov tolminskega jedra s poljansko-vrhniškim se je izobrazila rovtarska dialektična skupina; beneški dialekti (kontakt s kraškim jedrom rodi postopno prelivanje, kakršno se nam kaže v briskem dialektu). Vse drugo je že plod prometa mlajših dob, ki je prvotno sliko v bistvu sicer ohranil, a jo je z nastajanjem manjših edinic tako dekoriral, da se nam sprva zazdi nepregledna in neumljiva.

Za notranjski dialekt ob Pivki, Reki in Vipavi smo že prej rekli, da je njegov začetni štadij v območju dolenskega dialektu onstran Snežnika. Prav takšni dialektični pojavi, ki so se zgodaj izvršili (ali pa vsaj kal zanje v staro dobo sega) so v notranjščini doživeli isto razvojno smer kot v dolensjščini in različno od one, ki je izkazana v kraškem narečju; to je predvsem razvidno iz notranjskih zastopnikov nosnih vokalov ϵ in ϱ , novoakutiranih $\dot{\epsilon}$ in $\dot{\varrho}$ in pa po pojavu $\acute{\epsilon} > \acute{e}\acute{i}$. Po vsem drugem pa, po ritmu, melodiji, akcentuaciji, po leksikalnem in sintaktičnem značaju, sploh po akustičnem vtisu, pa tudi po mnogih drugih posebnostih je notranjščina tako ozko zvezana s kraškim dialektom, da imajo zgornje dolenske poteze le še za zgodovino razvoja pomen. Povedo pa nam to-le: prvotna naselitev Notranjskega se je pač izvršila tudi že ob prodiranju Slovanov po cesti Emona—Aquileia; notranjsko ozemlje, takrat zelo gozdnato, je sprejelo tudi nekaj naselnikov, predvsem v svojem južnem predelu, kjer je bilo bolj varno; da glavne prometne žile niso bile vabljive za stalno naselitev, je umljivo: avarske tolpe so po njih hodile plenit (Notranjsko je spadalo v Avarijo vseskozi, dokler ni bila Avarija uničena, do začetka IX. stoletja), frankovske vojske so tod odhajale na vzhod, madžarski vpadi so jim kmalu sledili. Tako mislim, da je Notranjsko dolgo dobo bilo skoroda neposeljeno in da so stalni kolonisti šele v poznejših, mirnejših časih začeli prihajati semkaj; bili so to Dolenjci, ki jih je semkaj pripeljala rimska pot iz Loža čez sedlo Stare ogljenice v pas Zagorje—Košana in pa pot iz Blok na Lož, Cerknico, Planino, Šmihel in čez Razdrto na Vipavsko. Naseljevanje se ni izvršilo na en mah, marveč si moramo misliti, da polagoma; te ceste in steze so iz vzhodnih dolenskih krajev pritegnile zdaj tega, zdaj onega in ustvarile zvezo med notranjsko in dolensko pokrajino t. j. dolenskim inovacijskim valovom ni nič oviralo poti na Notranjsko. Iz zgodovine Notranjskega dolgo časa ne vemo nič; šele za XIII. stoletje nam je sporočeno, da eksistirata na njegovem ozemlju gospostvi Vipava in Postojna in da spadata, kakor tudi še sosedno gospostvo v dolenskem Ložu, k oglejskemu patriarhatu; prva zgodovinska vest veže torej tudi Notranjsko z zapadnim Dolenskim, odpira pa že promet na zapad, kajti pripadnost k Ogleju je v marsikaterem oziru vodila Notranjce proti zapadu. Važnejše pa je itak to, da so Kraševci pričeli proti vzhodu prodirati, da so se njihove dialektične posebnosti

tudi na Notranjskem ukoreninile; vse to je že v zvezi z novimi političnimi in prometnimi razmerami, ki jih je doživljal Kras proti koncu srednjega veka in celo do današnjih dni velja smatrati ves ta južnozapadni slovenski predel za eno društveno enoto, ki gravitira na zapad; zato ni nič čudnega, ako je Notranjsko tudi po pridelitvi k vojvodini Kranjski (v XIV. stoletju) ostalo zvezano s Krasom; mirnejši časi so naravno upravičeno enoto mirno izgradili in postavili mejo tem južnozapadnim slovenskim dialektom tja, kjer jo po strukturi tal iščemo, na Snežnik in Javornike.

Glede postajanja rovtarske dialektične skupine je potrebno, da imamo pred očmi zgodovinske in zemljepisne faktorje, ki so dokončali obseg rovtarskim dialektom. Že prej smo omenili, da je bila dolina ob zgornji Soči po rimski cesti ob Nadiži zvezana s pokrajinami beneških Slovencev, proti severu pa s Koroškim; pravtako ni bilo ovir, pač pa naravna zveza s Tolminskim. Obsoški dialekt kar najlepše vse to izpričuje; ne bi bilo prav, ako bi ga kot celoto in enoto včlenili med rovtarske govore; pravtako bi ne bilo prav, ako bi n. pr. njegov borjanski govor šteli k beneškim, kobariskega in bovškega pa k rovtarskim. Če je tudi njegovo ozemlje tako majhno in dialektično razčlenjeno, vendar jezikovnim faktom najbolj ugodimo, ako damo obsoškemu dialektu, ki predstavlja v nekem oziru nadaljevanje beneških, obenem pa naslanjanje na rovtarske in koroške, samostojno mesto; njegovi trije govori pa izpričujejo prevladovanje še izkazanih vezi s sosednimi dialekti.

Tolminsko gospostvo (Tolminsko in pokrajina ob Idrijci) je spadalo k oglejskemu patriarhatu. Po svojih upravnih in trgovskih poslih je bilo navezano na zapadna središča Videm, Čedad in Oglej; pot je šla čez Srednje in potem ob Idrijci. Kot trgovski posrednik in kot planinski pastir pa je Tolminec imel zveze tudi z Bohinjem in s Selško dolino; v dolino spodnje Soče in na Gorico mu je bila pot odprta dokaj pozno (od XIV. stoletja dalje). Vse te zveze nam pojasnijo, zakaj ima tolminski dialekt (posebno v svojem južnem pasu) še beneško-slovenske poteze, obenem pa je sprejel že gorenjske. Dvojna prometna usmerjenost (na zapad k zgornji Soči in na Beneško; na vzhod ob Idrijci navzgor) tolminskega gospostva je danes izražena v tem, da imamo v zapadnem delu tolminski, v vzhodnem pa cerkljanski dialekt; v onem so jezikovne skupnosti z zapadnimi

dialektičnimi sosedi dokaj izrazite, v tem se jačajo vezi z vzhodnimi sosedi. Po važnih značilnostih in po akustičnem vtisu predstavlja tolminščina najzapadnejši člen rovtarske dialektične skupine.

Že prej pa je bilo omenjeno, da so oni Slovani, ki so se ob prihodu v novo domovino naselili po dolinah in planotah severno od rimske ceste na črti od Emone do Hrušice, po naravnih potih prišli v porečje Poljanščice in Idrije. Nekako v okolici Idrije je prišlo do stika s tolminskim jedrom. S črnovrške planote so bile odprte poti na Tolminsko in proti Poljanščici, dalje še proti vzhodu (na črti Rovte—Podlipa—Vrzdenc); čeprav je ozemlje Črnega vrha spadalo k vipavskemu gospodstvu, je po naravnih poteh bilo usmerjeno drugam; Hrušica in Trnovska planota sta ga odrezali od jugozapada. Tako je črnovrški dialekt zvezan na eni strani s cerkljanskim, na drugi vodi v poljanščino, na vzhodu pa proti Logatcu ali pa čez Rovte na Horjulj.

Ozemlje ob Poljanščici je od konca X. stoletja spadalo pod škofjeloško gospodstvo brižinskih škofov. Meje tega gospodstva so bile: na zapadu naravna meja od Možica čez Porezen, Blegaš, Praprotno brdo na Jelični vrh; na jugu črta od Jeličnega vrha na Zavratac in Hlevni vrh; na vzhodu je šla meja od Hlevnega vrha na Lučno, Pasjo ravan, čez Osojnik na Medvode ob Savi; severna meja je šla med Stražiščem in Bitnjami in po razvodnici med Soro in Savo, da je še vsa selška dolina spadala k Škofji Loki. Slovenci so bili naseljeni v poljanski dolini, dalje ob vhodu v selško dolino. Današnja ravan pred Škofjo Loko takrat še ni bila naseljena; bila je še vsa gozdnata in šele gosposčina je pričela sistematično trebiti gozd in si pridobivati kulturno tlo. Očividno domačih, slovenskih delavcev ni bilo dovolj in zato so upravniki gospodstva naselili pri Škofji Loki nemške koloniste z brižinskih posesti na Koroškem in Bavarskem. V davčnih knjigah škofjeloškega posestva je okolica Škofje Loke označena z imenom *Officium Bawarorum*, pokrajina ob desnem bregu Poljanščice od Hotavelj do Škofje Loke pa z imenom *Officium Karinthianorum*; krajevna imena so še zdaj živa priča nekdanjega nemškega življa v škofjeloški okolici: Bitnje (*Vitingen*), Dorfarje (*dorfaere*), Virmaše (od imena *Erinrich*), Puštal (*burstal*), Binkelj (*winkel*), Vešter (*wëster*), Vincarje (*winzer*), Crngrob (**ze-erden-grueben*), Pungart, priimek Intihar in kraj Vinharje (v starejši dobi pisano *apud Indicherios*, *Inticherie* = kolonisti

iz Innichena na Tirolskem). Današnja dialektična slika se dobro sklada z nekdanjimi socialnimi prilikami na tem ozemlju: 1.) selškemu naselitvenemu jedru odgovarja dialekt v selški dolini; 2.) poljanski dialekt, sprva omejen na zgornjo poljansko dolino, se je širil proti Škofji Loki; Poljanci so si asimilirali nemški živelj škofjeloške okolice in iz sožitja je poljanski dialekt prejel poseben odtenek; tako prekvašeni poljanski dialekt nam je podan v današnjem škofjeloškem govoru. S tem nam je tudi pojasnjeno, zakaj ni na sorškem polju gorenjščine in zakaj je današnja meja med gorenjščino in rovtarščino na sredi najlepše kultivirane ravnine, med Stražiščem (gorenjsko) in Bitnjami (škofjeloško).

Rovtarsko dialektično skupino so izobrazili po vsem, kar smo navedli, ti-le faktorji: 1.) struktura tal: planote in grebeni (Banjška planota, Trnovska planota; Javornik); gozdovi (Hrušica; gozdovi na črti Logatec—Dobec; gozdovi v zgornji selški dolini); ljubljansko barje s svojim severno-zapadnim robom; 2.) politične in etnografske prilike: tolminsko in škofjeloško gošpostvo z vezanim družabnim življenjem; nemška naselitev pri Škofji Loki.

Viri in literatura za študij južnozpadnih dialektov. S. Rutar: Slovenska zemlja, I. Poknežena grofija Goriška in Gradiščanska 1—2 (1892—3); II. Samosvoje mesto Trst in mejna grofija Istra (1896); III. Beneška Slovenija (1899). — S. Rutar, Zgodovina Tolminskega (1882). — M. Kos, Oglejski patrijarhi in slovenske pokrajine do srede 13. stol., ČZN XIII. 1—45. — M. Kos, Tolminska gastaldija leta 1377, Carniola VIII. 1—15, 147—162. — M. Kos, K postanku slovenske zapadne meje, Razprave V—VI. 336—375. — A. Koblar, Loško gošpostvo frižinskih škofov, Izvestja muzejskega društva I. Ljubljana 1891, str. 56 do 86. — J. A. Baudouin de Courtenay, Материали для южнославянской диалектологии и этнографии II. Образцы языка на говорах Терских Славян в сѣверо-восточной Италіи, С-Петербург 1904 (Отд. оттискъ изъ Сбор. Отд. русск. яз. и слов. Имп. Акад. Наукъ т. LXXVIII). — V. Oblak, Das älteste datierte slov. Sprachdenkmal, Arch. f. slav. Phil. 14, 192—235 (prim. še oceno K. Štrekelj, O beneškem rokopisu, Ljublj. Zvon 1892, 369—390). — J. A. Baudouin de Courtenay: Латинско-итальянско-славянскій Поминальник XV-то и XVI-то столѣтій, составленный въ области Терских Славян. Петербург 1906. II. 55 (v prilogi: fotografski snimki). — Novice 1869, 95—96: Baba ima zlodjevo glavo. — A. Клодич, О нарѣчьи венеціанскихъ Словенцевъ, Санктпетербург 1878. — J. Trinkovi podatki o nadiškem dialektu pri V. Oblaku, Let. Mat. Slov. 1891, 69 sl. (gl. še S. Rutar, Ben. Slov. 86 sl.). — K. Štrekelj, Morphologie des Görzer Mittelkarstdialektes, Sitz.-ber. d. phil.-hist. Cl. d. Akad. d. Wiss. Wien CXIII., I. str. 377—496 (prim. še oceno V. Oblaka v Arch. f. slav. Phil. X. 615—626). — K. Štrekelj, Phonologie des Görzer Mittelkarstdialektes, Arch. f. slav. Phil. 35, 130—150. — K. Štrekelj, zapiski slovenskih narodnih pesmi na Kraškem in

Cerkljanskem v Slov. nar. pesmih. — G. Alasio da Sommaripa, Vocabulario Italiano e Schiauo 1607. — V. Oblak, Doneski k historični slov. dialektologiji II. (o jeziku v slovarju Alazija da Sommaripa), Let. Mat. Slov. 1891, 66—130. — M. Maček, Przegład słowiańskich gwar Istriji, Kraków PKJ št. 17 (1930), posebno str. 83—101. — M. Maček, Gwari Ciciów a ich pochodzenie, Lud słow. I. 3A—48A. — Dela Matije Kastelca (iz Kilovč na Notranjskem), 1678—88. — M. Zavadlal, Die Sprache in Kastelec's Bratovfke Buquice S. Roshenkranza (1678), program gimn. v Celju 1891. — Seb. Krelj (iz Vipave), Otrozha biblia 1566; Postilla slovenska 1567; Postilla I.—III. 1578 (gl. še V. Oblak, Protestantske postile v slovenskem prevodu, Let. Mat. Slov. 1894, 202—219). — V. Oblak, Zur Sprache Krells, Arch. f. slav. Phil. XIX. 333—338. — Joannes Baptista à Santa Cruze (Janez Svetokriški; iz Vipave): Sacrum Promptuarium I.—V. (1691—1707). — Fr. Tomšič, Jezik v Janeza Svetokriškega Sacrum promptuarium in knjižna slovenščina, ČJKZ VIII. 1—15. — A. Breznik, Popis postojnskega narečja (rokopisna sem. naloga v sem. za slov. fil. v Gradcu). — Fr. Zakrajšek, Slovensko podnarečje na Primorskem, Slov. Glasnik XII. 340—5, 394—400, 432—40. — Dopis dekana Pagona (o vipavskem govoru) Zbor. Mat. Slov. II. 239—41. — A. Breznik, dial. gradivo o govorih v Drežnici, Tolminu, Podmelcu (rokopis). — J. Baudouin de Courtenay, Der Dialekt von Cirkno, Arch. f. slav. Phil. VII. 386—404, 575—590; Sprachproben des Dialektes von Cirkno, ibid. VIII. 103—119, 274—290, 432—462. — Miha Munih, Narečje Idrije pri Bači (rokopisna sem. naloga v sem. za slov. fil. v Gradcu). — I. Tominec, Črnovrško narečje (rokopisna sem. naloga v sem. za slov. fil. v Gradcu). — A. Breznik, Poljansko narečje; Horjuljsko narečje (rokopisni sem. nalogi v Gradcu). — Fr. Erjavec, Iz potne torbe, Let. Mat. Slov. 1879, 1880, 1882—83. — L. Pintar, Slovarski in besedoslovni paberki (iz poljanskega dialekta), Let. Mat. Slov. 1895, 1—52; 1898, 159—183. — J. Kenda, Slovarsko gradivo s Tolminskega (rokopis pri redakciji ČJKZ). — K. Štrekelj, Iz besednega zaklada narodovega, Let. Mat. Slov. 1892, 1—50. — Razni podatki za dialekte in govore, sporočeni avtorju od A. Gradnika (Brda), Fr. Sturma (Košana), M. Mačekkega (Istra), M. Rupla (Prosek), I. Šorlija (Podmelec), J. Lovrenčiča (Kred), I. Mlekuša (Bovc), Mašere (Kobarid), A. Zdešarja (Ljubgojna), J. Logarja (Horjulj), Klavdije Žvokelj-Gabrijelčič (Avče), L. Legiše (Mavhinje), A. Šifrarja (Žabnica). — Avtorjevo gradivo (Kras, Št. Peter, Logatec, Rovte, Črni vrh, Vrhnika, Horjulj, Škofja Loka, Hotedršica, Idrija).

Beneško-slovenski dialekti.

Poleg onih pojavov, ki so skupni vsem južnozpadnim slovenskim dialektom (gl. str. 42), so beneški dialekti po sledečih potezah povezani v ožjo skupino.

1.) *e* in *o* se razvijata v dolgih zlogih na enakšen način; po zoževanju preko *ē*, *ō* sta se izobrazila diftonga *iē*, *uō* in le v vzhodnem pasu briskega dialekta se pričinja po redukciji drugega diftongičnega elementa pojavljati *iē*, *ūō* (*iə*, *uə*); sicer pa sta ta dva diftonga še ubrana (schwebend) t. j. oba njegova elementa sta si enaka po dolžini, zvočnosti, ekspiracijski sili in tonični višini; prim. *lieto*, *dīēla*, *nīēsŋ*, *živīēlī*, *sīēmāna*, *vīēš*, *besīēt* (Ter); *zliūdīj*, *dimūōj*, *nūōjīc*, *stūō*, *z-būōraŋ*, *kadūō* (Nad.); *nūōc*, *mēsūō*, *sūōjī* „suus“ in „eius“, *pokūāra*, *līās*, *zviāzda*, *trīāba*, *dīālu* (Brda).

2.) Enakšno razmerje kakor v oslabevanju drugega elementa je izkazano še v teh-le primerih: a) dočim imata terski in nadiški dialekt za kratki, naglašeni ali nenaglašeni *ə* < *ɐ*, *ɛ* še *ä*, *a* (kakor rezijansčina; razvoj pa ni isti, kajti rez. *a* je izšel iz *ä*, *ā*, ben. pa iz *ā*), imamo v briskem dialektu že *ā*, v palatalni soseščini pa *ę*, kakor na Krasu in deloma tudi še na Notranjskem, v post-tonični legi pa se *ā*, *ę* običajno že reducirata: *dāš*, *tāšc*, *wāšī*, *pētāk*, *stazā*, *dažā*, *mīēsac* (Nad.); *pās*, *stāza*, *tāma*, *dēš*, *dēžja*, *tēnka* in *pātka*, *žrēpc*, *tēnk*; — b) dolgi *e* je v zapadnih dveh dialektih v kvalitativnem oziru indiferenten, le pod posebnim, afektnim poudarkom se zoži v *ē*; v Brdih pa je nasploh širok, pri jaki poudarjenosti pa indiferenten; *šēs*, *χcēre*, *yrēn*, *kē* in *šēs*, *χcēr*, tudi *šēs* (Ter); *nebēsa*, *trēcī*, *vęcēr*, *jesēni*, *na jēsŋ*, *pějēm*, *pějōu* < *peljal*; — c) isto velja za refleks novoakutiranega *o* v nezadnjem besednem zlogu: *mōrēn*, *bōzi*, *ōsan*, *wōjā* (Ter); *kūōžā*, *wūōjā*, *ōŋ*.

3.) Kratko poudarjena *i* in *ū* sta izkazana kot *ī*, *ē*, *ē*, *ē*, *ē* in *ō*, *ō*, *ō*, *ō*; zadnja dva sta predvsem v Brdih pogostna, *e* in *o* pa omejena na leno artikulirane zloge; *bitī*, *jītī*, *Baryncī*, *paršlī*, *po nocē*, *nocē*, *krōχ*, *čōu*, *wōs-* (Ter); *nēt*, *tęc*, *sēt*, *sēt*, *krōχ*, *kōp*, *pōzd-ya* < *pusti ga*, *pōstu* < *pustit*, *uōca* < **ucā*, *ovbca*.

4.) V vseh beneških dialektih se rabi dolga oblika infinitiva; ob Nadiži in v Brdih pa je končni *-i* že reduciran; *bōγwati*, *morietī* „müssen“, *vīeruwatī*, *pisāti*, *trpīetī* (Ter); *tarpīet*, *molīt*, *fiēt* < *chētētī*, *vēhnāt* < *vygōnati* (Nad.); *lēyāt*, *uprác*, *uzát*, *jeγrāt* (Brda).

5.) *l* je povsod prešel v *i*, *j*: *būoi* < *bolje*, *krajóstuo*, *wōia*, *júdji* < *ljudje*, *kāšiī* < *kašelj* (Ter); *zēmjā*, *χwājēn*, *zawōio tēhā* (Nad.); *u pūōiči* < *polbce* „ime travnika“, *Bjána*, *pastīaiā*, *kīūč*, *kīún*, *piūče*, *arskūōjīk* < *razkoljek* „Holzscheit“ (Brda); *n* pa je povsod ohranjen: *īayā*, *sūnkīa*, *oγēn* (Ter); *čeriēšīa*, *živīēņe* (Nad.); *mōšīa*, *kōn*, *kōīa* (Brda).

6.) *m* je na koncu besede prešel v *-n*: *sīn*, *sīn* < *esmb*, *γ wōdūkān* dat. pl., za *Jānīn bārdān*, *nēičōn* < **ne-chwōtō + m* (Ter.); *nōsīn*, *mūōrañ* „ich muß“ (Nad.); *sēdñ*, *ōsñ*, *tūčēn*, *χ-nāñ*, poleg tega pa že, kakor na Krasu, s *pāsñ*, *jēščēm*, *mučīm* (Brda).

7.) Za glasovno skupino *ubi-* govore na Beneškem *ubui-*, *ubui-*, *bui-*: *ubūili*; dalje še *kūazātī* in *murīetī* < *umrēti* (Ter); *kūāzu* < *ukazāt* (Nad.); *būjēn*, *γa būjēi* < *ubijejo*, *sē ūmūjēn*, *ūmūjta sē* (Brda); skupina *črē-* se je razrešila v *čērē-*: *ceref* v ben. rokopisu; *čērējje*, *čariēšīa*, *čeriēš* (Ter); *čariēš*, *čariēvi* < *črēvūb* (Nad.); *čeriēvi* (Brda); pri Alaziji da Sommaripa: *cereulie*, *chiereue*.

8.) *ć* (*šć*) se povsod razlikuje od *č*: *rečī*, *sēiči*, *stojēc*, *jedōc*, *χčēřē* (Ter); *srēca*, *nūōc*, *pēc* (Nad.); *pγvīšce*, *u-nōčī* (Brda); *ocā*, v Brdih *ōca* za *otcb*; sekundarni *ć* < *tj*: *trēnči* < *tretji*, *trēcī*, *ca* < *tja*; adv. *vīc*, *vēc*, *vīnč*, adj. *vēnči* (Ter); *nārvīc*, od *vīc krāju* (Mažarola); *vēnči* (Št. Peter); *vānc*, *nγvānc* (Brda); prim. rez. *vīc*, *vēc*, *vāc*: *ūtīci*.

9.) Končnica III. pl. prez. glagolov III. 2 (*-é*) je bila po končnici *-ó* glagolov I. vrste izpodrinjena in je mogla po glagolih V. vrste dobiti še *-jo*: *ležō*, *držō*, *tō* za *chētētēb* (Ter); *spōju*, *bōju sē*, *tōjō* in tudi *sōjō* za *sōtb* (Nad.); *trpōi* < *trpojo* za *tbrpētēb*, *bōlōi* za *bolētēb* (Brda).

10.) Za pojav križanja infinitivove osnove s prezentovo (tako že v Reziji: *požnēt* in tudi še na Krasu in na Notranjskem) pri glagolih I. 5. vrste prim. *upnētī* < *vōpētī*, *počnēlī* < *počēlī*, *počnētī*, *smo učnēlī*, *upčnētī* itd.

Terski dialekt.

Ob zgornjem Teru in Karnahiti pa do izvira Nadiže govore terski dialekt v vaseh Plastišča, Brezje, Tipana, Viskorša, Karnahita, Vizont, Zavrh, Brdo, Muzec, Ter, Podbrdo, Breg, Flipana, Sedile, Černeja; govor v Mažaroli in Čaneboli pa se že bolj približuje nadiškemu. O dialektičnih skupnostih rezijanščine in terščine smo že govorili na str. 34, v sledečem pa navedemo značilnosti terskega dialekta.

1.) Prvotni slovenski akcentski tip \acute{e} in $\acute{e}e$ je v terskem dialektu izkazan kot \acute{e} , $\acute{e}e$ ali $\acute{e}e$: *pětāk, mar̄tvemū, diēlōuça, ciētstō, tu-χliēvē, plēšemō, tiēdān, vikidātj, mliēkō*.

2.) Neakcentuirani $e < \acute{e}$, e , e prehaja pogosto v a ; jedro tega pojava je v Černeji; *bē* in *ba < béchē, bē; vídēla* in *vidala, vídatj; nar̄ä < enega, taä < téga, drúzaa; nar̄ä < njega; usēyā* in *usayā, siēmāna, korānā, adān, písčata, valik, dabēlē, dabōy, korān*.

3.) Neakcentuirani o je na splošno kot odprt o ohranjen, le v vzhodnem pasu (predvsem v Čaneboli in Mažaroli) stoji zanj pogosto a : *s̄inažēt, staji, damū, zwanit, patōk, wadā, γuarit < govoriti, nacō, kakūōš, lietas, pastēja, pandļejak, sabōta*; končnica *-om* v instr. sg. in dat. pl. pa se povsod glasi *-an* (analogični *-am* kakor v gorenjščini, zato tudi v lok. pl. *liētax*): *z būoγan, za blāyān, krājān*; dat. pl. *jūdān < ljudem*; končni neakcentuirani $-o < -o$ se lokalno izgovarja zelo ozko, včasih celo kot *-u*, kar gre na račun kvantitetne redukcije; v hitrem govoru se sploh zanemarja točno razlikovanje med $-o$ in $-u$: acc. sg. *srākicō* in *srākicu*; III. pl. *mājō* in *mājū, sō in su*; dat. sg. *mimū* in *mimō < mojemu*.

4.) Vokali se v zlogih, ki se končujejo na nazalni konzonant, nazalirajo: *znān, mālīn, sīn, Wīdān „Udine“, túrañ, dān, móreñ, ospodēñ, po rozjānskēñ*.

5.) Zelo pogosten je postanek sekundarnega nazalnega konzonanta v legi pred postdentalnim in velarnim zapornim elementom: *nocoj > nancūōj; tretji > tréñćj; obréñćj, obréñćamō; t̄-čas̄ „damals“ > tēñčas; suknja > sūñkña*; tudi sekundarni i (tip *gozd > gojzd*) nastopa pogosto: *sēičj; nēičōñ, nēičeju; májša < m̄ša; reičj poleg rečj; pēič „kamen, skala“; nūōjč < noč; zēca* poleg *zējce; češćenā-īs-tī krelīca; kūō-ičīš-tī*; semkaj spadajo tudi oblike *po slovējskīñ, po furlājskēñ* (v Mažaroli: *po slovēńsko*) z reduciranim *-n-* prim. *wūs, wōs < v̄n̄-iz-*.

6.) *ʒ* je v dolgih zlogih razvit v *oŋ*, v kratkih pa v *u*: *põŋn*, *bõŋxe*, *tõŋstę*, *wõŋk*, *par sõŋncj*, *tõŋcj*; *dũŋ*, *duŋnikan*, *Tumŋn*.

7.) Predlog in prefiks *iz-* je bil ojačen z adv. *vũnũ*: **vũniz-* je po labiovelarizaciji *ə > u* in po redukciji posttoničnega *i* dalo najprej **wunz* in pred veččlensko konzonanco se je še *n* reduciral: *wũnz wõŋune* „aus Wolle“; *wũs pręje* „aus Garn“; *wõs cirkvę*; *wõzneslĭ* „iznesli“.

8.) Končnica nom. pl. neutr. je pri substantivih *-a*, pri adj. pa *-ę*: *tęškę dięla*, *dobrę lięta*.

9.) V gen. pl. osnov na *-a* je stara oblika deloma ohranjena (*žęn*), deloma pa nadomeščena z novo, ki se končuje na *-ę* (< *ę* t. j. oblika nom. acc.): *zvięzdę*, *oŋcę*; tudi pri mask. se že pojavlja ta nova tvorba: *wõkę*, *sedan košę*, *prez zobę*, *nĭema zobę*.

10.) Zanimive in značilne posebnosti terskega dialekta so še: aor. *bę* (edina oblika za vse osebe in števila): *te bā na dobra ženica*; *χũdę lięta sŋ bę*; aor. *bi* (tudi še v Brdih in na Banjški planoti): *ę sę bi uzũbu* (le za sg. mask., enak torej obliki *bit* (v Brdih: *ći z bi?* „kje si bil“); — *je > ę*: *ę srĭętu nu ženŋ*; *ę ustõũ*, *ę umār*, *ę a ulędu* „je ga ugledal“; — *črn > cārŋ > cār* (prim. *umār*), fem. *cārna*; — pron. *vũsv* se rabi v zvezi s pron. *sv*: **svvũsv*, *-a > sõũsa wõũna*; *klĭčęjõ sõũsę svę nũnę* „vse svoje botre“; *su šlĭ sõũsĭl* „so šli vsi“; *sũsi* „vsi“; poleg tega tudi: *za ŋse trĭ*; — *tv* se glasi *tę* (tako tudi v nadiškem dialektu), čeprav je zastopnik *ʈ*, *b* v dolgih zlogih *a* (*dān*, *māĭša*, *māšnik*, *ũsakidāni*, *wās*, *mālĭn*, *tāst*); tudi fem. je *tę*; najbrž je prvotni *ta* v proklitični legi prešel v *te* (*te dolęni*, *te drũgi*; prim. *da > de*, *sān dāũ* in *sęn dāũ*; *ęst* v Mažaroli proti *jāst*, *jā* ob Teru), potem se je pa v ti obliki prenesel tudi v poudarjeno pozicijo; — za rabo pref. *vy-* prim. *vĭlęzu*, *vĭnāšali*, *vĭkĭdātĭ*, *vĭženę*, *vĭdĭru*, *vĭnāt* < *vygũnati*; *vĭlāžņa* nom. sg. fem. in *vĭlāžĭŋ* „pomlad“; — *domovũ > dimũõĩ*, *demũõĩ*; *morĭęti* „posse, debere“ po prez. *móren*; *ćõ*, *ćũ* poleg *ćõn*, *ćõ* < *chũtŋ*; *kũõ*, *za-kũõ* in *zāki*; *dvũvũvũ > nās* (v Mažaroli pa že *donās*); adv. na *-k(a)*: *spęk*, *-ĩ*, *-a* < *vũspętũ-ka*; *snũõĩka* < **sv-noć-ka* prim. rez. *snũka*; *ščę* „noch“; *anu* „und“; *aņę*, *ęnelę*, *ņelę* „jetzt“; *krajóstũo* (ob Nadiži *krajústwo*, v Reziji pa *krajúska* fem. „Königreich“) s prehodom *leũ > ĩeũ*, *ĩũ*, *ĩũ*; *kĭša* (v Mažaroli že *χĭša*); *žętnak* „Juli“, *kazněnik* „Getreidemaß“ (na Tolminskem tudi že znano); *tõũča*

(v Mažaroli *túča* z *u* < *ou*) „Haġel“ (tudi v gorenjščini po nekod *toùča*); *ogđñ* > *oγđñ*, *oγññ*, v Viskorši *γđñ*, z *γoiñä* (prim. rez. *ohđñ*, *ođñ*), v Mažaroli *γojñ*, *γojññ*, *γojđñ* (protetični *γ*- kakor v *γorļeγe*; *γi* > *γi*, *ji*); neutr. *nu mráγje* „Ameise“, inst. z *mráγjan*.

11.) Med beneške Slovence je pribežalo pred Turki pač večje število Čakavcev; zgodovinskega sporočila za priselitev Čakavcev ob Teru nimamo, a to severozapadno smer izkazujejo in določajo razni drugi momenti, gl. J. Mal, Ускочке сеобе и словенске покрајине (Српски етнографски зборник, књ. 30.) 99 sl. Za ozemlje našega dialektja je že važno dejstvo, da je prvi pisec rokopisa o darovih za cerkev v Černeji v l. 1497. podpisan „johanes cuius vegle .q. nicolaij de uegla publicus imperiali autoritate notarius“. Ni pa bil to edini begunec s Krka, kajti rokopis ima tudi v poznejših zapiskih, ki so jih pisale druge roke, čakavske posebnosti. Čeprav je hotel Štrekelj, Ljublj.: Zvon 1892, str. 73—77 ovreči Oblakovo mnenje o čakavskih elementih v beneškem dialektu, se mu to z glasoslovnega stališča ni posrečilo; čakavizmov iz teksta tega rokopisa in tudi še iz današnjega terskega dialektja ne odpravi dovtipna domislica „Beneška Slovenija je morala takrat biti Čakavcem pravi eldorado, da so tako drli tje“ (str. 77). Sledovi jezika čakavskih beguncev so v glavnem ti-le: *-oga*, *-omu* v fleksiji adjektivov (rezijanski dialekt pozna *-oha*, *-omu* le pri pronominih, terski pa pri pronominih ne: *usγγä* proti rez. *psohä*, *naγä* : *dnohä*, *taä* : *tohä*); *ī* za dolgi *ē* (*duj* = *dvī* nom. fem.; *imit*; rez. ima *ī* za dolgi *ē* stalno, a pravtako ima terski dialekt *ļe* in soseščina ne more razložiti *ī* v terskem dialektu); v rokopisu so čakavski še *cetire*, *brat* (terski dialekt pozna le *bratar*, *bratra*) in tudi zapiski refleksa za *o*, ki imajo zdaj *o*, zdaj *u*, so prej izraz slovensko-čakavske razlike *o* : *u* kakor pa izraz furlanskega vpliva, kajti današnje *o* — *u*, menjaje uporabljano, velja le za neakcentuirane zloge in ne samo za *o*, marveč tudi za *o* in *u* gl. točko 3. Pa še današnji terski dialekt ima nekaj čakavizmov: instr. sg. fem. (substantivov in pers. pron.) ima sicer običajno končnico *-o*, *-u* < *-o*, poleg tega pa še čak. *-un*, *-on*: z *nōñ* *ħcerjōñ*, z *mōñ* *rokōñ*, s *karētoñ* (nom. *karēta*), z *mōñ* *sestrōñ*, z *nōoñ* < **nogo-m*, *sāñ* *sāboñ* poleg z *mānu*, z *manō*, s *čerjō*, *mētlo*; poleg *štļeri*, *štļiri* se govori tudi *četļiri* (Flipana), poleg *skūozi* še *skūzre* (prim. čakavsko *skrozi* in istrsko *mrēž* in *mēž*).

Nadiški dialekt.

Nadiški dialekt govore v vaseh nadiške doline (na jug od črte Mija—Matajur) in v dolinah Kozice ter Arbeča; na vzhodu sega do razvodnice med Arbečem in Idrijo; starogorski govor na desnem bregu Idrije (onstran bivše avstrijsko-italijanske državne meje) se že močno približuje briskemu dialektu.

Poleg pojavov, ki ožje vežejo nadiški dialekt z ostalima beneškima in pa z obsoškim, navedem najprej one, ki jih imata skupne nadiški in terski dialekt: 1.) oksitoneza v tipu *ženä*, *zemjä*, *nohä*, *hrozä*, *buxä*, *suzä*, *žunä*, *ucä*, *mahlä*, *stazä*, *tamä*, gen. sg. *dažä*, *pjsä*; *adän*, *orëx*, *zyonäc*, *pledën*, *velïk*, *χodü* < *chodilë*; 2.) končnica *-ë* v lok. sg. masc. neutr., dat. lok. sg. fem. (osnove na *-a*): *u mräze*, *lice*, *na löze*, *trebüse*, *präze*, *potöce*, *mïestë*, *lïete*, *par dïele*, *na nöze*, *röce* (poleg *na mïestö*, *krïžö*); 3.) stare, kontrahirane oblike *má* < *moja* so že redke; že v Mažaroli je *moä* navadno (*mä*, *mä* le v neakcentuirani legi), enako *múïmu*; 4.) ojačevanje predlogov z adv. *ta*: *ta z Vidna*, *ta na no máïno*, *ta s hörkëha sïëna*, *tu bärkö*, *ta h nemü taršü*; *ta-nötre*; 5.) menjava med *i* — *e*, *u* — *o* v neakcentuiranih zlogih; 6.) prehajanje poudarka v tipu *mliëkô*, *mïestö*; 7.) nom. pl. *tëškë dïëla*; 8.) *te* > *té*, fem. pa *tá*; 9.) nazalizacija vokalov v tipu *dän* in *om* > *an*; 10.) pref. *vy*: *vehnät*, *vepodit*, *verëzat*, *venášat*; 11.) *r* > *ar*: *čariñ*, *obärvï*, *wärx*, *sarcle*, *umäru*, *zöpar*; 12.) *-ëha*, *-ëmu* v adj. fleksiji: *tistëha*, *döbrëha*, *büözëha*, *-ëmu*. Za posebno razliko nadiškega dialekta od terskega pa navedem: 1.) akcentuacijski način *drevüo*, *mesüo*, *telüo*, *devët*, *imé*, *karvüo* (že v Mažaroli *desët*, *zlatüo*); 2.) nadiški dialekt pozna le futur z *bom*; 3.) vigezimalno štetje je tu popolnoma neznano; 4.) superlativ se tvori z *nar-* (v Reziji in ob Teru z *naï-*, *ni-*).

Za opis nadiškega dialekta naj služijo še sledeče poteze:

1.) *o* in *e* se v dolgih zlogih glasita kot široka *o*, *e*: *môš*, *hlawô*, *narôbe*, *pët*, *srëca*, *načët*, *pëtäk*;

2.) od pojavov neakcentuiranega vokalizma je omeniti te-le: a) asimilacije *je*, *aï*, *eï* > *i*; *au*, *ou*, *iü*, *ëü* > *u*: *izïk*, *icë*, *ïst* < *jäst*, *zläodï*, *na prüodï*, *nïëki* < *nëkaj*, *dïëli* < *dëljaj*; *ucä* < *ovvca*, *dïëlu* < *dëlalë*, *prü* < *pravv*, *krü* < *kralë*, *hodü*, *mü* (ob Teru *möü* < *moglë*) itd.; b) *i*, *e*, *u* se v izglasju in soseščini sonornikov reducirajo: inf. *pëc*, *rëc*, *molit*; komp. *lïëuš*, *düïš*; *üküp* < *kupi* III. sg.;

nósen, -eš, *nós*, *nósma*; *karvũø* < *krivo*; *inák* < *junak*; *blüø*, *an* < *anu* „in“, *parsilt*, *porčëm* itd.; c) glede *i* — *e*, *u* — *o* gl. gori in prim. za okolico Št. Petra: *pletemó*, -u I. plur.; *mješto*, -u lok. sg.; *e* > *a* v *préca* je pač po *sadä*, *potadä*, *zúna* itd.; *u* < *o*: *kũkar*, *kũ* (komparativna členica) < *kot* in iz *ko* < *kakor* „wie, als, sobald als“ (*ku vidi tũøle*; *posliet*, *ku je otsiøku hlavě*) proti *kär* < *kvaðže*; *raz-* > *arz-*,

3.) *oŕ* kakršnega koli izvora se tudi v dolgih zlogih asimilira v *ü*; ta pojav se odtod raztega na vzhod dokaj daleč, imajo ga še briski, kraški, obsoški in tolminski dialekt; prim. *múst*, *dúpst*, *kúnen*, *pún*, *túst*, *çúm*, *wúk*, *túca* < **točca* „Hagel“; *búna*, -o in *bunøø* < *botna*, -o; *búhat* < nem. *folgen*; *damú*; prejšnji štadij je razviden iz oblike *sónce*, ki je še pred to asimilacijo reducirala *t* ali *u*.

4.) V gen. pl. fem. (oksitonirane osnove na -a) je nova končnica -í zelo običajna; poleg *hõr*, *uõt*, *sús* so oblike *uõdí*, *suzí*, *ucí*, *daskí* bolj navadne; po teh je nastalo še *tlí* k *tlo* (lok. *tliøç*; v terskem dialektu je edini kazus tega substantiva, ki se je še ohranil, *tlú* t. j. najbrž dat.-lok. sg. *tblu*: *ta s tlú* gen., *tõ na tlú* lok.; briski dialekt pa pozna kot casus generalis obliko *tliøç*).

5.) V prezentu glagolov III. 1. vrste so se stare oblike do danes ohranile (t. j. v njih se ni pojavila kontrakcija in nato sledeča naslonitev na oblike prez. glagolov III. 2.), enako tudi še pogosto v obsoškem dialektu; *želijejøn* < *želéjo* + *m* (prim. *shiuëio* pri Trubarju Test. 1557: 306 in gl. nad. *cõn*), *želijeješ*, -e, -ema, -eta, -emo, -ete, *želijejejo* poleg *želijó* in *želé*.

6.) Od tu dalje še v obsoški, tolminski, cerkljanski in gorenjski dialekt sega oblika *narěst*, *nawást* za *narèditi*, *navaditi* (gorenjsko *narěst*), nastala po razmerju *kradu*: *krást* vsled *narèdu* < *narèdiltv*, *navádu* (k -u < *it* gl. točko 2.).

7.) V oblikah part. praet. pass. glagolov IV. vrste ima nadiški dialekt same nove tvorbe; da odpravi konzonantične razlike, ki so po palatalizaciji nastale, je govor vzel za osnovo znova neizpremenljivi element *nosi-* in nanj je pristavil sufiks -en: *nosien* za *nošen*, *solien* (nam. **sojen* < *solen*), *pilien*, *jubien* < *lublen*, *ozdravien*, *kropien*, *morien*, *storien*, *honien*, *pustien* (za *puščen*), *motien* (ob Teru in na Krasu *zmüøçen*; rez. *zmüçen*); edino oblika *çwájjen* < *chvalen* se je ohranila (ne **çwalien*).

8.) Še nekaj drobnosti naj sledi: *ká* je običajnejše kot *kūore* „kaj“; nadiški dialekt govori *zějac*, *zájca* t. j. tu domače **zájac*, *zájca* je v križanju s sosednjim terskim *zéc*, *zéca* in *zějca* rodilo nom. *zějac*; *zanámen*, *zanět* „anzünden“ iz križanja glagolov *vnámem*, *vněti* in *zanetiti*; v III. pl. prez. so stare oblike na *-e* še zelo v rabi: *nóse* poleg *nósjo*, *χwále*, *stáve*; I. du. prez. ima končnico *-ma*: *sma blä*, *boma jředla*, *pledemä*.

Briski dialekt.

Briski dialekt govore v pokrajini od razvodnice Arbeča in Idrije do Soče; proti severu sega nekako do Ročinja, njegova južna meja pa je slovensko-romanska jezikovna meja na črti Brišče—Jenkovo—Medana—Podgora pri Gorici. (Stanovniško ime *Bríc*, gen. *Bríca*, adj. *briski* izvira iz osnove gen. *bricä* < **bričä* k nom. *brjãc*; osnova **brj-* pa je prevzeta iz prvotnega stanovniškega imena *Brje* za *Brjane*; prim. krajevno ime *Brje* pri Rihemberku na Krasu; *u-brjah* se je pomensko izenačilo z *u-brdih*). Za razmerje briskega dialekta do nadiškega je upoštevati nekaj skupnosti in razlik. Skupni pojavi: 1.) asimilacija *ou* > *u* v akcentuiranem in neakcentuiranem zlogu: *púχp*, *dūχ* — *dúya*, *Dúyo*, na *Dúzəm*, *múze*, *žúna*, *žúč* (ali: *sónce*), *γrzdúje*, *damú*, *suzá* nom. pl., *mučím*; v mlajši dobi nastali *ou* (n. pr. iz *-at*, *ovi*) pa ostane: *lástouca*, *pějou* < *peljal* (*dřalu*, *pláču* so analogični); *-o-* je tudi v tem primeru odprt in prehaja v počasni govorici v *a*: *umrõu* in *umräu*, *voj* > *uõu* in *uäü*; 2.) končnica *-i* v gen. pl. nekdanjih oksitoniranih osnov na *-a*; 3.) razvoj nosnih vokalov *e*, *o* je v bistvu enakšen, le da se je v briskem dialektu preko širokega *ē* < *e* razvila še večja stopnja odprtosti gl. doli; 4.) *je* > *ε*: *ε umräü*; *ε tō wášä sveñá?* Za razliko do nadiškega in terskega dialekta pa prim.: 1.) namesto končnice *-é* ima briski dialekt v lok. sg. mask. neutr. končnico *-u*, v dat. lok. sg. fem. pa *-i*; *-ε* je ohranjen le v adv. *dávε*, *jútrε*, *dřävε*; 2.) ojačanje predlogov s *ta*, *tu* je briskemu dialektu neznano; 3.) pravitako ne pozna menjave *i* — *e*, *u* — *o* v neakcentuiranem zlogu; 4.) *ta* > *tá*, neakcentuirano *tä*, *tä* — *tε*; 5.) končnica v nom. pl. neutr. je tudi pri substantivih *-e*: *velike mřastε*; *jätřε*, *vrátε*; *telätε*, *pεrésε*, *piúčε*, *dřvε*; 6.) *g* > *γ* (*h* ni več znan); 7.) *zγónc*, *ε zγonílo* (nad. *zūõn*); *r* > *řr* (nad. *är*); pref. *vy-* ni tu več v rabi (le v kraj. imenu *Vipuže*); za *-m* se govori *-n* poleg *-m*; *χíša* (nad. *kíša*); razlika med *moči*

in *morati* je omejena le še na različno tonično višino akcentuirane zloga (kar je sled nekdanje intonacijske razlike: *móren*, *müoyu*; *móren*, *müoyu* (ter. *móren*, *morletj*, *möy*, *moylò*, -j: *müoyen*, *morletj*, *móru* ali *mórou*, *mórlj*; nad. *móren*, *móc* : *müoyan*, *müoyu*, *müoyat*).

V sledečem navedemo še značilne pojave, ki imajo svoje središče na ozemlju briskega dialekta ali pa so le do semkaj segli od vzhoda sèm.

1.) Narava srednjejezičnega vokala, ki je nastal po moderni vokalni redukciji, zavisi pravitako od narave sosednjega zloga (glasu) kakor narava *a* < *o*, *o* t. j. *a* se čredi z *e*: *lās* > *lās*, *ma liępe* *leşä* ali *lśä*; *vōz* > *uās*; *roka* > *rāka*, *ma dúyę* *rkā*; *e kāpu* < *kopat*; *uālā* ali *uālī* nom. pl. k *voť*; *męsüő*, *jęčmęn*; *čęrišńa*.

2.) *e* je v poudarjenem in nepoudarjenem zlogu izkazan kot širok glas: *zōp*, *obrōč*, *želōť*, *mōžęu*; za redukcijo *e*-ja gl. v točki 5.

3.) *e* se je glasil tudi v Brdih kot ob Nadiži sprva kot *e*; danes pa je *e* omejen le na kratke zloge: *obārvoę* acc. pl.; *jęzjık*; *tęľę*; po moderni redukciji preide *e* v *a* — *e*: *ręp* in *rāp*, *męsüő*; v dolgih zlogih pa je iz *e* nastal *ā*: *pāťęk*, *jāzjın*, *jimā*, *řowādum*, *sānažāt*, *narāto* (starogorski govor); *řrāš*, *pāta*, *žāja*, *uprāč*, *natāynu*, *pāst*, *jāťre*, *plāsāt*, *uzāt*, *dāblo*, *ūbojīmā*, *vāńc*; nom. acc. pl. *leşä*, *zbā* < **zobę*, *rkā* < **roke*, *suzā*, *muylā*, *bučā*; part.-adv. *řřędā* < *grędę*. Izoglosa *e* > *ā* se razteza še čez Sočo: zajame še zapadni rob kraškega dialekta (okolico mesta Gorice), sega na sever do Avč, na jug pa (čeprav omejeno le na nekaj besed) do Sv. Križa in Kontovela pri Trstu, prim. za Prosek: *poylādi* < *pogledaj*, *řřām*, *řřāš* poleg *řřę pō zľo*; v pasu Devin—Mavhinje imamo za dolgi *e* običajno *ā*, za kratkega pa *o*: *žāja*, *jāza*, *jāťrō*, *řowādō*, *pātrō* < **pęťre* pl., *snožātō*, *pręsō*, gen. *pręsāta*, *sāc*, *sāžęn*, *zvázat*, *zábę*, *vlāčń lęs* „biegsames Holz“ (k *ľęqo*), *rāt* < *vřędō* adv., *vāci*; po razmerju *tęľō* : *telāta* je nastalo *řřēmō* : *řřēmāna*, *jimāna*, *u bōžjın jimāni*, *ječmāna* k *jęčmen*, *jimę*, ki je kraška izposojenka kakor še *pęťk*, *řřēm*, *sęc*, *plęsāt*, *sřęća*, *ľęća*; pravitako moramo *jřęza*, *jřęzņ* v Medani (proti *jāžęn* v sosednji Kozani) smatrati za privzeto iz kraškega dialekta; *imę* (proti *ūbojīmā*) ima *e* iz cas. obl. *imęna*; za razmerje *ę* : *ā* prim. *mę bōľōj* *zbā*; *sa mų tęklę tākę* *suzā*.

4.) Artikulacija vokalov je vobče zelo šibka, zato so vokali tudi v dolgih zlogih po svoji kvaliteti indiferentni, če ne že široki,

nenapeti; to velja tudi za nekoč zaprte diftonge *ie*, *uo*, ki sta v obeh elementih široka.

5.) Po moderni vokalni redukciji so *i*, *é*, *u* prešli v *a* — *e* ali pa so onemeli; kratko akcentuirana *i* in *ü* sta izkazana kot *ë*, *ö*: *në̃t*, *të̃c*, *së̃t*, *štrë̃k*; **uöca* < **üca*, *oucä*; *möyla* < **muylä* (*ə* je po labiovelarizaciji dal *u* prim. nom. pl. *muylä*), *kröχ*, *köp*, *e köpu* < *kupit*, *pöstu*, *pözd-γa*, *böχa* < *buxä* (nom. pl. *buxä*); neakcentuirana *e* in *o* sta zelo odprta glasova, za *o* je pogosto čuti *a*: *γaspüöt*, *γarica*, *pastiejiä* < *postelja*, *damü*, *sa* < *sotb*, *uäü*, *γöaru* < *govorit*; -*o* v končnici -*jo* III. pl. prez. je absorbiran (-*jo* > *iə*, -*i*): *pridei*, *tüčẽi se*, *ümüjẽi*, *trpö̃i* < **trpo-jo*; -*om* v končnici instr. sg., dat. pl. se glasi -*en*; kratki *a* prehaja za palatalnimi konzonanti v *ä*: *küözä*, *bözjä wüoiä*, *täschä*, *päsjä*; v primerih *uäs* < *vöz*, *läs* < *läs* imamo pa popravka z morfološkimi novimi tvorbami, ki tudi v kraškem dialektu niso redke.

6.) Skupno s kraškim dialektom je briski odpravil oksitonezo v primerih *ženä*, *bogät*, *mäglä*: *žéna*, *nóγa*, *zémja*, *ókno*, *člövek*, *täma*, *stäza*, *möyla*, *päsa*, *dëžjä*, *däñes*; kakor na Krasu, tako je tudi tu pogosten analogični način akcentuiranja: *räka* (za *roka*; *liëva ä̃rka*), *stäpna*, *uäzu* < *ozlv*; prav redko se je ohranilo končno naglaševanje, a le pri zaprtem končnem zlogu, ki pa se podaljša: *šarök*, *otrök*, *uasök* (enako na Krasu).

7.) V Brdih ima subst. *krí* v cas. obl. osnovo na -*s*: *krí*, *do krvésa* (tako še na Banjški planoti, na Tolminskem, Cerkljanskem in ob zgornji Soči).

Kraški dialekt.

Na vzhod od briskega dialekta se razprostira kraški tja do nekdanje kranjsko-goriške deželne meje; njegova severna meja teče po južnih vzpetinah Trnovske planote, južna pa leži nekako na črti Trst—Goli vrh—Veliki hrib—Vremščica. Že do- slej je bilo omenjeno: 1.) da je kraški dialekt zelo tesno povezan z notranjskim; 2.) da izkazuje njegov zapadni rob še briske po- jave ($\bar{e} > \bar{a}$ do črte Kontovel—Devin—Opatje selo—Vrtojba—Šempas); 3.) da se pričenjajo v njegovem južnovzhodnem pasu južno-notranjski pojavi (n. pr. palatalizacija k, g, χ pred i, y, e ; $\bar{q} > u\bar{o}$; sekundarni t pred velarnimi vokali do črte Trst—Du- tovlje—Štanjel). Za zvezo kraškega dialekta z briskim na eni in z brkinskim v Istri na drugi strani (v nasprotju do notranjskega) navedem te-le pojave: 1.) vokalno harmonična porazdelitev \bar{q} in \bar{e} za \bar{u}, \bar{v} ; nevplivani refleksi ima a -jevsko barvo in po nekod je sploh izkazan kot \bar{a} ; ta dvojnost $\bar{q} - \bar{e}$ je tudi še na Vipavskem, v okolici Črnega vrha nad Idrijo in na logaški planoti; brkinski in notranjski dialekt pa imata temen, velaren \bar{o} ; 2.) na Krasu in pri Brkinih se je t v dolgih zlogih razvil v u ; 3.) na istem ozemlju se v izglasju menjavata $-m$ in $-n$ za prvotni $-m$; 4.) $\acute{c}, \acute{s}\acute{c}$ $< t, st\acute{i}, sk\acute{i}$ in \acute{c} iz sekundarnega tj ; 5.) za \bar{e} imata kraški in brkinski dialekt v dolgih zlogih $i\bar{e}$.

Sledeči skupni pojavi naj pokažejo, kako zelo blizu sta si kraški in notranjski dialekt.

1.) V dolgih zlogih se je u razvil v y (sprednje-srednji vokal, nenapeta tvorba, rahla obrobna ustnična zaokroženost, sicer pa i -jevska lega ustnic, jasna barva); ta pojav obsega vse ozemlje kraškega dialekta, dalje še dolino Vipave, Reke in deloma tudi Pivke (okolica Postojne ima \bar{u}) in še ozemlje obeh slovenskih dialektov v severni Istri; Kras: $pl\acute{y}\acute{c}\bar{a}, d\acute{y}\chi, kl\acute{e}\bar{b}\acute{y}\bar{k}, \acute{s}\bar{t}\acute{r}\acute{y}\bar{n}\bar{c}\bar{a}$; Ko- šana: $\acute{y}\chi\bar{a}, l\acute{y}\bar{k}\bar{n}\bar{a}, kr\acute{y}\chi\bar{a}, \acute{s}\bar{l}\acute{y}\bar{z}\bar{b}\bar{a}$; Istra: $\acute{c}\bar{e}\bar{b}\acute{y}\bar{t}\bar{a}, \acute{C}\acute{y}\bar{b}\bar{e}\bar{t} < K\bar{u}\bar{b}\bar{e}\bar{d}, j\acute{y}\bar{t}\bar{r}\bar{o}\bar{s}, b\acute{y}\bar{r}\bar{j}\bar{a}, m\acute{y}\chi\bar{a}$; v predelu Devin—Mavhinje je dolgi \bar{u} ohranjen.

2.) y je nastal v kraškem dialektu še po asimilaciji vokala \bar{u} na palatalne konzonante ($ly\acute{c}\acute{a}\bar{i}$); tudi $-y$ poleg $-u$ v dat. sg. mask.

neutr. (pri substantivih, adjektivih in pronominih) je produkt asimilacije, saj je še zdaj običajen predvsem za zlogi z vokaloma *i, ie* in za *ń, l, ć* (analogično posploševanje je nekdanjo pogojno razvrstitev *-y : -u* porušilo). S tem pojavom moremo primerjati dejstvo, da prehaja v dolini Reke *u* kakršnega koli izvora v *y* in celo v *i* prim. za Košano: *fāžy* < *fižot*, *kýpy* ali *kýp^o* < *kupu*, *kupit*; *něšy* < *našot*; *zǎbý* < *zgubit*; *stúry*, *stǎry* poleg *stǎru* < *storit*; *šot* se glasi *šǎu*, v obliki predpreteklega časa pa, kjer je zlog neakcentuiran in je pred njim zlog s poudarjenim *i*, imamo *šy*: *sǎm bí šy*; Hrenovice: *imét* > *jǐmu*, *jǐmy*, *jǐmi*, *jǐmǎ*; *napravit* > *naprávi*, *sušit* > *sěšu* poleg *sěši*; *otprávi* in *otprávo*; Prosek: *si kýry* „ali si tekel“ itd. Kraški dialekt ima za *-u* v obliki participa na *-t* še vedno *u* (*něišu*, *přěšu*, *kýpu*), na Notranjskem pa so poleg prej navedenih še možne oblike z redukcijo končnega vokala; prim. za Postojno: *kǐúp*, *jǐm*, *ǒpar*, *pǎrš*, *víd*, *sǎd*, *χwál*, *niěs*, *mís* < *mislil*, *striěs*, *bǒl* < *bolét*, *wǒz*; Košana: *kýp*, *něš* < *našot*, *niěs*. Čeprav ima notranjski dialekt toliko različnih oblik (ista oseba govori zdaj to, zdaj ono), je vendar ta pojav enačiti s kraškim *brátcu* — *brátcy*; po vokaličnih ali konzonantičnih asimilacijah se je *kýpu* razvilo v *kýpy*, *vídu* > *vídý* ali *něšu* > *něšy* t. j. artikulacija vokala *u* se je premaknila v ustni votlini naprej, obenem se je glas razokroževal; kjer pa takih asimilatoričnih okoliščin ni bilo, tam je *u* ostal: *χwálu*; zdaj pa se vrši boj med obema končnicama (*u* : *y*). V hitrem govoru se je povrhu še moglo dogoditi, da se je ob artikuliranju zadnjega zloga zven izgubil ali pa se je dosegla le približna artikulacijska lega vokala: *kúpu* > *kǐúp*; *kýpy* > *kýp*; *jǐmi*, *jǐmǎ* < *jǐmy* (*-y* > *i, ĭ, ə*).

3.) *g* > *γ*; palatalna narava glasov *ń* in *l* je ohranjena (le ob Pivki se ta dva glasova bližata jasnima *n* in *l*); *gn* > *γń*.

4.) V obeh dialektih je poudarek v prvotnem tipu *ženǎ*, *zelĕn*, *nogǎ*, *bogǎt* premaknjen na zlog spredaj (*žĕna*, *nǒγα*, *zĕlĕn*, *bǒγat*); če pa kaka beseda tipa *zelĕn* poudarka ni premaknila, potem je končni, poudarjeni zlog danes dolg; tako ohranitev starega akcentskega mesta kot sedanja dolžina sta analogični t. j. osnova, izkazana po cas. obl., je prevzeta za obliko nom. sg. mask.; vse polno pa je dvojic s pravilno in analogično obliko: *pǎjĕn* in *pǐjǎn*, *pǒštĕn* in *poštĕn*, *rǎmĕn* : *rmĕn*, *rǒjĕn* : *rojĕn*, *kǒšĕn* : *kǒšĕn* (Postojna) poleg le pravilnih: *bǎzǎχ*, *χǐpt*, *kǎpc*, *dǎžjĕ*, *χrǎstǎč*, *mĕnǎχ*, *stǎblu*, *bǎpšĕ*, *mǎγla*, *lǎski*, *svǎtu*; redki so primeri *šrǒk*, *vǎsǒk*, *γlabǒk*; za *rmĕn* prim. fem. *rmĕna*, za *rdieč*

fem. *rdieča*, za *piján* fem. *pijana*, cas. obl. *piján-ga*, *-mə* itd. Ista vrsta posploševanja in izenačevanja akcentuacije je podana v kraškem *bór*, *-a*; *bóp*, *-ba*; *drék*, *-a*; *γróp*, *-ba*; *χmét*, *cént*, *mrés*, *sér* (ti trije primeri kažejo s svojim *ε* na nekaj kratki *ε̇*, ki je deloma že produkt moderne vokalne redukcije: *mráz* > *mrēs*; *sír* > *sēr* > *sér*; v gen. pravilno *χmiéta*, *ciénta*, *mráza*, *síera*). Tudi nekatera imena tipa *môst*, *-â* so zašla semkaj (kontakt so nudile enakšne padežne oblike n. pr. lok. sg. *môstu*: *bôru*, oblike z *-ov-*: *mostôvi*, *grobôvi*); po dat., lok. je nastal tudi gen. *môsta* in končno *môst* v nom. sg.; poleg *wózu*, *wóza* še pravilni nom. *wús*.

5.) Enakšne analogije imata obadva dialekta tudi v obliki participa na *-t* pri glagolih IV. vrste; tu gre za izenačenje akcentuacije enostavnih in prefiguriranih glagolov ali pa za izenačenje med tipoma *kosím* in *vólim*. Poleg pravilnega odnosa *γnojíu*: *poγnúju* imamo dublete *rojítu*: *rúju*, *škropítu*: *škrúpu*, *jezíu*: *jíezu* in že tudi prav obratni odnos: *kúsu* in *pokosítu*. Radi sovpada *volíli* s *kosíli* (< *kosíli*) in analogičnega *volítu* (za *vólu* < *volíl*) po točki 4., je nastala dvojica *vólu*: *volítu* in potem h *kúsu*: *pokosítu* tudi *kasítu*: *pokósu* (Senožeče), *salítu*: *wasólu*, *γnojítu*: *poγnóju*, *dabítu*: *dóbu*, *lavítu*: *lóvu* itd. Po vsem tem (upoštevati je stalno še vzorec *rəmən*: *rmén*) so umljive tudi dvojice: *umròu*: *wämru* < *umrít*; *dròu*: *däru* < *drít*; *bròu*: *bäru* < *brv*; *čròu*: *čäru* < *črv*; *skríu*: *skäru*; *zròu*: *zäru* < *zrelt*; *stúru*: *stäru*; *učítu*: *wüču*; *utajítu*: *utäju*; *walítu*: *wälu*; *skazítu*: *skäzu*; *poγasítu*: *poγäsu* itd. Tu je običajnejša ta, tam ona oblika, včasih prevladuje že ena sama: *pästü*, *zäbøu* ali *zäbu*, *šäšu*, *usläbu*.

6.) V obeh dialektih je vsakršna sled nekdanje razlike med nedoločno in določno adjektivno obliko (različna intonacija in različna kvaliteta pri *e*-jevskih in *o*-jevskih vokalih) izgubljena: nedoločno *zélən*, *-éna*, *-u*, *zélénŷa*; določno *ta zéléni*, *-a*, *-u*, *zélénŷa*, *ta rména*.

7.) Kljub moderni vokalni redukciji se je končniški *-i* ohranil: imp. *γnéti*, *napriéži*, *wüči se*; adj. *děŷji*, *svənski*, *ta bëili*; komp. *vieči*, *mánči*; dat. lok. sg., nom. pl. *kováči*, instr. pl. *kováčemi*; *dvěi sěstri*; *v čěsti*, *po čěisti*; *svę sę zŷrábli*; *pästívi*; *těbi*; *pär němi* (Postojna); *läski*, *máníši*, *z dúmi*, *na vŷŷi*, *wop péti úri*, *na γnúoji* (Košana); *wotróci*, *bätí*, *u mäjli*, *ta ŷŷdi* (Kras).

8.) V lok. in instr. plur. imajo substantiva moškega in srednjega spola končnico *-ax*, *-ami*: *pär kowáčex*, *s kowáčemi* (*ε* < *a*), *səs trěimi fántami*, *səz γospúdami*, *pär vojákax*, *na vrátax*, *u trěiix*

dníewax (Notranjsko); *škřpcaχ*, -ami (poleg *škřpci*), *něbax* in *něbami* (poleg *něbi*), *sřcami* in *sřci*, *korítax*, -ami (Kras); seveda je tudi v instr. sg. in dat. pl. v rabi končnica -am (Notranjsko), -an (Kras).

9.) Akcentski tip *spaníě*, *žyańíě*, *šošíě* („Dürrobst“; Notranjsko), *petjīe*, *cortjīe*, *žyęńíě*, gen. *žyęńa*, *uad węsela* (Kras) je še zelo običajen.

10.) Končnice II. in III. du. ter II. pl. so -sta, -ste, -sti: *müoreste*, *čęste*, *pastísti* fem. du.; *kái se jüočeste*; prim. že pri Krelju (1567.): *smějta*, *sposnašte*, *snášta*; tudi v obeh istrskih dialektih imamo še ta pojav.

11.) V obeh dialektih se rabi samo kratka oblika infinitiva: *sěč*, *naprěč*, *vřč*, *dăχnt*, *plánt*, *uščęnt*, *jęmt*, *kõnčęt* (Postojna); *yněst* < *ynęst* po *ynęten* z dolžino, *krăst*, *mđst* < *müst*, *sęc*, *vřč*, *wobđc*, *sđc* < *s(v)đc, *swołtb, *pęc* < *pęc* po *pęcęn* itd., *dăχnt*, *jęmęt* in *jęmt* < *imętb* (Kras).

12.) Glagoli VI. vrste so se radi prevzema infinitivove osnove v prezentu izenačili z glagoli V. vrste: *klubáwa*, *dažáwa* „es regnet“, *se sramáwa*, *zatajáwa*, *potřbáwajo*, *je obrekáwala*, *je zaničáwala*, *χudáwat se* (Postojna); *χmatáwat*, *pořładáwat*, -an (Kras); ostanki po VI. vrsti so redki: *wárwat*, *wárjęn*; *vřerwat* in *vřerwan*; *χmřętwat*, -an (Kras); *obrěikųala* (Postojna); o iterativih na -*ęwati* ob zgornji Reki in v sosednem istrskem pasu do Kastva in Reke gl. notr. dialekt.

13.) Prenos prezentove osnove v oblike infinitivove osnove pri glagolih I. 5. vrste je na Krasu in Notranjskem običajen, a v vzhodnem notranjskem govoru so pravilne infinitivove oblike ohranjene: *nępnęt*, *je nępnu* < *napełtb*; *nęčnt*, *je nęčńlo* poleg *nęčńelo*; *zęįmit*, *nęįmit* < *najeįti*; *je prımu* za *prijęłtb*, fem. *prımla*, part. *prımlęn*, *nęįmlęn* poleg *nejįlet* (Kras); *záčęt* in *záčńt* poleg *záčńt*, *zęcńt*; *zępnt*, *je prımu*, *prımla* (Postojna).

14.) Prezentove oblike glagola *gęnati* se glase po prefigiranih formah tipa *prerene* (Krelj, Postila 1578, III. 30 b): *řęņęm* (Postojna); *řęņęn* in *řřęņęn* (*ř* po *řńăt*), lokalno tudi inf. *řęńit*, *řřęńit* (Kras).

15.) Predloga *se* in *iz* sta sovpadla v *săs*: *săž-ńęn* < **sw-ń-imb*; *săs Trstă* < *iz Trsta* (Kras); *săs máno*, *săs potjo*, *săs Ubělskaya* (Postojna). — V Mavhinjem se rabi še predlog *woz*: *woz úni kręį* „z one strani“.

16.) Pod sekundarno poudarjenim akcentom so predlogi *na, za, nad* prešli v *ně, zě, nęd*: *zě-nas, zěpnt, zěčnt* (Postojna); *ně dni, nęd nín, zěčnt* (Kras); *něynat, nēnas, ně tta, rězynat* (Košana) proti *záme, záte* gl. Ramovš, Arch. f. slav. Phil. 37, 322.

17.) Adv. *kžde* je prešel v *kždy* > *kí* (*ki* pri Krelju, Alaziji da Sommaripa, Kastelcu) na Notranjskem in v okolici Trsta; na Krasu se je *ki* razvil preko **kí* > *čí, čí* (prim. *čič* v Brdih, *čič* v obsoškem dialektu iz **ké*).

V sledečem pa hočemo navesti one pojave, ki so značilni za kraški dialekt sam in opredeljujejo njegovo razmerje do sosednih dialektov.

1.) Vokali *e, ě* in *é* so v dolgih zlogih doživeli enakšno obravnavanje; preko *ē* so se razvili v diftong *iě*, ki je po nekod še ubran (schwebend), običajno pa se je njegov prvi element ekspiratorično okrepil (*iě*): *liět*, gen. *liěda, mliět, piěć*; *sliědn, dēbiělo, mliěten*; *jēmīě, ziětjě, kozliěta*; *mliěx, liěto, zviězda*.

2.) Prvotno padajoče poudarjeni *o* je v dolgih zlogih prešel v *u*: *māsú, nābú, búx, núc, kúst*; pravtako tudi zgodaj podaljšani novoakutirani *o*: *múī, túī, súī, kādú* in *dú* < *krto, kún* lok. instr. sg. *komv*, gen. pl. *kúń, wús, wotrúk*; izjemoma ima kraški dialekt v elementu *-ow-* pri moški fleksiji *ūo*: *daḡūōwa, vę, walūōvę, boḡūōwan, -aḡ* in v gen. pl. (tako tudi v nekaterih dolenjskih govorih) *boḡūō* nam. **boḡú*; prim. *nāḡūō, nāḡūōwa, čaḡūō* (po krajšanju diftonga *ōu* > *ou* ozir. *ūov* > *ūov* radi sledečega *v*).

3.) Novoakutirani *o* je v nezadnjem besednem zlogu izkazan kot *ūo*, v južnem pasu pa kot *ūo*: *dūōta, kūōža, škūōda, dūōbr, zūōrn, mūōren, mūōru, ḡūōnem, ḡūōden, wūōsn, vānūōvret*.

4.) Za *o* ima kraški dialekt v poudarjenih in nepoudarjenih zlogih *u*: *múš, wúyu, wokrúyu, wúzək, ḡalúp, krúžit, posúdit, nę-rúbək* „verkehrte“, *zmúčen* „verwirrt“ (v Dutovljah že *ūo*); acc. instr. sg. fem. *čičlu núc, mřcu* „ein wenig“ < *mrvice*, Ill. pl. prez. *vrřezju* (v tržaški okolici *vrřezju*), *dāju, vřěju, bđju* (enkl. *sotv* se glasi *sā*).

5.) Pred *r*-om je *ū* < *ō* (po točki 2.) ali v času tega postanka izposojeni enakovredni *ū* prešel v *ūo*; prvotno *ir* pa se je razvilo v *ię*; prim. *sūōra* (v južnem pasu *súra*, Prosek), *pod-rūōra, pokūōra, potpūōra, vātūōra* (shrv. *ūtor, -e*), *zamūōrka, vāḡūōr* (čak. *ūgōr*), *ḡūōrski, ḡūōrši*; nom. sg. *dūōr*, gen. *dūōra*; *tūōr, -a*; *zūōr, -a*; *ura* > *wūōra*, *Urša* > *wūōrša, mūōrva* (stari *ūr* dá praviloma *yr*: *Jýri, býrja*, ohranjen je le v *kúrba, kúrc, púra*);

mīer, *sīer*k „zea Maīs“, gen. *sīera*, *požīer*k, *wocōīer*k, *fīer*toχ (v Proseku *fīrtu*χ in *fītru*χ, *fītr*αχ), *krompīer* (Prosek: *kļempīr*), *pēstīer*, *šfīer*je, *šfīeri*, *pomīerat* „sterben“, *šīer*ši itd.

6.) Za *ɫ* ima kraški dialekt v dolgih in kratkih zlogih *u*: *pūs*, *wūk*, *dū*χ, *tūšća*, *pū*χp, *súnce*.

7.) Kratko poudarjeni in predtonični *u* (tudi oni iz *o* in *ɫ*) preide v *o*, če mu v dolgih odgovarja *y* ali *u*; *dý*χ : *do*χá; *wý*zda : *raž*ozdán; *lō*pca < *ljubica*; *skošńá*uc, *wočęń*ik; *mūs* : *mo*žá, *mo*žák; *γús* : *γosí*; *dú*χ : *do*γá, *do*žńík; *dō*χ „lang“ : *dú*ya; *tōč* < **tč*, *sōc*, *mōst* : *mú*zu, *bō*χa itd. Taki primeri kakor *rā*ka, *stā*pńa, *zā*ba gen. sg., *zē*bi nom. pl. (k *zúp*), *zā*pčák poleg *zúpč*ák, *raká*u, *rečń*ik itd. so nastali po morfološko-akcentskih analogijah (po *stā*za, *bā*tī, *pā*sók). V južnem pasu je *u* ohranjen: *tū*ći, *γutā*nc, *mū*st (Prosek).

8.) V nekaterih besedah ima kraški dialekt za *ɫ* (gl. točka 6.), če je poudarjen, *ō*u: *sō*uza, *wō*uņa, *mō*učat (*mú*čat v Proseku), *ždō*uč, *kō*uč, gen. *kou*ći < **klčv* „der unbewurzelte Rebensetzling“; enkrat imamo *ō*u tudi za *o*: *sō*ušet < *sosédv*, fem. *sou*sīedńa. Ta *ou* enačim z notr. *ou* nam. *ū* iz *ō* v sporadičnih primerih *nō*us, *nđ*uč, *mō*uč, *nđ*učč (na Krasu *nú*žić, *nú*šca) in s kraškim *ę*i nam. in poleg *ię* (po točki 1.): *vīę* in *vę*i < *vé*, *jīę* in *ję*i, *smīę*m in *smę*i; *γrá*, *γrīę* in *γrę*i; *dīę*m, *dę*i; *dvīę*χ, *dvę*i; *wobę*i; *pę*isa za *pī*esa itd.; kakor je videti, je postanek *ou*, *ę*i vezan na lego pred dentalnimi konzonanti ali na konec besede; v takih legah je v času še ubranih diftongov *uo*, *ię* prvi element postal ekspiratorno jačji in je zato po zvonkosti prevladal nad drugim: *uo* > *ū*o, *đ*o, *đ*u; *ię* > *ię*, *ę*ę, *ę*i; potemtakem je današnji *ū* za *o* nastal iz *uo* (prim. *ū*o v Dutovljah) in *ū* < *ɫ* ima za seboj tale razvoj: *u* < *ū*o, *ū*o, *ū*o, *ū*u, *đ*u; -*u* za posttonični -*o* pa je produkt redukcije (*o* > *o*, *ó*, *u* prim. v Proseku: *ī*aruvica < *jerovica*, *pus*tīęła, *χudá* gen. sg. k *chodv*, *du* *krī*vi < *do* *krō*ve, *pu* *dř*vę itd.). V pasu Devin—Mavhinje imamo za vse dolge *e*-jevske in *o*-jevske vokale (*e*, *é*, *o*, *o* gl. točke 1—4) čiste ozke *ē*, *ō*: *zvę*zda, *mę*sc, *γrę*χ, *lęt*; *nō*s, *sō*ra, *mesō*, *škō*da, *wō*la; *mō*š, *wō*zok, *ņarō*pč; pravitako se tu za *ɫ* govori *ō*: *sō*za, *wō*k, *kō*ņęš z infinitivom *kō*nt, *mō*čat, *tō*čęn, *mō*zęn (*u* le v: *pū*n, *pū*χan, *mū*ńa, *mū*ńęn „udarjen“; dalje še: *pō*uš, *kō*uč, *wō*uņa); ti *ē*, *ō* so po asimilaciji nastali iz *ię*, *uo* v novejšem času; posttonični *o* se v tem predelu glasi -*u*: *dę*laju, *mī*sleju, *zē*nu, *χī*šu.

9.) Po moderni redukciji imamo za *i*, *é*, *e*, *ę* srednjejezični vokal *a* — *ę* ali pa njegovo onemitev: *reč*i, *nę*t, *mę*š, *ta*žáwa,

sařóta; womútca, zaňúxtŋca, mēŋca; tudi ā se reducira: zařvála, zemýda, žvǎli ali žvǎli, čǎs, brǎt, yrǎx, strššina < starešina, strššlelǎ „Stara sela“ (krajevno ime). — o se v splošnem ne reducira: wozá, bořétin, dnǎ, lǐeto; kjer je pa tudi zanj a — e, tam gre za a < o (po disimilatoričnem akanju, kakor nam kaže južni kraški in notranjski govor): dařbrǔta, kaňóplǎ, klařúta, meřika, klařcǎr, řaspút; za Opčine pri Trstu prim. pavǐdoř, pandǎlk, pazná, pakázou, pastǎla, payrǐep; v Proseku se tudi o reducira v ə: ŋǎdnǎwǎdǎt, ŋǎdzǎmi, rǎčice, kaľǎřurǎt, ŋǎpǎdǎk, ŋǎ se pa disimilira v ŋǎ: ŋǎsu, ŋǎcu acc. sg. iz oco, duǎr „Besitz“, meřs ŋǎkni „zwischen den Fenstern“. Za redukcijo u-ja (izven razmerja v točki 7.) prim. jenǎk, stǎdǎnc, peřcǎwa, řaknǎr, dařǎđũnik. Posebnost kraškega dialekta je redukcija izglasnega nepoudarjenega -e v ə: kraj. imena Břřǎ, Dútoũlǎ, Jǎmlǎ (nom. pl. a-jevske deklinacije); gen. sg., nom. acc. pl. mǎřlǎ; debela na -n: ŋřǎmǎ, slǎmǎ, brǐǎmǎ, řlǎmǎ, vímǎ; pǎřǎ, pǎřǎta (v goriški okolici) poleg pǎřo, pǎřǎřsa; debela na -nt: pǎřsǎ, tǎlǎ (kǎzle, řřbǎ, jǎřnǎ so po tǎlǎ, řitǎ, sũnǎkǎ in pod.); nom. pl. n. tlǎ, nǎbǎ, řřcǎ, nǎđra, plǎcǎ, plýcǎ, řlǎbrǎ, ŋrǎtǎ, jǎřcǎ (-e po adj. in fem., prim. v Brdih -e in omenjena razmerja velike meste in velike mesta; kraško lǐǎtǎ je identično s kor. lǐetǎ); -ǎ < -ǎ, -e prim. a > ə. — V infinitivnih oblikah na -it se i reducira totalno (po r, l) ali le delno (i > ə), dalje pa ima narečje še nove oblike z -i-, ki je analogično nastal po prezentu: mǎlt in mǎlit, postřřlt, pǎřwúttǎ, slǎbǎt, slǎpǎt, pǎdit, řǎdǎt, řǎđǎt, řǎđit. — Za Mavhinje je značilen dokaj pogosten razvoj ə > iː poleg řǎbǐda tudi řibǐda, bǐtǎn < batǎn, boton < ital. bottone, pitǎkiřice < Potokiřce, likǎciřice < Lokvačiřce, lǐřǎř < lǎřǎř, inf. lǎřǎř, kiznǎnik < kaznenik „Getreidemař“.

10.) Ako se srednjejezični vokal e < i, e, é, a podaljša (tako podaljšanje nastopa ali v počasnem govoru ali pa je nastalo po morfološko-akcentski analogiji), se okrepi v é: gradǐc > *řredǐc, řřǎdić > řřǎdić; Martin > mǎřtŋ; inf. kadǐt > kaǎit, kǎđit in kǎđit; čǎstit, čǎđit in čǎđit; řǎsit, řřǎđit, řlǎđit, kǎđit, řǎ mǎřǎit in mǎřǎit, tǎđit; řǎř < řlǎř, mǎřs < mǎřz; če pa je v takem primeru pred e-jem glas j, je po asimilaciji in okrepitvi nastal za e diftong iě: jǎřyla > jiěřyla, jǎřmt < iméřb poleg jiěřmǎt, jǎřice in jiěřicǎ, jiěřtro < *jǎřtro za jútro.

11.) n se palatalizira pred velarnimi konzonanti, pred c, z in pred i: slovǎňka, řǎňki, řřǎňko, řǎňlc, řǎřǎňc, pǎklǎňski; dařǎđũnik, řǎúnik, dořǎňik.

12.) Za Kras so značilne oblike *třko*, *trkáí*, *křko*, *křčekęi* < *toliko*, *količkaj* (tako še v govoru v okolici Avč: *trkáí*) iz **třlako* (prim. na Gorenjskem: *třk*, *tak*, *tkáí*) po diferenciaciji *řl* > *řl* (**třiko*) prim. *nagřlin* < *nagřlin*.

13.) Pri *něsmb*, *ne-imamb* ima kraški dialekt dvojne oblike: *nřsn*, *nřmam* in *nřesn*, *nřemam*; semkaj je pritegnjeno še *ne-chřřq* > *nřćen*.

14.) Posebnosti v govoru zapadnega roba smo že sproti omenjali gl. str. 59, 65, 66; razmerje med briskim in kraškim dialektom je podano v tem-le pregledu:

	brisko	zapadno kraško	osrednje kraško
\bar{e}	á	á	ie
\check{e}	e	ə	ə
\bar{o}	ō	ō	ū
\check{o}	ō (ə)	-ů	ů
ū	ū	ū	y
ô	uo	ō	ū
ó	uo	ō	uo
ē	ie	ē	ie
é	ie	ē	ie
\bar{i}	ū	ō	ū

Naj omenim še zapadno kraško *woz-* gl. str. 54, *umōřit* gl. str. 52; *venčęřnca*, *womņdlęwat*; *ou* > *o*: *čęřōřā* < *Cerovřje*, *pađōncā* < *podolnice*.

Notranjski dialekt.

Vzhodno od kraškega dialekta se razprostira ozemlje notranjskega, ki sega proti vzhodu do črte Streliški vrh—Hrušica—Št. Lovrenc—Koliševka—Javorniki—Snežnik, na severu do Streliškega vrha, Cola in Sinjega vrha, na jugu pa do kraških vzpetin na nekdanji deželni meji severne Istre na črti Škocjan—Jelšane. O razmerju notranjskega dialekta do dolenskega na eni in do kraškega na drugi strani smo že govorili; po akustičnem vtisu (t. j. po načinu akcentuacije, po intonaciji, ritmu, govorni melodiji, artikulacijskem načinu) je izredno blizek kraškemu in to sorodnost izkazujejo tudi še razni drugi pojavi, gl. str. 61. V svoji starejši dobi pa je bil v območju dolenskih inovacijskih valov, na kar kažejo sledeči njegovi pojavi.

1.) *e* se je v dolgih zlogih razvil v *eĭ* (v južnem govoru, v dolini Reke, je *eĭ* po nadaljni disimilaciji prešel v *ai*, *ai*; kraško *ie*, črnovrško *iā*, logaško *ē*): *γρέιχ*, *σμέιχ*, *na tléιχ*, *σέικαλca* (Postojna); *δέιλι*, *čtavéιski*, *wob dvéιiā*, *tréιiā úrā* (Košana); *lāiitu*, *lāiitas*, *māiiku* (Kal pri Št. Petru).

2.) Za dolgi *e* in *ē* imamo na Notranjskem *iā*, v severnem pasu (Vipava—Postojna tudi še *ie*; tako tudi na Krasu), a notranjščina tudi ne razlikuje med refleksi za dolgi *ò* in *o* (na Krasu: *ūo* proti *ú*), ki ju podaja na enakšen način z *úā* (*uo*); prim. *sīedān*, *čīēšem*, *spāiē*; *nāškīā*, *jāmīā*, *nāsu* < *neslē*, *jātra*; *mūōtāt*, *posūōdāt* poleg *posūō't*, *ūōsmi*; *lūāvān*, *nūāvrāt*, *yalūāp*, *rakūā*, *zūāp*. Za dolgi cirkumflectirani *o* je tudi tu *ū* kakor na Krasu in na Dolenjskem: *mūst*, *nūs*, *γnūi*, *rūχ*, *kūst*, *sū*, *γūs* (poleg fem. *γūsa*; *u* je tu analogičen kakor v dol. *gūs* po razmerju *kūst*: *kostī*; gen. *gosī*), *nēbū* (Košana); *o* *ou* za *ō* prim. notr. *nōus*, *-a*; *nōušc*, *-ē*; *rōuχ*, *nōuč*, *mōuč*, *sōu*, *pomōuč* gl. že pri Janezu Svetokriškem gen. pl. *nouh*, *nauh*, *rouk*, *rauk*, *otrouk*, *naufs*; *nōūzič* (Košana); *nōuč* se govori tudi še po zapadnem Dolenjskem, v Borovnici in Menišiji.

3.) Proti kraškemu *ū* < *ŭ* ima notranjščina *ou* kakor doljenjščina: *pōuš*, *wōuk*, *dōuχ*, *pōuχp*, *tōuč*, *sōuza*, *wobōuč*; v kratkem zlogu je *ā* proti kraškemu *ò*: *bāχa*, *pān* (Košana); v dolini Reke govore *sūnce*, drugod *sōnce*, v postojnski okolici pa še *sōunce* (prim. tudi pri Krelju *solnze*).

4.) Kratki izglasni -o v nom. acc. sg. n. je prešel kakor v doljenjščini v -u: *dnū, črėjslu, jūtru, dėjtu*.

5.) Približevanje k doljenjščini je dalje izkazano z delnim notranjskim $\bar{u} < u$ (kraško \bar{y}) in $\bar{a} < a, v$ (kraško \bar{a}).

Za notranjščino so potem značilni še sledeči pojavi:

1.) Vipavski govor ima še a-jevski srednjejezični vokal in vokalnoharmonično menjavanje z ϵ (prim. običajen znak *a*, \bar{a} pri Krelju; V. Oblak, Arch. f. slav. Phil. 19, 336; M. Murko, Knezova knjižnica VI. 216); postojnski govor strogo razlikuje med starim (iz v, v) in novim (po moderni redukciji) srednjejezičnim vokalom; za prvega ima \bar{a} -jevski glas (nenapet, nizek; označujem ga drugače kar z \bar{a}), za drugega pa ϵ (napet, jasen) iz *i, e, é*, dalje še \bar{a} iz \bar{a} in \bar{u} (napet, temen, nizek glas) iz \bar{u} : *tāšč = tǎšč, tǎnk, pās, skǎdǎn, stǎza, sǎdǎt, jǎskat, pǎjǎn, mǎš, zlǎt; sǎmǎn* (z ϵ po asimilaciji); *dlǎn, na wǎsi* (\leftarrow *vasi* z anal. *a*), *γlǎšk, mlǎtǎč, stǎr, γlǎdǎn; slǎžba, kǎpc, pǎstǎt, zyǎpt, wǎčt*; v nenaglašanih zlogih je \bar{a} ; v dolini Reke je zopet menjava med \bar{a} — ϵ , dalje še \bar{i} : z *dúmǎ, žǎvím, pijǎn* in pa reducirani *y* gl. str. 62 ter \bar{a} : *zrǎu, skrǎu, jǎmǎt, rǎznu* „dürre Obstschnitten“.

2.) Kratki *a* je za palatalnimi konzonanti asimiliran v \bar{a}, ϵ : *kǎǎžǎ, dǎžǎ* (Košana); *sriǎčǎ, liǎčǎ, plǎčǎjo, paslǎšǎš* (Vipava); *mlatǎč* gen. sg., *zǎmlǎ, kǎxǎǎ, pǎšǎ, sǎ sviǎǎmǎ, sviǎǎx* (Postojna).

3.) V severnem pasu (Vipava, Postojna) imamo le disimilatorično akanje ($o - \bar{u} > a - \bar{u}$; $uo > ua$): *uǎtrǎk, wǎyu, na wǎylǎ, kakǎš*; *uǎγnišǎ, uǎbǎǎγa, uǎčǎ, uǎda* (Vipava; drugod po Notranjskem *wǎda*); v južnem pasu je akanje v predtoničnih in zaprtih posttoničnih zlogih običajno: *kastǎ, salǎ, γnajǎ, čtavǎjski, kasǎu, γalǎǎp, uǎtrǎk, rakǎǎ, vǎsak, katǎ, damǎ; člǎuk, mǎrda*.

4.) Analogične premembe v razvoju $\bar{a} < a, v$: prez. *vzǎmǎm, snǎmǎm* poleg *vzǎmǎm, snǎmǎm*; imp. *snǎmi* in *snǎmi, vzǎmi*; *jǎmlǎ* in *jǎmǎ* sta se združila v *jǎmlem, jǎmat, prǎjǎmat, je prǎjǎmu* $<$ *prijǎlǎ*; *je jǎmu* z $\bar{a} < \bar{a}$; *γanǎla, paγnǎla, usaγnǎla, utaknǎla* imajo *a* po prez. *pǎxǎǎm*; *captǎla, kasǎla, layǎla*, inf. *čǎptǎt, kǎsat, lǎγat*; prez. *paγǎ*, part. *pǎxu* itd. so dobili *a* za \bar{a} po asimilaciji na poudarjeni \bar{a} v sledečem zlogu: *kǎsǎm > kasǎm, kasǎla*; po teh oblikah šele je prešlo tudi *kǎsǎt > kasǎt > kǎsat*; pri glagolu *sǎsati* pa edina oblika z *a* (*sasǎla*) ni mogla vplivati, kajti prez. je še stari: *sǎsem, -eš, -e; sǎsat, sǎsu* in po teh tudi *sǎsǎla*; pri *layǎla* je vplival tudi prez. *lǎžem*.

5.) V severnem notranjskem pasu se že javlja \bar{s} poleg $\bar{šč}$: *klǎjšǎ, išǎš, spǎšǎlu, γonišǎ*.

6.) Prvotno na predzadnjem zlogu poudarjene oblike participa na *-t* (nom. sg. fem. neutr., du. in plur. oblike) so se uravnale pri glagolih II. in IV. vrste po obliki nom. sg. masc.: *plánla* < *plani-la*, *počienla*, *nattęynla*, *usękpla*, *múotla*, *bęilla* < *bělila*, *mlátli*, *drážli*, *lázla*, *splášli*, *ręjšli*, *cvilla*, *kláčla*, *túbla*, *piúuščla*; dalje pri glagolih V. vrste: *navájęla*, *pláčęla*, *lúčęla*, *skákala*, *zmterjęla*, *júokali*, *spráulęli*, *sánálu se ję*; po ožji naslonitvi je celo *-a-* izpuščen: po *bran-la* enostavno *poslúšla*, *posillli*, *povęidla*, *poylęidla*; prim. še inf. *múotet* ali *múot*, *posúot*, *čot* < *hodit* in pa tudi *povęit* < *povędati*, *poylęit*; *ję šu čęilę ęlęit* < *ględatę*.

7.) Po dvojicah *zablęn* — *zablęn*, *ustřlęn* — *ustřlęn*, *pšščęn* — *zapšščęn* je nastalo še *povrńęnu*, *snędęnu* (*snęidenu*), *dovolęnu*, *kuplęnu*, *potřjęnu*, *zmočęnu*, *pláčęnu* (*ę* po točki 2. v času accentuacije *pláčenu*); dalje še prezent *dovolím*, *potřdím* (*křstím*, *křstet*, *křstu*, *křstiu*, *křščęnu* pa je staro, prim. na Krasu *křstím*, shrv. *křstím*).

8.) O iterativih gl. str. 64. V južnem notranjskem predelu (ob Reki) so v rabi iterativa (frekventativa) na *-ęvati*, ki jih imamo še v sosednjem istrskem pasu tja do Kastva: *kypęivati*, *kypęivam*. Ta nova tvorba je nastala na osnovi pravilnih iterativov k glagolom III. in I. 7: *bolęvati*, *sedęvati*, *prępęvati*, *dęvati*, torej *izgublјati* > *izgublјávati* > *izgublјęvati* in sem so se naslonile oblike kakor *-cenjęvati* > *cenjęvati* (*-ę* je še ohranjen), *sajęvati*; razmerje *ceniti* : *cenjęvati* je še nadalje stvorilo *gonjęvati*, *mlatjęvati*, *paljęvati*, *svetjęvati* itd. Iz razmerja *padęvati* (< *padávati*, *padati*), *predęvati* (za *-prędati*), *tepęvati* (za *tępati*), *pletęvati* (za *-plętati*) do prez. *padem*, inf. *pasti* itd. so izšle forme *bodęvati*, *kradęvati*, *skubęvati*, *takęvati* (morda iz *takavati*), *spęvati* (k *spati*), *žgęvati* (k *žgati*), *koljęvati* (h *klati*) in pod.; gl. Let. Mat. Slov. 1882—3, 274—7 in k analogičnim iterativom v slovanščini še J. Zubatý LF. 1915, 227—39; J. Koštiál, Zeitschrift f. slav. Phil. IV. 131—40.

9.) O lokalnih razlikah med notranjskimi govori je bilo to in ono že omenjeno: *v*, *u* > *a* ali *ę*; *ę* > *ei* ali *ai*; *ü* > *y* ali *ü*; *ö* > *ö* ali *a*; *ē* > *ie* ali *ię*; *ō* > *uo* ali *uę*; *l* > *l* ali *!*; *dřt* > *drų* ali *dřru*, *dřru*; *č*, *šč* > *č*, *šč* ali *č*, *šč*; *šč* > *šč* ali *š*; iter. na *-ávati* in *-ęvati*. Nekaj jih je treba še navesti: a) v južni notranjščini se *k*, *g*, *č* pred *i*, *y*, *e* palatalizirajo v *kj*, *gj*, *čj*: *kęde* > *kij*, *kúrit* > *kýrt*; *rakia* < *rokę*, *najia*, *šténje*, *uúaręnję* < *v-oręngi* „in Ordnung“, *nęškia* (po nekod tudi *nęštia*, *nęšćia*), *na uřiję*; — b) poleg

tážem se ob Reki govori tudi *tuyám, tūyat* in *təyat, tužnūy*; — c) prav tam se *l* pred velarnimi vokali velarizira (enako še v so-sednjem južnem pasu kraškega dialekta tja do Trsta skoro): *məyła, städək, ttä, katú*; enako tudi pred *aj* < *é*: *täjtu*; — č) stare oblike III. pl. prez. pri glagolih III. 2. in IV. so zelo običajne: *víde, slíše, χúəde, múəle, kýre*; poleg *živím* se sliši *živem, -eš, -e*; — d) *toliko* se v severnem delu glasi *túlku*, v južnem *týlku*; — e) *ku* začenja relativne stavke (knjižno slov. *ki*; tako le ob Reki in v kraškem dialektu; kraško: *múš, ku je bíy tən*; *múš, ku smo ya vídli*; Košana: *tístə, ku spēivajo y mərzləm* „die im Kalten zu schlafen pflegen“; v tržaški okolici *kə: štānga, kə príde čres sənú*; zaradi kraškega *ku* ni možno misliti na *ko* < *kakože* ali na *kə* iz *kədaže* (prim. rez. *ka* < *kə, kə* za rel. pron. *ki* in za rel. konj. *kə = ko*); ta *ku* je pač izposojen oziroma vsaj vplivan po furlanskem relativu *cu* gl. Štrekelj Ljublj. Zvon 1892, str. 80; — f) na Vipavskem (in na Krasu) govore *jəmám* in *jumám*; — g) na Vipavskem je redukcija kratkih *e, o, a* na kraški način izobrazena: *stār, nām, čez nās, uətkár*; — h) vipavski infinitiv *púojät* (po prezentu) za *pėti*.

10.) Kakor na Krasu, tako se tudi na Notranjskem javlja še velik vpliv romanskega jezikovnega elementa; zaznaten je ne le v besednem zakladu (izposojenke so tudi členice, vezniki, adverbji), v stavi besed, v rečenicah, marveč tudi v tempu in deloma tudi v artikulacijskem načinu; prim. *si jəmu píet kráj? nə iəst píet, samu áno; ysí súo šlí, nə iəst; sə nəšy vólj? še altro ku vólj* in pod. — Od Vipave čez Notranjsko in še naprej na Logatec, Horjulj, Poljane je v rabi časovno označevanje: *ot svet Məχu do svet Lúka; ot svet Andréj(-i) do bəšč; od víelki šmárn do máli šmárn; wokúli máli šmárn* (tu gre za stare acc. sg. = nom. sg. masc., ki so se iz zveze na *sveti Matija* posplošili tudi v zveze s predlogi *od, do, okoli*; prim. v ter. dial. na *světi Miχdū*). — Notranjščina ima poleg običajnega futura *bóm* „ich werde sein“ še novo tvorbo, narejeno po primeru *bom šel : bom bil; om bo še kaznován bíy; al búoš kovác? bom bíy mordə; búoste səs fántmi bíl*. — Enklitične besede se uporabljajo tudi v ortotonični poziciji, dobe pa dolg poudarek: *júo* in *núo* za *njó* acc. sg. f.; *míe* < *mə* za *mene*; *sə* in *sí* II. prez.; *súo, so, sa* < *sotv*; *je* in *jíe*: *káj pa jíe? kí pa súo? səm mís, də bom šú; səm bú — bíy*. — Imp. *jí, jíte* je nastal po *pí, píte*. Adv.-komp. *bržíe, kəšńie, ložíei* in *ložəi* (adj. *ložéjši, -a, -e*).

Slovenski dialekti v Istri.

Pod južno mejo kraškega in pod zapadno mejo notranjskega govora ob Reki leži ozemlje slovenskih govorov v severni Istri; v glavnem je treba razlikovati dva dialektata: severnega ali brkinskega in južnozapadnega ali šavrinskega; meja med obema leži na črti Škocjan—Lopar—Hrib—Lačna—Zazid. V obeh najdemo še več skupnosti s kraškim in južnim notranjskim dialektom, posebno v brkinskem. Te skupnosti so izkazane v sledečih pojavih: 1.) *e* se glasi v dolgih zlogih pri Brkinih kot *ie*: *dīetan*, *vīetār*, *sfīet*; 2.) dolgi *o* je izredno ozek, skoro že *u*: brkinski *zronōvi*, *uōs*, *kōto*, *ōkḡ* gen. pl., *dōbār*; šavrinski: *rōχ*, *rōga*; 3.) isti glas zastopa v obeh dialektih prvotni *o* v dolgih zlogih: brk. *mōži*, *tōča*; šavr. *gōsta*, *golōp*, *kōs*; 4.) *u* je v dolgih zlogih prešel v *y*: brk. *čebŷta*, *bŷrja*; šavr. *mŷχα*, *jŷtros*; 5.) novoakcentuirani zlog v tipu *ženā*, *nogā* in tudi v tipu *māglā* je dolg: brk. *mētta*, *zēmla*, *nēseš*, *pōtok*, *tāma*; šavr. *sāstra*, *smōla*, *māgla*; 6.) akcentski tip *nebō* je sicer v obeh dialektih še znan, a pogosto ga izpodrine *nēbo*: brk. *vazā*, *māsō*, *duŷā*, *reči*, *batāna*, *senā*, *kōto*, *nēbo*, *dŷuo*; šavr. *golōp*, *oblāk*, *sŷcē*, *mēso*, *rōga*, *bōga*, *sūze*, *lēda*; 7.) brkinski dialekt ima še *γ* < *g*, velarizirani *ta* < *la* in palatalizacijo *k*, *g*, *χ* > *ć*, *j*, *š*: *γlōbok*, *mōiŷa*, «*ōŷaŷi*»; *mātejo*, *batāna*, *čŷtaŷo*; *mōće* gen. sg., *ćŷpit*, *ćŷŷat*, *Ćŷbet*, *čōpāvat*, *uol sāće* *reči*, *frūšće*, *fŷje*, *nōje*, *bōe* < *uboge*, *ŷŷeše*, *ješt šitŷn*, *pēteše*, *mŷši* *du.*, *mŷše* pl., *šiša*; za Škedenj pod Trstom beremo v SNP. *Šcedenj*, *čilavo*, *blecé*, *drecé*, *čupla* < *kupila*; 8.) v obeh dialektih je *n* ohranjen, *-m* pa je prešel v *-n*; *ž nŷn*, *po* «*son sfŷeti*», *znān*; šavr. *rāčān* < *rečem*, *nāsān*; *čerēšna*; 9.) *tj* > *ć*: brk. *čēdān* < *tjedan*, *trēci*; šavr. *čā* < *tja*; 10.) *ŷ* je v dolgih in kratkih zlogih izkazan kot *u*, za *-t* imata obadva dialektata *-u*: brk. *pūn*, *dūχ*, gen. *duŷā*; proti notranjščini (v Markovščini) in v okolici Škednja se govori *ou*: *pōuna*, *vōuk*; šavr. *tūkli*, *sūze*, *ūk*, *pūzat se*, *sūnce*; 11.) palatalna *ć*, *šć*: *na tāšće*, *čōn*; 12.) tvorba superlativa z *nar-*: brk. *nārlepši*, šavr. *narmānši*; 13.) v okolici Škednja *ubūiŷla* za *ubila*; 14.) dual v konjugaciji ni znan: *mīdva grēmo*; pač pa nom. *dvī jēzeri*, *dvīe rōke* (pl. *trī rōće*), *dvīe (trī) matīće*, *mŷši*, šavr. *dvi*

čali; 15.) -ste v II. os. plur.: *leŕŕste, znâste, vîdaste*; 16.) inf. je v obeh dialektih podan v kratki obliki, iterativa imajo -avat kakor na Krasu; brk. *dîŕtat*, šavr. *dêlat*.

Sledeči pojavi kažejo, v čem se obadva slovenska istrska govora med seboj razlikujeta.

1.) Dolgi *a* (iz etim. *a* in iz *ɔ*, *ɔ*) je pri Brkinih ohranjen, pri Šavrinih pa se je velariziral v *â*: brk. *pâlca, mâtêjo, znân*; šavr. *možjâni, pâla, mâñši*.

2.) Kratko poudarjeni *ä* se je v brkinskem dialektu razvil v *ä*, v šavrinskem pa v sprednji *â*: brk. *yräŕŕ* (gen. *yrâŕa*), *znät, stâr, krüi, mräs*, inf. *düt*; šavr. *grâŕ* (gen. *grâŕa*), *znät, jâst*.

3.) Za sekundarno poudarjeni *e* v tipu *ženä* ima brkinski dialekt *ä*, šavrinski pa *â*: brk. *mâtta, çâtö, nâsŕen*; šavr. *sâstra, nâsân, vâlik, jâzok, tâško, jâčmŕen* (*e* analogičen za *ê* kot v brk. *jâzok*, dol. gor. *jêzok*), *çâlo*.

4.) V dolgih zlogih je *ê* izkazan kot brk. *iê* ozir. šavr. *ê*: *piêst, piêt, yrîêda, piêtøk*; — šavr. *pêta* (ni identično z dol. gor. itd., s knjižnim slovenskim *pêta*, ki bi se glasilo **pâta*), *pêtak, pêt, pês* < *pêstb*.

5.) Za dolgi *ê* govore Brkini *iê*, Šavrini pa *ê*: *dîêtan*, gen. pl. *liêt, yrîêše; dêlat, čerêšña*.

6.) Sekundarno akcentuirani *ə* v tipu *məglä* reflektira v brkinskem dialektu kot temen, zadnji srednjejezični vokal *ə*, v šavrinskem pa kot *â*: *stâza, tâma, tâšće* (lokalno tudi *môŕta*) — *mâgla, stâza*; pravtako je zastopan tudi kratko poudarjeni *ə*: *pâs, dâš, pâs*; šavrinski dialekt pozna *ə* le pri pojavih moderne redukcije: *žêvot* < *živöt, vâsok, jâgroŕ*; *vîdaste*; po asimilaciji: *pâçijo* < *pečejo*.

7.) Posttonični *ê* je v šavrinskem dialektu prešel v zaprtih zlogih v *â*: *râçân* < *rečem*.

8.) Brkinski dialekt pozna disimilatorično akanje: *kakôš, ɣaspôt, ɣatôp*.

9.) Konzonantične razlike: brkinski *l* < *l* (*zâmla*), *ɣ* < *g*, *ta* < *la*, palatalizacija velarov, *umrt* > *umröt* (gl. gori) — šavrinski *l* (*zâmla*), *g*, *la*, *k—g—ɣ, mŕŕ*.

10.) Pri Brkinih je razširjevanje osnove z -ov- (*rôge* šavrinski: *ɣoŕove* brkinski) običajno, pri Šavrinih pa prav redko; šavr. dialekt pozna kondicional *bin*: *jâst bin tô narêdøŕ*.

Tudi srbskohrvatski dialekti v severni Istri izkazujejo v različnem obsegu slovenske jezikovne pojave. Pri čakavščini v severnem predelu Čičarije ima osrednji čičarski pas, ki govori čakavsko-štokavsko narečje, tudi slovenske posebnosti: *-v* > *-u*, leksikalične izposojenke; v Munah še *-t* > *-u* in obliko *rečēju* III. pl. prez., v Skadanščini tudi diftongizacijo dolgih *e* in *o*, redukcijo posttoničnega *-i*, γ < *g*, obliko *vidiste*, *ta* < *la*, *nar*- v superlativu in eno samo intonacijo; južnozapadni rob Čičarije pa je s slovenskimi pojavi tako preplavljen, da je možno govoriti o čakavsko-slovenskem govoru. Tudi čakavščina v okolici Buzeta ima polno slovenizmov, tako predvsem sledeče (obseg je zdaj večji, zdaj manjši): 1.) sovpad \wedge in \acute v en sam raven poudarek z majhnim intenzitetnim in toničnim dviganjem proti koncu zloga; 2.) akc. tipa *pûle* in *krâva*; 3.) kratki *a* prehaja v *e*; 4.) delna redukcija vokalov; 5.) *o* preide v dolgih zlogih v *u*; 6.) *o* se glasi kot *o*: *rõkà*, *zõp*, *govõrijo*; 7.) *u* se v dolgih zlogih razvije v *y*, v kratkih poudarjenih pa v *ö*: *krõ̃x*, *krÿ̃xa*, *jÿ̃tro*, *nõ̃k* < *vnuk*, *lõ̃dÿ̃* < *ljüdi*; 8.) *-t* > *-u*; 9.) končnica *-o* v instr. sg. f. (tupatam tudi *-on-*, *un*); 10.) *nar*- v superlativu; 11.) obliki *vidiste* in *rečėjo*; 12.) stvarna vprašalnica *kaj*, *zakaj*; 13.) pogostne slov. besedne posebnosti: *çiša*, *kațêrĩ*, *lûč*, *mîza*, *otrok*, *óca*, *štîri*, *vâs* itd.; o vsem tem gl. M. Mañecki, Gwary Ciciów a ich pochodzenie, Lud słowiański I. A, 36—45.

Obsoški dialekt.

Meje obsoškega dialekta v dolini gorenje Soče so te-le: na vzhodu, severu in na zapadu nekdanja goriško-kranjska in goriško-koroška deželna meja oziroma nekdanja avstrijsko-italijanska državna meja v tem pasu, na jugu pa stavim mejo na črto Mija—Matajur—Kolovrat—Mrzli vrh—Migavec—Škrbina. Borjanski govor meji torej na nadiškega, kobariški na tolminskega, bovški pa je po naravnih prometnih zvezah navezan na zapadu na rezijanskega, na severu pa na ziljskega. Ta lega razloži mnogo potez obsoškega dialekta; vsaj v obrobnih predelih, če že ne na vsem njegovem ozemlju, najdemo več rezijanskih in beneško-slovenskih pojavov, kakor: 1.) ohranitev tipa *ženä*, *nogä*, *məglä* v predelu Borjana—Kobarid; 2.) asimilacija *ɟ* > *ou* > *u* v vseh obsoških govorih; 3.) ohranitev *ć* in *šč* (lokalno že *č*, *šč*); 4.) raba prefiksa *vy-*, ki ima tu praviloma obliko *bə:* *bərnälu* < *vygnalo* (*vy-* ima tudi tolminski govor); 5.) dolga oblika infinitiva: *typiēt*; 6.) ojačevanje prepozicij in adverbov z adv. *tu*, *tam* (v manjšem obsegu tudi še na Tolminskem): *tu ŋ rök*, *tän na ŋäs*, *tö ta rōrē*; 7.) v rabi je še končnica *-e* < *-é* v dat. loc. sg. fem. in loc. sg. masc. neutr.; 8.) v padežih s končnico *-e*, *-i* so fleksijske oblike s *c*, *z*, *s* po drugi psl. palatalizaciji še povsem običajne; 9.) zvečine preide *-m* v *-n*, ali pa se rabita drug poleg drugega; 10.) v južnem pasu (Borjana—Kobarid—Drežnica) se glasi gen. pl. fem. in tudi masc. na *-é*: *pxié*, *kozié*, *rokié*; *možié*, *vozié*, *rovié*, *zobié*, *tatié*, *ylasié*; 11.) leksikalčne skupnosti: *obrečem*, *obriēst*; *brātər*; *blāzi* < *vylazv* „pomlad“ (zilj. *biŋaž*, rez. *tú-ŋlāžē*), *blazema* „spomladi“ < *vylazé* + *ma*; uporaba part. *-ka*: *dōŋ-ka*, *tōška* < *to-že-ka* itd.

S koroškimi dialekti ima obsoški dialekt marsikaj skupnega, posebno še njegov bovški govor (stara rimska pot je vodila iz Čedadada čez Kobarid, Bovc, Log, Predel na Beljak; bovški kot je v srednjem veku dobival žito s Koroškega, Tolmin pa iz Čedadada; o zgodovinsko dognanih zvezah Bovca s Koroškim gl. Carinthia let. 114 (1924), str. 6—13), in tu je treba omeniti predvsem sledeče pojave: 1.) labiodentalni spirant *v* je prešel v bi-

labialni zapornik *b*; ta pojav pozna že ziljski dialekt kot $\bar{b} < v$, sega pa preko obsoškega še v tolminščino tja doli do Avč; lokalne razlike so le različne faze istega razvoja: \bar{b} , *b*, analogični *b*; 2.) zveneči konzonanti ostanejo tudi pred pavzo: $-b$, $-d$, $-z$, $-ž$; $-g$ pa je povsod prešel v $-χ$; v neposredni zvezi s tem je tolminski in cerkljanski ter gorenjski premik $b > f$, $d > p$, s ; 3.) različne arhaične posebnosti gl. gori točko 4, 5, 7, 8, 11.

Z južnozapadnimi slovenskimi dialekti je obsoški ožje povezan še po sledečih pojavih: dolgi *e* se je razvil v \bar{e} ali *ie*; dolgi *o* v *uo*; dolgi *o* je izkazan kot \bar{o} , *uo* ali \bar{uo} ; novoakutirana podaljšana *e*, *o* sta prešla v \bar{e} , *ie* ozir. \bar{o} , *uo*; kratko naglašeni \bar{u} se je reduciral v $\bar{ø}$ ali $\bar{ø}$, \bar{i} pa v \bar{e} ali \bar{e} ; obsoški dialekt pozna tudi še *l* in *n*, asimilacijo sekundarnega $tj > č$, $č$ (*tréč* < *tretji*) in pa sekundarni epentetični *l* (*drevje* > *driéjle*). Razlikuje pa se od južnozapadnih dialektov po tem, da je njegov današnji refleks srednjejezičnega vokala \bar{o} iz kratkih \bar{v} , \bar{b} e-jevski (ne a-jevski) glas.

Značilni obsoški pojavi so ti-le: 1.) labiodentalni *v* (ta je bil le pred *e*, *i*; pred drugimi glasovi je bil in je še zdaj *w* ali \bar{u}) se je razvil v *b*; če je *e*, *i* po moderni vokalni redukciji onemel in je sledeči konzontan nezveneč, potem ima govor pred njim za nekdanji *v* danes *p*; *člobèk*, *bídu* < *vidéltv*, *bíno*, *bèlèk* < *velikv*, *driébe* < *drévé* (Borjana); *tø p̄p*, *ta p̄b̄ya* < *prvi*, *-ega*; *ob̄b̄b̄*, *psók*, *psokä*, \bar{o} < *vysokv* (Kobarid); *d̄viésa*, gen. pl. *d̄vi* sta po *d̄rvä*, *d̄rvuo*, *driéjle*); *zbæzdié*, *blázoma*, *bíšna*, *bæšok*, *dræbiésa* poleg *d̄rvuo* (Bovc); *b̄rt*, *b̄rχ* (Drežnica; kob. *w̄r̄χ*, borj. *ūr̄χ*); — 2.) kratko naglašeni \bar{r} se glasi kot $\bar{r}ä$: *γr̄äχ*, *br̄ät*; v Borjani tudi *boγät*, *χ̄ënt* < *fant*; — 3.) akcentuacija \bar{v} , \bar{v} iz \bar{v} (\bar{v}), ki smo jo našli na Zilji, ob Teru in Nadiži in jo bomo našli še na Tolminskem, je ob gorenji Soči zelo izrazita; v gorskih vaseh, na primer v Drežnici, je izkazana kot \bar{v} , \bar{v} gl. doli, točko II. 2.; ker je prvi zlog običajno melodično visok, je vtis tega govora pojoč; — 4.) v skupinah *črē*-, *žrē*- se je *r* obdržal; — 5.) obsoški dialekt pozna sekundarni *tl*, *dl* (*pletla*, *padla*) kakor kor., rez., ben., tolm. in gor. dialekti, kraščina pa ima že *-l*; zato imamo ob Soči tudi analogični *d* < *t* v *pledēm*, *codē*; — 6.) v nekaterih krajih se za *plúca* govori *plúka*.

V obsoškem dialektu razlikujem tri govore: 1.) borjanskega v vaseh Brginj, Sedlo, Borjana Kred; 2.) kobariškega v krajih Staro selo, Sužid, Svino, Idrsko, Kamno, Ljubušnja, Kobarid,

Drežnica in Ravne; 3.) bovškega v severnem delu soške doline in v Koritnici; na jugu sega bovški govor do črte Srpenica—Trnovo. V sledečem hočemo omeniti značilnosti teh treh govorov.

I. Borjanski govor.

1.) Za oksitonezo v tipu *ženä, mäglä* prim. *ženä, néγä, ježëk, nešën, -ëš, -ë, -mõ, -të, -jõ*; *wodä*, anal. gen. *wodë, koñä, mojà, ucä, nõsü*; *mõylä* < *mëgla, buxä*.

2.) Končni *-m* preide vedno v *-n*: *mučín, múžen, túčën, lážën, z óčën*.

3.) Vokal pred nazalnim konzonantom, ki zlog zapira, je nazaliran gl. točko 2. in prim. *kõñ, dån, ærmën*; končnica *-om* se glasi *-ën, -ñ* (*-ën* < *än, an, on, om*; *an* > *än* po asimilaciji na *n*): *očën, telétñ*, gl. še II. 7.

4.) Končni *-o* v nom. acc. sing. neutr. je ozek glas, včasih ga komaj še razlikuješ od *u*: *bínõ — bínu, koliëno, -u*.

5.) Dolgi *o* je zelo ozek, napet glas: *stõ, loxnõ, zlatõ, -ú, mõst, nõs, õs* < *vozъ, nõxt*.

6.) Za *f* se povsod govori *χ*: *χënt, χizõu, χrànc* < *Franc, koχë, -iëta* „Kaffee“, *χíva* < *figa*.

7.) Končnica nom. acc. plur. je pri subst. in adj. *-ë*: *bëlikë ústë; úχë, urátë, nebiëse, dɽvë* (v Bovcu je le pri adj.).

II. Kobariški govor.

1.) Oksitoneza v tipu *ženä, mäglä* je ohranjena: *néγä, neslä, rojenä, koñä, moíγä, dobrõ, -ä, dobɽγä, ærmenõ, zelenõ, kozü, kozlä, çlobëk, orëχ; stözä, dæžä; pχä* < *buxä, sæzä; jejçë; γñedëm* in *-ën, -ëš, -ë, -wä* itd., imp. *γñedi*, part. *zγñedën, -ä, -õ*; če pa se končni zaprti zlog začenja s sonornim konzonantom in je njegov vokal *ə* (starega ali novega izvora), potem je navadno naglas že prešel na predzadnji zlog in *ə* končnega zloga onemi: *bëlk* < *velik, dõns* < *donës, dɽnɽɽ, kõnc, zγõnc*.

2.) K akcentuaciji ^v prim. *cuõdëm, cuõdejõ, γñiëdù, mănëm* < *mønõ, uzāmëm, shišät, bidët* < *vidëti, mlëkõ, brätä, žitõ, binõ, bimõ* < *vymë, kopitõ, müχä, diklä*.

3.) Lokalno, tako predvsem v Kamnem in Ljubušnji, se je razvilo akanje, gl. točko 10.

4.) K asimilaciji *a* > *ä* prim. *γɽéčë* < *gradič, loc. ne γɽdíc; Kobarič* > *kobërd, loc. u kobrid*.

5.) Postanek prehodnega *i* pred *č* je zelo pogosten (tako tudi na Tolminskem in pri infinitivih tudi na Zilji): *séičé, léičé, uréičé, réičé, péičé, uléičé, zapréičé*, analogično tudi *stréičé* < *striči* in *tújé* k *túčen, -em*.

6.) *-m* in *-n* se v izglasju menjavata.

7.) Končnica *-om* se glasi *-en*: *dážèn, -èm, stàbrèn, pret poklèn, pot stolèn, s krūxèn, s čelèn*.

8.) Dat., loc. sing. prvotno oksitoniranih osnov na *-o* izkazuje posebno obliko: *u dáž, pŕ stábr, u skádñy, u čábr*; enako loc. pl. *stábrəx, čábrəx* in deloma tudi instr. pl. *s čábrə* poleg *s čabŕi*; sodeč po *ā* < *ʷ, ʋ* mora biti ta akcentska oblika teh padežev dokaj stara; tu gre pač za akcentsko-morfološko analogijo po tipu *kõñ, -ä, stðl, -ä*: *kõñ, pŕ kõñəx, na stðl*; pravilno obliko imamo pri *u poklū*; mlajše, a istovrstne analogije izkazujejo tudi neutra na *-ô*: *prasô, u prás; mesô, u miēs*.

9.) V nekaterih vaseh se pojavlja že maskulinizacija neutra na pr. v Drežnici: *žyãñ, -ä, besèl, -ä* (Ljubušnja: *beselè*), vendar še *znãmñè*.

10.) V instr. plur. fem. se poleg končnice *-ami* pogosto rabi tudi končnica *-mi* (tako tudi na Tolminskem): *kráwam, kozám* in *bábmə, brádmə, dikəlmì, kobílmə, dúsmə, brítumə* itd.

11.) V govoru Kamno-Ljubušnja se glasi nom. sing. oksitoniranih osnov na *-a* redko na *-ä* (*γrazä, tetä, ženä, marä, sawä, sesträ, vŕstä*), marveč navadno na *-ô*: *wadô, nayô, zemlô, asô* < *osä*; *tä γarô je psakä*; *smalô, plaxô* < *ploha, pxô* < *bləcha, maylô, tərskô, metlô, službô, stəzô, tmô* poleg *tmä*; zaradi predtoničnega akanja je acc. sing. imel dve obliki: predložno (*na*) *nôga* in prosto *nagô*; ker se je predvsem pri besedah s korenskimi *ə* posplošila akcentuacija nominativa (prim. tudi *wodè* namesto *wodié*), se je pri njih acc. glasil *tmô* in *tmä* < *tmð* in tu je najprej k nom. *tmä* nastala dubletna nom. oblika *tmô*; nadaljnje širjenje se je vršilo v obsegu razmerja *tmä*: *tmô* = *nayä*: *nayô*.

12.) Glede vokalov v končnicah *mūxemä, mūxèn, mūxəx, báiten, γlāvèn* itd. velja najbrž isto, kar za *-en* < *-om*, gl. točko 7. (asimilacija); ni pa izključeno, da je vplival nom., acc. *mūxè* (prim. končnico *-é* v gen. pl. v beneški slovensčini).

13.) Po pronominalnih oblikah *záñ, wáñ, náñ* so nastale še *predáñ, čezáñ, podáñ*, te pa so povzročile, da se je tudi v prvih znova uvedla polna oblika predloga: *naáñ, uváñ, zaáñ*.

14.) Za *oko* nom. acc. ima naš govor obliko **oč* masc. (izvedeno iz pl. *oči*; prim. na Dolenjskem: *pálu m iã v úci* plur., *v úc ga i sünü* sing., odtod poleg *wakû* tudi *úc*): *uóç*; enako v bovškem govoru: *uãc* < **oč*, v Podmelcu *wãc* < **oč*.

15.) V Drežnici se na tolminski način govori *-p* za *-d*: *gřb*, *çúp*; dalje *tk* > *pk*: *çlãpk*, *tãkati* > **pkát* > *pakát*, prez. *pacëm*, *-eš*, part. *pakõu*, *pakála*.

16.) Na Borjanskem in Kobariškem se še rabi futurum s *chwłq* (poleg običajnega fut. z *bqdq*): *çam bídèt* „ich werde sehen“.

III. Bovški govor.

1.) Akcentuacija [˘] z zategnjenim, pojočim izgovorom je omejena le na gorske kraje (*mlíkð*, *diklä* v Soči, Logu), v dolini pa govore za [˘] skrajšano [˘] (naglašeni zlog je običajno nadkratek, more pa biti tudi prava kračina): *bīno*, *uynišće*, *skīra*, *klüç*, *jãma*, *çiša*, *düša*, *dīelo*, *lięto*, *přetãk*, *üsta*, *urãta*, *jętra*.

2.) V akcentnem tipu *ženã*, *maglä* je prešel poudarek na začetni zlog, ki je kratko padajoče naglašen: *žęna*, *kõña*, *mõšña*, *řća*, *řřn*, *řřña*, *řsu*, *řřã*, *çlõbëk*, *bëlak*, *jęzak*, *mãyla*, *dãza*, *pãsa*, *stãza*, *bãça*; končno naglašanje je redko in istovrstno s knjižno-slovenskim *bogät*: *kãžðç*, *dãlëç*, *ãrmën*, *zãlën*, *-ęna*, *bãşðk*.

3.) Naglašeno *võ* (= *uo*) se je razvilo v *uã*: *uãilã* < *volja*, *uãsn* < *osem*, *uãna* < *uõna*, *uãna*, *voľna*; *uããca* < *uõca*, *üca*, *ovca*; *uãz* < *vozç*, potem analogično *přet uãzię* „fünf Wagen“; *uãc* < *óç* za *oko*; *uãda* < *voda*; *pouãçat* < **povõçhati*; *çouãřen* < *govorim*; *uãzřen* < *vozim*; *uãščën* < *voščim*; *uãtu*, *-tla*, *-o* < *votel*; *uãkna* < *okna*; — *ã* za *o* ima še beseda *dãnãs* < *donãs*, dalje pa preide v *ã* še *a* za *r*, *n*, *u*: *mrãz*, *brãt*, *př nãš*, *po uãš*; *stãr*; v teh primerih gre za disimilacijo *uo* > *uã* oziroma za asimilacijo (*d*, *r* + *o* > *d*, *r* + *õ*) s sledečo disimilacijo (*õ* > *ã*).

4.) Predtonični *o* je zelo ozek, dostikrat je zanj že *u*: *uynišće*, *kõkõš*, *kukõš*, *uçt*, *Kubãrãd* ali *Kõbarãd*; lokalno prehaja *u* < *o*- že v *õ*: *çãşpõd*, *dãmõu*.

5.) Predtonični *e*, *i*, *u* so izkazani ali z *õ* ali pa se popolnoma reducirajo; delno redukcijo je doživel tudi predtonični *a*; kratko naglašeni *ĩ* > *õ*, *ü* pa v *õ* ali *ë*: *dãšřet*, *mãsuç*, *zãlën*, *dãlëç* (*õ* < *e*), *lãsię* < *lasë*, *bãşðk*, *skīra*; *mãš*, *tãç*; *bãça*, *sãzię*; *Bãc* poleg *Bõc* < **bçc*, *blëçv*; *dõç* < *dçg*. Za posttonično lego teh vokalov prim. *tõ drúçã*; *-řen* < *-em*, *-im* v I. sg. prez.; *ã* se za palatalnimi konzonanti glasi *ã* gl. naslednjo točko.

6.) *l* se je razvil v *il'*: *uäilä, pöstéilä, žëilä, nädéilä* nom. sg.

7.) Glagoli III. 2. in IV. vrste akcentskega tipa *živim, trpim, pustim* imajo poudarek stalno na korenskem zlogu: *živem, -eš, III. pl. živo, žibjo; tärpen, tärpjo; mdučen, mdučjo; séden, sédjo; bóli me; pústem, -e, pústte, pústjo; céden, súsém, mráči se, narédem, yoyären, -eš, -e;* tako tudi *ylédem, -eš* „suchen“ iz *gledim* (stcsl. *glëždō, glëdëti*). Isti pojav pozna tudi tolminski dialekt, le da so v njem tudi prvotne oblike še v rabi: *mážim* in *mážem, an mážə* III. sg., *mi mážma; bajim se* in *bäim se; držim* in *därži*. V vmesnem kobariškem govoru je povsod le stara akcentuacija znana: *možim, -iš, možmō, -të*. Osnovno točko za to mlado posplošenje korenskega akcenta je iskati v imp., part. in pri prefigiranih glagolskih oblikah (*mduči, zamduču, posušu, yoyóru* itd.).

8.) V obliki gen. pl. tistih osnov na *-a*, ki imajo pred končnico dvojno konzonanco, je v rabi končnica *-i*: *mëtli, díkli, búrkli*.

9.) Navedem še nekaj značilnih posameznosti: a) enklitične besede so v bovškem govoru pogosto prevzele stavčni, miselni poudarek in so dolgo akcentuirane: *pá i šdū Bōc; iä šdū lé sām; proū zarēs iä fëst; — b) adverbialni izrazi so v rabi z in brez -i: zäi, säi, sä, túka, učiera; prim. še pošléd, pošéd* „zuletz“; — c) *brät* ima v cas. obl. še staro obliko: *brátra, brátrj;* — č) *kry* ima tole sklanjo: *krí, gen. kryä* (prim. rez. instr. *zes krijó;* rož. gen. *qrí < krijî*) ali *dō kryvési* (v Borjani: *kryví* in *kryvés*), loc. *u kryvés*, instr. *s kryjō, krybjō;* — d) o oblikah *drōwa, drōw < drva* gl. pri cerkljanskem dialektu, točka 4.; — e) bovški govor ima poleg *uráta* še *dōrj;* — f) disimilirano *trëšña* pomeni „Vogelkirsche“, za „Kirsche“ pa govore *črëšña;* — g) dat. sg. pron. *tëbë, mëņë* (*-e < -é*); — h) za knjižno slovensko *blagor* ima bovški govor *blōzər < *blazé* loc. sg. + *že*.

Rovtarska dialektična skupina.

O postanku in obsegu rovtarske dialektične skupine smo že govorili na str. 47—49; njena razčlenjenost je s tam navedenimi historičnimi in geografskimi faktorji pojasnjena. Jezikovno se je naselitev in gibanje ljudstva v tem ozemlju izrazilo predvsem v dveh dejstvih: 1.) vsi govori te dialektične skupine imajo isti ritmično-melodični element; 2.) vsi člani kažejo isti način medsebojne povezanosti, ki pa se ne izraža morda v istih dialektičnih posebnostih, marveč v tem, da sta po dva sosedna člena izobrazila neko število dialektičnih novosti, ki ju posebno ozko veže, ta vezava pa od člana do člana v zapadno-vzhodni smeri vzdržuje, ustvarja in zavira medsebojne skupne pojave, ki so torej tu drugi kot tam. Pri vsakem členu naše skupine bomo zato te zveze posebe prikazali.

Tolminski dialekt.

Meje tolminskega dialekta stavim na sledeče črte: na severozapadu na črto Kolovrat—Mrzli vrh—Škrbina; na severu in vzhodu na greben Julijskih Alp (Škrbina—Vogel—Rodica—Visoki vrh—Črna prst—Kobla—Možic—Petrovo brdo—Porezen—Kojca); na jugu na črto Kojca—Črvov vrh—Ovčje brdo in odtod v smeri čez Idrijco na Velike Skopice, tako da spada severnozahodno pobočje Banjške planote pri Idriji pri Bači in Sv. Luciji še k tolminskemu narečju.

Za razmerje tolminščine do obsoškega dialekta primeri sledeče pojave: 1.) dolgi $\dot{i} > \bar{u}$; 2.) prefiks *vy-* v obliki *bə-*; 3.) ojačevanje predlogov: *tḗ ṽ Tm̄n*, *tḗ ṽ Kobḗrt*, *tā ṽ Tm̄nə*, *tā ṽ Kabər̄idə*; *tə-γḗr mə siḗdə*, *baš b̄idu tū ṽ Bəniḗtkḗ*; tu navedem še tolminski predlog *nās* „aus“ z acc. iz *na + sḗ* (prvotni pomen „von oben herab“ gl. K. Štrekelj, Ljubljanski Zvon V., 376): *nāz n̄wa = z njive*; 4.) $v > b$; prvotni razvoj, vezan na fiziološke pogoje, je v tolminščini po analogijah zelo razširil svoj obseg; 5.) sekundarni $\check{c} < t_j$ in sekundarni epentetični *l* (*ta trḗjč*, *zdr̄āule*); 6.) srednjejezični vokal *ə* je *e*-jevski glas. V nasprotju do obsoškega dialekta ima pa tolminščina: 1.) \check{c} , $\check{s}\check{c}$: obsoškemu \acute{c} , $\acute{s}\acute{c}$ (\acute{c} , $\acute{s}\acute{c}$);

- 2.) $-ə \leftarrow -u, -i$ v dat. loc. sing. fem. ozir. neutr. : obsoškemu $-e$;
 3.) fleksijske oblike z restituiranim $k, g, \chi + *u(i)$: obsoškemu $c, z, s + e(i)$; 4.) $-m$: obsoškemu $-n \leftarrow -m$; 5.) gen. pl. fem. na $-á$: obsoškemu $-é$; 6.) $-f, -p$ (prehajanje h gorenjščini) : obsoškemu $-b, -d$;
 7.) $čē-, žē-$: obsoškemu $črē-, žrē-$.

S sledečimi pojavi hočem na kratko tolminski dialekt in njegove značilnosti opisati.

1.) Dolgi \bar{o} se glasi v okolici Tolmina kot \bar{u}^e , pri Podmelcu kot \bar{o} in \bar{u} in šele odtod na jug in vzhod govore čisti ozki \bar{u} : *vaspūb, akūl, kakūš, ús* \leftarrow *vozv, lpú, nebú, píjle*. Dolgi \bar{o} pa je povsod podan z diftongom $u\bar{o}$: *zuof* (diftong je ubran, točna transkripcija bi bila $\bar{u}\bar{o}$).

2.) Akanje je v tolminščini vseskozi prodrlo (v predtoničnih, posttoničnih in kratko poudarjenih zlogih) : *bāf* \leftarrow *bobv, prāč, kājn*; *dnā* \leftarrow *dnno*; *bayāt, šajluo* \leftarrow *s soljo, vaspadiņe, abrās, abřu*; nom. acc. sg. neutr. *sākna* \leftarrow *sukno, tó líeta, tó i řřda blāta, iāpna, žita, bína i dābra* \leftarrow *vino je dobro*; *bína i vplā dābra* \leftarrow *vino je bilo dobro*; *prīadna líeta* „voriges Jahr“; adv. *blīza, mālā*; *sa* \leftarrow *sořv*. Le po nekod (v severnem delu) se je v diftongu ou obdržal po asimilaciji sledečega u glas o , v južnem delu pa je vedno au : *udāuc* \leftarrow *vvdovvčv, řāu* \leftarrow *golv, āuca* \leftarrow *ovvca, aqtār* \leftarrow *ottar* (v sev. delu : *damōu, bžōu* \leftarrow *fižot, črōu*).

3.) Ker se je akcentski tip *noĝā* razvil v *nōga*, je tudi v njem akanje nastopilo : *nāřa, rāka, māyu* po fem. *māřla, prāsu* \leftarrow *prosilv, āřn, āsu, dāns* \leftarrow *donās, māiā* \leftarrow *moja, tāiā, pātļe, lānca* \leftarrow *lonvca* gen. sg.; za isti tip z $-e$ v korenu prim. *žēna, mēiā, plēdēm*, v okolici Tolmina tudi *mēdēm, řiēdēm*.

4.) Novoakutirana e in o sta izkazana v podaljšanih zlogih praviloma kot \bar{e} , \bar{u} : *řiūēdu, čiēšēm, niēsu, zbuōdu, duōbr, kuōza*; v nekaterih primerih pa je vokal kratek in širok : *pēiļem* = knj.-slov. *pēļjem, mēiļe* = *mēļje, pastēiļā* = **postēļja, wāiļā* = *vōļja*; ker je l prešel v il in sta se e, o pred njim združila z i v diftong ei, oi , sta e in o ostala kratka ali pa sta se skrajšala in zato razširila; analogično zastopstvo pa imamo na pr. v *māyu* \leftarrow *moglv* po *māřla*; *sēdņ, wāsņ* po *ap sēdməř* itd. (govori se tudi *ap sēdēm, ap pēřtəř* in *ap pēřt, ap šēřstəř* in *ap šēřst* \leftarrow *ob šesti* „uri“).

5.) Moderna vokalna redukcija ima v tolminščini isti obseg kot v centralnih dialektih ($i, é, u > ə$ ali pa njihova onemitev); poleg $\bar{u} > \bar{ə}$ (*krəř* in *kəřř*; enako $u < ř$: *pəřř* proti *púřna, dəř* proti *dúřa, dúje*; *səza*, gen. pl. *səzá*) je tupatam še $\bar{o} < \bar{u}$: *kōp*,

kõpc, *jõx* — *júya*, *põx* — *púxa*; ð < ð̃ je znan le v vzhodnem delu (približevanje k cerkljansčini): *põšč* < *pəsič*, *çõbær*, *sõmæn*, *põku*, *stõbær*, *mõyla*, *tõma*.

6.) Kratki *a* (tudi oni iz *o* po točki 2.) se je za palatali *j*, *l* > *l*, *n* > *n* asimilirali v *ä*, *e*, za *č*, *ž*, *š* pa ostane ohranjen: *mëiä*, *mäiä*, *ðriä*, *jëice*, *piän*, *prideiä* III. pl.; *käplë*, *zëmlë*; *kúχnë*, *mäsñë*, *käsñë*; ali: *χiša*, *düša*, *näša* *χiša* : *mäiä* *χiša*, *kuóža*, *täsčä*; na vzhodu tudi že *sréičë*, *nasréičë* po cerkljanski.

7.) Dolgi diftongi se kaj pogosto krajšajo: *pâtca* > **pāuca* > *põuca*, nom. *põuc*; *mõuxa* < *mātha*, *težõun*, *zrõun* < *zrāven*, *trõunok* < *trāvnik* itd.

8.) V zapadnem delu (pri Podmelcu) se poleg *nebõ* govori tudi *kõlo* : *prasõ*, *nëbõ*, *zlatõ*, *mësõ*, *tëstõ* in nom. sg. *úxa*, *kõla*, *çiëwa* (-*a* po točki 2.); *pero* se glasi *pëřë*, *oko* pa *wäč*; drugod je povsod akcentuacija *nebõ* na pr. v Tolminu: *uxúõ*, *kalúõ*, *čëwúõ*, *akúõ* in *pëřë*; Idrija pri Bači: *tëlü*, *slauü*, *präsü*, *tinkü*, pa *üxa*.

9.) V severozapadnem delu je še doma akcentuacija *mälä* < *malo*, *soñnicä*, *krävä*, *diëlalä*, drugod pa *čisu* (nadkračina pri počasnem govornem tempu), *χiša*, *täsčä* (kračina pri hitrem govornem tempu; kračina vobče prevladuje).

10.) Od analogičnih akcentuacijskih oblik je treba nekatere kot značilne omeniti: *a*) v tipu *məylä*, *zelën* je oksitoneza zelo redko še ohranjena: *acrëm*, -*ëš*, pl. *acrëma* < *ocremð*, part. *acýt*, imp. *äcri* proti *adër* < *odri*, *ayrëi*, part. *adrü*, *ayrëü*; *patäk*, *patuøkä* poleg *kazúχ*, -*a* in pod.; — *b*) medsebojno vplivanje prostih in zloženih glagolov v nom. sg. masc. participa na -*t* (obenem vpliv akcentuacije fem., neutr. in plur.): po *cediü*, -*ila*, *prašiü*, *səšiü*, *χladü*, *kadiü* se poudarja tudi *precediü*, -*ila*, *zapašiü*, *pasəšiü*, *uxë së i pasəšila*, *mlieka së i sχladila*, *preχladü*, *pokadiü*, *paγasiü* itd.; *γawúru* in *γawariü*; razmerje prvotne menjave akcentskega mesta je rodilo tudi takšne-le dvojice: *pústu* — *spəstiü*, *zapstíl sa γa*, *pstíl in pústlõ*, *zyubíla* in *zyúbla*, *sχladíla* in *sχládla* itd.; — *c*) akcentuacija cas. obl. part. pass. se je uravnala po akcentuaciji nom. sg. masc.: *zynëðen*, -*a* (za **zynedëna*) fem. in neutr., *nëšëna*, *ayrájëna*, *pakázëna* (h *kazíti*, -*ím*), *paγnájëna* *püile*, *pəšëna*.

11.) Prvotna porazdelitev med *w* : *b* je v tolminskem dialektu zabrisana, ker je po analogičnem izravnavanju *b* prenesen tudi v pozicijo pred velarnim vokalom, *v* pa tudi pred *e* in *i*: *γláwa*, *γlábe*, *γlábi*, *γláwo* itd. je rodilo ali dvojico *γláwa* — *γlába* ali pa sploh samo *γlába*; s tem je v jezikovnem čutu nastalo splošno

omahovanje med *w* in *b* ne glede na izvor: *ba* je moglo preiti v *wa*, *wa* pa v *ba*, prim. u *bät* < v *vodi*, *žwót* in *žbót*; *brát* = *wrát* „Hals“ in *wrät* = *brät* „Bruder“; *waxác*, *würjü* < *burja*, *s tába* in *sáwa*, *slabo* > *släwa*, *bogw* > *wúχ*, *pawóžan*, *däwrj* < *dobri*, *wäste* < *boste*, *wäš*, *wáw* < *bát*; tako tudi še v Avčah: *wlä* — *blä*, *búna* — *wúna*, *bába* > *wába* ali *báwa* in podobno. V neposredni okolici Tolmina pa je vobče razmerje med *w* : *b* še pravilno, táko kot v obsoškem dialektu.

12.) Palatalna *l* in *n* s šibko palatalnostjo sta omejena na Tolmin z okolico, drugod pa sta v intervokalični legi in za vokalom na koncu besede razpadla v *il*, *in*, za konzonantom in v začetku zloga pa sta otrdela v *l*, *n*: *pëjilëm*, *kráilu* < *kraljev*, *zëjilë*, *klúč*, *zëmlë*; *käin*, *zastuóin*, *küχne*, *käšne*, *nëya*, *äyn*.

13.) Zveneči konzonanti so pred pavzo nezveneči: *-z* > *-s*, *-ž* > *-š*, *-g* > *-χ* (*abräs*, *muóš*, *dëχ*); *-b*, *-d* sta preko aspiriranih *p^ε*, *t^ε* (lokalno še ohranjena) prešla v *-f*, *-p*: *bäf*, *ruóf*, *zuóf*, *bäži* *yräf*, *γaspúp*, *χúp*, *γřp*, *želuóp*, *pamláp*, *γáp*, *jüp*, *mláp*. V okolici Tolmina pa se govori še *-b*, *-d*: *pazáb*, enako *muóž*, da, celo analogične medije niso nenavadne; po *γrizëm*, imp. *γríz* je nastalo v inf. *γrízđ*, *múzd*, *lëzd* itd.

14.) *k*, *g* in *χ* se pred vsakim *e* in *i* palatalizirajo v *č*, *j*, *š* (kakor na Gorenjskem in Koroškem): *čí* < *ki*, *kude*; *ščira*, *čisu*, *čisela* > *kyselo*, *čidajä* < *kidajo* III. pl., *čita*, *räče* in *račië*, *släšč*, *-ë*, *släždžya*, *belidžya*, *máčë* nom. pl. k *maček*; *ta drúji*, *drájä* < *drage*, *näjä* in *najië*, *pr näi* < *nogi*, *näiya* < *nagega*, *jërpřjä* < nem. *Herberge*; *mëšir*, *arëiš*, *pšjë* < *bolhe* nom. pl. poleg *böχë* gen. sg., *böχ* dat. loc. po nom. *böχa*; po prvotnem dat. loc. sg. *räc* < *řocé* je nastal tudi gen. *räce* poleg *räče*; *císeu*, *cíšëla* v Podmelcu (enako na Vrsnem in v Cerknem) izkazuje asimilacijo *č* — *s* > *c* — *s* gl. še 18. e).

15.) Glasovna skupina *šč* je ohranjena; *čré*-, *žré*- sta pa brez *-r* : *čičšne*, *čičëda*, *čičëwa* (pri Tolminu še *čriëwä*).

16.) Razvoj skupine *trj* v tolminskem dialektu ni povsod enak; poleg *tru* se nahaja tudi *trou* (kakor deloma že v obsoškem dialektu); prim. za Kobarid: *umröu*, *adröu*, *zapröu* poleg *tä přb*, *obřbä*, *drwä*; v Bovcu: *dröwa*, *dröu* in *přb*, *umrü*; v Drežnici: *umrü*, *märwä*; v Podmelcu: *äcru*, *adrü*, *čröu*, *dröwa*, *-am*, *-aχ*, *mřöwa*, *ta pröwä*, *u pröwa* adv. < v *prvo*; epicenter razvoja *trj* > *trou* je, kakor se že iz navedenega razvidi, na Cerkljanskem; v obsoškem in tolminskem dialektu je to razvojno smer itak oviral še pojav *v* > *b*.

17.) Tolminščina rabi dolgo obliko infinitiva: *zapiēt, žiēt, acrit, adrit, umrit, mliēt, pəxnit, patrpiēt, zaməžāt, svetwāt, kəpcwāt* (ali *māšwat*), *sāt* < *səsati*, prez. *sām* (poleg tega pa še staro *səsem* in po njem inf. *səsat*); oblike *γnəst, bəst, γrəpst, γrəpst* so iz *bōsti, bostl* ter niso identične z dolenijskim *bəst* < **bōstv*; tu omenim še staro akcentuacijo *diχāt, čiχāt, dewāt, skušāt, piχāt, mešāt, kričāt, zyawarjāt, -āla, prenašāt, -ālə, pačiwāt, paχaiāt, -āla, napaiāt, panuiāt, pažiγāt, preklināt* itd.

18.) Končno navedem še nekaj značilnih posameznosti:

a) poleg *akūlə* se rabi celo bolj pogosto *akūu*, prvo je iz *okoli*, drugo iz *okot(u)*, za kar prim. še *počasū, pomlādu* po *polētū*; —

b) *človėk* > *člėbėk, -iėka* z asimilacijo *o — ě > e — ě* prim. *dėlėč* < *dalėč*; — c) *istvba* > *jəzba* in *jəbzā* (tako v Kneži); — č) *jezero* > *izėra*; *pšėnica* > *šėnica* poleg *šounica* (Podmelec), *šunica* (Idrija pri Bači) < **šėgnica, ūšėnica*; *kri, křvi* in *da křvėsa*; *kədaže* > *kār* (Tolmin), *kā* (Podmelec); *ziūtra, tūka, ūčėra, skora* (morda iz *skoro*) poleg *zėi* < *səda + i*; *nazāi* pomeni „zurück“ in „wieder“: *γriė že nazāi dāž*; **btazė-že* > *brōzor*; *tīšāt, tišəm, tišau, tišala* „still sein“; *ūi* > *ūi* v *ujtcv*: *ūic, -a*; — d) *āčė* za *otvcv* ima v gen., dat., loc. *āču*, v instr. z *āčėm*, pl. *āčėtjė*; komp. *slābiš* in kombinirane oblike: *blīž* in *blīžiš*; *dūiš* komp. k *dōχ, dūiga* < *dołgėga*; *tō-isto* > *tūišta* in po tem masc. *tūišt*, fem. *tūišta*; po razmerju *tak : kak* itd. je nastalo še *kūišt, -a* „so beschaffen“; adv. *tūstė, kūstė, kəstė* „so“, prim. cerklj. *kūišt*; — e) k tolminskemu dialektu spadajo tudi vasi Nemški rut, Stržišče in Podbrdo, kjer so bili v l. 1218—1251. naseljeni nemški kolonisti iz Pustertala na Tirolskem; današnja govorica v teh krajih ima še mnogo nemških relikto v besednem zakladu, značilno pa je za njo predvsem to, da sta se slov. *s* in *š* zlila v én glas *š*, *ž* in *z* tudi v én glas *z*, *č* pa v *c* (gl. M. Maček, Cakawizm PKJ. № 14., str. 73—77), v čemer je videti rezultat artikulacijskih sposobnosti nemškega govora; ker so se prebivalci Podbrda v l. 1560—1563. naselili tudi po Podporeznu, kjer so krčili gozd, je sličen govor tudi v njihovi kranjski naselbini, v Sorici.

Banjski govor.

Ozemlje banjskega govora je ozek pas ob južni meji tolminščine, predvsem okolica Ročinja, Avč in pa Lokovec na Banjski planoti. S tolminščino ima banjski govor te-le skupnosti:

1.) *v* > *b* in zamena *w* : *b*; *bīdla*, *bēljik*, *wlā* — *blā*; 2.) *l*, *n* > *il*, *in* oziroma *l*, *n*: *pēļļem*, *pastīole*, *kājn*, *kūχne*; 3.) *č*, *šč* < *ć*, *šč*; 4.) popolno akanje: *tūo bīna i slātka*; *nāya*, *rāka*; 5.) asimilacija *a* > *ę* za *j*, *l*, *n*: *māje ūχa*, *dōžje*, *kājnę* < *konja*; 6.) sekundarno *tl*, *dl* in analogični *d* < *t*: *plēdle*, *cvēdle*, *plēdem*.

V marsičem pa se približuje banjški govor svojemu zapadnemu sosedu (briskemu dialektu) in pa južnemu (kraškemu) dialektu, kar izpričujejo sledeči pojavi: 1.) dolgi *o* je izkazan z *ō* (kakor v Brdih): *mōš*, *Sōča*, *ākročyu*, *yalōbję*; 2.) *o* se je v dolgih zlogih razvil v *ūō*: *mūost*, *nūos*, *kūost*; 3.) dolgi *e* se glasi kot *ā*: *pāta*, *pāst*, *pātk*, *plāsat*, *ūzāla*, *žājn*, *γrām*, *zečāla*; dalje *dāntu* < *dętblę*, *rāp* po cas. obl. *rāpa*; kot v Brdih imamo tudi tu *vānc* < *vętblę*; *pēt*, *dęsēt* so analogični po **pētix*, *telęto* nom. sg. (prim. *teletu* v beneško-slovenskem rokopisu iz srede 19. stoletja, gl. Baudouin de Courtenay, *Materialy* II. str. 187) pa je izšlo iz križanja *tēļę* × **telāta*; 4.) narava glasu *γ* < *g* je ista kot na Krasu, dočim je tolminski *γ* mnogo bližji *g*-u; 5.) zveneči konzonanti so pred pavzo nezveneči; sekundarne palatalizacije *k*, *g*, *χ* > *č*, *j*, *š* banjški govor ne pozna; 6.) zlogi, ki jih zapirajo nazalni konzonanti, so rahlo nazalirani; 7.) *-m* > *-n* in *-m* poleg *-n*; 8.) dolga oblika infinitiva se končuje na *-ę* < *-i*: *začāte*, *navāstę* za *navaditi*; 9.) dolgi *ī* > *ū*; *trkāi* kakor na Krasu, dalje še *sāyza*, vendar *sōnce*; 10.) končnica II. pl. je *-te* (na Krasu: *-ste*): *ki dīalate*. — Dalje navedem še te-le banjške posebnosti: a) part. *vidēļę*, *moglę* > *vīų* (tako tudi na Proseku pri Trstu), *māų* (kakor ob Nadiži); b) v Lokovcu govore že *ū* < *ō* in *ī* < *ē* (kakor na Cerkljanskem); c) *pbšenica* > *šunica*; č) končnica *-a* v nom. acc. pl. neutr. je lahko velarizirana: *ūstā*, *ųrātā*, *jātrā*, *plūkā* (le pri plur. tantum, sicer pa *mīesta*).

Cerkljanski dialekt.

Na vzhod od tolminskega dialekta se v dolinah Cerknice in njenih pritokov in v dolini Idrije od Šebrelj do Spodnje Idrije govori cerkljanski dialekt, ki sega na vzhod do nekdanje goriško-kranjske deželne meje, na jug pa do črte Ledine—Spodnja Idrija—Potok—Vojsko—potok Trebuša.

S tolminščino je zvezana cerkljanščina po teh-le skupnih pojavih: 1.) sekundarna palatalizacija velarov: *račię*, *mlīnšč*, *drūję*, *wōrșę*; 2.) *l* > *il* : *l*; *n* > *in* : *n*; sekundarni *č* < *tj*; *pastęiļę*, *klūč*; *kājn*, *māšņę*; *ta tręič*, *čię* < *tja*; 3.) dolgi *o* je prešel v *ū*;

4.) popolno akanje: *lita* < *léto*, *γāra* < *gora*, *kāsmat*, *āuca*, *dabīlu* gl. še doli točko 1.; 5.) krajsanje dolgih diftongov: *āi* > *āi*, *ei*, *cāit* in *cēit* iz nem. *Zeit*, *crkljēinsk*, *jāice* in *jēice*, *kāi* > **kēi*, *kēi* > *kī*; *kāksna* > **kāšna*, **kāišna* > *kīšna*; *tēist* in *tīst*; *tēišnu* itd.; 6.) pogosten razvoj prehodnega *i* v tipu *gojzd*: *rēič* < *reči*, *trēič*, loc. sg. *u pēič*, *vēič*, *srēiče*, *nēiče* < *neče*, *bēiš* < *bēzi*, *wabēišen*, **kāišna* gl. *gori*, *klōjštar*, *pyjēizdl*; dalje pred *n* (pomni še *nk* > *nik* kakor na Krasu): *āīnkat*, *ēīnkrjt*; *γrēīnku*, *wabrūīnk* < *obronek*, *crkljēinsk*, *lāstainca* < *lastovnica*, *svēīnsk* in *svēīna* za *svīna* (> *svīna*, *svīna*, **svēna* gl. doli); 7.) *noğā*, *ženā* > *nōga*: *nāya*, *wābras*, *kānc*, *dānc* < *donās*, *dnnsb* (vsled prehitrega pridviga mehkega neba se je *-ns* razvilo v *-nts*, *-nc*), *žēna*, *tōma* gl. še doli točko 3.; 8.) o razvoju *ə* > *o* in *o* tipu *drōwa* gl. doli točko 3., 4.; 9.) asimilacija *ǎ* > *ę* za palatali, gl. še doli točko 5.; 10.) dolga oblika infinitiva; 11.) posameznosti: *šunīca*, *kūjst*, *blāzar*, aor. *bī* poleg *bīu* (kot v banjškem govoru in v Brdih).

Nekaj zapadnih pojavov, ki jih ima tolminščina, cerkljanski dialekt nima več, pri drugih je razvoj dosegel mlajšo fazo ali pa je ohranil starejšo kot tam; prim. 1.) dolgi *ǰ* je izkazan z *ou*: *kōūne*, *pōūχən*, *tōūčt*, ali *sūnce* < **sōūnce*; vendar še *ou* > *u*: *ucīe*, *utār*, *šunīca*; 2.) prefiks *vy-* tukaj ni znan; 3.) pravtako ni več v rabi ojačevanje predlogov z adv. *tu*, *tam*; 4.) glas *v* se obravnava tako kot v centralnih slovenskih dialektih; zavisno od pozicije v besedi ali sozvočju je izkazan kot *v*: *w*: *u*: *u*; *v* > *b* cerkljansščina ne pozna; 5.) prvotna skupina *šč* je asimilirana v *š*; 6.) akcentuacija *zaprāštū* tu ni doma; 7.) razvoj *ē* v dolgih zlogih je preko doslej v zapadnih dialektih izkazanega *iē*, *iē* napredovala do *i*; 8.) glede končnih *-b*, *-d* ima cerkljanski dialekt starejšo stopnjo kot tolminski.

Karakteristične poteze cerkljanskega dialekta so zbrane v sledečem opisu.

1.) Glas *o* se je vobče razvijal v cerkljansščini tako kot v tolminščini t. j. v dolgih zlogih imamo *ū*, v kratkih pa *a*. Razliko pa kaže primer nom. acc. sing. neut., a tudi tu ne splošno: pri subst. in adverbialno rabljenih adjektivih najdemo *˘a* kot v tolm. dial.: *klādūa* < *kladivo*, *pīsama*, *līta*; adv. *sāma* „nur“, *māla* „ein wenig“, *χītra*, *lāχka*; adjektivna oblika pa se glasi na *˘u*: *tu prōwu*; *čērnū nu bilu*; *zrīlu*; *kūχanu_m pēčenu*; *pasīkanu*; *pōršlu*, *bežālu*; *drūyu līta*, *anu klādūa*, *anu pīsama*, *anu ūχa*, *za nu līta* „auf ein Jahr“, *tīstu jīzera*; dalje imamo dvojne oblike:

tista jízera; adv. *málu, tíxu, sámu* — *sáma, xítta* — *xítta* < *xítta* in *xítta, xítta*. — Boudouin de Courtenay, Arch. f. slav. Phil. VII. 400 je izvajal ta *-u* iz *-ō* v nom. acc. sing. neut. sestavljene deklinacije (*-ō* < *oje*; pri tem je mislil še na pravilni razvoj *ō* > *ū* v *mōst* > *múst*), odkoder je bil nato *-ō* analogično prenesen tudi v nominalno adjektivno obliko. Ali razvoj *dobroje* > **dobrō* slovensčini ni znan, kajti *dobroje* je dalo v slovensčini povsod praviloma *dobrē* > *dobrě* (*oje* > *oe* > *ē* = *ě*) prim. *dobre* v koroških dialektih ali v imenih *Dobropolje, Dovje* < **dotgě* t. j. *dlugoje pole*, koder se pa ni ohranilo, tam je bilo zamenjano z nominalnim *dobro*; pa tudi kako križanje *dobro* z *dobrē* > **dobrō* ni verjetno, ker bi že pred pojavom *mōst* > *mūōst, mūast, múst* nastopilo skrajšanje končne neakcentuirane dolžine prim. kor. *žítve*, kjer je doživel *-ě* usodo kratkega, ne dolgega *ě*. — Ta cerkljanski pojav imam za rezultat dialektičnega mešanja: pravilni cerklj. *á* je bil izpodrinjen po pravilnem *ú* < *o* sosednega črnovrškega dialekta in sicer sprva le tam, kjer je bilo to za izražanje pomembno, namreč pri adjektivih, da se je ustvarila zopet formalna razlika med fem. in neut.; odtod se je pričel *ú* širiti pri tudi adverbialno rabljenih adjektivih, kar pa se šele zdaj vrši; porazdelitev med *á* in *ú* sama že kaže na ta način postanka končnice *ú*.

2.) *ě* se je v dolgih zlogih razvil v *i*: *díc* < *dědvcb, svít, lís, bíu* < *bělv, lítas, na srít*; kot pravilni cerkljanski refleks je *i* < *ě* izkazan z dejstvom, da je njegov edini zastopnik v onih vaseh, ki so bolj vstran od glavnih prometnih središč in smeri prim. na Vojskem: *cvít, dríu* < *drěvo, vílār, lítajě* < *létajo, svičě*; v dolinskih krajih pa slišiš v isti vasi, celo pri isti osebi poleg *i* tudi *īě*, ki je prevzet iz sosednih govorov (iz tolminskega in črnovrškega dialekta): *cíla* in *cíěla, lípa* in *líěpa, vím* in *víěm, patríba* in *ní tríěba, pavídaū* in *pavíědat* itd.

3.) Refleks kratkega *ə* < *ɛ, ɛ* je bil v cerkljansčini močno velaren glas (nekakšen **ɔ*) in pod akcentom se je razvil v *ǫ*: *pǫs, pǫku, tǫma, wǫs, wǫn, kǫr* < **kər, kɛdaže; dǫš, gen. dǫžě, stǫza, sǫda* < *svda, rǫš* < *rɛžv, pa wǫs* < *vbsi, sǫm* < *esmb* itd. Enakšno naravo je imel tudi sekundarni *ə* v *ər* < *r*: *γǫrdú, wǫrnila, bǫrš, mǫrxa, wǫrɣ, pa wǫrst, mǫrtu, smǫrt, wapǫrl, wǫrě, pǫrst, sǫrcə, stǫrɣat, patǫrka, dǫržěū, pažǫrlu*; dalje *ər* < *ri* po moderni vokalni redukciji: *pǫr urátɣ, pǫrtíska, pǫrulíkǫ, pǫrjátu, pǫršu* < *príšət* itd. Kakor že ta poslednji primer kaže, *o* iz *ə* ni star; zato je umljivo, da so v rabi tudi še oblike z *ə*, ki je pa

zelo temne barve: *pāršu, pažərlu*; ni izključeno, da je bil sprva *o* omejen le na *a*, v čigar neposredni soseščini je bil labialni ali velarni konzontan (gl. še točko 4.). To velja za *cvbto, *cvbsti* (< *cvisti* po prez.); *cyədèm > cyodèm* je lastno vsem rovtarskim dialektom, pa še obsoškemu prim. Bovc: *cōdēn, cōstj, otcōdla*; Kobarid: *cuōdēn*; Podmelec: *cōde, cōst*; Vojsko: *cuōdu*; Idrija: *cōst*; Poljane: *cuōdem, cuōst*; Horjulj: *cōdem, cōdu*; oblike z *-o-* kažejo isto absorbcijo glasu *u* kot *gozd, hosta*. — Na drugi strani ima cerkljanski dialekt tudi palatalno vplivan *a*: *čərn, žerjajca*.

4.) V cerkljanskem in črnovrškem dialektu je središče pojava *r̄ > r̄ō*, ki zadene: a) rastoče intonirani poudarjeni *r̄* pred heterosilabičnim labialnim konzontanom; b) padajoče poudarjeni *r̄, r̄̄* pred tautosilabičnim labialnim konzontanom, prim. *dr̄ōwa < dr̄vā > dr̄va* (rus. *drovā*, shrv. *d̄rva*); *mr̄ōwa < m̄rva* (shrv. *m̄rva*); *γr̄ōm, -a < gr̄mā* (čak. *gr̄mā*, štok. *gr̄ma*); *γr̄ōpt < h̄rb̄t*; semkaj spada pač tudi **pr̄vī, -a, -o > pr̄ōwa, -u* (prim. čak. *p̄r̄vī*, lit. *p̄irmas*; prim. še rož. *tō pr̄ōwə, pr̄ūwə*); — za *t̄f̄u* prim. *ur̄ōu < v̄rvv, čr̄ōu < č̄rvv, abr̄ōu < obr̄v̄v*; v prvem primeru je labiovelarizirani *r̄* razpadel v nekdanjo sočasno artikulacijska elementa *r + ɣ*, v drugem se je *t̄f̄u* olajšalo v *t̄r̄əu, tr̄əu > tr̄ōu*; v primerih kakor gen. *v̄rv̄v* je bil *r̄* pred padajočim zlogom itak rastoče intoniran in je mogel dati *ur̄ōvī*, verjetneje pa je ta oblika nastala po nom. acc. (gl. še točko 10.). Razvoj *r̄ > ro* ni star, saj ga je deležen tudi *tr̄u < tr̄t*: *umr̄ōu* (prim. še dvojice v postojnskem govoru: *umr̄ōu — wāmru*).

5.) Preglas *ā > e* za palatali je tu splošen t. j. tudi za *č, ž, š*: *m̄ějē, lūkne, str̄ěj̄l̄ēu, χiše, gen. tiče, d̄ōr̄žēu < držat* itd.

6.) Proti *ī < ē* in *ū < ō* ima cerkljansčina za *e, e, o* in *o* (novoakutirani, podaljšani) v dolgih zlogih diftonge *iē, uō*: *m̄iēf̄, siēd̄n, riēp, uz̄iēt, sk̄iōr̄jē, k̄iōžē, z̄iōp̄, k̄iōt̄ < kōdē*.

7.) Kratko poudarjena *ī* in *ū* reflektirata kot *ē, ō*: *n̄ēč, č̄ēst < čisto, bl̄ēs < blizu* „vielleicht, etwa“, *j̄ēt < iti, r̄ēt, χud̄ēč* (posplošeno tudi v cas. obl., gen. *χud̄ēčē*), *m̄ěš, um̄ēu, p̄ějēn, j̄ēyla, j̄ěskat, j̄ěšēm*; *t̄ō* adv., *uk̄ōp, n̄ōč* iz nem. *Nutz*.

8.) Pred začetnim *o-* se je izobrazil protetični *w, u*: *wān < on, wačī, watr̄ac, wāčē, wākna, wap̄r̄ōu < odpr̄t, wābras, uōγu, wuōr̄lē, wuōfnat* iz nem. *öffnen*; v *āuca, āučjē* se *w-* radi sledečega *-u-* ni razvil.

9.) *-b, -d* (drugi zveneči konzonanti so pred pavzo prešli v nezveneče) sta izkazana kot aspirirana *-p^h, -t^h* (predstopnja za *-f, -p* v tolm. in gor. dial.): *rúop^h, zúop^h, γaspút^h, χút^h*.

10.) Intervokalični posttonični *v* se je pred *-i- < i, é* najprej palataliziral v *ú*, nato pa se je artikulacija tega glasu olajšala v *ï* in posttonični *i* je po moderni vokalni redukciji onemel: *člověk > člověk, *člāvīk, člāvīk, člāiīk > člāīk* (lokalno tudi *člāīk* z *i < iī*) proti gen. *člāvīka*; loc. sing. *glāvi* > *γlāī*; *na tē prāī* (< *prāvi*) *rāc* (< *ročē*); *būkaīca, pālčēīna, žīīya < živēga, lēwaiīya < levovēga, part. wazdrāīla < ozdrāvīla, naprāīla, sprāīl in sprāīl < sprāvīlī; prāvīca* „Märchen“ (prim. rez. *prāvīca*, tolm. *prāūca*) > **prāīca*, po asimilacijskem prevzemu glasu *r* prvega zloga tudi v drugem zlogu je nastalo **praīrca* (prim. *kropřīva, p̣p̣rv > *perper* v Prekmurju, *žerbrati < žebrati*, nem. *Karfreit < *Kafreit < slov. Kobarid* itd.), iz česar današnje *prājerca*; tudi *-ōvi*, razvito po procesu iz točke 4., je dalo *oīi, ōī > āī* (po disimilaciji) > *ēī* (po asimilaciji; ali pa je *oī* asimilirano v *āī > āī, ēī*; akanja tu ni bilo, prim. *prōwa* proti *nāya*): *prvi > *prōvi > ta prēī; obrvi > abrēī*; podoben razvoj *o-ja* je pač tudi v *rējē < *rōja* po točki 3., *rājā < rōda* „Rost“.

11.) Prvotno *šč* se je asimiliralo v *š*: *jěšēm < iščem* (sekundarno *šč* je ohranjeno: *ščīra, vīnsče < vīnske, mlīnšč < mlīnski*).

12.) Cerkljanski dialekt ima daljšo obliko infinitiva (*vekāt, imīt, letīt*); nekdanje oksitonirane osnove na *-a* imajo v gen. pl. končnico *-ā* (*žēnā; χčērā* je analogično); kot že omenjeno, ima cerkljanščina sekundarni *tl, dl* in analogični *d < t* (*cuōdem, cuōdla*).

13.) Posebnost našega dialekta je še to, da so oblike nom. sg. fem. neut. participa na *-t* pri glagolih z osnovo na vokal navadno brez *-la, -lu*; proti *watōukla, pōršla, pōrulikla, zbādla, sprēwablīkla, pažōrlu* itd. se govori *bā* za *bala*, *dīla* za *dělala*, *pamazā < pomazala, tī < htēla, zyārī < zgorēla, imī < imēlo* poleg *nardīla, dabīlu, zmāīnkalu*; poleg *ən-māla, ən-mālu* „ein wenig“ tudi *ən-mā*. Že te dvojne oblike kažejo, da gre pri tem pojavu za analogično posploševanje prvotno omejenega razvoja: sprva in glasovno se je ta proces razvil le pri skupini *-ata* ob času, ko se je *t* še velarno artikuliral, akanje pa je bilo že podano; glasovna skupina *-ata* (< *-ata, -ato*) se je artikulirala tako, da je bil jezik nepretrgoma v *a*-jevski legi, mediana zapora za *t* (ob njegovi artikulaciji je bilo zaradi sosednih *a*-jev mišičevje jezika koncentrirano v *a*-jevski legi) je bila rahla in se je nato sploh

opustila: *bátã* > **báa*, *bá*. Nadaljnji potek je bil analogičen: ko je po točki 1. nastopilo *-lu*, je bil *bá* < *balo* zamenjan z *bálu*, *má* < *malo* z *málu* in po *sáma*: *sámu* je nastalo še *mála* k *málu*; po razmerju *ustá*: *ustáli* itd. je k *worníli* narejeno *worní* itd. namesto in k *worníla*; treba pa je še pripomniti, da so pri glagolskih osnovah na *-é*, *-i* še danes polne oblike z *-la*, *-lu* običajnejše.

Črnovrški dialekt.

Črnovrški dialekt govore v vaseh in pokrajinah Črni vrh nad Idrijo, Lome, Javornik, Križna gora, Zadlog, Idrijski log in Koševnik. Malo se loči od njegega govor v Godoviču, Hotedršici in tudi še v fari Rovte, bolj že logaški govor.

S cerkljanskim dialektom ga vežejo predvsem te-le skupnosti: 1.) *-ávi* > *ái*: *zapúid* < *zapovéd*, *smríákeřina*, dat. loc. sg. *šínúí* < *synovi*, *pastái* < *postavi*; proti cerklj. *člāik* se todi govori *člōuk* (enako na Vojskem; analogično po cas. obl.); *-ávi* > *-ái* ima tudi govor v Godoviču (*γadāič*), Hotedršici in Rovtah, ni pa več znano na logaški planoti in pa na sever od črte Jelični vrh—Mravljiški vrh; 2.) akanje je bolj omejeno kot v cerklj. dial., gl. točko 2. doli; 3.) preglas *ǎ* > *ǽ* za palatali, dalje *ai* > *ǽi*, *i* > *ǽ*, *ü* > *ǽ*; 4.) *l* > *il*: *l*; *n* > *in*: *n* (v Hotedršici že *n* > *ĩ*); 5.) *drōwa*, *urōu*, *ta prēi*, *črēi* < *črvi*, *prēiya* < *prvéga*; loc. sg. *urōu* namesto **urēi* prim. *člōuk*; *rēje*; 6.) *ĩ* > *ou*; *čé*-, *žé*- < *čré*-, *žré*-; *šč* > *š*; sekundarno *tl*, *dl* in analogični *d* < *t*; *dōur* < *duvri*. Niso pa znani črnovrškemu dialektu: 1.) sekundarna palatalizacija velarnih konzonantov in sek. *č* < *tj*; 2.) *-a* < *-áta*; *-p*°, *-t*°, kajti črnovrški dialekt izgovarja zveneče konzonante tudi pred pavzo zveneče (le *-g* > *-χ*).

Značilne poteze črnovrškega dialekta so sledeče.

1.) Vsi *o*-jevski in *e*-jevski glasovi so v dolgem zlogu prešli v enakovrstna diftonga: *ō*, *ò*, *ō* > *úó*; *è*, *è*, *ē*, *é* > *íó* (za cerklj. dialekt gl. točko 2., 6.): *búəχ*, *búəs*, *ktúəp*, *kúəta*, *úəkna*, *kúəže*, *dúəbrj*; *púət*, *zúəb*, *γúəba*, *abrúəč*; *míəd*, *síədŋ*, *γlíədət*, *píətk*, *slíəp*, *tíədŋ*, *kulíəŋ*, *ríəs* itd.; v Idriji (industrijsko mesto) govore za *e*-jevske glasove *ĩ*, v Hotedršici *ĩ*, v Logatcu pa *ē*.

2.) Akanje pozna črnovrški dialekt v predtoničnih zlogih *abāt* < *obuti*, *paruríše*, *čŋnawärχ*, *atprōu*), v posttonični legi v končnici acc., instr. sing. fem., v končnicah *-mo* in *-jo* I. in III. pl. prez., v zaprtem zlogu (*na núəγa*, *rúəka*, *úəda*; *-ma*, *-je* < *-ja*, *-jo*;

pótak) in končno še v enklitakah in pod kratkim poudarkom (a *světŋ jęvân, sa, sma, ba; ȳrâb, nâž < nož*); za velarnimi konzonanti pa se je predtonični *o* zožil v *u*: *kurisŋ, zyuní, ȳrim, ȳsíanca* (tako tudi v Hotedršici in Logatcu; večkrat se tak *u* reducira že v *a*: *kâkúâš, ȳaspúâd, kâpit, kâbita, ȳátúâb*).

3.) Končniški *o* v nom. acc. sg. neut. je najprej dal *u*, pozneje pa se je po morfološkem izenačevanju razvila maskulinizacija: *míâst, díât (-t* priča za nekdanje *-tu*), *ôkŋ, vîn, dâpŋ, máť* adv., *bát < balo* itd.

4.) Srednjejezični vokal, novi kot stari, ima *a*-jevsko barvo, v palatalni soseščini pa *e*-jevsko (prim. kraško in vipavsko *a* : *e*): *lâȳyat, dâŋs, mâȳta, dâska, tâma, stâbt*; *wâčť < učiti, pâst < pustiti, kâp, ubâť, dâm*; *sâšęť, čębíâta, na jâsp, jâmt, jęȳrat* itd.

5.) Sekundarno poudarjeni zlog v akcentskem tipu *ženâ* je dolg in ima odprt vokal: *žęna, nęsta, ȳnédęm, ȳóra, ôkŋ, ȳósa < osâ*.

6.) *â* pride v *e* za palatali in za *r*: *kúâžę, méję, mręs, bręť* in *bręť, přęšč < *přęščič, praščič, narbolj > řęmb!* (z metatezo *nar > ran*-).

7.) Pred velarnimi vokali se je *l* velariziral v *t*: dat. sg. *volu > vóť, kolo > kúâť, tuna, ȳmâť, tážem, díât*; za stari *-t* ima narečje *-u*, za dolgi *-ť* diftong *ou*, za kratkega pa *u* ali *a*: *wôuk, napôunt, mučâl < *moučáli (sudât < sođat), bâȳa, Tâmín*; prim. še *súânce < *sôňce* in *zdúâbu < izdo(t)bâť*.

8.) Intervokalični velarni konzonanti so se pred *e, i* rahlo palatalizirali, na kar je bil njihov palatalni element kot *i* anticipiran: *nogę > *nogîę, noȳîę > *nôîę > nâîę* (po točki 2.) *nęîę* (prim. *krâi > kręi, čäs > čęs*); *rokę > ręike*; *biki > bâik*; *atręike, u ręik* (*-o-* je po drugih kazusih), *grchi > ȳręiȳ*.

9.) Črnovrški dialekt pozna kratko obliko infinitiva: *abâť < *obutb, umâť < *umrétb*.

10.) S preskokom poudarka v tipu *mâglâ > mâȳta* se je izvršil premik poudarka tudi v onih primerih tipa *bogâť*, ki so preko dobe premika *ženâ > žęna* obdržali oksitonezo (knjižnoslovenski tip *bogâť*): *jęmt < imět, wâčť < učť, pâst < pustť, pęjęn, sâsût > sâsu, lâȳyat, bâȳa, pâřsu*; končno poudarjanje je zelo redko: *sâšęť, abâť, umęť*; narečje ima tudi že (deloma) take analogične oblike, ki smo jih našli na Notranjskem in na Krasu: *vęșôk, ârdęč, ârmęn, načęť*.

11.) Akcentski tip $\overset{\circ}{\text{v}}$ je preko $\overset{\circ}{\text{v}}$ prešel v današnji $\overset{\circ}{\text{v}}$: *męsu, tętu, sęnu, âku, wâȳu, kuâtu, btâȳu, lępu, ȳřdu, ȳtâȳu, sâȳu, ȳuâdu*

◁ *hudô*, *γuārku*, *tāptu*; gen. sg. *wāši* ◁ *uši*, *māsti*; nom. pl. *zābje*, *māžje*, *lēdje*; acc. pl. *zābi* ◁ *zobi*, *tāsi*, *ktāsi*, *plāti*, *lēdi*; part. *plēu* ◁ *pljuvat*, *sāwu* ◁ *suvat*; v Godoviču: gen. sg. *tātu* ◁ *tatū*, *snēγu*, *māxu* itd. Ta premik je omejen le na dvozložnice, posebno še na one, ki imajo končni zlog odprt; pri končnem zaprtem zlogu je običajno akcentuacija neizpremenjena: *jeyrám*, *abrúóč*, *kukúóš*, *γuspúóđ*, *γutúóđ*, *kāsán*, *mexák*, *taxák*, *plēwáu* itd. Razlika *sāxu*: *kuātu* pravi, da je ob času premika narečje imelo **sāxu*: **kūtu* ◁ *səxū*, *kutū*; *γuādu* ima torej analogični *u* po *γúda* (◁ **γudū*; prim. *kuāre* ◁ *kurē* z *-u-* po *kúra*).

12.) Od posameznosti navedem sledeče: *ím*, lokalno še *ím̄* ◁ *ímam*, *ním* ◁ *nímam* (tako tudi na Cerkljanskem); krajšanje dolgih diftongov: *kēi*, *jēice*, *cēit* proti *u cáit*, *jáica*, *dváist*; gen. pl. *watóγ*, *baγóγ*, *darōγ* z *-ōγ* namesto *-ú* (kakor na Krasu); *j* in *v* sta se pred *iə* in *uə* asimilirala: *iəđ* ◁ *jed*, *úəs* ◁ *voz*, z *úalχ* ◁ *volih*, *úátka* ◁ *otka*.

Poljanski dialekt.

Poljanski dialekt, ki se najčisteje govori v pasu Poljane—Trate—Javorje, se razprostira po vsem nekdanjem posestvu brižinskih škofov, kolikor ga je bilo ob Poljansčici. Ta dialekt sega na severu do gora med poljansko in sorško dolino (Ljubnik—Četena ravan—Koprivnik—Blegaš—Črni vrh), na zapadu do nekdanje kranjsko-goriške deželne meje (od Črnega vrha proti jūgu na Škoflje, Podjelovo brdo, Δ 1050 vzhodno od Otaleža in Praprotno brdo) in do razvodnice med Idrijco in Poljansčico do Δ 851 vzhodno od Idrije in do Mravljiskega vrha pod Zavrtecem; južno-vzhodna meja teče nekako po črti Zavrtec—Hlevni vrh—Podlipa—Vrzenec, vzhodna pa zavije proti severu na Pasjo ravan in Sv. Ožbolt; v poljanski dolini proti Škofji Loki se poljansčina govori tja do Zminca.

Z doslej opisanimi rovtarskimi dialekti je poljanski po teh-le pojavih ožje zvezan: 1.) bistveno enakšen razvoj naglašanih vokalov; 2.) premik akcenta v tipu *məγlā*, *bogūt* na prvi zlog; 3.) *ǰ* v dolgih zlogih je izkazan z *oγ*; 4.) *g* > *γ*; 5.) *l* > *il*: *l*; *n* > *in*: *n*; 6.) gen. pl. fem. na *-á*; 7.) samo ene vrste intonacija v dolgih zlogih; 8.) *šč* > *š*; *čē*- ◁ *čré*; sekundarna *tl*, *dl* in analogični *d* ◁ *t* itd. S cerkljanskim ga družijo posebe še dejstvo, da ima diftonge *iē*, *uō* (proti črnovrš. *iə*, *uə*) in pa razvoj *ə* > *o*

(čeprav so pogoji za njegov postanek tukaj deloma drugačni); s črnovrškim dialektom pa ima skupno izgovor končnih *-b, -d* (tukaj tudi stalno še *-γ, -z, -ž*), akcentski premik v tipu *okô*, kratko obliko infinitiva, razvoj *ki, ke > iki, ike*, obliko *nôγa* (cerklj. *nāγa*), v svojem južnem pasu tudi še *ta*.

Zdaj pa navedem karakteristične poteze poljanskega dialekta.

1.) Stari, prvotno cirkumflektirani in nato podaljšani *o* se glasi kot *ō* (tako tudi še v dolgem, zdaj neakcentuiranem zlogu tipa *okô*): *nôś, γnôī, wôz, bôγ, nôč; γôspôd, skâlôujje, ndrôst, mlädôst, kðkôš, pðôīdn̄ < povodenj, pðγnôju < pognôjit* itd. Le v nom. acc. sg. tipa *okô* nimamo *‘ō*, marveč: a) *‘u: mēsu, prôsu*; ali b) *‘ū: γlôχū, dräγū, γöstü, čëstü, χôdū < hudô, mlädü, sôχū, zlätü*; ali pa c) nobene končnice: *blôγ, kôl, nêb, pêr, uðχ < uhô, ôk, adv. lôχk, kðsn̄*, redkokdaj (zavisno od pozicije in pomenskega poudarka v stavku) tudi pri adj. *släb* in *släbū, χôd, čëst* itd. Ta raznoličnost in izjemnost je nastala po raznih analogijah. Pravilno je bilo *ō > ō in ‘o > ‘u* (kakor v črnovrškem dialektu), za kar prim. *šêrôku, vêsôku, kosmātu, vëstëlu, mickënu, potêrpežlïvu*; tako so se nekdam glasila neutra *lêto* in *dno*: **lïetu, *dnü*, po sledeči maskulinizaciji pa *lïet, sðk̄p̄, stðbl̄, nã-dãn* „auf den Boden“ (današnji nom. *dnã* je iz zvez *iz-dnã, do-dnã, brez-dna* prevzeti gen.), vse še torej tako kot v črnovrškem dialektu. Pri adj. so bile dvojne oblike: *sladâk, slatkä, -ô* in *slatkô*; prim. *tãmãn : tãmân, lãhãk : lãhák*, v polj. dialektu *šëpk < šibëk* in *šëbãk < šibãk*, dalje *lëšk < ljudskî, -i, smëtn̄*; tip *sladkô* se je pravilno razvil v *slätku, tëjnk(u), γrëjnk(u), γläsnu, χlädnu, mästnu, prãšnu, strãšnu* itd., *sladkô* pa v **slätkô, gluhô > *γlôχô* in od prvih je prevzel končnico *-u: γlôχū*; ta končnica se je namreč občutila kot karakteristična končnica nom. sg. neut., zato jo imamo tudi pri mehkih osnovah: *domäču* poleg *domäčë, dëujjë; na tðšë* je občuteno kot adverb. Pri subst. **blôγu < blôγô* se je v naslonitvi na tip **lïetu* tudi udomačila maskulinizacija: *blôγ*; da, tudi dolžina *blôγ, ôk* itd. je prevzeta iz tipa *lïet* (kračine so le pri diftongih, ki so sami na sebi dolgi, vsak njihov del zase pa je kratek: *sëñ* in *sôn < séno, čëū < črévo, slôū < slovo, uðχ < uho*).

2.) Novoakutirani podaljšani *ô* in dolgi *o* sta izkazana kot *ūô*: *uôstêr, uôšëm, muôž, ruôb, duôγa, Luôka*.

3.) Takšne razlike, kakršna je med *ô : uô* (po točki 1. in 2.) pa pri *e*-jevskih vokalih nimamo; ti so se vsi zlili v *iê*: *siêdn̄, priêdëm, triêst, žëbiëta, dëviëť, z-üsië-wôsi, mliëť, niëmam, triëpx*,

slíeme, miéd, po niébes, čviéla < *bčela* (tako tudi v Cerknem), *piéc, wniédu, niésu, usišesa, zelién* < *zelenč-jb*.

4.) Sekundarno poudarjena *e* in *o* v akcentskem tipu *ženä* se glasita *é, ó*: *orména, zeléna, kóza, ósa*.

5.) Kratko poudarjena *ī* in *ū* sta dala **ē* > *e* (po točki 6.) in *ō*: *dēm, štrēk, žēwōt; jōχ, krōχ, bōχe, slōžba, γōba* < *gubā, dōχū* gen. sg. k *dúχ*; inf. *dōšt* < *dušīt, pōs't* < *pusīt, porōpt, zbōt* < *zbudīt*.

6.) Poljanski dialekt je imel nekoč dva srednjejezična vokala, ki sta se razvila v današnji *o* in *e* ozir. *e*; *o* je predvsem v labialni in velarni sosesčini doma, *e* pa v palatalni; oni *ə* < *ɐ, ɐ*, ki je šele v mlajši dobi prišel pod poudarek, je vedno prešel v *ō*; *e* in *e* sta navadno nastala iz *i, é, e*; zlogi z *o* imajo nizko, oni z *e* in *e* pa višjo tonično lego. Nekaj primerov za to: *sōm* in po nekod tudi *sēn* < *esmɐ; pōs, pōku, stōbər, bōzγ, stōbl, mōyla, stōza, tōma, wōsi, u wōs* (po teh tudi *wosiéχ, wosmī*), *sōkreu* < *sɔkrytɐ, pōχnt, mōkɔt, utōkɔt, copōtat, razōtat, lōχōn, kōsān, mōžāt* (po tem tudi *možīm* < *mɔžō*), *mōžu, tōmən; tōst, -a, u tōst, s tōstam* < *tésto; sēn* in *sōn, -a, sōnam, u siēn* < *séno; sōm* < *sém(o)* adv. — Dalje prim. *r* > *ər* > *or*: *rjāv* > *ərjāv* > *ōrjāu, -áwa; ōrmēn, -éna; razsūt* > **ršūt, ərsut* > *ōrsūt* „zerstört, zerfallen“; predlog in prefiks *raz-* ima navadno obliko *ərsː*: *ōrs-* (analogično tudi *orsː*: *ərs*; *-r-* je večkrat po disimilaciji zatrt in tako nastala tretja varianta *os-* se zopet more posplošiti): *ərzūt, ərsliēku, ərs strēixo, ərz wās* „aus dem Dorfe“, *ərs šntjuōšta*; prim. še *ərjūt, ərjevəm* < *řuti, řevq*; — *ərsəl sã sē* < *razšli so se; őrzū* < *razulɐ* „er hat die Fußbekleidung ausgezogen“; — *ozjiēzu* < *razjezilɐ, ōrsīpčēn* „locker“, *oskuštrán* „zerzaust“, *ozvərzdán* „ausgelassen“, *oržízñit* „in Brand geraten“, *ozlōčt, os strēixo* itd. — Za *e*: *e* prim. *dēž, čēbər, nēške, vēs, čēdit, čēs't, krēut, lēdjē* in *lédjē, šēpk* in *sēpk*, gen. sg. *krēvī* < *krivī*, loc. *u krēu*, instr. *s krēujuō*, dalje *umərjəm, kār-wāu, rēziēn* in *čarvīu*. — *a* namesto *ə* v *γānt, γānu, usāχnt, lāyat, lāyu, lāyala* je po *γānem, lāžem; vššɐ* > *uš*, gen. *vššī*; v loc. instr. pl. *wašičχ, wašmī* imamo disimilacijo *wə* > *wa*.

7.) Asimilacijski pojav *ǣ* > *ō* izkazujejo: *postír, koméjine, blōγ, bōrīyla, štomán, bōsāya, lōχōn, loχōna, -u; tjā* > *kō* (*-o* iz zveze *ko-γōr* < *tja gori* z asimilacijo *a* — *ó* > *o* — *ó*), *prōšč, prōšiča* (*ǣ* > *o*, ali *a* > *ə* > *o* kakor v *tōst* in pod.).

8.) Akanje ima v poljanskem dialektu isti obseg kot v črnovrškem, le da predtonični *o* ostane (enako v osrednji gorenjščini):

stárust; acc. instr. sg. *rõka*, s *kõkõšja*, *lúcja*; *něsema*, *něseje*. Preglas *a* > *e* pa je omejen samo na končnico *-jo* v III. pl. (proti *põistla*, *tíca*, *děžja*).

9.) Premik dolgega padajočega poudarka za en zlog proti začetku besede je v poljansčini splošen in ni omejen na dvo-zložnice; pravtako se premika poudarek tudi v sozvočju, kjer more [^] začetnega zloga preiti na končni zlog prejšnje besede; prvotno poudarjeni zlog je zvečine še vedno dolg, le pri hitrem govoru se more skrajšati ali celo reducirati; v melodičnem pogledu je ta zlog raven in visok; na novo poudarjeni zlog, sprva akutiran, je zdaj padajoč, spremlja ga izredno jaka ekspiracija; akustični vtis je zaganjajoč se. Prim.: *üsiëdëm sê*, *zdõgñila*, *mõžala*, *γāsīu*, *kobācām*, *õblak*, *õbruõc*, *bõliëzn*, *lëdjë*, *nā tlā*, *jëmiëna*, *žëbiëta*, z *něšāk*, nom. pl. *kõzjë*; z *rõkām*, gen. sg. *rëct*, *sõli*, *krëvi*, *mëdū*, *vrātū*, *dõγū*; *mõlitu*; *slādāk*, *prāšān*; *γlõγū*; *dëviëť*, *vëdviëť*, *õkõl*, *komārānča*; *γõspõdõu zāic*; *sām jā sām nā nõu nāriëdu*; *nā bõm*; *ä* z *brāu* < *ali si brat*; *smā zγūbl*; *prosõ mët* > *prõsõ mët* (zlog pod [^] je ekspiratorično zelo jak in skrajšan); *práprot žët* > *prápāt žët*.

10.) Isti premik ima poljansko narečje tudi pri prvotnem kratkem [˘], ki se je praviloma nahajal le na končnem zlogu; nekdanji zlog pod [˘] pa je danes dolg, v čemer je videti analogijo po primerih iz točke 9.; *uynëdën*, *-ëna* (ta *-ë-* je do danes ostal kratek pod vplivom maskuline oblike), *spłëdën* in *spłëdëna*, *prebõdën*; *zācnëm*, *ücrë*, *ümāru*, *übëu*, *üstõu*, *žëwõt*, *põtõk*, *õtrõk*, *õbrāz*, *jëlën*, *žëbë*, *šërõk*, *pëjën*, *õrjāu*, *ükāp*; v stavčni zvezi: *on je šõu siëst*; *õršāl sā sē*; *übëu sāv γā*; *kārt jë rëu*; *γriëm ü lāz*. Ta vpliv akcentskega tipa [˘] na tip [˘] je predvsem pri končnem zaprtem zlogu izkazan; drugače pa je prešlo *māylā* > *māyla*: gen. sg. *põsa*, *dëžja*, *bõzγa*, *kõpc* iz *kupāc*, *γõba* < *gubā*, *na rõkax*, *na tõšë* < *tāšcë*, *usëγa*; v nekaterih verbalnih oblikah (predvsem v du., pl. prez. in v part. pass.) se je oksitoneza tipa *ženā* obdržala do akcentskega premika v tipu *māylā*; proti *γnëdëm*, *něsëm*, *pëcëm*, *žënëm* itd. (po točki 4.) imamo *γnedëwa*, *-ta*, *-ma*, *-te*, *-jë*, *γrëbëwa*, *žënëma* itd.

11.) Poljansko narečje pozna obe obliki infinitiva; kratka je predvsem pri glagolih II., IV., V. in VI. vrste, dolga pa pri glagolih I., III. in V. 3.: *mõkõt* < *mõknoti*, *nāγit*, *māšt* < *mašit*, *dõšt* < *dušit*, *põť* < *podit*, *pojāst*, *sõlt*, *jëst* < *ježit*, *prõst*, *mõlt*, *kõsat se*, *blebëtat*, *vëlat*, *jëskat*; *mašõwat*, *možõwat*, *pláčõwat*,

premešlōwat, p̄čakōwat; — γnēt < gnesti, krást, usiēt, cuōst, bōst, siēt, pēt; imiēt, čepiēt, visiēt, γmiēt, žēviēt, γnát, χkát, žγát, brát, dát, jiēt.

12.) Po redukciji vmesnega vokala nastala skupina -tt- se še ni asimilirala v -t-, marveč se glasi kot 't' (po imploziji dolga zapora): hodīt > hō't, sadīt > sāt, podīt > pō't, vídēti > vīt, védēti > viēt, mastīt > mās't, zbudīt > zbō't, čúđiti > čú't, trátiti > trá't itd.

13.) S črnovrškim dialektom ima poljanski skupno rōike, nōiye, bōiye, šprāiye, Lōiye, drāiye, usōiye, γlōiye, γlūiγγa < gluhēga; posebno je še omeniti pluralne oblike nekdanj oksitoniranih osnov na -a: nom. acc. kōzjē, gen. kozjá, loc. kōzjah, instr. s kōzjām; γōrjē, γōrjāχ; fārjē, γlāujjē; ōsjē, ōsjām; kōsjē, kōsjāχ; rāmjē, rāmjāχ; lāzjē, lazjá, lāzjām k lāzā; γōbjē; adj. χōdjē, mlādjē, pōstjē; stare oblike so še deloma ohranjene: γōrāχ, γlāwāχ, s kōsām, rāmāχ; poleg χōdjē govore tudi še starejše χōdiē, γōriē, rāmiē, skāliē, na kar je ekspiratorično ojačani -ē izpremenil diftong v iē, iz česar je današnje -jē nastalo (-ē > -iē, -iē, iē); iz γōrjē se je pričel -j- prenašati še v druge padeže.

14.) V oblikah du. in pl. prez. glagolov III. 2. in IV. vrste se je pod vplivom glagolov I. vrste osnovni -i- nadomestil z -e- (v obeh primerih gre za prvotno oksitonirane oblike: nesemō gl. točko 10., sedimō, solimō; tako še pogosto v gorenjskih govorih): sedēm̄c, vēsēma, močēma, -ēte, držēma, klečēwa, letēje, bojēma, spēma, došēma, zγobēte, solēma itd.; v sing. je pravilno vēsīm, žēvīm, došīm, podīm.

15.) Nekaj zanimivega drobiža hočem še navesti: a) strēiγa namesto *striēγa je po plur. strēiye = gen. sg. (po točki 13.); — b) v loc. sg. so oblike na ruōc, na nuōz, u muōc, u Luōc poleg na nōγ, na žāiγ še običajne; — c) gōsv je fem. a-deblo: γuōsa, pl. -e, -am, -aχ (prim. v Horjulju γōsa fem. in γōs, -a masc.); bukγ > búka (tudi v gor. dial.), būiye, būik in búk v dat.; — č) tn > kn: síknast, síkna, knála; γlobōk > χlōbōk (v Horjulju: χtabāk); — d) interjekcija lōbmōi (Poljane) > lēmōi, zašla med imp. (prim. nikar, -te; jeli, -te), pl. lēmōite (Št. Jošt) < ljubi moj ima zdaj značaj nagovora; — e) glede prez. oblike glagola metati prim. v rovtarskih dialektih sledeče: mēčem je po metati prešlo v mētem (miētem, miēteje v Podmelcu; imp. mēti v Tolminu; miēti v Poljanah), dalje po razmerju klepāti: klēpljem v mētljem (miētlem, -ma, imp. mellite v Poljanah; miētlēm v Tolminu; miētlēm v Kobaridu, Drežnici; prim. še križano obliko

měčlem v Ljubljani; — *f) ozdřce* (Poljane), *zdărce* (Horjulj), *adărce* (Podmelec) in *zdrěičak* (Stražišče pri Kranju) za *jedřrce* „Kern“ so raznovrstni križanci med *jedřcè* in *zřnce* (prim. še *zdřno* na Goriškem; *o-* je istega izvora kot v *olěšnik*).

Škofjeloški govor.

O postanku škofjeloškega govora gl. str. 48 sl.; ta govor obsega okolico mesta Škofja Loka in sicer ob Poljanščici do Zminca, ob Sori na zapad do Praprotnega, proti vzhodu pa do Medvod, v zapadnem pasu Sorškega polja v smeri proti Kranju zajame vse vasi do Zgornjih Bitenj. Marsikaka gorenjska dialektična inovacija je našla pot v škofjeloški govor, ali v ritmično-melodičnem pogledu je to izrazit rovtarski govor; nekaj sličnosti pa je samo navidezno gorenjskih in prav pripadnost k rovtarščini to navideznost razkrije in pojasni (prim. *ē, ȳ*). V oznako škofjeloškega govora navedem v sledečem njegove najbolj tipične poteze.

1.) V dolgih zlogih (gledano z vidika knjižne slovenščine, prim. točko 3.) so se *é, ȳ* in *e* razvili v izredno ozek *é*; kdor tu ni doma, sliši ta glas kot ozki, napeti *i*, domačini pa ga točno razlikujejo od *i*; *é* je nastal po mladi monoftongizaciji iz *iē > iē, ēē > é* gl. F. Ramovš, ČJKZ. VI. 253—4; zanj prim.: *cēna* in *cēna*, *zvězda*, *řřěx*, *niděla*, *mlěk*, *smirěka*, *lěxa*; *pět*, *disět*, *řřěma*, *narědu*; *šěst*, *niběsa*, *dibělix*, *visěu* < *vesel*, *zělē*; dalje prim. še prvotno *jē > iē > é*: *ěz*, *ěza* < *jeza*, *ětra*, *ězar* < *jezero*, *ěšxar* < *jesihar*, *puědna* < *pojědina*; nom. pl. s končnico *-je*: *zubě*, *lasě*; *morje* > *murě*, *murě*; *řarělu* < *prijělo* part.

2.) *o* in *ȳ* sta dala v dolgih zlogih zelo ozek *ó*, ki je do ozkega *u* v enakšnem razmerju kot *é* : *i* (*ó* < *ȳȳ*, *ȳȳ* < *ȳȳ*): *bõx*, *řuspõd*, *tilõ*, *õinca*; *mõž*, *řulõb*, *nõt* < *vnõtrb*; tudi tu prim. prvotno *vȳ > ó*: *õž*, *řuõru* < *govorit*, *puõdñ* < *povodenj*, *õla* < *volja*, *õlbõk* < *Volbenk*. S svojim *é* in *ó* se škofjeloški govor v toliko približuje gorenjščini kot črnovrški in horjuljski dialekt ter še selški (črnovrški *íá, úá*; horjuljski, selški *ē, ȳ*), ker imajo za vse *e*-jevske in *o*-jevske dolžine le po en refleks in ne razlikujejo, kakor zapadni rovtarski dialekti, med *o* in *ȳ*, *é* in *ȳ* in podobno.

3.) Škofjeloški govor pozna samo padajoče intonirane zloge pod poudarkom; nasploh, predvsem pa velja to za zloge z ozkimi vokali *i, é, u, ó*, zlogi pod nekdanj dolgim poudarkom niso dolgi, marveč nadkratki, da, običajno celo proste kračine.

4.) V tipih *ženä, nogä, mäglä* je prešel poudarek na prvi zlog; *e* in *o* sta pod novim poudarkom ozka, za *ə* ima pa narčeje kratek, temen, med *ä*-jevsko in *a*-jevsko barvo nihajoč srednjejezični vokal, v počasnem govoru celo *ä*; prim. *žəna, ɛna, rɛkla, bɛre, pusribrɛna; nɔɣa, mɔɣa, ɣɔd < hodi* imp. (neakcentuirano v stavčni zvezi pa *e, o*, tudi *ɔ, ɶ: ɣudäba, bɔɣɣa, näva mäša*); *tɔma, mɔɣyla, stɔza, uɔn; dɛž, tänk, täš* imajo jasen in poln vokal (starejši poudarek).

5.) Akanje ima tu isti obseg kot v poljanščini; v hitrem govoru se more *a* reducirati v *ɶ: lélas, näž, uträk, máma < imamo, visäk, ɣlubäk, näž, näu < novɔ, kɔn, kɔu < kolɔ, ɣrɛja* III. pl.; zvečine je prodrla že maskulinizacija neutra, kjer pa še ni, se nom. acc. sg. končuje na *ˈu* (*Žabnica*): *döbru si ni vɔdlu, puɣurɛlu; lét, döbr lét, pudärt kurít, pisan tɛlə, tɛlə si i döbar narɛdu*.

6.) Zveneči konzonanti so pred pavzo ohranjeni, le za *-g* je zvečine že *-ɣ*; zveneč pa je le njihov prvi del (na pol zveneče medije: *-bb, -dd, -zz* itd.): *spumlád, ɣuspöd, zöb, žärd, ubräz, snɛɣ* in *böɣ, žiléz*.

7.) Kratko poudarjena *ɪ* in *ü* sta izkazana kot *ɛ, ɔ: tɛč, nɛč, ɣudɛč, brɛč; krɔɣ in kräɣ; dɶšt < döšt, dušít; säkɔ; bəɣa; dörcä* proti *dür* (gen. *dür*, dat. *drɛm*, acc. *drɪ*, instr. z *dürm*) kaže enakšne vrste premembo kot *ə > ä, ɛ*, gl. še sledečo točko.

8.) Kratki poudarjeni *ä* (primarni) prehaja v *ä: räk, släɣk < sladək, mläd, näš, käd, ubräz in ubräz*; poudarjeni *ɣ* je dal *är: värt, bäru < brɔvɔ, ubäru, umäru, märtu, ɣärd, čärn, wäru, värɣ* in *värɣ*.

9.) Predtonična *e* in *o* sta zožena v *i, u: pricɛsja, pripilica, pitilina, žilö'c, prid piklɛnskəm urätəm, ɣrišila; Šintjänž, Cinɣiöb* po asimilaciji *ən > ɛn > in; dumá, duríše, mulima < molímo, kuyä, ubɛnɛ, nučí*.

10.) Za *ɣ* imajo poudarjeni zlogi *ó*, sekundarno poudarjeni *ä*, nepoudarjeni pa *u: ök, gen. ukä < votk, žóna, pöž, pöɣɔ, döɣa* (v neposredni bližini Škofje Loke na pr. Pevno, Trata, Godešče: *uäɣk, bəɣa, säza*); nom. pl. *suzè; ó* je nastal po asimilaciji iz *ou* prim. tudi *kumöc*.

11.) Končno omenim še te-le posamezne pojave: a) *ú > n, l > l: zán, sánɛ, známɛ, pöstla, mɛlə; — b) tk > ɣk* (kakor v osrednji gorenjščini): *släɣk, rɛɣka, ɣläɣka, puɣkäu, ɣkät < tɔkati; — c) šč > š; čré- > čé-; išim < išcem, duríše; čšna, čšva, čó in čö < čuó, čévó; žibè, žɛpc; — č*) kljub točki 4. imamo v absolutnem

začetku *o*da < voda, oša; — d) -tt- > -t-: pãt < podit, kãt < kadit; tako tudi žilôc, děc < děbcbv; — e) poleg starih na rãc, u Lóc ima narečje v redkih primerih, ki jih smatram za dialektične izposojenke, tudi gorenjsko sekundarno palatalizacijo velarov: na nõi < nogi, drúï < drugi, drúïc; v ïps < gips, ïmpl < gimpel more biti razvoj gi > yi > ji, -i domač; — f) in > kn: kèkna < ketna „Kette“; tudi kmïnc < Tołmïnc; dalje prim. še žbèla < *čvbela (kakor v gorenjskem dialektu) in žbàla < štebala; — g) gen. pl. fem. na -á: suzá, udá, žiná.

Logaški govor.

Na logaški visoki planoti se križajo izoglose iz različnih smeri: od Črnega vrha nad Idrijo, z Notranjskega in od Horjulja. V ilustracijo tega križanja, nadaljevanja in tudi pojemanja doslej omenjenih rovtarskih in kraško-notranjskih pojavov navedem sledeče: 1.) v dolgih zlogih ima logaški govor *ē* za *ě*; *ĭē* za *e*, *ē*; *ō* za *ō* in *uō* za *o* in novoakutirani *ò* (prim. horj. *ē*, *ō*; polj. *ō*: *ūō*); 2.) akcentski tip *okô* je ohranjen kakor v horj. in v razliko od črnovrškega *äku*; 3.) srednjejezična vokala *a* in *e* se po sosesčini glasov menjavata (enako v črnovrškem in vipavskem dialektu); 4.) akanje je podano v logaškem govoru v istem obsegu kot v Črnem vrhu in kot tam, imamo tudi tu *ko* > *ku*; 5.) za palatali je kratki *a* preglašen v *e* (na vsi črti od Tolmina do Horjulja); 6.) med padajočim in rastočim poudarkom naš govor ne razlikuje (vezan na črnovrškega proti horjuljskemu); 7.) akcentski premik *māglā* > *māgta*, *tāmən*; 8.) *g* > *γ*; 9.) končne medije so ohranjene; 10.) pred velarnimi vokali je *t* (črta Črni vrh—Horjulj); 11.) *ú* > *ĩ*: *kõĩ*, *sāmĩĩ* < semenj, kurēĩē (črta Hotedršica—Horjulj); 12.) maskulinizacija neutra (Črni vrh—Horjulj); 13.) kratka oblika infinitiva (Kras—Črni vrh—Horjulj); 14.) logaški govor ne pozna več -ávi- > -áï- in -áki > -áïk, pač pa sta ta dva pojava še lastna govoru v Hotedršici in Ravniku; 15.) rabi se zveza: *at svet Júr do bõšc* (črta Vipava—Horjulj); *kážáũ* za *čigav*; *r* > *ro* je v nekaterih besedah tu ali tam še v rabi: *drõwa*, *mrõwa*; v Rovtah in v Podlipi tudi še *ta prõũkrat* in *põru*, *umõru*; celo še v Polhovgrajskem Črnem vrhu govore *drõwa*, *prõũne* < *prõne* „die Nachhochzeit“; v isti smeri (Črni vrh—Rovte—Podlipa—Vrzenec) sledimo metatezirani obliki *rãmbõlš*, *rãmlẽpš* (Žajžar), *rãmvẽc*, *rãmrãĩ* (Vrzenec).

Horjuljski dialekt.

Ozemlje horjuljskega dialekta leži ob severozapadnem robu Ljubljanskega barja, v pokrajini od Vrhnike na Ligojno, Drenov grič, Lesno brdo, Horjulj, Polhovgradec in v vaseh ob potoku Šujica in Božna; na vzhodu sega do črte Toško čelo—Dobrova—Brezovica. Sledeči pojavi so zanj karakteristični.

1.) Horjuljski dialekt je edini rovtarski dialekt, ki razlikuje padajoči in rastoči poudarek; ker se pa v obravnavanju akcentskega tipa *məglä* druží z rovtarskimi dialekti (v nasprotju do svojih vzhodnih sosedov, gorenjščine in dolenjščine), zato ima štiri različne poudarke; da, v govoru se more prvotni ´ skrajšati, a tako skrajšani zlog je vendarle različen od navadne rastoče kračine: je to nadkračinski zlog, njegov akcent označujem z ` (rastoče intonirana nadkračina). Tako ima horjuljski dialekt pet akcentov, dva padajoča [^] in [˘], tri rastoče [˘], [˘] in [˘]; akcenta [^] in [˘] odgovarjata enakima akcentoma v gorenjščini in dolenjščini (ter knjižni slovenščini); [˘] je omejen le na enozložnice in na nekatere analogične primere centralno-slovenskega tipa *bogät*, je torej v splošnem tam, kjer ga ima knjižna slovenščina (*päs, džž, zašëu, šeräk, näž*) razen v tipu *məglä, təməñ, bogät*, kjer se je premaknil za en zlog proti začetku besede, ta zlog pa ima zdaj kratki rastoči poudarek: *päsä, džžë, məñix, kàzuc, sàkɤ, məγta, na täs(ë), džvi < divji, təχka, mène, nësem, zàčnem, kàsät se, razätät, vən* „draussen“ < *vənë* (gorenjsko *vənë*) proti *vən* „hinaus“ < *vənɤ*. Za akcent [˘] pa prim.: *χišë*, ali *iä pa pÿšu u χišë; ni misnita; iä ttiä priχitɤ pažÿt; iäst səm i kùpu* itd. (prim. krajšanje zlogov z *i, u* v škofjeloškem govoru in v selškem dialektu).

2.) *é, e* in *e* so v dolgih zlogih izkazani kot *ë: nedële, trëbuχ, uäzivëta; ta pët, zavlédata, uzëu; jesën, çibëta, ta šest, sédɤ, nësu*.

3.) Pragtako imamo *ö* za *o, o*: *öz < vozɤ, zyöñ, köst, katörat, zanöftənca, döbu, natöu < nalovil, wagölt se, döbr, rapöce, χ öbtak zyani*. Začetni *ö-* pa je prešel v *uö-*: *uöistör < ostrɤ, uösnaist, uösöuönk* (*ö-* je dobil protetični *u-* in *uö-* se je skrajšalo v *uö-*, po redukciji *uö-*; prim. še *məγu < moglɤ, anal. məγta* namesto **müàγta* za *mogla*). V nekaterih krajih se poleg *ö* sliši tudi *ü*: *mürë, na müri, zamürc, ztünk, na üda: na öda, na spü: na spö* „zur Hälfte“, povsod in vedno pa imamo *ü* v tipu *mesö: katü, btayü, mësü, snü, tÿstü, perü, təχkü, svitlü, məstnü, stabü* itd. Tega izjemnega primera ne moremo smatrati za analogijo po

*širóku (danes brez -u, prim. *lét* < *léto*; za maskulinizacijo neutra v horjuljskem dialektu prim. še adjektivno obliko v zvezah *təχák btaɣû*, *dóbr snû*), kajti akcentska razlika *mesô* : *léto* je preveč zaznatna (v poljanskem dialektu je ta razlika bila s premikom zmanjšana, deloma celo uničena: *släbu* in *širóku*). Mislim, da imamo tu mešanje z dolenskim pojavom $\bar{o} > \bar{u}$; upoštevati je treba, da je dol. dialekt na edinem kolikor toliko prehodnem mestu Ljubljanskega barja (Podpeč—Notranje gorice—Vnanje gorice—Plešivica) segel na sever do horjuljskega dialekta; podobno mešanje imamo tudi v Ljubljani, kjer se poleg prvotnega gorenjskega \bar{o} močno, a v nikakršnem doslednem pravcu uveljavlja dolenski \bar{u} ; končno govori za to mešanje tudi dejstvo, da imamo v zapadnem pasu horjuljskega dialekta (Vrhnika) samo pravilno *mēsô*.

4.) Sekundarno akcentuirana *e* in *o* akcentskega tipa *ženä* reflektirata kot *ĩä*, *uä*: *žĩäna*, *miäntla*, *siästra*, *riäkta*, *niästa*, *datĩäkta*; *kuäza*, *kuäsa*, *uäsa*, *uäɣĩ*, *duäbra*, *uatkuäpou* (prim. isto diftongizacijo v zapadni dolensjščini).

5.) Horjuljski dialekt ima dva srednjejezična vokala: *ə* je temen, velaren glas z nizko tonično lego, *e* pa je jasen, palatalen z dokaj visoko tonično lego; narava tega in onega zavisi od narave sosednih glasov (gl. še doli točko 9.) in pa od narave vokala, iz katerega je sedanji srednjejezični vokal nastal; prim. a) *päs*, *päsa*, *päku*, *stäbər*, *təχkü*, *məžəu* < *mvžatə*, *wəč se* < *učĩ se*, *saɣətət*, *täš*, *dnə*, *səkhə*, *stəza*, *dəns*; b) *svĩltü*, *pəzdu*, *bəzlet*, *dəž*, *dəžə*, *jəmu*, *na jəsp*, *nəč*, *təu* < *chvətə*, *ubavləu*, *ləšk* < *ljudski*, *dəvi*, *vəs*, *zaprə* itd.; *o* iz *ə* (*v*) je *le* v besedi *cədem*, *cədeje*, *cədu*, *-dta*, *-dĩ*.

6.) Pravitako je refleks za *r* temen ali jasen: *zdäru*, *umäru*, *täru*, *bäru*, *uabäru*, *pastäru*, *u kəru* < *krvĩ*, *dəɣam*, *dəɣleĩ*; *čəru*, *žəru*, *žərd*; dočim govore v Horjulju *uacəäru*, *dür* < *dvvri*, imamo proti Vrzdencu *uacəru*, *dör*.

7.) Akanje se je razvilo v predtoničnih in kratko poudarjenih zlogih, v posttoničnih pa je omejeno na zaprte zloge in na končnico -o acc., instr. sing. fem., -mo, -jo I. in III. pl. prez.: *pavəst*, *damú*, *nəž*, *uatrək*, *na əda*, *niäšəma*, -*ĩä*, *brĩtaf*; v nom. acc. sg. neutr. ni končnice (maskulinizacija): *žviäpĩ*, *diäbĩ*, *ləχk*, *məstĩ*, *kəstĩ* (masc. pa *təχák*, *məstän*, *kəsän*) gl. še točko 3.

8.) Kratki *a* se je za vsemi palatali preglasil v *ä*: *dəžä*, -*ə*, *mätatčä*, *bažičä*, *dixúriä* gen. sg.; *viälät*; nom. sg. *xišä*; *pláčäu*;

pogostna je mlada disimilacija *iä* > *ia*: *iäst* < *iäst* za *azv*; *sa ia pakapál* (*ia* < *iä*, *ia* po točki 8. < *jo*), tako tudi v *-jo* III. pl.; prim. še: *ia nazái pjšta* (*ia* < *je*, *estv*).

9.) Predtonični *e*, *e* se je razvil v palatalni okolici in pred zlogi z ozkimi, napetimi, dolgimi vokali v *i*: *žibē*, *žibičk*, *pěška*, gen. pl. *pišák*, *něške*, gen. *nišák* (tudi *niškē*, *niške* v nom.), *čibēta*, *teňák*, *tinák*, *svitāy*; *čipím*, *čěpu*, *čěpt*; *sidím*, *sědit*; *mičkām*, *měčkat*, *změčkeji* in *pomičkāta*; *lidē*, *žilōc*, *vičēr*; *či*, *ži*, *di* < *če*, *že*, *da*; *či bi štā*, *či buš tēy*; *natkír iä ži diāy*; *tāk s pa naún*, *di slišěš tráva räst*; *tí čiš* < *tí čěš* „du willst“, *nōčiš*.

10.) Sekundarna *tl*, *dl* in analogični *d* < *t*, asimilacija *šč* > *š*, *čē*- < *čré*- (*čěva*, *žěpc*), *γ* < *g* in napol zvenceče medije v izglasju (*bb*) spadajo tudi k oznaki horjuljskega dialekta.

11.) *l* ima še palatalno naravo, čeprav je že šibka: *nedělā*, *dětelā*, *jáčlāt*; pred palatalnimi vokali pa je že srednji *l*: *lidē*, *lěšk*. Pri *ou* < *l*, *ət* je posebno v zapadnem delu (Vrhnika) razvita asimilacija v *ō*: *čōn* < *čoln*, *iä šō* < *šət*. Pred velarnimi vokali je velarni *t*: *u pəktə*, *təncək*, *təjnsk*, *zaktənsk* (k imenu *Zaklanec*); najmanj je *t* velaren pred *u*-jem.

12.) *n* se je razvil v slabo nazalirani *ĩ* (nazaliran je pravzaprav ves zlog; večkrat je nazalizacija anticipirana; mladi rod govori zvečine že čisti *i*): *uāyi*, *uāyi*, *puōdi* < *povodenj*, *kúχiä*, *u kúχi*; *trjē* < *trnje*, *kāmīä*, *karēiä*, *jāyiä* „Schwarzpappel“, *natākięn*; pojav *n* > *ĩ* sega od horjuljskega dialekta čez Vrzdenc, Rovte na Hotedršico in Logatec, je pa od dolenjskega *ĩ* < *n* geografsko ločen po vmesnem severozapadnem dolenjskem *n* > *in* : *n*.

13.) Analogično ohranjena oksitoneza ni pogostna: *pakrōy*, *uatrāk*, *šerāk*, *χtabāk*, *kasmāt*, *wabaylāy*, *ubaylēy*, *nauzdēm*, *dakrāl* < *dokler*; **pъchatv* > *uχāt*, *uχēm*, *uχōy* itd. Pri prezentu tipa *nesēm* je v dolini praviloma *nĭäsēm*, *-ma*, *-ia*, proti Vrzdencu pa *něšem*, *něsejiä* (< *nesēm*, *-jō*) poleg *nesěva*, *-ti*, *pasěma*, *sopěma*, *pečěma*; part. pass. *rěčęn*, *-ěna*; *pa damāče rečęn* < *rečęnō*; *zāčnęm*, *zāčnęma* itd. Časovno razdoblje med premikom v tipu *ženä* in v tipu *məylä* odseva v kvaliteti in kvantiteti vsakovrstnih nanovo poudarjenih *e*-jevskih in *o*-jevskih vokalov: *buāyat* — *kāzuc*, *tāncək*, *kāncāy*, *na uāz* < *vozū* (prim. tudi *na vrāt*, *př γrād*); *γniādęm* — *něšem*.

14.) Kakor v poljanskem narečju govore tudi tu *məžęma*, *-ęte*, *-ęia*, *čipejiä*, *sidęma*, *zbudęte*, *spęma*.

15.) Horjuljski dialekt pozna samo kratko obliko infinitiva: *γnəst, krüst, bəst* (*bostī* bi dalo ali **būəst* ali pa **bəst*), *rəčt, crət, bēt; γənt, utəkpt, məžət, γərm, sərpt, vərtit, potərpt* (ta dolžina, vezana na *r*, je mlada); *pəstīt, səšt, kəsət sə, rapətət, ləyat, məšvat, plāčvat (plāčwoγ), narāčvat, premāγvat sə* (vendar tudi *mašūəvat, mašūəwoγ*). V oblikah *līətit, χītīt, boγətit, vidit, pəstīt, kədīt* itd. se je *-i-* po prezentu obdržal ali pa bil restituiran v olajšavo skupine (*-tt-*) oziroma da ostane oblika jasna; povsod drugod je reduciran: *bəlt < bolət, zγəpt, səšt, γəst, dəpt < dobīt, kuəst < kosīt* itd.

16.) Še nekaj značilnega drobiža: *a)* instr. pl. z *nəm, wəm* (prevzeta je oblika dativa); du. *nāī, wāī; nəma, vəma* (akcentuacija po pluralu) poleg *nəmaī, vəmaī*; — *b)* *visēti* in *vəsiti* sta se v prez. križala: *visīm, vėist, vėisu*, imp. *vėis; visīm, visəma, vīsu*; — *c)* ohranjena je prvotna akcentuacija v part. pass.: *popisán, mešán, -ána*, neut. *polizán, ptačán, vezán* itd.; — *č)* interrogativno *əi, əite* je najbrž iz *káj* nastalo (iz otroškega govora): *ké s pa blū, əi?*; *əite, ké ste pa blē?*; — *d)* tudi v Horjulju še govore *γat svet Júr da būəšč, γad būəšč pa da pūsta*; — *e)* omembe vreden je zev v primerih, kakor: *zadáu, natəu, báu < bat, ztaunə < zglavnik*; — *f)* v smeri na Vrzenec in Podlipo prehaja *ou < oγ, au* v *ay*: *jəskaγ, zrəγ, uəsaγnək, ktəγčk, čtaγk; ottar > uəltár* (Horjulj) > *tautár* (Ljubgojna); — *g)* po redukciji vokala *i* je iz *čigáv* nastalo **džgáγ, žgáγ* (tako na Gorenjskem), ki se je predstavilo v **gžáγ* in prevzelo od drugih vprašalnih zaimkov začetni *k-*: *kažáγ* (prim. *kəžáγ* v Logatcu in Borovnici); — *h)* ime *Horjulj* izgovarjajo dolinci *χrjújī* (asimilacija *j — l > j — j*), stanovnik se zove *χrjújic*; v Ljubgojni, Vrzedencu in po hribih proti Poljanam pa pravijo *frjújī, frjújic*.

O slovenskih centralnih dialektih.

Če govorim na splošno, imamo v osrednjem pasu slovenske zemlje dva dialekta: gorenjskega in dolenskega. Gorenjski je dokaj ozko zvezan z rovtarsko dialektično skupino in po nji z južnozapadnimi slovenskimi dialekti sploh, dalje pa še s koroško na severu in njemu lastne poteze se nadaljujejo še v zapadni štajersčini, v savinjskem dialektu, ki z druge strani vodi v koroščino. Dolenjski dialekt (nekaj njegovih starih inovacij smo našli tudi na Notranjskem) je po svojem razvoju najbližji govorom na južnem Štajerskem. Ti dve glavni črti predstavljata dva glavna toka, po katerih so valovali dialektični pojavi; toka tečeta vzporedno, imata v sebi veliko število inovacijskih valov in vsaj za prvo dobo mislim, da smemo reči, da se nista nikjer dotikala in drug drugega pregrinjala; zdi se mi celo, da predstavljata ta dva toka dva različna naselitvena toka; prvi, gorenjski, da ga tu skratka imenujem, je prišel na sedanjo slovensko zemljo od njene severnovzhodne strani, drugi, dolenski, pa najbrž od južnovzhodne; prvi je bil dalj in ožje prej (v praslovanski dobi in za praslovanskega razseljevanja) povezan z zapadno slovanščino, drugi je bil skrajno zapadno krilo južnoslovanskega toka. Tudi časovno je med prihodom prvega in drugega nekaj razlike; prvi je bil zgodnejši, drugi pa najbrž močnejši. Ne mislim, da niso pripadniki prvega toka poselili tudi južne Štajerske in Dolenjskega; gotovo da tudi, ali njihovo število je bilo neznatno v primeri s številom priseljencev, ki so prihajali ob Savi od Siska navzgor. Lingvistično utemeljitev tega nazora hočemo podati v I. knjigi, za zdaj se omejimo le na kratko skico, ki rezultira iz načina sorodstvenega razmerja slovenščine do drugih slovanskih jezikov, kakor sem ga podal v članku „Über die Stellung des Slovenischen im Kreise der slavischen Sprachen“ v *Mélanges de philologie offerts à M. J. J. Mikkola*, str. 218—238, in v članku „Poznámka k slovenským a juhoslovanským jazykovým stykom“ v *Riša Vel'komoravska* 1933, str. 441—452. Ta od vsega početka podana razlika med severnim in južnim dialektom bi se morda zgodaj izgledila, saj takrat še ni mogla biti tako velika in različna, če ne bi obadva toka dalj časa ostala drug od

drugega ločena. To so pa storili geografski faktorji. Med obema pasovoma je namreč širok predel, ki je branil, oviral ali onemogočil vsak stik ali vsaj vsako mirno, ne težavno gibanje ljudstva: od zapada sèm so v tem predelu obširni, neprodorni gozdovi v trikotu Pokojišče—Logatec—Planina, potem neprehodno Ljubljansko barje in širok gozdnat in hribovit pas ob desnem savskem bregu tja do Zidanega mostu; ob Savi je še najprej prišlo do stikov med gorenjskim in dolenskim naselitvenim tokom, ki se je iz doline ob Temenici preko dostopnih gričev širil na sever in pri Šmartnem, Litiji prevalil tudi na savski levi breg ter zavzel tudi dolino Medije. Kljub temu pa moremo reči, da se gorenjski in dolenski dialekt še zdaj ostro razlikujeta drug od drugega, da živahnejših stikov med njima še do danes ni; tu moremo res govoriti o ostro začrtani dialektični meji. Smer naselitve je bila na Gorenjskem in na Dolenjskem ista (od vzhoda proti zapadu; o podrobnostih gl. M. Kos, Zgodovina Slovencev str. 33—36, 39—41) in v ti smeri se je tudi poslej vršilo gibanje ljudstva; z lingvistične strani odgovarjata temu gorenjski in vzporedno ž njim tekoči dolenski pramen izoglos.

Da bi bila vélika razlika med gorenjščino in dolensjščino bolj pregledna, hočemo v sledečem navesti glavne njune difereence, ki segajo globoko v strukturo dialekta ali pa so vsakomur takoj v ušesu:

gorenjski dialekt	dolenjski dialekt
1.) palatalni glasovni karakter	indiferentni glasovni karakter
2.) hitri govorni tempo	počasni, zategnjeni govorni tempo
3.) enovršni poudarki	krivi, deloma dvovršni poudarki; cirkumflektirajoči ritem
4.) majhne kvantitetne razlike	zelo občutne kvantitetne razlike
5.) monoftongi za <i>e</i> -jevske in <i>o</i> -jevske vokale v dolgih zlogih	diftongi ali iz diftongov v mlajši dobi nastali, po kvaliteti od gorenjskih različni monoftongi za <i>e</i> -jevske in <i>o</i> -jevske vokale v dolgih zlogih
6.) v zvezi s tem predvsem <i>e</i> < <i>é</i>	<i>e</i> <i>i</i> , <i>ä</i> < <i>é</i>

gorenjski dialekt	dolenjski dialekt
7.) sovpad cirkumflektiranih in novoakutiranih podaljšanih <i>e</i> -jevskih in <i>o</i> -jevskih vokalov	razlikovanje cirkumflektiranih od novoakutiranih podaljšanih <i>e</i> -jevskih in <i>o</i> -jevskih vokalov
8.) zoženje predtoničnega <i>o</i> [˘]	razširjenje predtoničnega <i>o</i> [˘] (akanje)
9.) zoženje in skrajšanje predtoničnega <i>e</i> [˘]	predtonični <i>e</i> [˘] obdrži svojo prvotno kvaliteto in kvantiteto
10.) palatalna narava srednjejezičnega vokala	indiferentna, deloma temna narava srednjejezičnega vokala
11.) pogostna onemitev srednjejezičnega vokala	redka onemitev srednjejezičnega vokala
12.) <i>ta</i> > <i>wa</i> , <i>ɥa</i>	<i>ta</i> > <i>la</i>
13.) <i>tl</i> , <i>dl</i> v tipu <i>padlɔ</i> in analogični <i>d</i> < <i>t</i> v prezentu tipa <i>pletem</i>	oblika <i>paɫ</i> , <i>pletem</i>
14.) <i>l</i> > <i>l̥</i> , <i>l</i> ; <i>n̥</i> > <i>n̥</i> , <i>n</i>	<i>l</i> > <i>l̥</i> , <i>il̥</i> ; <i>n̥</i> > <i>in̥</i> : <i>n</i> , zvečine pa <i>n̥</i> > <i>ɫ̥</i> , <i>i</i>
15.) zveneči konzonanti ostanejo pred pavzo zveneči ali pa se premaknejo v enakovrstne nezveneče spirante	zveneči konzonanti postanejo pred pavzo nezveneči
16.) sekundarna palatalizacija velarov <i>k</i> , <i>g</i> , <i>ɣ</i> pred <i>e</i> in <i>i</i> v <i>č</i> , <i>j</i> , <i>š</i>	<i>k</i> , <i>g</i> , <i>ɣ</i> ostanejo pred <i>e</i> in <i>i</i> neizpremenjeni
17.) <i>ř</i> > <i>ər</i>	<i>ř</i> > <i>ər</i> , <i>ār</i>
18.) maskulinizacija neutra (v severnozpadnem delu še ni popolnoma predrila)	le severnozpadni pas pozna maskulinizacijo, drugod skoro da ni znana
19.) dolga oblika infinitiva	kratka oblika infinitiva
20.) <i>dúri</i> < <i>dv̥ri</i> ; <i>d̥n̥əs</i> za <i>dv̥n̥sv̥</i> ; <i>n̥isəm</i> in <i>n̥imam</i> ; <i>m̥emo</i> za <i>m̥imo</i> ; <i>k̥é</i> < <i>k̥ɔde</i> ; <i>šč</i> > <i>š</i> itd.	<i>d̥áuri</i> < <i>dv̥ri</i> ; <i>d̥ən̥əs</i> < <i>dv̥n̥sv̥</i> ; <i>n̥ésəm</i> in <i>n̥émam</i> ; <i>mumû</i> < <i>mimo</i> ; <i>k̥éj</i> < <i>k̥ɔde</i> ; <i>šč</i> je ohranjeno itd.

Dočim sta si gorenjščina in dolenjščina na medsebojni fronti ostali nasprotni, sta pa na vseh drugih svojih robovih tu bolj, tam manj ozko povezani s svojimi sosednimi dialekti na način, ki smo ga našli pri vseh drugih slovenskih dialektih. Po nekod se je prvotna gorenjska ali dolenjska osnova že močno izpremenila, ker je prišla v močno območje sosednega govora (na pr. dolenjščina na Notranjskem gl. str. 46.), drugod pa se je to izvršilo v manjši meri (na pr. dolenjščina v dolini Medije). Končno je treba upoštevati tudi razlike, ki so se na dokaj prostoranem ozemlju gorenjskega in dolenjskega dialekta rodile in so zavzele različen obseg, ki so ga določali geografski faktorji in njim prilagodeno premikanje ljudstva.

V slovenskem centru razlikujem sledeče dialekte: 1.) gorenjskega s štirimi govori; 2.) v predelu med gorenjščino in rovtarščino selški dialekt z mnogimi gorenjskimi potezami; 3.) dolenjski dialekt s štirimi govori; 4.) medijski govor in 5.) belokrajinski dialekt s štirimi govori. Selškega bi smeli smatrati za gorenjski govor, medijskega pa za dolenjskega, vendar jima dajem samostojno mesto, da je s tem bolj poudarjeno dejstvo, da srečavamo na njihovem ozemlju tudi še rovtarske ozir. gorenjske in štajerske poteze.

Selški dialekt.

Selški dialekt govore v dolinah Sorice in Sore; na vzhodu sega v dolini do Praprotnega, odtod gre njegova meja v severovzhodni smeri na Male Ravne, Lavtrski vrh, Špičasti hrib, se obrne proti zapadu na Mali vrh, Zidano skalo, Kotlič, Visoki vrh, kjer se upogne proti jugu na Javorov vrh in Ratitovec in zopet proti zapadu na Črni vrh in Možic; od tu gre njegova meja v južni smeri po jugoslovansko-italijanski državni meji do Črnega vrha nad Davčo in proti vzhodu na Blegaš, Koprivnik, Mladi vrh, Četeno ravan, Ljubnik in po vrhovih na severozapadni strani Ljubnika se vrne zopet k Praprotnemu ob Sori.

Selška dolina je bila sprva naseljena samo v svojem vzhodnem delu nekako do Češnjice in Železnikov; ti Slovenci so prišli semkaj z gorenjskim južnim tokom (iz Ljubljanske kotline); kolikor se jih je naselilo v škofjeloški okolici in ob vhodu v poljansko dolino, so v poznejši simbiozi z nemškim življenjem podlegali in podlegli Poljancem, ki so iz zgornje doline težili proti Škofji Loki (gl. str. 48). Gorenjskemu vplivu je bila pot kolikor toliko odprta in dostopna na severu; treba pa je poudariti, da je bil desni savski breg (Besnica—Ovsiše—Kropa) redko poseljen. Vendar pa ta možnost stikov z gorenjščino in prvotno enakšna osnova selščine in gorenjščine pojasnjujeta močne in številne skupnosti med obema dialektoma. Zapadni del selške doline (od Podlonka in Ostrega vrha na zapad) je bil do 13. stoletja še pravi pragozd. V l. 1283. je brižinski škof Emiho tod naselil nemške koloniste iz Innichena na Tirolskem in sicer na levi, prisojni strani; ta kolonizacija je ustvarila vasi Sorico, Dane, Trojar, Zabrado, Torko, Ravne, Prtovč, Podlonk in Zalilog. Ozemlje na desnem bregu Sore (Podporezen, Davča, Martinj vrh) pa je še do srede 16. stoletja bilo neposeljeno; šele po l. 1560. so pričeli Nemci (najbrž že dokaj pomešani s Slovenci) iz Podbrda na Tolminskem krčiti na Podporeznu, v Davči pa so krčili Tolminci, na Martinjem vrhu Poljanci. Ta druga kolonizacija je zaključena v sredi 17. stoletja.

Potek teh kolonizacij, ki so se v različnih dobah vršile od različnih smeri in po jezikovno ali dialektično različnih kolonistih, dobro odseva iz današnje oblike selškega dialekta. Staro dialektično jedro je v vzhodnem delu pri staroselcih v Dolenji vasi, Selcah, Češnjici, na Rudnem in po zaselkih na obeh straneh odtod. V Praprotnem nagiblje govor na škofjeloščino. Na Martinjem vrhu in v sosednem vzhodnem delu Davče najdemo tipične poljanske poteze (*màgla, òblāk, pròsō; γ < g*), v Davči te govor zelo močno spominja na cerkljansčino in tolminščino. Pri Podporeznu srečaš pojav *š < s, š; z < z, ž; c < č* (gl. str. 86). Govor nekdanj nemških prebivalcev ob Sorici se razlikuje od onega slovenskih staroselcev predvsem po tem, da pozna samo padajoče poudarjene zloge, da je v ritmičnem pogledu ostro natrgan, v melodičnem pa hripav, kričeč. V Železnikih govore uvularni *ř* (fužinarski delavci so bili najbrž zvečine Nemci, kakor tudi v Kropi in Trziču, s Koroškega; njihova pot in poklic sta jih vodila preko Borovelj v te kranjske industrijske kraje). V severnem pasu selškega dialekta, v Jamniku in Nemilah, naletimo že na gorenjsko *ya < ta*. Ta prav posebna, a povsem umljiva sestava dialekta v selški dolini, priporoča in utemeljuje, da mu priznamo mesto zase.

Glavne lokalne posebnosti in razlike v obrobni pasovih smo že omenili; zdaj hočemo najprej navesti še skupnosti, ki jih deli jedro selškega dialekta z gorenjščino. 1.) Vsi *e*-jevski in *o*-jevski vokali (*é, e, è-, ò, ò-, o*) so se razvili v dolgih zlogih v *ē, ō: mlék, cvēt, rép, desēt, peč, kméta* gen. sg., *mélem, prosō, škōda, prósŋ, gōba, rōb*. — 2.) Sekundarno akcentuirana *e* in *o* akcentskega tipa *ženà* sta rastoča, dolga in odprta: *žēna, gōra*; le v Dražgošah se pričinja *o* labiovelarizirati: *k^uōzu, guōra*. — 3.) Srednjejezični vokal je *e*-jevske barve, tonično dokaj visok; enakšen je *a*, ki je nastal po moderni vokalni redukciji: *nāč, tāč, māš, kāp, krāx, lāft; i, é, u* se v kratkih zlogih reducirajo delno (*a*) ali popolnoma: *trépx, trbúxa, čūō, žbē*. — 4.) *l > l, n > n; stēla, kōna, kàn < koñv*. — 5.) *r > ar, ř > ou: kārť, mārťou, pōuxp, sóuzá*. — 6.) *g* je sicer zapornik, a njegova zapora je zelo rahla. — 7.) *šč > š; sekundarna tl, dl* in analogični *d; črē- > čē-; tk > zk; zapšēn; plēdē, codē, uoplēdu, cōdōu, cōdēla; čēšna, čēul, čēda, žēpc, žbāl; ta sláxk*. — 8.) Sekundarna palatalizacija velarov pred *e, i* je v osnovnih zlogih pri *k* zelo pogostna (*čēudar, čikla, čāi < kōde, čēpa, čimnata, čētna, čēmbi*),

pri *g* je znana le v besedi *žjëm*, *χ* pa se nikdar ne javi kot *š*; pred *e* in *i* končnic so velari povsod ohranjeni: *ta mēχk, tākē rōkē, *qotrōkē, nogē* (prav redko naletiš tudi na *nojē*); vse te palatalizirane primere smatram za mlajši import iz gorenjščine. — 9.) V tipu *māglā* in *bogāt* je končno poudarjanje ohranjeno: *stōzā, lḡāt, zēlḡn*; selški dialekt poudarja *prosō, *qoblāk, gorāk* itd. — 10.) Gen. pl. fem. prvotno oksitoniranih osnov na *-a* ima končnico *-ā*: *stōzā, gōrā, *qōcā, kōzā*. — 11.) Neutra so maskulinizirana: *korit, lēt, dlēt, mēst*; tudi pluralna oblika, ki ima še prvotno končnico *-a*, je občutena kot masc., zato *sχī korīta, ta ubīt *qkna, nās pšēta, ta dōžēun lēta* (enako v vsi osrednji gorenjščini); radi tega privzemajo tudi prvotna maskulina v nom. pl. končnico *-a*: *nās χlēwa, sonāka* (tudi akcentuacija je po neutr.: *χlēvi* > **χlēu* proti *χlēva* po *lēta* pri enakšnem nom. sg. *χlēu*: *lēt*). — 12.) Dolga oblika infinitiva z reduciranim *-i* (tako tudi v osrednji gorenjščini proti severno-zapadni gorenjščini *-ə, -e*): *dāt, nēst* < *nesfī, tēpst, brāt*, vendar tudi *lōmt, lḡāt* (gl. pri poljanskem dialektu in pri gorenjščini).

Druge značilnosti selškega dialektā so še sledeče: 1.) narēje razlikuje v dolgih zlogih rastočo in padajočo intonacijo (kakor gorenjščina); razlikovanje med dolžino in širino je pri vokalih *a, e, o* popolnoma jasno in točno, ne pa pri *i, u*, ki sta, če sta bila dolga, prešla v nadkračinska vokala: *ī, ū* < *î, û* in *î, û* < *î, û*; pripomniti je še, da je *î* daljši kot *ī*; *svīna, damû, korit, dri* < *duri* gen. pl., *χīša*; *čīkla, lūkna, sχī* < *suhī*. — 2.) Predtonični in posttonični *o* sta ohranjena kot odprti *o*; akanje je le v nekaterih besedah znano (*damû, Palōna*), zakonito le v kratkih poudarjenih zlogih: *škāf, kân, wân, slân, nāž, nār, pād*; končnica acc., instr. sg. fem. se glasi *-o*: *χīšō, bâīlō*. — 3. Zveneče medije so pred pavzo na pol zveneče; *-bḡ* itd. gl. str. 100; *nāž, pād*. — 4.) *ta* > *la*: *blā, blō, lōχk, lāž, lān, rēkla* itd. (*kōḡân* < *kalbn̄* je, kakor kaže že njegov *-o-*, nova tvorba po fem., neut. *katnā* > *kōḡnā, kōḡna, -o*). — 5.) Predtonični *u* mlajšega izvora preide v *o*: *sonāk* < **sunāk, sviñak*; *codḡ* < *cudḡ, cḡodḡ*. — 6.) Fleksija besede *dv̄ri* je v selškem dialektu zelo starinska (prim. tudi v škofjeloškem govoru, str. 100): nom. *dōr*, gen. *dri*, dat. *drēm*, loc. *drēχ*, instr. po analogiji *dḡmī* (prvotno *dv̄ri* z novokutiranim začetnim zlogom se je metateziralo: *dv̄ri* > *dāḡri*, ki se je še pred podaljšanjem nezadnjih kratkih akutiranih besednih zlogov t. j. pred procesom *m̄ša* > *māša, māša*, asimiliralo

v *dòuri* in ta vokalična oblika osnove je v rovrtarskih dialektih izpodrinila v cas. obl. praviloma razvito *dúr*^č, v selškem pa je ostala v prvotnih upravičenih mejah; nom. *dòuri* > *doùri* > *dòur*, *dòr* z redukcijo diftongičnega *u* pred istozložnim *r*; gen. *dovri* > *durí*, *dri*; gl. F. Ramovš, Rad jugoslavenske akademije, knj. 243., str. 10—12; upoštevaj še končnice *i*-jevske fleksije: *-ém*, *-éž*; selščina je torej nekako v sredi med gorenjsko-koroškim razvojem, ki je posplošil osnovno obliko *dur-* (*dúri*) in rovrtarščino, ki je posplošila osnovno obliko *doúr-*. — 7.) V ritmično-melodičnem pogledu se selščina močno razlikuje od škofjeloškega govora in je blizka gorenjščini (predvsem bohinjskemu govoru).

Viri in literatura. P. Blaznik, Kolonizacija Selške doline 1928.; Dialektično gradivo, zbral prof. Jakob Šolar (rokopisni podatki avtorju).

Gorenjski dialekt.

Severna meja gorenjskega dialektja je jugoslovansko-avstrijska državna meja na Karavankah od Peči na zapadu do Okrešlja na vzhodu, od tu dalje pa nekdanja kranjsko-štajerska deželna meja do Motnika; vzhodna meja teče od Motnika čez Trojane na Reber, Sv. Gregorja, Slivno k Verneku ob savskem kolenu pri Litiji, gre čez Savo na Kresniški vrh in Štango, kjer se kot južna meja obrne proti zapadu čez Volavljje in Vnanjarje na Debeli hrib, Molnik, Golovec, zajame severni rob Ljubljanskega barja nad črto Rudnik—Dobrova; njegova zapadna meja je vzhodna meja horjuljskega dialektja (gl. str. 102), vzhodna meja škofjeloškega govora (gl. str. 99), severna meja selškega dialektja (gl. str. 110) do Možica in odtod dalje jugoslovansko-italijanska državna meja v Julijskih Alpah.

Gorenjski dialekt ni povsem enoten; predvsem v obrobnih predelih opazamo pojemanje tipičnih gorenjskih pojavov in sprejemanje takšnih, ki so doma v sosednih dialektih. Vendar so glavne razvojne poteze vokalizma in konzonantizma skoroda povsod iste in šele v vzhodnem pasu se nekaj oddaljijo in nas pričenjajo spominjati na dolenske, redkeje na štajerske. Ta dotok negorenjskih pojavov se vedno bolj jača, dokler nas ne prisili, da govorimo že o posebnem govoru dolenskega dialektja, medij-skem. Bistvena oznaka gorenjščine je njen palatalni glasovni karakter; izrazitih dolžin nima, vendar nekdanje dolžine niso toliko skrajšane, da bi smeli govoriti o nadkračinah. Gorenjci govore jasno in točno, a mehko; razlikujejo v dolgih zlogih dve intonaciji, padajočo in rastočo, le prav na vzhodu, v moravški kotlini, se to razlikovanje izgubi in ima le éno, ravno intonacijo. Povsod se akcentuira *prosô*, *məglä*, *zelën*. V sledečem hočemo navesti najpomembnejše gorenjske značilnosti in sproti bomo tudi lokalne difference omenjali.

1.) *e*-jevski in *o*-jevski vokali (*é*, *e*, *ë*, *è*-; *ö*, *ò*-, *o*) se izgovarjajo v dolgih zlogih kot čisti, ozki, napeto artikulirani *ē* ozir. *ō* (slaba dolžina): *dēwam*, *jéza*, *pēč*, *rēbra*; *mōst*, *wōkna*, *kōža*,

guwôf < *golôbb*. V nekaterih bohinjskih vaseh (Češnjica, Srednja vas) je opaziti še razliko med *e*, *e* > *ē* in *é* > *ē*, *ī*: *pr̥ jêzerô*, *na snažêt* in *bêsêda*, *pu cist*, *mlika*, *sêvêda*, *Pšînc* < *peščênc*; ta razlika ni organsko utemeljena, marveč izvira iz govora Tolmincev, ki so se posamič naseljevali po Bohinju. — V dolini reke Radomlje ima govor že diftonge *iê*, *uô* < *e*, *e*, *o*, za *é* in *o* pa *ē*, *ō*: *zubiê*, *liêt* < *ledt*, *žbiê*, *zuôf*: *nôš*, *prîsô*, *mîsô*, *bôχ*, *cêsta*, *kulên*, *blêt* < *blêdt*, *lêt* < *lêto*. Ob zgornji Radomlji (Spodnje Lokve, Blagovica) naletimo pogosto na *eī* za *é*: *čêišna*, *pêjsk*, *mêisc*, *klêjšê*; ker pa je *ē* < *é* še regularen v Trojanah, Št. Gotardu in Čemšeniku (*lêt* gen. pl., *urêχ* nom. pl., *čêule*), moramo ta *eī* razrešiti v *e + i* in njegov *i* razlagati tako kot *i* v *gôizd*, *ôistar* (za to govori tudi lega pred *s*, *š*). — Od Ihana na vzhod proti Moravčam se skupina *uô* skrajša v *uə*: *vôlja* > *uêlê*, *hočem* > *uêčem*, *na uêknəχ* < *oknih*, *uêšəm* < *vôščim*, *žêuêdam* < *želódom*, *u uêpô prîxte* < *v topo pridite*, *uên* < *tôn*; v *suauô* je *-uô* ostalo, ker je tako zahteval sestav, v katerega beseda spada (*mesô*, *okô* itd.).

2.) Sekundarno akcentuirana *e* in *o* v tipu *ženä* se glasita *ē*, *ō* (njihova tvorba je napeta): *žêna*, *sêstra*, *pêčem*, *kôzu*, *nôsu*; ob Radomlji in na vzhod odtod imamo že diftonge *iê*, *uô*: *ziêmla*, *iêna*, *niêmo* < *njemu*, *biêrê*, *viêlêk*; *χôôdu*, *guôra*, *uôgna* (Ihan); *čîêū* < *četo*, *tiêlê*, *uriêmê*, *diêlč* < **delêč*, *duâins* < *donêš*, *ruâka*, *uâkn̥*; *kuâin*; *duâl*, *duâbr* (Blagovica).

3.) Posttonični *e* < *e*, *e* je izkazan kot nenapeti *e*, predtonični je zvečine reduciran v *e* > *e*, *ə*: *s pəčî*, *jəsêna*, *vəlícəχ* < *velikih*, *vəsêlê* n. pl. f., *nəvêsta*, *səvêdä*, *təžävən*, *bêsêda* ali *bəsêda* (Bohinj); *ušənica*, *səvê*, *zvəčîr*, *maŭmăci* < *máto omeči*, *məχ tákê* < *med take*, *grəjô*, *təškô* (Tacen); *nəbêsta*, *pomədiêna*, *məsô* (Ihan) itd.

4.) Neakcentuirani *o* se je v gorenjščini razvijal tako-le:

a) predtonični *o* je, kakor enakšni *e*, zožen in napet: *ȯ* > *o*, *ó*, *u*; *spôskálê* < *izpod skale*, *pôtrêbən*, *wôkôlê*, *pôkázou* (Bohinj); *utävənk* < *otavnik*, *pər uranê* < *pri oranju*, *gurêt* < *gorêti*, *gurâm* < *gorami*, *pumagâŭ*, *puznâwa*, *čôvêka*, *ód uručîne*, *gôstúâl*, *uôtrôčê*, *wôdô* (Poljšica); *ubûâcnə*, *ukô*, za *učî*, *usêrčjê*, *kurít*, *na uštərvî* (Jezersko); *sturêjô*, *ukrôgva*, *stujî*, *iâ ucêran* < *je ociran* (Ihan); *pušúšou* < *postušať*, *kubása*, *bugatîja*, *ustôu* < *ostať* (Tacen); *kulên*, *kumûc*, *utâwa*, *kugá*, *dumú* (Blagovica); *uträk*, *ubrôč*, *ukô* (Kresniški vrh, Ljubljana);

b) akanje je v predtoničnih zlogih le sporadično t. j. le na nekaj besed omejeno, na primer *domú, domâ* (Bohinjska Bela, Jezersko), *dumâ* (Bled, Tacen, Ljubljana, Blagovica) : *damú* (Predvor), *damó, damâ* (Kresniški vrh); *snožêta* (Ravne) : *na snazêl* (Češnjica); *gõwarí* (Preddvor), *guwaré* (Ljubljana); *do > da: da zdêi, da vørã, dapuvé < dopove* (Tacen); *da ušés* (Ihan); *barõuc* (Spodnje Lokve) in pod. Ob Radomlji je običajna disimilacija *uo- > ua-*: *uaci, uavîu < lovîl, uabuâk*; v *waduó, wačêta* (Spodnje Lokve) imamo analogični *a* po nom. *wâda, wâče* (gl. točko 2.), kajti pravilno je tu le *učî, ugrája, utâwa* itd.;

c) v posttoničnih zaprtih zlogih je *o* večinoma prešel v *a*, v odprtih pa je kot nenapeti, široki *o* ohranjen; *prjâznast, sítnast, narâunast, prîmaš* (Bohinj); *urédnast* (Gorje); *wõdgõwar* (Ravne); *prúštaç* (Grabče); *žâwast, žâwastna* (analogično tudi *žâwastøn*), *stârast, jâgat* gen. pl. < *jagod* (Tacen); *žêuat < želod* (Ihan) itd.; vendar tudi *nawárnõst* (Mlino), *lêtõs* (Jezersko); za *o* v acc., instr. sing. fem. ima gorenjščina *o*, le prav na zapadu (Kranjska Gora, Podkoren) in prav na južnem vzhodu (Ljubljana—Vernek) govore *a*, enako tudi *-ma, -ja* v I. in III. pl. prez. (sprejeta je bila ziljska ozir. dolenska poteza); v pasu Ljubljana—Kresniški vrh je akanje v kratko poudarjenih zlogih prodrlo: *utrâk, kâš, pät, kâjn* ozir. *kâi < konj*.

5.) Srednjejezični vokal *o < v, b* in moderni *o < i, é, u, e* v kratkih zlogih ima skoraj visoko jezično lego in je vsaj v akcentuiranem zlogu napeto artikuliran. V fonetično šibki poziciji (nepoudarjen, šibko artikuliran; skrajša se trajanje zloga, zlog postane v govornem ritmu prehoden) zvečine onemi, posebno *o < v, b*, dočim se mlajši *o* še drži razen v posttoničnih zlogih in ob sonornih konzonantih. Posebnost severozapadnega gorenjskega dialekta (Bled—Bohinj) je izgovor končnega nepoudarjenega *-i*, ki ga ista oseba zdaj govori kot *i*, zdaj kot *é, -é, -o*, ali pa ga tudi popolnoma reducira: *wotêlî, wõkõlê, tûdê, nõtrê, skõzê*; inf. *pstîte, dátê*; III. sg. *õdê*; imp. *poîdê*; *mâtø, s kõnø, sê žvitê*; *mât, tût, skõs* itd. Kdaj se rabi ta, kdaj ona oblika, o tem odločajo govorni tempo, ekspiracijska sila, konfiguracija sozvočja.

6.) Omenili smo že, da naglaša gorenjščina *prõsõ, mægũä, zalên, bugût*; le ob zgornji Radomlji in ob Savi pri Verneku sliši *mægua, çârpt, u mægîl*, kar kaže na medijski dialekt. V severo-

zapadni gorenjščini pa je končno naglaševanje v tipu *ženà* posebno pri verbalnih oblikah splošno: *wodà* (po tem tudi gen. *wodě*, acc. *wodŕ*); *sužbã*, -ě, *adãn*, *anã*, *enğã*, *žganě*, -ã, *na vrtŕ*, *na vřxŕ*, gen. *wowã*, instr. z *wowãm*; *tmŕ* < *tému*, *ř ãnmŕ* < *k njemu*, *mãně* acc., *ř ãmnã* < *k meni*, *sojě*, *tadžgã*, *řãdgã*, *svędgã*, *dubrgã* itd.; prez. *rasě*, *padě*, *pasě*, *pokladě*, *umãrjě*, *stočě*, *mzě* < *motze*, *těě* < *toiče*, *mŕzěm*, *kŕněm*, *tŕčěm*; I. pl. *dŕbmŕ*, *pořmŕ*; du. *dubřã* < *dobila*; *zustě* < *zvěste*, *dřřtě* < *držite*, *majŕ*, *udŕ* < *vědo*, *pořdŕ*, *dajŕ*, *bdŕ*; imp. *pořdě*, *uzmě*, -ã, *pstřã*; inf. *itã*, *zajtã* itd. (primeri, da je v soseščini rožansko *žanã*, dalje ziljsko *žena* in bovško, tolminsko *žena*, ki so mlajši kot drugod običajno *žena*).

7.) Skupina *ta* je prešla v *wa*, *ya*: *řękya*, *mřãi*, *žãwŕsc* ali *žãwŕc*, *svãtwŕ*; s tem pojavom so se izobrazili tudi vsi tisti, ki smo jih ob koroškem *ta* > *ya* omenili: a) *tu* > *u*: *úč*, *úřpca* < *luknjica*, *úřãt*, *gřx*; dalje *to* > *tu*, *u*: *kubãsa*, *gubŕk*; b) *wta* > *wa*: *wããt* < *vlaçiti*, *wãga*; prim. še *mãda* < *mtada* (*u mãdŕ sadjě dátã* „Obst abliegen lassen“), sicer pa *mřãd*, deloma predstavljeno v *řmãř* (Preddvor), *umãř* (Jezerško), *umãř* (Stahovica); *byto* > *bŕ*; *zelo* > *zřŕ*, *zřã*, *zř*; *çelo* > *çřŕ*, *çŕ*; c) analogični *l* za etimološki *v* pred *e*, *i* (po posploševanju tudi pred *a*): *gřãl* < *glavi*, *çęrkŕ* < *cerkvi*, *břkř*, *žęřtř*, *křpřř*, *stãřtř*, *stãřtřx*, *udŕla* < *vvdova*, *rukãla* nom. pl. k *řŕkãvř*; *řŕřku*, *řŕřkya* in *řŕřkřla*, *řęřkřla*, *bręskřla*; nom. pl. *hlřl* za *hřvi*, *u řlřlřx*; *mřřã*, -ě, *mřřãgã* < *mřřvega*; *ta řřãř*, *řřãř* < *řřãve* itd. — Glavne lokalne razlike so te-le: 1.) asimilacija *ta* > *la* za dentalnimi konzonanti v Stari Fužini, Studorju in Srednji vasi v Bohinju): *dlãka*, *slãma*, *zlatŕ* proti *řřãř*, *řŕřka*; 2.) v Ribčevem lazcu, Laškem rovtu, Savici, Kamnjem, Žlanu in Brodu v Bohinju govore *wa* le še za velari in na začetku besede: *kyãs*, *mãgřã*, *řřãdnŕ*, *wãř*, *wãř* < *lazř*, *wãř* < *vlasř*; 3.) v Bohinjski Bistrici in na Ravneh je *la* < *ta* že splošen: *glãwa*, *slãř*, *pomřãř*, *řŕřkã*, *slřřřř* (tudi ti bohinjski pojavi so vsaj deloma odsev govora doseljenih Tolmincev); 4.) ob južnovzhodni meji gorenjskega dialekta (Kokošnjë—Studenc, Morãvçe—Blagovica) meša govor gorenjsko *wa* z medijskim *la*: *wasiě*, *byãř*, *swãna*, *miřtřla*, *wŕřkŕ*, *Břãgŕřã*, *řwã*, *zakřãř* ali na pr. (notirano v Blagovici pri isti družini) *dęwãwa*, *dęwãla*, *dęřãwa*, *dęřãla* < *dęřãla*; v Trojanah je že *la*, enako v Motniku, doçim govore v Špitaliçu še *ya*; tudi v ljubljanski okolici slišiš *la* in *wa*, v Ljubljani je zdaj *la* v rabi, pri starejši ženski generaciji v predmestjih pa še pogosto nãletiš na *wa*.

8.) Osrednji gorenjski govor ima $l < l'$ in $n < n'$: *wóla, wólę < olje, Krán, kŕn, kŕna, spáne, žganę*. Različno od tega pa govore v obrobni pasovih: a) v Bohinjski Bistrici in na Ravneh l' in n' : *zêmlŕ, kâšlam, zêlę, srêna, suňák, wašáňę, žaullêňę*; b) na Jezerskem l in n , n' : *stêla, sêňâ sę mŕ, sêčna, pouňák, známňę, pâň, mâň < manji, kŕň*; c) v moravški kotlini in ob zgornji Radomlji l in $n > in : n$, *ziêmla, znâine, pŕin, sâina, kŕŕin, zastŕin*; pri Blagovici pričinja ta gorenjski pojav izpodrivati medijsko $i < n'$: *známňę, kâmňę, sęim; čêišna*; d) v predelu Ljubljana—Kresniški vrh imamo centralno-dolenjsko $n > n$: *i, níwa, lúkna, kŕŕšna, mâiš < manjši, zâi, kâi < konj, gen. kŕŕia*.

9.) $ř$ je v dolgih zlogih dal *ou*; v blejskem in bohinjskem kotu se *ou* asimilirata v $ŕ$: *rŕt, prêbŕkl, wŕbŕčęn, dŕgo* (prim. še $ŕ$ v *lêšŕlę < lêsovje, grmŕle < grmovje, spŕnt < spoŕniti, spomniti*); za $ř$ ima gorenjščina *er*, na vzhodu že *är*: *er' prim. waxpärle, smärt, wärç, wärba : řiter* (Ihan, Blagovica); *umäru, mŕŕkär* (Kresniški vrh).

10.) Izglasna *-b, -d* sta premaknjena v *-f, -p* (ponekod je starejši *-t'* še ohranjen, drugod je že *-s < -p*), za *-g* je povsod *-ç* (*-z, -ž > -s, š*); ta pojav je bil nekoč pač splošno gorenjski, saj ga v bolj oddaljenih krajih še zdaj imamo tako prav na zapadu kot prav na vzhodu; v trikotniku Ljubljana—Kamnik—Kranj ga pa danes ni, vendar moremo domnevati, da je bil tu po analogičnem izravnavanju stari glas restituiran (*suäf* po *suába, suábga* premenjeno v *suäp* z razmerjem $p : b$ po razmerju $s : z$, *mräs : mráza, š : ž* itd.); *çrif, bŕf, släf* (Bohinj); *zŕf, pŕgręf, žáf* gen. pl. (Preddvor); *zŕf, swäf* (poleg *swäp*), *bŕf* (Jezersko); *suaf* v Tuhinjski dolini; *zuŕf, swäf* (Spodnje Lokve); *ospŕp, prŕp, sprêp* (Bohinj); *grâp, çûp, gâp, umâp, gŕp* (Preddvor); *zîs, lêš < ledš, çûs, mêdus < medvédv* (Spodnje Gorje); *räs, zîs, pŕš* (Tuhinj); *umât, pŕt', sŕt'* (Jezersko); *liêf, blêf, muât* (Spodnje Lokve).

11.) Na podoben način je bila tudi sekundarna palatalizacija velarov *k, g, ç > č, j, š* v južnem in vzhodnem predelu po restituciji zabrisana, da, pri $ç$ je celo v severnozpadnem pasu nestalna: *ŕrêš, mäsę* acc. pl., *tárbaše* acc. pl. k *tárbaç < tábaç < nem. Tagewerk, múše, mäštr, čęrsę* acc. pl. k *čęrç* (Bled—Bohinj); na Jezerskem govore sicer *čę, čętna, na žâi < žagi*, ali vedno *çîša, çiter, ŕręç*, ravno tako pod Karavankami. Po vsem Gorenjskem pa slišiš *žjëm, drûi, drûiga, drûikat* (Tacen, Črnuče, Ihan);

prim. še *šišca*, *nojê* poleg *ké* (Ihan), *drûiga* in *žjëm* (Ljubljana). Na severni zapad je omejeno *šč* < *sk*, *šk* pred *i*, *e*: *swáždžga* < *sladkega*, *rešče*, *u kráščam*; na Jezerskem že *náškê*, v Ihanu *krájkax*. Skupina *ng* se je pred *i*, *e* preko **ñd* razvila — nekaj pozneje kot *g* > *j* — v **ñž* > *nž*; ta pojav ima isti obseg kot *šč* < *sk*, *šk* (*e*, *i*): *štênže*, *wórñže*, *raïtñže*, *na wástirñži* (drugod *štênge*).

12.) Od drugih konzonantičnih posebnosti gorenjskega dialekta je treba omeniti še sledeče: a) *tk* (iz *tk*, *dk*) > *šk* (na severozapadu) ali *χk* (povsod drugod): *wopkròu* < *odkril*, *krápké* (poleg starejšega *krášče*), *slapkór* (Bohinj) — *kráχka*, *króχka*, *síraχka*, *swaχkô*, *gúáχkə*, *břáχkə*, *rěχku* itd.; — b) *tt* > *pt* ali *χt*: *wépt* (Ravne), *úipt* (Koprivnik) < *védėti*; *woptlê* (Srednja vas); *príχtê* < *pridite* (Ihan); — c) iz teh dveh pozicij (*t* + *k*, *t*) so se splošili predlogi in prefiksi na *-d* v obliki s *-p* ozir. *-χ*: *op*, *prěp*, *měp* (Bohinj) ozir. drugod *oχ* in *uχ*, *preχ*, *naχ*, *pux*, *məχ*; *poχpôra*, *uχpástíwa*, *pux pôt*, *məχ aldî*, *pux páisχo* (Tacen); *waxpärle*, *poχpuáta* (Ihan); **iqdb* > *tóχ* (Preddvor); adv. *prédə* „früher“ > *prěχ*, *poprěχ*; v Bohinju *prěp*, *prěsk* < *préd* + *ka*; *měšábo* < *med-sabo*, *wás mēp usjó* itd.; deloma je zašel semkaj tudi *ob*: *uχ pōnuči* „o polnoči“ (Gorje); *uχdwāwat* < *obdélovati*, *uχstāwa* < *obstala* (Tacen); — č) *tc* > *c* na zapadu, drugod *sc*: *žəwôc*, *žəwôsc*; *děsca* < *děbcá* in potem anal. nom. *děsc*, *gósca*, *typósca*, *korísce*, *múásce* < *mladbcę*; — d) *pš* > *uš*: *ušénica*, *ušén*, *lêuš*; — e) *p* iz *p*, *b* preide pred dentali in *k* v *f*: *gráfca*, *žéfca*, *zéfsta*, *okřfčátə*, *kúřčátə* < *kupčati* „häufeln“, *Křfca*, *drořtina*, *těfka* „Mostbirne“; oblika *χuáfca* je tu in tam sprožila analogično *χuábəc* za *chlapəc*; — f) sekundarno *tj* > *k* (eventualno po točki 11. dalje še č): *trék*, *-a*, *-o* (*-o* je analogično; vendar še *u trékę grě rát*); *kě* < *tja*, *prke* < *proti* + *tja*; na zapadu *čě*, *trěč*; — g) splošno gorenjsko je *šč* > *š*; *čřé* > *čé* (*čūô*, *žbě*); sekundarno *tl*, *dl* in analogični *d* < *t* (*plédem*, *plédwa*, *plédu*), zelo pogostno *mn* > *un* (*wákoyna*, *spōunt*).

13.) V gorenjskem dialektu so se neutra maskulinizirala; na zapadu pa se poleg mask. oblik uporabljajo še stare na *-o*: *prněslo*, *dčbrø*, *čřéslø*, *číslo*, *žéplø*, *mâičknu*, *lét*, *ta drúχ lét*, *lójk*, *sláb*, *kurít*, *jě zašmél* (Bohinjska Bistrica); *poštēno*, *wəlíkø*, *dáyno*, *dáyn*, *ən máwo*, *ən máu* (Gorje); *wánsk létü*, *ladēnu*, *čístø*, *zarášēnū*, *kustü* < *kosilo* (Selo pri Bledu) itd. V formalnem pogledu je maskulinizacija omejena le na neutra, ki nimajo akcenta na

končnem zlogu; oksitonirana neutra in pa neutra na -e so na zunaj neizpremenjena, občutena pa so kot maskulina: *sônce* i *siâu*, *sûx mäsô*, *swadäk žganë*, *dôbær tèle*, *vêlk štviu* < število, *sônçe* i *zasü*. Pri mask. je pogosto v nom. pl. že končnica -a (gl. str. 112): *dougî váčëra*, *stârgan rukâla*, *vasók xri̯ba*, *gubók kêudra*, *kâmna* itd.

14.) Gen. pl. nekdam oksitoniranih osnov na -a ima končnico -á: *souzá*, *žaná*, *gurá*, *zvôzdá*, *ramá*, *cestá*, *strôxá*, *skalá* (analogično *špraxá*, *fará*) itd.; niso pa neznane oblike *žën*, *gôr*, nastale po razmerju *rîb* : *rîba*.

15.) Adjektivna končnica nom. pl. neutr. je -e (na *tasë* ústa); pri substantivih je -a še ohranjeno, na Jezerskem pa je tudi pri njih že -e: *ôkne*, *nebése*, *têlête*, *plêče* (sing. *plêče*), *rëbre*, *čëve*, *plúče*, *jêtre*; tu govore tudi *ušête*.

16.) Oblika dat. loc. sing. masc. neutr. adjektivne in pronominalne fleksije ima končnico -o: *nemô*, *pî nëmô* (tudi v instr. tupatam že z *nëmô*), *gûnmô*, *zgûranmô*, *dëi mô* (Tacen); *nëmô*, *drûgmô*, *svétmô* (Nevlje); na zapadu imamo -o tudi pri subst.: *samnô*, *psô*, na *vrtô*, *vrxô*; *tmô* < *tëmu*, *dôbïmô*; ta -o je nastal po redukciji *ü* > *ö* in je nato posploševan (najprej pri dvojnih akc. oblikah: *svetmô* in potem tudi *svétmô*): *zlôdejo*, *očetô*, *na lédô*, *mêscô*; v južnovzhodnem pasu pa je pravilno *psô* po *lédô* premenjeno v *psà*. Lokalno in sporadično se je -o prenesel celo že v dolgo poudarjeni zlog: *bogû* > *bogô* (Ihan; pri Japlju beremo: *pruti Bogó*; pri Basarju *synô*; ker sta se pri nekkih substantivih glasila dativ in genitiv enako, dobimo -o tudi v gen.: *uad lédak stanô* (Ihan); *od soiga sino*, *si uisokiga stano*, *na more myro iemeti* pri Skalarju.

17.) Gorenjščina pozna dolgo obliko infinitiva (na zapadu na -të, -të, *tə*, drugod na -t < -tə): *raunátë*, *dubitë*, *pstítë*; *puacát*, *pušát*, *dëržát*, *gospodarít*, *môčát*; na Jezerskem: *klepátə* in *zaprét*; Ihan: *ričëti*, *stijëti* < *reči* (identično z *rëčti* v Bohinju in različno od dolenskega *rëčti* < **rëčb*). V okolici Ljubljane se zvečine slišijo že kratke oblike: *rädät*, *mädät*, *môlt*, *učät*, *prôst*, *žïut* (drugod po Gorenjskem *žvët*) poleg *gurët*, *tärpët*, *käpuát* (Tacen; prim. poljanski dialekt). V rabi so še oblike *tlëčti* (Gameljne), *mlëst* (Tacen), *poitlëče* (Bohinj). — Prezens je preobrazil obliko infinitiva v *pridät* za *priti*; *näidät*, *näidu*, *näidwa* za *najti*, *našel*; *vidät* za *uiti*; *cudät* po *cudëm*.

18.) Glagoli III. 2. in IV. vrste na *-im* imajo v dualnih in pluralnih oblikah v predkončniškem zlogu *-e-*: *spémō, ležěta, vāsěte*; v okolici Ljubljane je *ę* običajno še kratek: *spęwa, spęte* (tako tudi v Ljubljani).

19.) Feminina oblika participa na *-t* pri glagolih V. in VI. vrste z akcentuacijo ^{˘˘˘} je prevzela vokalizem predkončniškega zloga po maskulini obliki: masc. *slišal* > *slišou*, fem. *slišata* > *slišawa* (tako še ob Radomlji) > *slišowa, glédowa, děwowa, čakowa, svętowa*.

20.) Naj navedem še nekaj gorenjskih potez, ki so v tem ali onem oziru pomembne: a) gorenjščina govori *dúri* < *dvŕri*, *nísam* in *nĩmam*, *dóns*, *gún* < *onv-jv*, *mēm* za *mimo*; — b) v blejsko-bohinjskem kotu so običajne oblike adv. brez *-i*: *sä, gdä, zdä, tûka, zútra, sþka* (drugod *sþi, tûkeþi* in *tuki*); — c) tu je doma tudi še sekundarni epentetični *l*: *lāsõulę* > *lāsõle, grmõlę* (prim. tolminski in kobarški dialekt); — č) v moravški kotlini je govor počasen, rastoča in padajoča intonacija sta se zlili v eno samo, ki poteka ravno; — d) okrog Kresniškega vrha in sploh v južno-vzhodni gorenjščini ima *g* rahlo zaporo, dostikrat slišiš celo že *γ*; — e) govor v Ljubljani kaže na sploh še gorenjske poteze; njegove najvažnejše razlike do gorenjskega dialekta pa so: *õ* je zvečine že izpodrinjen po dol. *ū*; za *ta* ima *la* (vendar še splošno *kusitŭ, peritŭ, čarěsu* itd.); *n̄* > *in* ozir. *n*; *ř* večinoma že *är*; redukcija kratko poudarjenega *a*: *brät* in *brät*, *nām* in *nām*, *näs*; gl. še zgoraj točke 11, 13, 17, 18; — f) II. sing. prez. glagola *chotěti* se glasi v gor. dialektu enklitično *čəš*, poudarjeno pa *ʷčəš* in *õč* (Bohinj), *wõč* (Preddvor), *wäč* (Tacen, Ljubljana).

Ta kratki opis gorenjskega dialekta nam kaže, da smemo v njem razlikovati vsaj štiri govore: tipični gorenjski dialekt se razprostira v severozapadnem predelu in se odtod v ozkem pasu vleče pod Karavankami proti vzhodu (tu so nastale pač prve naselbine in ekspanzija se je odtod usmerila deloma proti jugu, deloma pa preko gozdnatega ozemlja ob zgornji Savi proti Zilji); osrednji gorenjski govor zavzema v glavnem pokrajino v trikotniku Ljubljana—Kamnik—Kranj, prim. točke 10, 11, 16; vzhodni govor je ob reki Radomlji (ima deloma starejšo obliko kot osrednji; prim. točke 1, 2, 4 b, 8, 9, 19); južno-vzhodni gorenjski govor v pasu Ljubljana—Vernek se približuje že dolenjščini: *wa* poleg *la*; *n̄* > *in* (*n*) in *ř*; *õ* > *ū*; *õ* > *ä* in pod.

Viri in literatura. Ene duboune peisni 1563 (prim. Arch. f. slav. Phil. 37, 126). — Trubar, Hifhna poftilla 1595 (l. c. 127—8). — Vinogradski zakon iz l. 1582. in 1683, gl. V. Oblak, Let. Mat. Slov. 1889, 160—191; 191—201. — Stapletonov prevod evangelijev gl. A. Raić, Programm der Oberrealschule Laibach 1887—88. — A. Skalar, Shulla tiga premishluvana 1643; gl. V. Oblak, Let. Mat. Slov. 1890, 185—236. — Jankovič, Od sa Christvsam Hoieina Bvquize Samozetrte Thomasa S Kempis 1659 (rokopis). — Gregor Worenz: rokopisne pridige iz l. 1697—1706. — Dela gorenjskih piscev Paglovca, Rogerija, Basarja, Pohlina in Japlja. — Rokopisni katekizem in Jobova zgodba iz srede 18. stol. — Spokorjeine ene imenithne gresknize 1769. — Hitra inu glatka pot pruti nebesam 1770. — M. Valjavec, Proben des Slovenischen (iz Preddvora; letno poročilo gimnazije v Varaždinu 1858). — И. А. Бодуэн де Куртенэ, Бохинско-посавски говоръ (Отчеты о занятіях по языковѣд.) Выпускъ II. Казань 1877, 44—121. — В. А. Богородицкій, Говоръ Бледа сравнительно съ говоромъ Циркно (Дialectолог. замѣтки VI. Казань 1905). — К. Štrekelj, Slovenske narodne pesmi (posebno A. Breznika zapiski iz Ihana). — Avtorjevo gradivo.

Dolenjski dialekt.

Današnji dolenski dialekt ni enoten, temveč ima več govorov; ni pa težko spoznati, da potekajo te različnosti iz iste starejše razvojne podlage, ki je že takrat kot takšna bila dolenska t. j. različna od sosednjih dialektov (notranjskega, gorenjskega in štajerskega). Če pa že takrat ni bila različna, potem gre za enakšno splošno slovensko podlago, ki je šele v poznejši dobi doživela posebno dolensko usmerjenost. Če imam pred očmi bistvo dolenskoga dialektu, mu moram določiti meje tako-le: na zapadu na črti Snežnik—Javornik—Rakek—Unec; na severni strani imamo najprej širok gozdnat pas pod Logatcem, potem Ljubljansko barje in dokaj široko, še danes malo obljudeno gričevje na desnem savskem bregu; na vzhodu je odprta savska dolina od Zidanega mostu do Velike doline še dolenska; južna meja so Gorjanci in pa severna meja kočevskega nemškega otoka. To so meje skupne dolenske jezikovne baze, ki se še zdaj izraža v važnih dejstvih, kakor: enakšen razvoj akcentuiranega in neakcentuiranega vokalizma (pri tem nas eventualna razlika v danes izkazanem rezultatu ne moti); istovrstno poudarjanje in modulacija govora (akcentska kvaliteta, ritem, melodija, kvantitetna razmerja). Po tem, kako se je v tem ali onem pravcu do danes razvila nekdanja skupna podlaga, moremo razlikovati v glavnem pet dolenskih govorov: 1.) zapadni govor se razprostira v dokaj ozkem pasu ob zapadni meji od Loža na Cerknico, čez Menišijo (pokrajino med Cerknico in Rakitno) na Borovnico, Preserje do Plešivice; 2.) od njega proti vzhodu imamo osrednji dolenski govor do trebanjskih gora na črti Zaplaz—Medvedjek—Lisec—Golobinjek—Novo mesto—Mehovo; 3.) vzhodni govor govore ob spodnji Krki (do Kostanjevice) in njenih pritokih Senušanki, Lokavcu, Račni, Radovlji in v dolini reke Mirne; 4.) v savski dolini pa je posavski dolenski govor, ki dobiva čedalje več štajerskih elementov; najpomembnejša je razlika na robovih med centralnim in vzhodnim govorom; vzhodni govor je namreč izredno počasen in zategel, ritem ne kaže skoro nobenih občutnih menjav; artikuliranje je neintenzivno, leno in zato nastajajo iz nekdanjih ozkih in napeto tvorjenih monoftongov široki, nenapeti diftongi;

odtod današnja velika razlika $n\hat{o}u\check{c}$: $n\hat{u}\check{c}$ za *noč* pri nekdanjem skupnem dolenjskem $n\hat{u}\check{c}$ itd.; 5.) v savski dolini od Litije do Zidanega mostu in v dolini reke Medije imamo medijski govor.

Glavne značilnosti dolenjskega dialekta, ki jih hočemo v sledečem podati, bodo prvotno enotnost dolenjskega razvoja jasno izpričale; sproti bomo omenjali še nekatere značilne lokalne posebnosti.

1.) Izgovor dolenjskega dialekta je počasen; pavze so zelo zaznatne; dolžine so razločne, kračine pa so omejene le na kratko poudarjene zloge, tuptatam še na posttonične, dočim so predtonični zlogi običajno jasno nadkračinski.

2.) Ves glasovni karakter je indiferenten; dolenjščina se izogiba napeti artikulaciji; vsi vokali, pa četudi so dolgo poudarjeni, so komaj slabo napeti; visoka jezična lega je temu dialektu tuja, namestuje jo znižana varianta.

3.) Razlikovanje med padajočo in rastočo intonacijo v dolgih in kratkih zlogih je izredno točno (rastoča kračina je omejena na diftongične zloge na pr. $\mu\grave{a}k\eta$ < *okno*, $\check{c}\grave{a}r\eta$ < *črn*, $po\grave{u}\eta$ < *pótn*); dolgo poudarjeni zlogi imajo v osrednjem in vzhodnem govoru dvovršne akcente tako glede ekspiracijske sile kakor muzikalične višine; zlogi pod dolgim rastočim poudarkom imajo nizek ton, ki spočetka pada in šele po prvem intenzitetnem višku, ki mu sledi kratka tonična uravnanost, se pričenja rastoče dviganje. Neakcentuirani (posebno predtonični) zlogi so muzikalično visoki, da, običajno so višji kot akcentuirani.

4.) Za ∂ < ε , υ ima dolenjski dialekt v dolgih zlogih a (kakor gorenjski in zapadni slovenski dialekti); v zapadnem dolenjskem govoru je ta \bar{a} ponekod lažno zaokrožen (tako tudi etimološki \bar{a}); v kratkih zlogih je ∂ ohranjen; dolenjski ∂ je srednjejezični vokal, ki se tvori že v zadnjem pasu osrednje ustne votline z lahkim pridvigom jezika; njegova tvorba je nenapeta, niansa je odprta.

5.) Vokal \bar{o} < $\bar{\delta}$ in zgodaj podaljšani \bar{o} -sta prešla v dolenjščini v \bar{u} : *múst*, *bûz*, *úkna*, *kúla* nom. pl., *wút* < *vodz* gen. pl., *otrúk* gen. pl., *dú* ali *gdú* < *krto*. V vzhodnem govoru se razvije ta \bar{u} preko \bar{y} (tako na pr. v Trebnjem) > $*\mu\bar{y}$ > $\mu\bar{o}$ (Mokronog), $o\bar{o}$, $o\bar{y}$ (- \bar{y} je odprto tvorjen): *präsŷ*, *pŷle*, *kakŷš* (Dobrnice); *pŷsada*, *takŷ* (Trebnje); $\hat{u}os$ < $*\hat{u}z$, *vozε*; $z\hat{g}\hat{u}\eta$ < *zvone*, *atrŷok*, *tεstŷo*, *nεbŷo* (Mokronog); *puŷadŷ* < *povodenj*, *akŷl* < *okŷli*, *okoli*; *pa pŷl* < *po polju* (Bučka, Radovlje); za $o\bar{o}$ > \bar{o} prim. še *präv* > *präv*,

prõu > *prõ*; *dõl* > *dou* > *dõ*; *blõu* < *bylo*, *akõu* < *oko*, *nõus*, *kõust*, *bõux* < *bog* (Št. Jernej).

6.) Kratki poudarjeni in nepoudarjeni *o* je lokalno zastopan na različne načine:

a) za kratko poudarjeni, predtonični in posttonični *o* imamo *a* (popolno akanje) v pasu Borovnica—Preserje—Ig—Grosuplje—Višnja gora, odtod v južnozpadni smeri na Velike Lipljene, Raščico, Rob, Velike Lašče do črte Velika Slevica—Medvedjek—Retje; takšno akanje je potem še v predelu Radohova vas—Trebnje; prim. za Raščico: *aträk*, *nõ ûda* < *na vodo*, *snäp*, *käš*;

b) tudi v vzhodnem govoru se je razvilo akanje, ki pa je že omejeno; če ne upoštevamo lokalnega *â* za *o*, je pa važno to, da je predtonični *o* za labialnimi in velarnimi konzonanti prešel v *u*: *arâxi*, *ablači sä*, *glabõka*, *rakõo*, *nagõo*, *ad asé*, *aträk*; *čez ûda*, *na pûsada* itd. proti: *mučân*, *kustéx*, *grîem u* *xiõsta pu n ûs drû*, *pumõust*, *gulõop*, *gusâncea*, *purâslu*, *zgunî*, *kulû*, *kumûc*, *pupîeû* < *pepet*, *pu câst*, *kulân*, *mužgânõ* (Mirna);

c) v Suhi krajini imamo akanje le še v predtoničnih zlogih, drugod pa *o*: *atrükem*, *Sadija vâs*, *ap tlâ*, *apêiša*, *z walî* proti *îmajõ*, *ûdõ*, *zâ rsniõo*, *nâ jîvõ* < *njîvo*, *sujõ xiõo*; v besedi *konj* je *o* celo zožen zaradi sledečega *i*, tako tudi v Dobropolju in po trebanjskih hribih: *kõi*; v Loškem potoku je akanje vezano na zlog, ki stoji neposredno pred glavnim poudarkom (*gaspût*, *galõop*, *glabõk*, *kakûš*, *klabûk*, *karûza*, *iznarêt* < *jeznorit*) in pa na posttonični zaprti zlog (*põtak*, *žlîexnast*); prim. *kazüc*: *nõ kozucâ*;

č) v dolini Krke od Soteske do Novega mesta akanje ni znano; *nõ rûoko*, *woblâk*, *mujõ*, *polcânõ* < *Poljane*, pravtako ne v pokrajini Ribnica—Sodražica—Bloke—Menišija—Lož, prim. pri Sv. Gregorju: *kõin*, *snõp*, *op kêidni*, *sõ boîi*, *pobîrat*, *prosîl*; Topol pri Cerknici: *wotrûk*, *prodânu*, *počâs*, *ščîrjõ*, *šîõo*; v zaprtem posttoničnem zlogu pa je tudi tu *a*: *prêstar* < *prostor*, *kanc* (neakcentuirano, predložno rabljeno *конѣць*).

7.) *o*- na začetku besede dobi protetični *w* samo v zapadnem govoru: *wočî*, *wobâ*, *wotrûk* (Lož, Menišija); *wablâk* (Borovnica, Rakitna, Preserje); *wo*- < *o*- pozna še govor okrog Toplic: *woblâk* (Cerovec); povsod drugod imamo le *o*- ali *a*- (po točki 6.): *aträk*, *apâunõ* (Mokronog); *akõul*, *açî*, *abañõ* (Št. Jernej); *atprâulu*, *ap trîeç*, *abêt* < **obutb*, *abâ*, *ân* < *onb* (Raščica); v *uâkõ*, *uâgõ* (Mokronog), *uâgîi* < *ogîb* (Št. Jernej) je *ua* regularni zastopnik sekundarno akcentuiranega *o* (gl. točko 9.); *áčõ* (Mokronog),

áčä namesto pričakovanega **uäčē* < *oče* za *otvčv* sta preobrazena po *ačjēta*, -*ə* itd.; v besedi *äus* za **uäus* < *ovvsv* je *u-* disimiliran.

8.) Novoakutirani *ö* v nezadnjem besednem zlogu (tip *kóža*) in dolgi *o* sta po vsem Dolenjskem izkazana kot *uo* (v vzhodnem govoru se ta diftong dalje razvije v *uo*, *ua*): *kúoža*, *úosəm*, *núosəm*; vzhodno: *júa* < *njó* instr. sing.; *nagúo* < *nogó*, *zúop* < *zobv*.

9.) Sekundarno akcentuirani *o* (tip *nóga*) je dal sprva v dolenjščini **ō*, po sledeči labiovelarizaciji pa *uō*, iz česar so se, zdaj po asimilaciji, zdaj po disimilaciji razvili različni lokalni refleksi (pri tem je treba upoštevati še to, da se je ponekod element *u*, *u* ojačil v *u*, na kar se je drugi diftongični element skrajšal (*uo*) in takšen *o* se je obravnaval po točki 6. a, b); zdaj imamo v dolenjskih govorih za *o* sledeče:

a) *o* ali *uo* po trebanjskih hribih in odtod na jug v pasu Cerovec, Uršna sela in v zapadni okolici Novega mesta;

b) *uä* (po akanju) na črti Borovnica—Lož in v dolini Mirne: *ruäka* < *roka* (z analogičnim *ō*), *χuädu* < *chodivv*, *muälu*, *uäčē*, *uäknu*, *uäl* < *vóli*, *uärəχ* in *uärχ* < *oréčv*, *uäsa* (Borovnica); *kuäjä* < *koňa*, *nuäga*, *kuästäi* (Mokronog); *pu nōäč*, *kōäsa*, *bōägat*, *guwärt*, *wäl* in *srätən* < *sirotvrv*, *äčē*, *ági* < *ogüv*, *däst* < *dostí* (Mirna);

c) *ōä* v okolici Št. Jerneja: *mōäiä* < *moja*, *šrōäku*;

č) *á* v okolici Šmarjete (Lukovik, Družinska vas, Šmarjeta, Radovlje): *áčä*, *zábat* < *zobati*, *člájuk*, *wäst* < *voziti* (*üō* > *ōä*, *gä* > *á*);

d) v osrednjem pasu dolenjskega dialekta se je *uo* asimiliralo v *uo*, *uo* in končno v *o*, ponekod se javlja že mlada diftongizacija v *úo*, *úo* prim. *uo*, *úo* v Menišiji, na Blokah in na Ižanskem; *o* v pasu Grosuplje—Velike Lipljene—Raščica—Videm—Dobropolje—Suha krajina in v ribniški dolini do Sodražice in Žimaric; prim. za Raščico: *dōbrv*, *kōšē* < *koša*, *vōda*, *lē gōr*, *sōku* < *visoko*, *bōgat*, *kōiē* < *konja*, *ōčē*, *nōga*, *strexōta*, *srēmōta*; — *úo* v okolici Velikih Lašč (proti jugu do Sv. Gregorja, na zapadu do Roba, na vzhodu do Podgorice, kjer je že *o*, proti severu do Raščice), dalje še v Škocjanu in v Malih Lipljenah: *búožč*, *dúostj*, *kúonc*, *núorc*, *úogin*, *púolč* < *polič*, *úozət* < *voziti*, *adzgúorej* < *odzgoraj*; v Ponikvah slišiš že *úo*: *rúasa*, *úäknü*, *χüädət*.

10.) Neakcentuirani in kratko akcentuirani *o*, -*ö* v nom. acc. sing. neut. (pri subst., adj., pron., adv.), je v dolenjščini izkazan z -*u*: *mlējiku*, *sálu*, *kládu* < *klad(i)uu*, *kladivo*, *bagástu*; *ləχkü*, *səknü*, *dnü*; *čarnu*, *ünü*; *inu* < *ino*, *ku* < **ko(kr)*, *ránku*, *bül ku tā*,

bába ránkù n strâx. Tupatam imamo tudi na Dolenjskem maskulinizacija neutra; v Borovnici je oblika z -u običajnejša, posebno še če sta pred končnico dva konzonanta: *dièblu, máslu, jédru, zàrnu, duàbrü in ujèjlu, táku* ter *dèjl* < *délo, léjt, btät*; v okolici Iga je popolna maskulinizacija: *palèjn, mlèjk*; v vzhodnem govoru imamo na pr. v Mirni poleg *stáblu, uótlu, puráslu, atáklu* tudi *qákq, kulán, mlák, lâp urámä, kupít, gnäest, šróak, atáčän* < *otečeno, arjáu, čäü* < *čelo, dáü* < *délo, säiáü sä m iä* < *svñalo, bliskáu pa gormäü iä*; v Lukoviku: *žvápü, zurálu, ráklu, nerjánu* poleg *zdráu, Raçi-siáü* < *Račje selo*; v Št. Jerneju: *mlák, dojü, čijel, uákq*; oblike *čäü, siáü* pričajo o morfoloških razlogih, ki pospešujejo maskulinizacijo.

11.) Sekundarno akcentuirani *e* (tip *žéna*) je preko splošnega *é, ié* dal po različno močni disimilaciji sledeče današnje reflekse:

a) *ié* v zapadnem govoru: *niésem, ta siédmə, diéleč, žiéna, číel, žiénem*; za glasom -j pa čisti *é*: *jéčmen, jédru, jézok* (analogični *e*-ji), *jélen*; isti diftong imamo še v vzhodnem govoru v pasu Bučka—Leskovec—Krško—Št. Jernej, le da sta oba njegova elementa zelo odprta (skoro *ěä*);

b) vsi drugi dolenjski govori imajo *ěä*, za palatali (v različnem obsegu), tupatam tudi za likvidami pa *ä* (sprednji, visoki *a*) prim. Velike Lašče: *beádrü, bréaznu, čéälu, deábey, seástra, reákla, zeálen, žeána in iálen, nerjánu, strjánu, adřšáje* (*ä* za *j, š, l*); — Raščica: *iázok, zežáne* < *zažene, žána, zežužánu, u dežäl* (*ä* za *j, š, l, ž*); — Sodinja vas: *prtj iám* < *proti njemu, rojána, učän* nom. pl., *žəulájə, piáloü, riákla, niásla, vešiále*; — Trebnje: *rákla, ap šástəx, ažánu, žvápü, iáčmen, siástra*; — Mirna: *deäre, meájiä, stədeánc, u peáč, zeámle, iáčmen, atáčän, rákl, žána, pláčə, čäü, urámä* < *vréme, prášəč* < **prěščič, praščič*; — Mokronog: *prášəč*, gen. *prášičä* (prim. *prešəč* Velike Lašče, *priěšč* Borovnica), *čáü* in *čäü, prlátu*; — Cerovec: *niáse, riáčem, prlátu, uláglə, dožála, urámə* itd.

12.) Neakcentuirani predtonični in posttonični ter kratko akcentuirani *e* je širok glas; dolenjščina takega *e*-ja ni reducirala v *ə*; v vzhodnem govoru prehaja *e* > *ä*, pod akcentom je še kolikor toliko napet.

13.) Dolgo poudarjeni *e* (< *è, e; è* v tipu *rebra*) se je preko *ē* razvil v *ie*, v vzhodnem govoru še dalje v *īē, īä* (v okolici

Bučke: *ī^e*): *iēsīen*, *līet* < *ledv*, *īdīe* < *ljudje*, *χ riēbri*, *ta rmīeni*, *čīešem*, *iīēuše* < *jelša*, *iīēsəχ*, *riēbra*, *ziēlē*, *upətīiē* < *vpitje*, *karēiīiē* < *korenjé* (Velike Lašče); *kuraiīiē*, *gliēda*, *griēm*, *žīēnəna* < *ženina* gen. sg. (Bučka) itd.

14.) Dolgo poudarjeni *ē* je dal v dolenjščini *eī*; po asimilaciji ali disimilaciji med obema diftongovima elementoma so nastali ti-le današnji refleksi:

a) široki *eī* (*e* je širok, ali napet; lega jezika je srednja), pod rastočim poudarkom pogosto že z rahlo *e*-jevsko ožino, v severnozpadnem delu Borovnica—Ig—Grosuplje—Škocjan—Turjak—Rob—Rakitna;

b) široki *eī* (*e* je nenapet, nizka lega jezika) v sosednjem pasu Bloke—Sodražica—Velike Lašče—Videm—Raščica—Ponikve—Suha krajina—Cerovec; le za *i* ima *e* srednjo jezično lego: *iēis*, *iēizdət*, dalje v *kēidən* < **tīēdən*; takšen široki *eī* imamo še na vzhodu pri Bučki in Krškem;

c) *aī* v ribniški dolini (južno od Sv. Gregorja), v Dobropolju, Loškem potoku, Menišiji in Ložu (za palatali je povsod *eī*: *čēišnē*, *čēiwa*, *kēidən*); iz ribniškega govora sega *aī* v nekaterih besedah tudi v ozemlje z *eī* na severu, tako predvsem v *nāisəm* < *nēsmb*, *nāimam* < **nēmamb*, *nāi* < *nē(stv)* v Velikih Laščah, na Raščici; *aī* govore tudi v vaseh po gričih na zapadu od Velikih Lašč (okrog Bamčeva);

č) v vzhodnem govoru je *eī* preko *āē* prešlo v *ä* prim. Dobrnice: *nāēmaiä*, *adrāēzat*, *cənāēš*; Dobrava (pri Dobrnica): *kolānu*, *trābəχ*, *čāwä*, ali *āē* pred *č*, *š*, *ž*, *s*, *z*, *n*: *čāēšä* < *črēšna*, *cāēsta*, *smāēš*, *u sāēncə*; Mirna: *arāχi*, *trāzu*, *nā*, *bāu*, *čāvļ*, *mlāk* in *čāēšä*, *klāēšcä*, *alāēšpök*, *dvāē*, *gnāēst*; Št. Jernej: *nāsəm*, *smarāka*, *črāšīä*, *māsəc*, *smāχ*, *trāba* itd.

15.) Dolgi *u* je v centralnem govoru prešel v *ü* (Menišija, Rakitna, Raščica, Lašče, Sodražica, Loški potok, Ribnica, Dobropolje itd.) razen pri disimilatoričnem vplivanju sosednega *i*: *zē* *ūiχu* < *ucho*, *ūipət*, *ūiستا*, *ūištət sē*, *ūiš*, *ūizda*, *paχūiše*; *vūsənje* > **vūsīiē*, po disimilaciji med *v*- in *u*-jevskim elementom v glasu *ü* pa nadalje *visine* (Ribnica), *nevīmən* < *neumen*; Dobropolje: *mīūχα*, *driūgu*, *tīūku* < *toliko*, sicer pravilno *ūžna* < *južina*; prim. še *ūnəc*, *ūtrə* < *jutri*, *ūrə* < *Jurij* (Loški potok); sekundarni *ü* < *u*, *ō* je nastal ali po asimilaciji na sledeči istozložni *i* ali pa po preglasu pred *i*-jevskim zlogom: *moj* > *mūi* (Borovnica) > *mūi* (Raščica); *tōliko*

▷ *tūik, kūik* (Borovnica) ▷ *tūik, kūik* (Raščica), *kūk* (Lašče) ali *tūlku, kūlku, nūlak* < *enolik, nūlsən* (Loški potok). — V vzhodnem govoru ima *ū* isti razvoj kot *ū* < *ō* (gl. točko 5.): *ū, ū, ū, ū, ū*; *būča* (Trebnje); *čālūost, karūoza, ščūška, dūoša* in *dūuša* (Mokronog); *lūpca, dōux, klabōuk, damōu* < *domū, domoū, domov* (Šmarjeta, Št. Jernej); *sōkiä* < *suknja, lōkiä* < *luknja, kōxiä* < *kuhinja, lōbga* < *ljubega, krōlawä, drōzga, dōmō* (Bučka).

16.) Dolgo poudarjeni *i* je ohranjen, le v vzhodnem govoru doživi enakovrsten razvoj kot dolgi *u*; *i* ▷ *ī, īī, īē, ēī* (z odprtim *i*); v diftongu *ēī* je element *ē* lokalno različen: tu je napet, tam bolj znotraj artikuliran in zveni kot napeti *ō*; *ačī, usčīpnu, sē kadī* (Dobrnice); *tēī* < *ty, učēī* < *oči, krēī* < *kri; šēnēca* < *pšenica, kuščēca, xēišä, krēiš* (Mokronog, Šmarjeta); *vōince* < *vince, žvōizgajä, velōika, pēišä* < *piše, Brsnēcä, lāsēca* (Št. Jernej); *svējā* < *svinja, jāva* < *njiva* (Bučka).

17.) Dolgo poudarjeni *a* je v zapadnem govoru rahlo zaokrožen: *glāwa, bāba, fānta*; pred tem *ā* se *l* velarizira.

18.) Preglas² *ia* ▷ ²*iä* (vzhodni govor), ²*iē* (drugod) je po Dolenjskem zelo razširjen; samo v Suhi krajini in ob Krki od Soteske do Novega mesta ni znan.

19.) *lā, nā* dasta po asimilaciji *l'ä, l'ä, l'ä* ozir. *nä*; ta pojav je v glavnem omejen na isto ozemlje, kjer imamo *ū* ▷ *ü* (gl. točko 15.), dalje ga imamo še pri Toplicah; *ibleänä* < *Ljubljana, peļēä, veļēä* (Velike Lašče); *polēänä* < *Poljane* (Cerovec); *l'blāna, säinälu sä m iä* (Ribnica); *l'ablāna, dēbēlāk, m'rt'nāk, s'pnāk, peļä* (Loški potok); *v'rb'leänam* dat. < *Vrb'ljanam* (lg); najbrž spada semkaj tudi še *preälca* < *pralica* (Ribnica; na prehod *a* ▷ *e* bi vplival *r*).

20.) V zapadnem (samo v borovniškem kotu ne) in v centralnem govoru, pa v Suhi krajini je prešel *a* predlogov (prefiksov) *na, za, nad* v neakcentuirani legi v *ē* (napeta tvorba): *nežāj, neprēi, nerūoβe, zēstūōin, ne strēiχa, neğāiät, zēcvilt, nešū* < *našel*, gl. že pri Trubarju: *neshil, nedluga, feshla* itd.; ta pojav je starejši kot premik akcenta v tipu *ženä*, kakor razvidimo iz *neāpax*: *nepūχa, zeāslan*: *zešlūona, zeāsū, zeáčēt*: *zečīēu*; gre tu pač za asimilacijo *ä* ▷ *ē*, sproženo po dentalnih glasovih pred *ä*, vplivali pa so še številni predlogi z *-e-*: *pre, pred, brez, čez, rez* < *raz²*; za *ra* ▷ *re* prim.: *sträχū, drägī, präšäl, mrēs, präsiē*;

tudi v vzhodnem govoru: *rāščāhūiä* „er schreit“, *präsū* < **prasū*, *proso* (Dobrnice), *präsōu* (Št. Jernej).

21.) Za *r* imajo vsi dolenski govori v dolgih zlogih *ar*, v kratkih pa *ər*: *smārt*, *gārm*, *taīda*, *čārn* ali *čārən*; *pārśī*, *vərtət*, *u kərəð*; v Suhi krajini je v dolgih zlogih diftong dolg: *χ wārbī*, *u Kārko*, *dāržu*.

22.) Dolgi zlogi kažejo za *ȳ* diftong *ou*: *čōun*, *vōyk*, *voūna*, *doūga*; v neakcentuiranih zlogih je zdaj *u* (*dugā*, *dužnā*, *iābuk*, *iābučnək*, *suzīę*), zdaj *ou* (*wouñienu*, *spoužnilu*, *moučīm*, *woukā*, *koūkūvi*, *souzīę*, *doūžân*); oba refleksa sta iz istega vira: *ou* naglašanih zlogov se je prenesel tudi v nenaglašene zloge in kadar se je to zgodilo zgodaj, je *ou* prešel v *u* (*sudāt* < *sođdat*), če pa se je udomačil pozno ali pa se še zdaj sproti vnaša, potem ostane; edini jasni primer za regularni razvoj kratkega *ȳ* je *iābuk* in ker *-u-* ni reduciran, ga moremo smatrati za asimilacijski produkt dveh diftongičnih elementov: *jābȳko* > *jābətku* (gl. pri Dalmatinu: *jabelk*, *jabēlk* gen. pl.) > *jābutku* (pri Dalmatinu: *jabulka*) > *jābuūku*, *iābuk(u)*. Za *sūnce* kaže dolensjščina več oblik: pravilno *sōunce* (Sobočevo pri Borovnici, Loški potok); običajna oblika je *sōnce* (*t* ali že *u* se je pred dvojno konzonzanco reducirali); *sūnce* (v ribniškem govoru) je nastalo iz *sōnce*, *sōunce* po asimilaciji *un*, morda tudi še *tn* > *nn*, *n*; enakšnega izvora je vzhodno dolensko *sōunce* (Št. Jernej) z *ou* < *ū* po točki 15.

23.) *n* se v dolenskih govorih ni razvijal povsod enakšno; zanj imamo:

a) v zapadnem govoru *in* za intervokalični *n* in za *n* na koncu zloga, drugod pa *n*: *kāin* < *koūv*, *kuāiņę* < *koūa*, *muāšņę* < *mošūā* (vzhodna meja tega pasu teče od Plešivice na Podpeč, Rakitno, Rob, Sodražico, Ribnico);

b) v sosednem predelu Raščica — Velike Lašče je bil razvoj sprva isti (*in* : *n*), nato pa je *in* (intervokalično, deloma tudi končno) prešlo v *ĩ*: *ņęslāĩāt*, *žāĩę*, *kúoĩę* < *konjā*, *pūĩę* < *po njo*, *sāĩę*, *sviĩę* — *kāin*, *kūin* gen. pl., *kúoštāin*, *umĩn*, *úogĩn*, *pāĩn* — *čęĩšņę*, *lūkņę* (Velike Lašče); *kōĩę* < *konja* in tudi *māĩ*, *pūĩ* < *ponj*, ali *mōšņę* (Raščica); v okolici Krškega govore *ĩn* : *n*; *pāĩn*, *sāĩņę*;

c) v vseh drugih dolenskih govorih pa najdemo za vsak *n* glas *ĩ*, njegova nazalnost je že izginila: *mūĩ* < *mvē*, *iām* < *njemu*, *rājņę* < *ranjen*, *pər ógiğ*, *kuđi* (Suha krajina); *kuāiņę*, *māĩou* < *menjal*, *kuāstāi*, *čāšĩä*, *kāmĩä* < *kamenje*, *ági* (Mokronog); *igoū* < *njegov* (Lukovik) itd.

24.) *l* je v dolenjščini izkazan kot *l*; za *ta* govori *la* razen osamljenega *ua* v vaseh Golo pri Želimpljah, Sarsko, Dolnja Slivnica, Št. Jurje, Velike Lipljene (le še pri stari generaciji) in pa v Starem in Novem kotu pri Prezidu. Sekundarnega *tl*, *dl* dolenjščina ne pozna: *bõu* < *bodl̥*, *põu* < *padl̥*, *sü* < *séd̥l̥*, fem. *buāla*, *bōla*, *pāla*, *sēila* itd.

25.) Dolenjščina ima le kratko obliko infinitiva: *bāst* < **bostv*, *rēčt*, *umārt*, *stārt*, *guārt* < *gorélt*, *sluānt*, *žūt* < *živélt*, *χuādat*, *sādāt*, *gərmāt*, *iskāt*, *lagāt* (Borovnica); *svēitvat*, *kəpūāt*, *kləbūāt* (Velike Lašče); *žēt*, *žārt*, *klēt*, *guūārt* (Mirna) itd.

Zdaj hočem navesti še nekaj splošnih in lokalnih dolenjskih zanimivosti in posebnosti, ki sicer ne segajo globoko v jezikovno strukturo, so pa vendar za dolenjščino v razmerju do drugih dialektov karakteristične.

26.) Akutirani izglasni *-ou* se je asimiliral v *-ú*: gen. pl. *walú*, *sənú* (v 16. stol. še *synou*, *udou*); *damú* < *domovb*; *oū* < *ǫ* ostane (*koūca se mē*; časovno in kvalitetno razliko med obema *o* v *oū* < *ov* in *oū* < *ot* v 16. stol. podaja današnje *ú* : *oū*); analogično je vzdržano *igōū* po *igōua* in podobno (< *njegov*).

27.) V centralnem govoru se je v deklinaciji zaimkov *moj*, *tvoj*, *svoj* oblika nom. sing. masc. uporabila za osnovo: po *mūī* je gen. *moīgā*, fem. *mojā* itd. premenjeno v *muīgā*, *mujā* (pri Trubarju *muīga*, *muīmu*, *tuīa*, *suīm*), po lokalno nastopajoči asimilaciji *ui* > *ūi* in nato po razokroženju (ali pa po še jačji asimilaciji) je nastalo *iū* (tudi oksitoneza je še zelo pogostna, pri nji se kratki *i* reducira); prim. Ribnica: *mūja*, *tūja*; Suha krajina: *mūī*, *mujō*, *sujē*; Lukovik: *tujā*, *muīē* nom. pl. fem.; Mirna: *mūī*, *muīā žāna*; Velike Lašče: *mūī*, *mīē* < *mūīē*, *tūī*, *tīē* < *tvoja*; Rob: *mūī*, *mīā*, *mīīē*; Raščica: *mūī* < *mūī*, *mīga* < *mūīgā*, *mīmə* < *mūīmū*, fem. *mīē*, acc. sg. fem. *sīē* < *svojo*; Žimarice: *u mūīm skādñ*, *mūīē χīšē*; Loški potok: *mīā*, *mīā*, *tīā*, *tīā*; — v zapadnem in vzhodnem govoru imamo pravilne oblike: *mūāje* < *moja* (Borovnica), *mūōjā* (Bloke), *mūājā* (Št. Jernej).

28.) V centralnem in vzhodnem govoru se je *ə* pred istožložnim *ñ* razvil v *i*: *səməñ* > *səmiñ* (Vel. Lašče, Ribnica, Loški potok); Vel. Lašče: *úogin*, *paūdin*, *mūñ(e)* > *umīñ*, *skādīñ*; za vzhodni govor prim. za starejšo dobo, ko je bil *ñ* še ohranjen, pri Dalmatinu *symīñ*, *synme*, *synmeh* = *simūñ*, *siñmē*, *siñmēīχ* (v nom. sing. je *-i-* v prvem zlogu povzet po prvem zlogu cas. obl.), danes pa *səmiñ* (Videm), *sēmīī* (Mirna), *mūī* < *mūñe* (Trebnje);

ági (Mokronog), *ógi* (Videm), *uági*, *piádi* < *peđbñb* (Bučka); cas. obl. *simã*, *ap samĩ* (Vel. Lašče), *s simã* (Mirna). V primerih *znãmiję*, *kãmiję*, *vísiję* (Raščica, Ribnica), *úsinę*, *wúogiję* (Loški potok) je *-i-* < *-ij-* (*eñ* > *ejn*, *ijn*; *ə* > *i* v *əl* > *il*, *il*, *il* prim. *póstla* < *postila*, *postela*). Za moderni *ə* > *i* prim. *ĩst* < *ĩđst*, *jęstv*, *paĩst* (Raščica), *inák* < *junák*, *inica*, *dobrũ itrũ* < *jutro*; dalje še *ię* > *i*: *ilã*, *iltę* < *jeli(te)*; *i*, *ĩta*, *ĩte* < *jej(te)*; *ĩza* < *jeza*, *ĩzan*, *řezizãt*, *iznarãt* „zorn-mütig“ (Ribnica, Loški potok).

29.) Moderna vokalna redukcija je omejena na ekspiratorično zelo šibke zloge; po nji ima zapadni govor *ə* < *i*, *é*, *u*, osrednji pa *ə* < *u*, *i* < *i*, *é* (posebno v končniških zlogih), drugače pa *ə*: *sãt*, *řãtãt*, *tařdnj*, *umãrlj*, *patãrpj*, *u kãrvj*, *kãřlj* itd.

30.) Skupina *šč* se je asimilirala v *š* samo v borovniškem in posavskem govoru, drugod je *šč* razen pred veččlensko konzonanco: *pagřępřna*, *řęřjřna* (Vel. Lašče); *prešjčã*, *prãšãč*, *prãšãč* kaže disimilacijo *šč* — *č* > *š* — *č*.

31.) *čřé-*, *žřé-* je obdržalo *-r-* le v ribniškem govoru in ob spodnji Krki: *čřęřva*, *čřpřina*, *žřbřę*, *čřòvř!* (Vinice pri Ribnici); *čřęřjã*, *čřãšjã* (Bučka), *žřbřę* (Št. Jernej); v Loškem potoku govore *čřõl*, *čęřida*, toda *žřbřę* poleg *žãbřę*; oblika *čřõl*, *čřõl* < *čřévřb* je lastna centralnemu govoru in pasu Bloke—Lož (po skrajšanju diftonga *ëũ* > *ëũ*, *əũ*, *oũ*; prim. podobno krajšanje v gor. *ãũ* > *oũ*: *mroũla* < *mravlja*).

32.) V centralnem govoru je prehod *řč* > *šč* zelo pogosten: *njščę*, *ãnščę* < *nihče*, *ščĩ* (Raščica); *ščřr* (Suha krajina), *ščřęr* (Cerovec), *ščĩ* in *šĩšã* < *hiša* (po asimilaciji *ř* — *š* > *š* — *š*) v Menišiji.

33.) Za govor v Loškem potoku je navesti še te-le posebnosti: *ubř-* > *bũj-*, *ubřjati* > *ũbũjęt*, *mũza* < *u-miza* „Tischlade“, *mũřvat*, *ũpũję*, *ję* *ũpũřla*; *mũne* > *mũn*, pojačano s predlogom *vř* (enako v Ribnici, Velikih Laščah): *umũn*, *ũmũn* > *ũmũjn*, *mũjn*; poleg *sãmũn* se govori tudi *sãmũjn*, gen. *simã* (po retardaciji labialnega elementa *m* + *i* > *mũi*, *mũj*; nasprotno imamo anticipacijo v *i* + *m* > *ũm*, *um*: *prũmař* < *Primož*, *prũmem* < *primem*, *bũnca* „Schwingel“ < *biũnca*, *biũnica*; prim. še *jumãm* na Vipavskem; *biř*, *piř* > *bũř*, *pũř* v Prekmurju); predlog *mej* je preko pojačanega *ũmej* (pri Trubarju *vmei*) prešel v **ũmũj* > *mũj* (v *mumã*, *mumũ* za *mimo* gre pa za vokalno asimilacijo *i* — *u* > *u* — *u*). — Labiovelarizirano *˚mo* < *˚ma*: *lãřtamo* dat. du., *dvãřimo*, *obãřimo*, *prřj nãmo*, adv. *nęnãřlamo*, *sãřřramo*. — V Ribnici in Loškem

potoku govore *lugät, lugäk, luxkä, lugänac* < *lɔganɛɔ*. — Dočim govore po osrednjih vaseh Loškega potoka gen. pl. *kús, stâjn* < *kozɔ, stɛnɔ*, so v obstranskih v rabi oblike na *-á*, ki so po masc. končnici *-ou* privzele še *-u*: *kozáu, kosáu, ɔsáu, pɛtáu, suzáu, stázáu, ucáu*.

34.) Zanimive so stare oblike gen. pl. *lúnac, lúnc* < *lonɛɔ* (pri Trubarju *luniz* Psalt. 149 a), *kúnac* < *konɛɔ* (poleg *loncú, koncú*), *wúl* poleg *wolú* (Ribnica). V ribniškem govoru se končnica I. du. glasi *-ma*: *smä, gríema, prídema*. — Zapadni govor ima v loc. pl. masc. neut. končnico *-ax*: *u stárax čásax, pɔ tɔx klâncax*; v Loškem potoku pa *˚ɛx*, poudarjeno *-áix* < *-éɛɔ*: *sudâɛx, kúlɛɔx, kúinɛx* — *kəpcáix, Saducáix* < *ɔdolɔɛɔɛɔ*.

35.) Za govore v posavskem pasu Krško—Videm—Leskovec—Bregje navedem nekaj posebnosti (gl. še pri bizeljskem govoru): *é* > *éi*; *ō* > *ū*; *ī, ū* sta neizpremenjena; *ē, ē* > *īɛ*; *ō, ȳ* > *ūɔ*; *˚o* > *˚u*; sekundarno akcentuirani *e* > *iɛ*, *o* > *ua* ali *uɔ*; akanje v predtoničnih in kratko poudarjenih zlogih, za labiali in velari pa *o˚* > *u˚*; *ń* > *īn* : *n*; akcentuacija *măgla, sārce, püršu* < *príšĕt* kot v štajerskih govorih; dolenske poteze segajo še v pas Brežice—Velika Dolina, kjer pa že prevladuje štajerski element.

Položaj **medijskega** govora smo na kratko že omenili gl. str. 107. Glede na nasprotstvo, ki je izkazano med gorenjskim in dolenskim dialektom, je treba ugotoviti, da je bil medijski govor od vsega početka zajet od inovacij, ki so se širile v južnem, dolensko-štajerskem izoglosnem pramenu; sprejel pa je tudi nekaj gorenjskih potez, takih, ki se itak tudi še v savinjski dialekt razširjajo; njegova lega, ki je dopuščala ali vsaj ni ovirala približanja in stika obeh vzporedno tekočih inovacijskih struj, to dejstvo zadostno pojasni. Ker je ob Savi v novejšem času nastalo več živahnih industrijskih središč (Litija, Zagorje, Trbovlje, Hrastnik), ki so pritegnila k sebi ne le okoličane, marveč tudi bolj oddaljene kraje, dobiva govor čedalje jasnejši videz mešana dialekta. V obstranskih in hribovskih vaseh pa je njegova oblika še pristna. Njegove karakteristične pojave moremo tako-le porazdeliti: I. dolenske in dolensko-štajerske poteze: 1.) *o* v dolgih zlogih se glasi kot *u*; 2.) za dolgi *é* imamo *ei*; 3.) *r* je v poudarjenih zlogih izkazan kot *är*, v nepoudarjenih pa kot *gr*; 4.) *ta* > *la*; omeniti pa je to posebnost, da ima ta govor navadni *l* samo pred vokaloma *i* in *u*, povsod drugod pa inter-

dentalni (predentalni) *l* (sredinska zapora je prav med zobmi; zaradi daljših obrobnih odprtin je glas *l* votel, temen): *lîpa*, *lûna*; *lêis*, *lêisa* „Hürde, Zauntür“, *młêik*, *glâwa*, *luôka*; 5.) *n* > *j*, *i* (brez nazalitate): *par iêi* < *pri nji*; 6.) za sekundarno akcenturirana *e* in *o* imamo *iê*, *uô*; 7.) *nêisəm*, *nêimam* in *mom* < *mum(u)* za *mimo*; — II. štajerske poteze: 1.) premaknitev poudarka v centralno-slovenskih tipih *məglä*, *təmən*, *zelèn* : *cêgan* in *cêgan*, *gôlf*, *klôfstat*, *kôpwat*, *žêpan* in *žêpan*, *wôsrän*, *pâr-nas* < *pri nas*; 2.) medijski govor ne razlikuje rastoče intonacije od padajoče; poudarjeni zlogi so ravni, prav lahko padajoči; 3.) *jôx* < *juh* za *jih* pron.; — III. gorenjske poteze: 1.) kratko poudarjena *ï* in *ü* sta reducirana v *ë*, *ê* in *ö*: *nêč*, *kôp*; 2.) predtonični *o*˘ je dal *u*˘ ali zelo ozek *o*˘ in tudi predtonični *u*˘ se glasi kot *o*˘: *gurêit*; *u borštu* > *o bôršt*, *omrêit*, *osè* < *use*, *vse*, *okôp* < *vkup*; 3.) *šč* > *š*; 4.) *čré*-, *žré*- > *cé*-, *žé*-; 5.) *tj* > *k*: *trêka*; 6.) sekundarna *tl*, *dl* in analogični *d*: *pliêde*, *pliêdu*; 7.) v zgornji medijski dolini srečamo že *-x* < *-d*: *poxpłät*, *prexpôudan* in *nîsəm*, *nîmam*; 8.) maskulinizacija neutra: *čiêl*, *młêik*, *blât*; *dvñsb* > *duôns*, ponekod tudi *duôjns*; 9.) kratka oblika infinitiva, ki ni redka, je importirana, domače je *zaprêit* (prim. gori II. 1. in *zäprt*, *jêgrat* itd.).

Viri in literatura. Confessio generalis (rokopis iz l. 1428.; gl. V. Oblak, Let. Mat. Slov. 1889, 123—160; Iv. Grafenauer, Dom in Svet 1916, 239 sl., 311 sl.). — Dela Primoža Trubarja, Tulščaka, Dalmatina, Znojilška, Bohoriča iz 16. stol. — T. Hren, Evangelia inu Lystvvi (več izdaj od l. 1612. dalje do 19. stol.) — Fr. Levec, Die Sprache in Truber's Matthäus (program višje realke v Ljubljani 1878). — P. Hipolit, Dictionarium trilingue 1711.; Orbis pictus (rokopis v študijski knjižnici in Ljubljani). — Premišljevanja o Kristusovem trpljenju (rokopis iz 18. stol. v knjižnici mons. Tom. Zupana). — Fr. Pacheiner, Glasoslovni elementi govora v Velikih Laščah na Dolenjskem (izpitna naloga na dekanatu filozofske fakultete v Ljubljani). — Dialektološko gradivo za govor v Loškem potoku (rokopis prof. A. Debeljaka pri redakciji ČJKZ). — Fr. Ramovš, Lautlehre der Mundart in Borovnica (seminarska naloga v sem. za slov. fil. na univerzi v Gradcu). — Fr. Ramovš, Kratka karakteristika slovenskega narčaja na Dolenjskem, Сборникъ Милетичъ, София 1933, str. 153—163. — F. Lužar, Narodni izrazi, Zbor. Slov. Mat. II. 26—53. — Avtorjevo gradivo.

Belokrajinski dialekti.

Ozemlje belokrajinskih dialektov je na levem bregu Kolpe v loku od Starega trga do Metlike v porečju Lahinje do Gornjancev na severu in do kočevskih gozdov na zapadu. Belokrajinski dialekti so v pravem pomenu besede mešani dialekti slovensko-srbskohrvaški in se tudi med seboj razlikujejo le po tem, da je v severnem belokrajinskem pasu slovenski jezikovni odstotek večji, v južnem pa raste srbskohrvaški. Slovensko prebivalstvo Bele krajine je prišlo v ta obkolpski predel od južne, danes hrvaške strani (gl. M. Kos, Zgodovina Slovencev str. 34) in izvira iz istega južnoslovanskega balkanskega toka, ki je prodiral proti morju in Istri, dočim je njegovo krilo naselilo Hrvatsko Zagorje in slovensko Štajersko ter Dolenjsko gl. str. 106. Belokrajinci pač še dolgo po svoji naselitvi niso prišli v stike z Dolenjci; naravne ovire (Gorjanci in kočevski pragozd) so bile prevelike. Zato smemo trditi, da je bil prvotni razvoj belokrajinsčine isti kot hrvaščine onstran Kolpe t. j. do 13. stoletja (do časa med ustanovitvijo zagrebške škofije in pred smrtjo Bele III. v l. 1196.; gl. Lj. Hauptmann, Erläut. zum hist. Atlas str. 405—7) je bila Bela krajina v političnem, prometnem in jezikovnem oziru hrvaška. Dosti drugače ni bilo tudi v naslednjih stoletjih, kajti omenjene naravne ovire so zavirale prodiranje Slovencev; vendar pa moramo reči, da so si Slovenci, če še v tako neznatnem številu, utirali pot skozi kočevske gozdove, kajti šokarski govor v severnem delu Bele krajine ima nekaj takšnih potez, da jih pojasni samo organska zveza z dolenjskim govorom, kakor ga govore v ribniški dolini. Pa tudi ta prva in rahla zveza je kmalu prenehala, ko so se v sredi 14. stoletja na Kočevskem naselili Nemci, ki so si redke kočevske Slovence asimilirali in se ščasoma razmnožili ter že dosedanjo oviro še z novim, tujejezičnim, elementom izpremenili v slovenski obmejni jezikovni pas. A za postanek današnjih belokrajinskih dialektov vse to ni bilo odločilno; šele dogodki od 15. stoletja dalje so važni za formacijo dialektov v Beli krajini. Pred turškimi vojskami so Belokrajinci, kolikor se jih je moglo rešiti, zbežali v gozdove in na Kranjsko. Ko so pozneje nastopili mirnejši in boljši časi, je bila

Bela Krajina komaj da še poseljena in v nji so si poiskali zavetja srbskohrvaški begunci iz Like, Krbave in Bosne. Današnji belokrajinski dialekti so nastali v sožitju redkih staroselcev s srbskohrvaškimi begunci in slovenskimi priseljenci iz novejšee dobe (vpliv slovenskega jezika ni bil nikdar močan prav do 19. stoletja). Enakšno usodo je doživela tudi pokrajina na levem bregu Kolpe od Broda do Zdihovega. Po turških vpadih v letih 1522, 1528 in 1530 je bila opustošena in zapuščena, brez prebivalstva. V l. 1531. so se sem zatekli Dalmatinci, ki so pribežali od Cetine; čez tri leta pa so se preselili v Žumberak. Pa tudi poslej so manjše begunske čete semkaj prihajale in se tu naselile; po karlovškem miru l. 1699. so se najbrž nekatere družine, ki so prej zbežale na Kranjsko, vrnile in njihov govor se je v dolenjskem okolišu že nekaj izpremenil. Tudi onstran Kolpe so ves ta čas vladale enakšne razmere, zato ima govor v Delnicah in Lokvah toliko skupnosti s tem slovenskim obkolpskim govorom. Ker je ta govor po svojem postanku, razvoju in po svojem bistvu takšen kot belokrajinski, ga štejem kar k njim. Tako razlikujem štiri belokrajinske govore: 1.) šokarski govor na severu je v glavnem omejen na faro Semič, nekaj njegovih pojavov pa se razprostira še proti Črnomlju in Dobljicam; 2.) osrednji belokrajinski govor zavzema ozemlje Črnomelj—Dragatuš—Stari trg in kljub delnim razlikam pritegnem sem še govor v pasu Griblje—Podzemelj—Metlika; 3.) južni ali privrški govor je doma ob Kolpi od Vinice čez Preloko do Adlešičev (Šokci pravijo pripadnikom osrednjega in južnega govora „Hrvati“; tudi sami pravijo, da govore na primer na Vinici „hrvatski“, v Nerajcu pa „debelo hrvatski“); 4.) kostelski govor ob Kolpi pri Brodu.

I. Za **šokarski govor** so značilni sledeči pojavi, ki ga vežejo z dolenjščino ali pa ga približujejo srbohrvaščini.

a) Dolenjska razvojna smer je izražena tako-le: 1.) *o* je prešel v dolgih zlogih v *u*: *mûst*, *bûk* < *bogъ*; 2.) novoakutirana *e* in *o* in stari podaljšani *e* (dol. *ię*, *uę*) se razvijajo na dolenjski način: *sęđdam*, *pęđč*, *ęđsam*; 3.) *e* in *ę* sta dala v dolgih zlogih *ię*, *uę*: *gliędat*, *zûęp*, *sûęt*; 4.) dolgi *u* se glasi kot *ü*: *dûx*, *krûxa*, *mûxa*; 5.) srednjejezični vokal *ə* < *ъ*, *ѵ* v kratkih zlogih ima temno, velarno, nizko naravo; 6.) *a* > *ę* (*ə*) v predlogih *na*, *za* itd.: *nęzi* < *nazaj*, *nę nęęę*; 7.) diftongični refleksi za sekundarno akcentuirana *e* in *o*: *zięna*, *zięlen*, *buęgat*, *nuęga*, *wuęzu*;

8.) ista kvantitetna razmerja kot v dolenjščini; 9.) *n̄* > *in* : *n*, *kōjn*, *kōjna*, *kāmne*, *n̄va*; 10.) *ǰ* > *ou*, *-t* > *-u*, *ta* > *la*; *dōuk*, *dēlu* < *dēlat̄*, *puōju* < *pojēlt̄*; *jābuko*; *māgla*; 11.) *nēsam* in *nēmam*.

b) Po sledečih pojavih se šokarski govor približuje srbohrvaščini: 1.) izglasni *-o* v nom. acc. sing. neut. je ohranjen: *mēsto*, *lēto*, *jābuko*; 2.) *é* se glasi v dolgih zlogih kot *ɛ*: *brēza*, *črēva*, *dvē*; 3.) moderna vokalna redukcija na splošno ni znana; pač pa pozna naš govor *ū* > *ō*, *ĩ* > *ě*, znižanje kratkih *i* in *u* ter asimilaciji *ai* > *ei*, *i*; *au* > *ou*, *u*; *krōχ*, *něč*, *nēzi*, *dēlu*; 4.) *g* je pred pavzo prešel v *-k* (dol. *-χ*), *-v* > *-f* (dol. *-u*); *prāk*, *prāf*; 5.) prvotna šokarska akcentuacija *okô* je dala z mešanjem shrv. *ōko* današnje *w^uōku*, *vāxu*, *gōspūt* (sedanji posttonični *-u* je iz starejšega *ū* < *ō*), *dēvet*, *dēset*, *w^uōblak*, *jēmam*; 6.) govor akcentuira *māgla*, *dānas*; 7.) *šč*, *črē*- in *žrē*- so ostali neizpremenjeni.

II. Značilnost osrednjega belokrajinskega govora podam s sledečimi pojavi.

1.) *o* je v dolgih zlogih ozek, v vzhodnem delu celo izredno ozek glas: *rōg*, *ōkna* nom. pl.; *bōk*, *nōs*, *vōs*, *ōkna*; v zapadnih vaseh *u* polagoma izginja, v Dobljičah je še skoro vedno izkazan prim. *nūč*, *zapūmni*, *lonūv* gen. pl., *danūv*, *dvūr*, *nūs*, *dvūje* (Dolnji Suhor); *tūliko*, *kūst*, *vūs*, *komūtcef*, *sūu*, *otrūk* (Dragatuš, Sela, Zapudje, Kvasica).

2.) Za *o* (v dolgih in kratkih zlogih) slišiš *o* poleg *u*: *rūka*, *sūset*, *posūdi*, *vūt* < *vōd̄t̄* „Selchfleisch“, *muškī*, *pūt*, *vrūč*, *zūba* itd. poleg *mōš*, *pōt*, *sosēdi*, *zobī*, *rōka*; v Gribljah (in tod okoli) je skoro samo *o* čuti, le v posttoničnih zlogih je *-u*: *gōst*, *gōska*, *mōš*, *rōka*, *sōset*, *tōča* in *tūča*, ali *gōlup*, *žēju sam imat̄*, *prōdat̄ sam svīnu*, *z mānu*, *tābu*, *nēču* in *nēču*, *velīdu* III. pl. prez.

3.) V kratkih zlogih ima naš govor za *ɤ*, *ɛ* velaren, temen srednjejezični glas *ə*: *dānas*, *pās*, *dāš*, *cvāt̄*, *sām*, *skādañ*, *prāsəc*.

4.) *é* se je v dolgih zlogih razvil v *ɛ*: *bēt̄*, *zvēzda*, *dēte*, *sēno*, *vrēme*, *na kolēnix*.

5.) Novoakutirane kračine so izkazane tako-le: a) *ɤ*, *ɛ* kot *ə*: *fsəχnem*, *dəχnem*, *-tāknem*, *lāžem*, *sāne*; izjema *žēñem* < *žbūo* ima *-e*-po inf. *žēti*; nekaj besed ima pa *-a-*: *mālen*, *mālinica*, *pājsji*, *tāžem*, *gradāski* (v Gribljah; tu odseva regularni slov. *á* ali čak. *ǎ* za novoakutirana *ɤ*, *ɛ*); — b) *é* se glasi kot *ɛ̄* ali *ɛ̇*: *prñēs̄t̄*, *rēkt̄*, *ožēñen*, *dugo vremēna*, *sēdam*, *mēlem* in *fčēra* (Dragatuš) poleg *ščēra* (Griblje), *nebēški*, *plēča*, *Sēta*, *rēbra*, *trētji*; — c) tako imamo

tudi za *ò* zdaj *ö*, zdaj *ô*: *ösəm, döbər, töpət, mökər, nõsim, zakölem* in *ökna, döbri, töplic, köža, grözje, grözizje*; gl. še točko 11.

6.) Sekundarno poudarjena *e* in *o* se glasita v splošnem kot kratka *ë, ö*, v zapadnem pasu pa so dvojice z *é, ó* zelo pogostne: *žëna, sëto, plëče, vöda, nõga, ökno* (v Dragatušu je naravnost praviloma *é: ö*), *h nõgam, bögat, čtövök, köjina; plëčë, vrëmë, nõëga, rökka, öfca, širökka, pötikof* in *vëlik, odnësem, göra, čtövök, köña* (Dobljiče, Zapudje, Suhor); gl. še točko 12.

7.) V pasu Čnomelj—Dobljiče—Zapudje imamo še *ü* za dolgi *u* in *ö* za *ü* (pri sekundarno skrajšanem *ü* je današnji refleks *ö*): *süx, Dragatüša* (Tanča gora); *na grünti, kütüko, brüsi, tütüko, küpüt, vüstaç* (Kvasica); *möxa* < *mucha, törn* < *turen, kröx* (Dobljiče); v Dobljičah je kratki *o* zelo zožen: *bólita* in *bulita, dösti*.

8.) *r* je ohranjen: *dřvle, mřtaf, čřf, smřt, vmřt*; na začetku zloga *ər-*: *ärš*.

9.) Za *ř* je vedno *u*: *sünce, búxa, pünü, žüt, süza, düžən, künem, pünica* itd.

10.) Staroakutirani zlogi so — kakor v srbohrvaščini — vedno kratki in padajoči: *lëto, kräva, vräna, stärega, näšëga* (Dragatuš); *läkota, brëza, çësta, sëme, vime, strëxa, smrëka, jütro, stäma, kämañe* (Griblje); proti Čnomlju slišiš v teh zlogih čedalje česče dolžino in rastoči poudarek.

11.) Zato moramo tudi pri novoakutiranih *u, v, e, o* smatrati kračino za pravilno (gl. točko 5.), dolžino pa za analogično; nom. pl. *Sëta, plëca* itd. so nastali po vzorcu *lëto*: *lëta* potem, ko je nom. sing. *selö* prešel v *sëto, rëbro* (gl. točko 6.); v nasprotni smeri izvršeno analogijo imamo v *dlëto* za **dlëto* (po točki 12.) po pl. *dlëta* < **dlëta*; — določna oblika adjektiva je — kakor sploh v slovenskih dialektih; to velja tudi za knjižni jezik — posplošila akcentuacijo z $\hat{\text{}}$ številčno močnega tipa *stär*: *stäri*, odtod *mtädi, bëli, döbri, töplic* in tudi v drugih padežih: *bëlega, töplega* itd.; naš govor pa kaže še neko posebnost: proti centralno-slovenskemu *mläd, mlädëga*: *mlädi, mlädëga, bët, bëlega*: *bëli, bëlega* (ohranitev metatonirane oblike v cas. obl. nedoločne fleksije; posplošenje akcentske oblike nominativa sing. v cas. obl. določne fleksije) ima naš govor to-le razmerje: nedoločno *mtäd, mtädëga; bët, bëlega; žüt, žütëga; döbər, döbrëga; töpət, toplëga* itd. — dol. *mtädi, mtädëga; bëlega, žütëga, döbrega, töplega; stär, stärega*: *stäri, stärega*; potek in obseg posploševanja je popolnoma jasen; oblike *bëlega* itd. je enačiti s *plëče, dëbet* t. j. nastale so

iz *belegä* (z akcentuacija pronominalne fleksije: *ñegä, tegä*, prim. tudi gorenjsko *dubrgä*); — oblike *fčëra, nebëški, nebësa, gradäški* so nastale po vzorcih *kolëna, dragatüski, čtovëški* itd. (pomni regularno *ščëra* in gl. še gori točko 5. za $\ddot{a} > \grave{a}, \acute{a}$).

12.) Akcentski tip *zvëzdä* je vedno akcentuiran na prvem zlogu; na zapadu (Črnomelj—Dragatuš) ima obliko *zvëzda*, drugod pa *zvëzda, mlëko, gnëzdo*. — Pri tipu *ženä, zelën* so lokalne razlike dokaj velike gl. točko 6.; na splošno moremo imeti obliko *žëna* za najbolj pogostno in navadno; a na sever od Dragatuša je posebno pri zlogu z *-e-* dolžina čedalje običajnejša, pri zlogu z *-o-* pa se kračina omeji na obliko nom. sing.: *nõga, võda* proti *na nõgi, võdi*; če je zadnji zlog zaprt, potem je v predzadnjem dolžina že stalna. To mešanje med dolžino in kračino, med padajoče in rastoče poudarjenim zlogom si je treba razlagati s križanjem osrednje-belokrajinskega *žëna (žëna)* s šokarskim *žëna* (prim. za ta pas tudi \bar{o} in \bar{u} za dolgi *o* in *o*, ter \bar{u} za dolgi *u*). — Akcentski tip *mäglä* je regularno izkazan kot *mägta, däska, täma, stõza, sänäm*, gen. sg. *päsa*; tako tudi v Dragatušu *säda, këda, mäglä*, čeprav je tu običajnejše *töma, stöza, döza, päsa, přesäxnit, däxnit, dotäknit, ztögat*; celo pri Šokcih smo našli *mägla*; lokalna dvojica *mägta : töma* je nastala in nastaja po vzorcu *võda : võdi, žëna : žëna*. — Okrog Črnomlja, pri Dobljičah slišiš še *desët, večër, obtäk, učï, tasï, zubï, imë*, drugod pa vedno *õko, vëčer, õci, vûxo, čřëvo, dëvet, gõlup, õbtak, gõspõt, sëno*, gen. sg. *rõga, bõga, lëda, nõsa* itd.

13.) *-t* je v srednji Beli krajini še ohranjen: *přnëst, dübit, cvët, jatvik* itd.; tudi *l* v skupini *ta* je velaren, votel, tu bolj, tam manj (najbolj pred *o* in *o*): *čtõvõk, mäglä*; pri Črnomlju je že *la < ta*.

14.) *l'* je svojo palatalno naravo ohranil; naš govor pozna tudi takozvani sekundarni epentetični *l'*: *zakõlëm, põstel; dřvle, zdrävle*; omeniti je še obliko *přijatet*.

15.) Dočim imamo v severno-zapadnem delu še *in : n* za *n*, je drugod *n*: *sänati, sänë, žëñëm, õgän, svüña; köin, köina* (Dragatuš), *koïnof* gen. pl. (Sela), *kõñïef* (Dobljiče).

16.) *šč*; *čřë-* in *žřë-* so ostali neizpremenjeni: *iščëm, čřëšña, čřëva, žřëbë*; *-g > -k* (*rõk, rõga*), *-v > -f* (*přäf, křïf, danûf* gen. pl.); *v* je v vseh drugih pozicijah pravi labiodentalni spirant s krepko zvonkostjo: *õvde, zvõn* ali *zvûn, vûsta*; *u'* more preko *u, w* preiti v *v*: *umrl > vmřt*; dalje prim. še *vřsca* „Rebschnur“ < *vřfca*,

vbŕvca in *ščera* < *ħcera*, *fčera*, *vbčera* (*nĩšce* < *niħce* poleg *čĩ* za *ħci*, *kci*).

17.) Vzglasni *u-* je dobil protetični *v-*: *vũš*, *vũsiŕne*, *vũħo*, *vũsta*, *vũra*.

18.) Sekundarna *tj*, *dj* sta ohranjena: *tĩtje*, *ħrastjē*, *trētji*, *grōz(d)je* (Kvasica); *tēdøn*, bolj na vzhod in jug pa tudi že *čēdøn* (Griblje, Dolnji Suhor), kar smatram za dialektično izposojenko.

19.) Stare osnove na *-ũ* imajo v nom. sing. vedno obliko na *-va*: *cērkva*, *brĩtva*, *žētva*; za *kry* pa govore *kĩřf*.

20.) Moška sklanja ne pozna razširjevanja osnove z elementom *-ov-*: *tasĩ*, *mōzi* itd. (končnica *-je* v nom. pl. ni v rabi), gen. pl. ima zdaj za končnico *-ov*: *danũv*, *lonũv*, *pĩřtũv*, *sĩnuv*, *mōžof*, *kōňof* in *kōňef*, *komũlcef*, celo, dasi redko, pri neut.: *telētof*; nekdanja (za sedanji čut brezkončniška) oblika gen. pl. ni znana, namesto nje je oblika na *-ĩ*: *pēĩ parĩ*, *cēntĩ*, *mužĩ*, *vagāni*, *do pētnajřt pĩti*, *anāĩřt tākāti*; ohranilo pa se je še *pēť dān* < *dbnč*; — nom. sing. *dān* služi za osnovo: *dva dāna*, *pēť danũf*, *dāni*, *řtiri dāne* itd.

21.) Nom. pl. neut. ima običajno še končnico *-a*, le v južnem delu prevladuje *-e*; pogosto čuješ tudi *trĩ lēti*, *trĩ telēti*, *trĩ govēdi*.

22.) Dualne oblike in dualna konstrukcija so še ohranjene: *dvā brāta*, *dvā dāna*, *dvē nōgi*, *mēne ōbādvē vũħĩ bulĩta*; poleg tega pa tudi: *ōvde sō trĩ govēdi*, *dvā sō vōĩ i ena krāva*.

23.) Osebni zaimек za prvo osebo se glasi *ja*, du. *mĩdva*. Kazalni zaimек za masc. je *tā* in *tĩsta* < *tĩsti* + *ta*: *tĩsta grād*, — *grũnt*, — *mōř*.

24.) Običajna oblika komparativa je *stāreji*; prim. še *dēbli*, *lāgli*.

25.) Končnica III. pl. prez. je na zapadu *-jo*, na vzhodu pa *-du*: *velĩjo*, *velĩdu*. — Tam je kratka, tu pa dolga oblika infinitiva v rabi: *dāt*, *jēřt*, *tũč*, *fřřtāt*, *dĩħat*, *tĩť*, *ĩmet* (Zapudje, Suhor, Dragatuř); *sānāti*, *dĩħati*, *žēti* (Griblje).

26.) Govor pozna še I. sg. prez. *čō* in *nēčō*, *nēču*; *nĩmam brĩtve*, *dāĩ mi jo posũdi*, *sāĩ čō ti jo dāt nazāĩ*, *kāda jo obrābim*; iz nikalnega *nēčō* je nastal glagol *nēčkatĩ se* „sich ablehnend verhalten“.

27.) Part. prez. akt. na *-eč*, navadno razširjeni s členico *-ke*, *-ki* (kakor v kajkavřčini, gl. M. Valjavec, Rad 101, str. 170; slične tvorbe v makedonskih dialektih gl. A. M. Селищев, Полог и его болг. население str. 367 sl.) služijo kot prislovi: *nosēč sēm pāl*, *klecēčki sēm mōřil*, *sēm zābički vřgla*, *stojēčke je scāta*, *sedēčke* itd.

28.) Naš govor razlikuje *moči*, *morem* od *morati*, *moram*; dalje pomni še: *nĩsəm*, *nĩmam*; akcentuacijski tip *muškĩ*, *luckĩ*, *stranskĩ* (v slov. dialektih je ta tip prešel v **moškĩ* > *mõškĩ*); leksikalĩčne posebnosti na pr. *dõmę* „zu Hause“, *damũk* „nach Hause“; *ĩmat*, *ĩmat*, *ĩmata* (redkeje je *ĩmet*, *ĩmet*); *dřvo* „Baum“ (pri Črnomlju: *dręvo*); *blũgo* „Herde“; *čũča* „Vater“; *dũlek* poleg *dęļęć*; *vũle* „sofort“; *vręĩ* „doch (bald)“; *bũlati*, *rębača* „Hemd“, *čũvũrøn* „sparsam“, *otkõjĩti*, *kõkot*, *zavũdłati se* „durch Wetten verlieren“, *dostũti* „verenden“, *digovũti*, *preskočĩvati*, *prodũvati*, *odęven* „bedeckt“, *vręme* „Zeit“, *gõdina* „Regen“, *bũbrik* „Niere“, *glĩbok* „tief“, *sędmica* poleg *tędøn*, *čędøn*, *mõždžani*, *řĩša* in *řĩža*, *řĩžica*, *řĩs* „hölzerner Weinkeller im Weingarten“ itd.

III. **Privrški govor** izkazuje še večjo srbskohrvaško primes. Poteze, ki smo jih navedli pri osrednjem govoru, so tudi tu; glede teh je treba samo to-le pripomniti: 1.) za dolgi *o* je tu vedno *õ*; 2.) za *o* slišiš še oboje, *o* in *u*, vendar je *u* bolj pogosten; 3.) *o* je redkokdaj zamenjan s shrv. *a*: *tũma*, *mũgarac*, *vũn* in *vũn*, *vuvęk*, *va vęķę* „immer“; 4.) novoakutirane kračine so vedno izkazane kot kračine: *ũ*, *ẽ*, *õ*; 5.) akcentuacija *brũta*, *žęna*, *nõga*, *mũgłta*, *õko*; pogosto tudi *łõpata*, *łęsica*, *šęnica*, *pgõreto*, *põjeli*, *ũbili*, *nẽ znam*, *nũzaj* in *nũzaj*, *tęšęe* in *nũ tešęe*, *zũ nęga*, *ĩspekto* itd.; ta govor pozna le še *in*.

Nove značilne poteze so v glavnem sledeče: 1.) *t* je pred velarnimi vokali in na koncu zloga ohranjen, a tudi pred sprednjimi vokali slišiš velarni *t* (je pa to interdentalni, votli *ł*): *słĩva* = *sĩva* (v akustičnem dojmu skoro ni razlike), *młęko*, *spũłi*, *vĩdłi*, *šłi*; 2.) zveneči labiodentalni spirant *v* ostane tudi pred pavzo zveneč: *křv*, *łõpov*; 3.) *ř* se v splošnem še drži, čeprav že dostikrat onemi; 4.) v instr. sg. govore *z mũno* in *z mũnom*, *pręd nõm*; 5.) futur *z bom* in *čo*: *bõte prõšłi*, *kũpit bom*, *bom povędat*; *ęe dõbit*, *čęmo põjest*, *čo ti nękaĩ dũt*, *ja čo svõje blũgo zavřnet*, *tako čo ga ja ĩstuč po řĩti*; 6.) v dat. loc. sing. fem. je končnica *-ę*: *v łęvę rõķę*, *pri tętę*, *o vęłĩķę mũšęe*, *na głũvę*, *vęžę*, *v jędnę łõzę*, *k cęrkvę*; pri pron. *męnę*, *na sębę*; 7.) poleg *tręti* govore *tũračę* < *trtje*, *grõdže*, *mõždžani*; 8.) v III. pl. prez. sta končnici *-jo* in *-do*: *čęjo* — *čędo*, *bõjo* — *bõdo*, *dũjo* — *dũdo*, *gręjo* — *grędo*, *pelũdo*, *grešłjo*, *pĩsejo*, *zõvejo*, *trpĩjo*, *velĩdo*; 9.) *ki*, fem. *ka*, instr. sg. masc. s *kęm* itd. odgovarja slov. relativnemu *ki* in samostalnemu *kdor*; prez. *ĩdem*, III. pl. *ĩdedo*; *zęc*

poleg *zâjȁc*; *čāča* in *ōča*, *ōčē*, *ōči*, *ōčo*, z *ōčō*, pa tudi *ōtac*, *ōca*; *gōspōn* „Herr“ in *gōspōt* „Herr Pfarrer“; *χīža*; adv. *sāda*, *kāda* — *kāt*, *ūnda* — *ōnda*, *ōvde*; *plātīt* „zahlen“; *vīše* „mehr“ in *vēč* „schon“; *kāi* (zelo redko *čā*), *zākaī* in *zāč*, v narodnih pesmih tudi *šīā* (prim. *še ti ne dīžīš niš z vjēro*); *fāla bogū*, *fālīte*; *sē*, *sēga* in *zēta* < *vzela*, *sāko vjēcer*; *divānīt*, *χītīt*, *svētīt se* „sich erinnern“, *būnīt se*, *zaborāvīt*, *pītāt* „fragen“ in *pītāt* „füttern“, *pomāži mi* „hilf mir“, *zāk mi ne pomāžeš* in proti temu *pōmāži* „bestreiche“; *čētīnāīst*, *pōīt*, *dōīt*, *zāīde*; v pesmih tudi *džēp*, *pēndžer*, *džēvoīčica* itd. itd.

IV. S sledečimi pojavi podam značilnosti **kostelskega govora**.

1.) Za *ʷ* in *ʋ* imamo v dolgih in kratkih zlogih *a*: *lāš*, *vās*, *māln*, *māša*, *lāžēn*, *pāsji*, *dāš*, *dāža*, *pāku*, *dāska*, *māgla*, *stāza*, *ōvas*, *mītvac*; v nepoudarjenih zlogih je *a*, če so v sosedstvu sonorni konzonanti, ali pa so nastale asimilacije, ki so za slovenščino v takih primerih običajne: *zāīc*, *žālōstān*, *prīšu* < *prīšāē*, *ōru*, *rījēku*, *ōgān*; labiovelarizacija ima *mīrtof* in *nīson* < **nīsom*; -e- po inf. je prevzel prez. *zēmeṅ* (prim. gori *žēnēṅ*), prim. v Delnicah in Lokvah: *zēmēn* poleg *zāmēn*.

2.) *o* se je v dolgih zlogih razvil v *ūō*: *muōš*, *zuōp*, *suōt*, *suōsāt*, *zastuōpāt*, *buōn*; v nepoudarjenih zlogih je zanj *o*: *nāco*, *plētejo*, instr. sg. *žēno*, *s mānō*, *s tābō* (v Delnicah *ūo* poleg *ō*, v Lokvah *ō*, povsod *nāco*, *mānō*, tu tudi *žēnō*); *mūka* „Mehl“ je izposojenka (v Lokvah *mōka*).

3.) Dolgi *o* je izkazan kot *ūō*: *kūōst*, *nūōč*, *būōs*, *būōk*, *būōga*; *škūōda*, *nikūōga*, *pūōšlēn*, *kūōža*; v začetku besede pa *ōsān*, *ōč* II. sg., dalje še *mōrēn* (v Delnicah in Lokvah *ūo*).

4.) Po enakšnem razvoju imamo za dolgi *e* < *é*, *e*, *e* diftong *iē*: *drīēvi*, *jīēn*, *līētu*, *dīēte*, *vliēč*, *črīēšāna*, *zviēzda*, *drīēvje*, *tīēdān*; *srīēča*, *grīēn*, *rīēp*, *pīēt*; *na jīēsen*, *šīēst*, *žbīēla*; *sīēdī*, *χčīēra* < *včēra*, *rīēku*, vendar *trētji* (v Delnicah *ē* > *eī*, *zēīt*, *čēīdu*, *žbēīla*, *rēīkou*, *smējn* poleg *ščēra*, *čēla*, *smējn* in *smīn*, *jīn*, *srēīča*, *zēt* v Lokvah).

5.) Sekundarno poudarjena *e*, *o* v akcentskem tipu *ženā* se glasita v našem govoru *žē*, *ō*: *žēna*, *dēļēč*, *dēbēṅ*, *zēmlā*, *vjēdro*; *ōvas*, *ōfsa*, *bōgat*, *Kōstēṅ*, *člōvīk*, *vōda*, *nōga* (v Delnicah in Lokvah *ē* in *ō* poleg *ūo*).

6.) *i*, *é*, *u* se v kratkih zlogih reducirajo v *i*, *e* (pri sonor-
nikih tudi že popolnoma): *māln*, *zapālt*; *nīsī*, *mātī*, *tūjī*, *ta pīvōē*,

po *nóčę, člǫvjik, jęst, gotǫvęna* „Mehl“, *stȁriij* „die ältern“ in „die Eltern“; *pęstit, pęstĭn* < *pustĭm, kręx, lęcki* < *ljudski* itd.

7.) Dolgi *u* je prešel v *ü*: *trúðan, klúč, vústa, xrúška, fala bogú, krúxa, vúxa, múxa; túlĭku; plúča, vúš* (v Delnicah in Lokah *ü* > *o*).

8.) Končni *-o* v nom. acc. sg. neut. se glasi *-u* (tako tudi v Delnicah, v Lokvah pa *-o*): *lĭętu*; vendar slišiš tudi *žitó* „Hirse“, *vędro je*; predtonični *o* je za labiali zožen v *u*: *bujĭn sę*; poudarjeni *o* akcentskega tipa *ǫko* je vedno izkazan kot *u*: gen. sg. *kústi, súli; úci, güreč*; vendar *ǫku* (v Delnicah *juku, kúo* < *koto, kústi*); prim. šokarsko *vęxu* in tukajšnje *vĭxu*, gen. sg. *vĭši* k nom. *vúš*; *l'ídje, l'ídĭ, l'ídjen* (v Delnicah: *vúxu* po *vúxa*, ali *lĭdi*; v Lokvah: *vĭxu, l'ídĭ, l'ickē* < *ljudskĭ*).

9.) *r* > *ṛ*: *čřf, čřn, smřt*; *ř* > *u*: *vúk, vúna, púš, púx, dúk — dúga, túčen, izdúbat, kúnen, súza, jábukǫ, mučĭn*, ali *mǫčat* (v Delnicah in Lokvah *ř* > *ou*); *-t* > *u*, *ta* > *la* (v Delnicah *ta* > *ua*).

10.) Glede akcentuacije je pripomniti sledeče: govor pozna pravzaprav le ene vrste poudarek, pri katerem je tonična višina ravna, le proti koncu malo zraste, a to le pri tipu *žęna, nóga*; tip *zelęn* ima poudarek na prvem zlogu: *ęrdeč, zǫžgat, pęstit, nĭšče, mřtof; nǫ kla, pĭjān*; za tip *ǫko* gl. točko 8. in prim. *lǫsi* nom. pl., gen. sg. *lǫži, vĭši, vǫsi; ĩme, nǫ pu* < *na pǫl, zǫčęu, na přkletje* itd.; za *domǫv* govore *dǫmux, nocǫj* > *nǫcǫ, mǫnǫ, nǫzǫĭ* (prim. v Lokvah *gǫspā*), sicer pa *pęstĭn, mučĭn, škrĭlǫk, na klĭęx*; na shrv. način govore *odǫzgor, odǫzdoę, sęruǫta* (ali *lopǫta, šenĭca*); *nǫcǫ, zǫčnĕn, nǫĭdĕn, pǫǫšlĕn* itd. (v Delnicah *sęruota*, v Lokvah *pǫčnę*).

11.) Brez izprememb so *l, n, šč, črę, žrę*: *kǫǫń, čřęšņa, nĭva, plúča, ĭščen*; *řč* > *šč*: *ščĭ, ščĭęrjo, nĭšče*.

12.) *-m* je v izglasju prešel v *-n* (tako tudi v Delnicah in Lokvah): *smĭron, strĕn, nĭman, sĭędę*.

13.) *v* preide pred pavzo v *f*: *brǫtof, cĭrkof, čřf, břf; ǫfsa; fǫla* in *xvǫla*; začetni predkonzonantični *u* in *u'* sta se preko *v, f* razvila v *h, x*: *umrĕt* > *xmrĭęt, učera* > *xčĭęra* (prim. v Delnicah *xmřt* in *ščera* < *řčera, včera*; v Lokvah: *xmrĭęt, xmǫrĕt, fčĕra* poleg *ščĕra*).

14.) *tl* > *kl* (*sklǫčĭt, nǫ kla, přkletje*), *tja* > *čĭǫ* (v Lokvah *čǫ*), drugače pa *trĕtĭ, grǫzdje*.

15.) Še nekaj značilnih posebnosti navedem: *kry* > *křf* (tako tudi v Delnicah in Lokvah), pač pa *cĭrkof* (v Delnicah: *crĕĭkva*,

v Lokvah *críkva*); za *otěc* ima naš govor *ôca*, *očlěta*, pl. *očlěti* (v Delnicah *jôca*, *jočěta* in *ôtac*; v Lokvah: *jôca*, *-ěta*, pl. *ôci*, *ôcôf*, *ôcon* in dalje še sg. *ôtac*, *jôtac*); *nšče*, gen. *nikūogra*, dat. *nikūomre*; *krto* > *dūř* (v Delnicah *dū*, v Lokvah *dô*); *kâi*; *krde* > *kê*, *kîe*; *jazv* se glasi *jěst* (tako tudi v Lokvah, v Delnicah *jēs*); komparativa na *-ěji*; kratka oblika infinitiva: *bât se*, *pěstit*, *jěst* poleg dolge *χmrîet*, *klîet*, *pît*, *skrît*, *vliěč*; glagoli II. vrste imajo v inf. *-nit* (enako v Delnicah in Lokvah); končnica III. pl. prez. je *-jo*; *nison* in *nîmam*; *čüř* in *něčo*; futurum se tvori z *bom*.

Viri in literatura. Dr. Josip Mal, Ускочке сеобе и словенске покрајине (Српска краљевска академија 1924.: Насеља и порекло становништва књ. 18. — N. Zupanič, Bjelokrajna i Bjelokranjci, St. Stanojević, Narodna enciklopedija srp.-hrv.-slov. I. 225—228. — Belokranjski dolžni list, gl. V. Oblak, Let. Mat. Slov. 1887, 306. — Saftauni list iz l. 1677, gl. A. Koblar, Izv. muz. društva 1899, 161. — Podatki g. N. Zupaniča (Griblje), Otona Župančiča (Dragatuš), prof. J. Jurkoviča (Kostel). — R. Strohal, Osobine današnjega lokvarskoga narječja, Rad 152, 162—248; Osobine današnjega delniččkoga narječja, Rad 153, 115—208. — Za belokrajinski besedni zaklad prim. J. Šašelj, razni spisi kakor belokr. narodne pesmi, pregovori, vraže itd., gl. Etnolog III. 82 sl. — Avtorjevo gradivo.

O štajerskih dialektih.

S tem imenom imenujemo vse slovenske dialekte, ki se govore na vzhod od vzhodne meje koroške dialektične skupine, gorenjskega in dolenskega dialekta. Kakor drugod, tako tudi pri štajerskih dialektih ne moremo govoriti o večjem številu takih dialektičnih inovacij, ki bi bile samo njim svojske in ki bi jih vezale v neko izrazito enoto proti drugim dialektom. Ali v širšem smislu besede moremo tudi, če se oziramo le na take inovacije, vendarle govoriti o štajerski dialektični skupini; doli bomo navedli nekaj takih pojavov. Prav tako, če ne še bolj, smo pa upravičeni rabiti ta izraz zaradi načina, ki so po njem posamezni členi drug z drugim vezani. Nič nas ne sme motiti dejstvo, da je na primer razlika med najzapadnejšim in najvzhodnejšim, najjužnejšim in najsevernejšim štajerskim govorom zelo velika; ta razlika sama po sebi po vmesnih govorih, ki pojav za pojavom sprejemajo ali pa z novim nameste, da se zopet širi in da ga nekje zopet nov izpodrine, postaja neznatna in sproti zgineva. Že to, da segajo na ozemlje štajerskih dialektov pojavi, ki smo jih našli v njihovih sosedih na zapadu (v koroščini, gorenjščini in dolenjščini, gl. str. 133) in da je vsakemu pojavu določen različen obseg, nam daje smernice za razvrstitev štajerskih dialektov; v savinjski dialekt teko inovacije iz gorenjskega in podjunskega; vzhodne koroške pojave najdeš še na Kozjaku in Pohorju, preko savske doline se je razlila cela struja dolensko-štajerskih skupnosti in sličnosti — ob zapadni meji je treba torej že naprej računati s tremi štajerskimi dialektičnimi tipi. Iz teh pa vodijo tu ti, tam oni pojavi, zdaj bolj, zdaj manj izrazito v severnovzhodni štajerski pas, ki je razvil tudi sam iz sebe dosti inovacij, obenem pa jih je širil ali pa sprejel od svojega vzhodnega sosedu, od kajkavskega dialekta srbsko-hrvatskega jezika. Meja med štajerskimi dialekti (sèm štejem tudi prekmurščino) in kajkavskim shrv. dialektom onstran Sotle in v Medmurju je zares le dialektična, ne jezikovna meja, na eni kot na drugi strani vidimo utripanje enotnega jezikovnega organizma. Če kljub temu pri pregledu slovenskih dialektov ob ti meji obstanemo, storimo to zato, ker imenujemo vse dialekte, ki jih knjižni jezik združuje in kot kulturni dialekt predstavlja

kot celoto in enoto proti drugi enakšni enoti, enostavno po tem najvažnejšem kulturnem dialektu **jezik**, ki nam je pojem socialnega, političnega in kulturnega življenja.

Že po tem, kar smo omenili, moremo sklepati, da se na ozemlju štajerskih dialektov na str. 107 označeno nasprotstvo med slovenskima centralnima dialektoma, med gorenjščino in dolenjščino, nadaljuje. Za razvrstitev štajerskih dialektov je zato izoglosa $\bar{e} > \bar{e}$: $e\bar{i}$ zelo važna, to tem bolj, ker je ta ali oni refleksi le odsev splošnega glasovnega karakterja, različnega ritma, različnih kvantitetnih razlikovanj in različnih govornih modulacij. Ob vzhodni štajerski meji pa imamo še tretji, po obsegu ozek pas, ki je sicer tudi razvil $\bar{e} < \bar{e}$, ki ga pa ne smemo enačiti z gorenjsko-savinjskim pojavom, marveč z belokrajinskim. To važno in veliko razliko v mejah štajersčine (\bar{e} : $e\bar{i}$: \bar{e}) moremo in moramo upoštevati pri klasifikaciji štajerskih dialektov. Pridružiti ji moremo še nekaj drugih, nič manj važnih, kakor: razvoj \bar{v} in \bar{b} v dolgih zlogih v \bar{a} in \bar{e} ; vsi severni štajerski govori obravnavajo akutirane nezadnje besedne zloge tako kot koroščina, južni pa tako kakor osrednji in južnozpadni slovenski dialekti; še par takih razlik naj na kratko navedem: \bar{u} — ou — \bar{u} ; \bar{s} — $\bar{s}\bar{c}$; \bar{u} — f ; $\bar{d}\bar{u}\bar{i}$ — $\bar{d}\bar{v}\bar{e}\bar{i}$; $\bar{d}\bar{o}\bar{n}s$ — $\bar{n}\bar{a}s$ — $\bar{g}\bar{n}\bar{e}s$; $\bar{p}\bar{a}\bar{j}\bar{e}\bar{k}$ — $\bar{p}\bar{a}\bar{v}\bar{o}\bar{k}$; $\bar{z}\bar{a}\bar{j}\bar{e}\bar{c}$ — $\bar{z}\bar{e}\bar{c}$ — $\bar{z}\bar{a}\bar{v}\bar{e}\bar{c}$; $\bar{t}\bar{e}\bar{l}\bar{k}\bar{o}$ — $\bar{t}\bar{o}\bar{l}\bar{i}\bar{k}\bar{o}$ itd. Seveda pa imam medsebojno razmerje za važnejše in vsebinsko pomembnejše dejstvo kot pa ta ali oni pojav. Zato smemo govoriti o štajerskih dialektih kot dialektični skupini in za njo so značilni spodaj našteti pojavi, tudi če tega ali onega kak njen člen nima.

Kakor drugod, tako so tudi pri štajerskih dialektih obseg tega ali onega člana določevali ali pospeševali razni geografski in historični momenti. Jasno dovolj se izraža na primer naravna ovira kozjaško-pohorska ali gorovje in gozdovi na črti Plešivec—Konjiška gora—Boč—Maceljsko pogorje in na jugu Savinjske Alpe ter Bohor—Preska. Z nekdanjo savinjsko krajino se nekako krije ozemlje današnjega osrednjega štajerskega dialeкта, v podravske krajini se je izoblikoval pohorsko-kozjaški dialekt. V Slovenskih goricah in v Prekmurju, kjer je prvotno slovensko stanovništvo doživljalo prav posebno usodo (do 9. stoletja je bilo tod Slovanov malo; šele po obrskem porazu prično od zapadne strani naseljevati Slovenske gorice in Prekmurje; madžarski naval uničil to kolonizacijo; madžarska meja sega do 12. stoletja nekako do črte Radgona—Ptuj; šele po madžarskih navalih kolonizirajo

Slovani vzhodni del Slovenskih goric, Medmurje in Prekmurje in to zopet od zapadne strani, a v še bolj izdatni meri od južne t. j. iz hrvaškega Zagorja; upoštevaj važno dejstvo, da je izoglosa $e > ei$, izkazana v osrednjem štajerskem in pohorskem dialektu na eni in v prekmurščini na drugi strani po vmesnem $e > \bar{e}$ v Slovenskih goricah pretrgana), pa imamo severno-vzhodno štajersko skupino; gl. karto „Die Entwicklung der Steiermark 955—1500“ (priloga k Hans Pirchegger, Abriß der steirischen Landesgeschichte, Heimatskunde von Steiermark, zv. 5. l. 1925); karto „Territoriale Entwicklung Kärntens“ v Erläuterungen zum historischen Atlas der österreichischen Alpenländer, I. 4., 2. str. 308 sl. (1929); M. Kos, Zgodovina Slovencev, str. 45, 68—81, 83—87; M. Kos, K postanku ogrske meje med Dravo in Rabo, Časopis za zgodovino in narodopisje 28 (1933), 144—153.

Rekel sem že, da smemo v nekem smislu štajerske dialekte imeti za posebno skupino, ki ima v razmerju do drugih skupin ali dialektov več značilnih pojavov, ki jih v sledečem navedemo.

1.) Vsi štajerski govori poznajo samo padajoče poudarjene zloge (dolge in kratke); poudarjeni zlog je ekspiratorično močan in tonično zelo visok.

2.) Akcentuirana kračina je jasna in prehaja v nadkračino; v počasnem govoru in pa posebno še v zaprtem zlogu je že blizka dolžini; nasprotno pa se dolžina v hitrejšem govoru skrajša; to valovanje od kračine do dolžine in narobe je rodilo dvojne oblike s posebnimi odgovarjajočimi si vokalnimi kvalitetai, predvsem še v severnem pasu, kjer je menjavo kvantitete pospeševala razlika med kratkimi staroakutiranimi in dolgimi metatoniranimi zlogi.

3.) \bar{v} in \bar{b} sta se v dolgih zlogih razvila v \bar{e} (ta pojav se nadaljuje v koroškem in rezijskem \bar{e} in v shrv.-kajkavskem e); kvaliteta štajerskega refleksa je ozka, ponekod so se iz \bar{e} že razvili diftongi tipa $i\bar{e}$.

4.) V kratkih, poudarjenih in nepoudarjenih, zlogih je $\bar{\theta} < \bar{v}, \bar{b}$ prešel v $\bar{\epsilon}$ (le v smeri proti gorenjščini in pa v neposredni sosesčini sonornih konzontanov imamo $\bar{\theta}$).

5.) a se v dolgih zlogih labiovelarizira ($\bar{a}, \bar{\rho}, \bar{o}, \bar{\rho}$; goričanski dialekt je \bar{a} ohranil neizpremenjen, pravtako nekateri govori ob zgornji Savinji).

6.) V vseh štajerskih dialektih je težnja, da se akcentski tip $ok\bar{o}$ zamenja z obliko δko , vendar je treba strogo razlikovati

med časovnimi, razvojnimi in geografskimi diferencami, ki so v glavnem te-le: a) melodično-akcentska izprememba iz stare dobe: *môtika, prîprava, zâstava, kôlena* nom. pl. (ta izprememba je identična z redkim centralno-slovenskim tipom *póstelja* proti južnozapadnemu slovenskemu *postêlja*); b) melodično-akcentska izprememba iz mlajše dobe (njeno ozemlje je le v zapadnem štajerskem pasu ter predstavlja z vzhodnim koroškim *ôko* < *okô* zemljepisno in razvojno enoto); c) morfološko-analogična izprememba *okô* > *ôko* (pogostna predvsem v severnovzhodnih govorih).

7.) Akcentski tip *məglä* se je razvil v *məgla* (ker je po točki 2. nastalo *męgla, męgla*, imamo izenačenje s tipom *žęna* < *ženä*).

8.) *ń* je prešel v *ĩ*; nazalen je ves zlog, tu bolj, tam manj, ponekod se je nazalnost že zgubila (le v Zadrecki dolini in v Prekmurju govore še *ń*).

9.) *l* je v vseh štajerskih dialektih zgubil svojo palatalno naravo (le v Zadrecki dolini je še rahlo palatalen). — Pri part. glagolov I. 1. je povsod *l* < *dl* (savinjsko narečje ima še *-dl-*).

10.) V skupinah *črě-, žrě-* je *r* ohranjen.

11.) Za *ř* govore vsi štajerski govori (razen skrajnjega severnega vzhoda) *är, âr*.

12.) *-g* je pred pavzo izkazan s *-k*.

13.) V nom. acc. sing. neutr. mehkih adjektivnih osnov je posplošena končnica *-o*.

14.) Velika večina štajerskih govorov ima v instr. sing. fem. končnico *-oi*.

15.) Kazalni zaimek *tě* > *tê* (analogično po adjektivih tudi *tí*) služi navadno le kot člen; funkcijo demonstrativa pa je prevzela oblika **tětě-jb*, ki ima radi različnih posploševanj različne oblike, kakor *titi, toti, -a, -o*.

16.) Končnica I. du. se glasi *-ma* (le v Prekmurju še *-va*).

17.) V oblikah II. in III. du. in II. pl. atematične fleksije so običajne končnice *-ta, -te* (*data, vete*), tupatam je nastal inf. *dasti* < *dati*.

18.) Prislov *daleč* je po zelo zgodnji redukciji *e*-ja prešel v **dalč* v času, ko so artikulacijske sposobnosti zahtevale pred konzonanco še *t*: **datč* > *dâuč* (> *dôč* v Prelekiji); le v Prekmurju govore *dâlěč*.

Na Štajerskem razlikujem te-le dialekte:

1.) bizeljsko-obsotelski dialekt;

2.) savinjski dialekt;

- 3.) osrednji štajerski dialekt;
- 4.) pohorsko-kozjaški dialekt in
- 5.) severnovzhodno štajersko dialektično skupino z: 1.) goričanskim dialektom; 2.) prleškim dialektom (središčanskim in haloškim govorom) in 3.) prekmurskim dialektom.

Viri in literatura za štajerske dialekte. J. Tominešek, Narečje v Bočni in njega sklanjatev; Jahresbericht des Gymnasiums Krainburg 1902—3. — Jožef Hasl, Sveti poft 1770. — F. K. Gorjup, Zirkounu letu 1770. — A. Breznik, Vezhna Pratika 1787. — D. A. Slovanski doneski iz brežiškega okraja, ČZN XI. 157—170. — Mih. Žolgar, Različnosti v slov. ljudskem jeziku, Programm des Gymnasiums Krainburg 1872, 3—16. — J. Freuensfeld, Narodno blago s Štajerskega, Kres IV. in VI. — M. Valjavec, Narodne pripovedke, Kres IV. V. — Tožilno pismo Središčanov iz l. 1648, Kres 1882, 282—3. — Andrej Raputh, Fragment evangelija Matevža V (1686—90); Slekovec, Dom in Svet 1896, št. 19; Rad 162, 10. — M. Zelenko-Zagajšek, Slovenska Grammatika 1791. — Spisi Danka, Rižnerja, Šerfa, Veršiča in Slomška. — Rokopisni abecedarji gl. Zbor. Mat. Slov. 1911, 49—52. — P. Skuhala, Povesti, črtice in nekatere pesmi 1910. — Fr. Ilešič, Slovenica Arch. f. slav. Phil. 21, 199 sl.; 22, 487 sl.; 26, 251 sl. — K. Štrekelj, Pisma in zapiski iz Cafove ostaline, Zbor. Mat. Slov. II 173 sl. — K. Ozvald, Zur Phonetik des Dialektes von Polstrau (Središče), Jahresbericht des Staatsgymnasiums Görz, 1904. — K. Ozvald, Morfologija središkega narečja (sem. naloga v sem. za slov. fil. Graz). — J. Vuga, Goričansko narečje (sem. naloga v sem. za slov. fil. Graz). — Rudolf Kolarič, Vokalizem in akcent vzhodno-štajerskega narečja (disertacija na dekanatu filozof. fakultete v Ljubljani). — Dialekt. gradivo s Kozjaka, zbral dr. R. Kolarič (rokopis). — Pável Agost: A vashidegkuti szlovén nyelvjárás hangtana, Budapest 1909 (gl. Asbóth Oskar, Rocz. slav. III. 117—203); A legujabb vend irodalom nyelve, Nyelvtudomány VI (1916), 1—27, 102—116; Vend szöveggyűjtemény s az eddigi gyűjtések története, Nyelvtudomány VI. 161—187, 263—282; Nyíltűzhelyű konyhák a hazai szlovénoknál, Értesítő (Népelet), 1927, 129—144. — Asbóth Oskar, Ung.-slovenisch vucké, Arch. f. slav. Phil. 33, 321 sl. — Kühar Štefan, Narodno blágo vogrškij Slovencov, ČZN VII, 107—128; VIII. 47—76. — Starine železnih in salajskih Slovencev (objavil J. Gruden) ČZN XI. 93—154. — Küzmicz Štefan, Nouvi zákon 1771. — Raič Božidar, Črtice o Prekmurcih in o njihovem govoru, Narodni koledar in Letopis Matice Slov. 1868, 53—76. — Gönczy Pál, Növe ABC i zacsétne knige cstenyá 1871. — Agustich Imre, Návuk vogrszkoga jezika 1876. — M. Valjavec, Izgledi slovenskega jezika na Ogrskem (Predge), Let. Mat. Slov. 1874, 102—155; 1877, 92—131. — Magyar-vend szótár, Muraszombat 1919, 1—32. — Magyar-vend szótár — Vogrszki-vendiski récsnik, spisal Fliszár János, Budapest 1922, 1—172. — Kardos János, Moses i Josua (Petére knige Mosesa i knige Josue), Murska Sobota 1926—7, str. 1—366. Za prekm. akcent prim. M. Valjavec, Prinos k naglasu v novoslov. jeziku, Rad XLIV. 138 sl.; XLVII. 195, 199—202, 205, 208—210, 212, 214, 217, 221, 223, 232, 239—241; LVII. 106—110 sl. — Avtorjevo gradivo.

Bizeljsko-obsotelski dialekt.

Zapadna meja tega dialekta se spusti z vzhodnega pobočja Gorjancev na Veliko dolino, Málenice proti Brežicam, gre čez Sv. Lenart na Zdole in Orlico, kjer se meja obrne proti vzhodu čez Presko in Svete gore do Kunšperga ob Sotli, ki je odtod pa do svojega izliva v Savo za vzhodno mejo. Tudi govor v pokrajini od Svetih gora (pas Bistrica—Sotla do črte Pilštajn—Sedlarjevo) štejem še k temu dialektu, ker ima mnogo skupnega s prej očrtanim južnim govorom, po čemer se razlikuje od sosednjega osrednjega štajerskega dialekta, čeprav se v nekaterih, celo važnih pojavih razlikuje tudi od čistega bizeljskega govora.

Sledeči karakteristični pojavi naj podado kratek opis bizeljsko-obsotelskega dialekta.

1.) Glasova *ʋ* in *ʋ* se na vsem ozemlju našega dialekta nista razvijala na enakšen način; v glavnem moremo ugotoviti to-le: ob Savi slišimo še *ā* : *ǎ* kakor na Dolenjskem, le da je v kratkih akcentuiranih zlogih že štajerski *ǎ* (*dān*, *dǎžūīę*, *pǎs*, *mǎgla*, *dǎnǎs*); čim bolj gremo odtod proti severu in vzhodu, tem bolj pojenjuje *ā* in zanj nastopa štajerski *ǎ*, pravitako tudi *ǎ* za *ǎ* v kratkih neakcentuiranih zlogih, skratka: *ā*-jevska plast preplavlja *ǎ*-jevska; da je *ā*-jevska prvotnejša, za to priča dejstvo, da je bil tudi ta *ā* < *ʋ*, *ʋ* labiovelariziran povsod, kjer je bil labiovelariziran etimološki *ā*. Zato ni čudno, ako ista oseba za dolga *ʋ*, *ʋ* zdaj *ā* ali *ǎ*, zdaj pa *ǎ* govori, kajti v teh besedah se je *ǎ* že udomačil, v onih je še *ā* trden. Za vse to prim. v govoru iste osebe iz vasi Bojsno: *vǎs* < *vʋʋʋ* „Dorf“, *pǎī* < *pʋīʋ*, *dǎn*, *mǎša* < *mʋša*, *sǎīala*, *lǎže*, *mǎtvǎčka*, *mǎkšę* < *mʋīʋše* (po *vǎkšę*), *sǎncǎ* < *sʋnʋce* „Schläfe“, *zdǎņę*, *mǎlin* < *mʋlynʋ*; v kratkih akcentuiranih zlogih: *dǎš*, *dǎska*, *tǎma*, *dǎņęš*, *sǎza*; v neakcentuiranih zlogih: *čǎbǎla*, *sǎtīna* „Honigwabe“, *tǎ mlǎdi*, ali pri sonornikih *lǎrǎk*, *lǎčǎn*; v Gornji Sušici: *mǎša*, *dǎīǎk* „Mastdarm, Arsch“ < *dǎnjak* prim. bolg. *dǎīǎk* in slov. *dǎnka* < *dʋnʋka*, *lǎže*, *sǎīa*, *vǎs* „Dorf“, *žǎīęīę*, *dǎn*, *mǎļęn*; *mǎšę* < *mʋīʋše*, *pǎī*, *pǎęęņęmǎ*; *dʋnʋʋ* > *nǎš*, *nǎš*, *nǎš*; *dǎš*, *pǎš*, *dǎska*, *zdǎņęnu*, *mǎgla*; v pasu Št. Peter—Sedlarjevo je *ǎ* že povsod (*sǎnec* < *sʋnʋce*, *vǎs*, *dǎn*, *mǎtvǎčki*, *sǎņęa*, *dǎš*, *mǎgla*, *pǎī*, *sǎīa*), le v besedi *lǎgati*,

ponekod tudi v *svīa* slišimo še *ā*: *zlōga* < *svlōgalv*, celo v Št. Petru na Medvedjem selu (osrednji štajerski dialekt) govore *zlāga*, *lāžem*, *lāš* in *sāīa*. Za *vsb* ima naš dialekt *všš* ali *všs*, v gen. *višī* (Bojsno), *vušī* (Sedlarjevo); ob Savi pa govore *uōš* (Sv. Lenart); gre tu za različne štadije istega razvoja: *uūš* > *uūš*, *uōš*, *uōš* > *uēš*, *vēš*, *vēš*.

2.) *e*, *é*, *e* so se v dolgih zlogih razvili v *ē*: *šēst*, *sēdam*, *rēbra*, *strēxa*, *devēt*, *pēt*, *zōbē*; pri Sedlarjevem se pričinja pojavljati *ē* za novoakutirani *e* v nezadnjem besednem zlogu in za *e* (*ē* za cirkumflektirani *e* in za *é* ostane neizpremenjen), pri Bistrici in Podčetrtku pa že trčimo na osrednjo štajersko izogloso *ē* > *eē*, *eī*; prim. za Sedlarjevo: *mēx*, *črēvē*, *mēsenc*, *čēr*; *zēlē*, *stēla*, *sēdēt*, *trēki*, *fčērai*, *vēci*, *dētala*, *devēt*, *vzē*, *rēp*.

3.) Sekundarno akcentuirani *e* je v južnem pasu (Brežice, Bizeljsko) širok glas, za palatali celo pogosto *a*; Sv. Lenart: *rēčēmō*, *bēdra*, *žēna*, *čēlu*, *zēmla*, *iēga*; Bojsno: *pāta*, *nāsejō*, *bādra*, *čālu*, *ānu*, *iāzjīk*, *žāna*; Pišece—Sušica: *zēmla*, *tēčejō*, *bēdro*, *pēta*, *rāčē*, *čālu*, *žālut*, *ušanū* < *uščenil*.

4.) Tja do Podčetrтка sega prehod dolgega *o* v *u*: *ūku*, *nūs*, *nūxt*, *mūst*, *drūp*, *stū*, *vūs* itd.

5.) Novoakutirani *o* v nezadnjem besednem zlogu je tudi izkazan kot *u* (le pri Sedlarjevem dobiva njegov zastopnik že o-jevsko barvo): *vūla* < *voła* (Velika dolina); *xūsta*, *kūža*, *ūsn*, *ūjstār*, *mūkār*, *nūsās*, *xūdām* (Sv. Lenart); *kūlē* < *kola* nom. pl., *mūlīm*, *grūizjē*, *gūrcā* < *gōrica* „Weingarten“, *drūžē* „Hefe, Bodensatz“ nom. pl. (Bizeljsko); *rūže*, *kūža*, *pūstēla*, *ūsn*, *mūkār* (Sedlarjevo).

6.) Sekundarno akcentuirani *o* se glasi kot *ō*: *ōrijx*, *kōsa*, *ōča*, *plōxa*, *uōknu*, *ōgōi* (Sv. Lenart); *ōgiī*, *kōiā*, *ōsa*, *ōfca*, *pōpār* (Bizeljsko); *uōkno*, *uōča*, *stōlēc*, *ōgiī* (Sedlarjevo); po asimilaciji *ou* > *u* je nastalo *člāk* < *človēk*, *zdūc* < *zdlōc* „Westwind“; za *nogā* govore *nūga* (Sv. Lenart), *nūga* (Bojsno) ali *nōga* (Sušica, Sedlarjevo); pri *nūga* imamo opravka s pogostno štajersko asimilacijo *nō* > *nū*.

7.) Neakcentuirani *o* je v južnem predelu (Bizeljsko) zelo ozek, tupatam že pravi *u*: *kulū*, *kumāt*, *učī*, *ukū*, *kukūš*, *kusit*, *kubīla*, *dubī*, *pu iēga*, *rōcīcē*, *kōlēnu*, *ōtrōc* nom. pl.; *rēčēmō*, *pījēdō*, *čēlu*, *mlēku*, acc. sing. *ōtāvu* (Sv. Lenart); *vūxu*, *vēlku*, *mōlu*, *jōbuku*, acc. sing. *slīvu*, *brēskvu*, nom. *ōknō*, *gārdō*, *lētō*, *kōlēnu*, *stōpōlu*; *kušica* (Bojsno); *mužōnj* „Gehirn“, *dujīm*, *vīnō*

mlêku, žâlut (Sušica); isto menjavanje *o — ó — u* izkazuje tudi končni *u*: *rêkò* in *rêku* < *reklò, vîdò* in *vîdu* iz *vidêlò* itd.

8.) Stari nosnik *o* se glasi v dolgih zlogih običajno kot *ō*, v nekaterih krajih se je pa že diftongiral v *uo*, drugod imamo tudi že *ū* < *ua*, *uo*: *zūōp, gūōška* (Sv. Lenart); *zūp, rūka, znūtra, mūš, gólūbj, gūska, vūgu, vūskò, z menūi, nacūi* (Bojsno); *rōka, gōšenca, tōča, Sōkla, dōge* (Sušica).

9.) *u* se je v dolgih zlogih na vsem ozemlju našega dialekta razvil v *ü*: *klóbūk, unūk, vūsta, jūtər, tūrn, dūša, kūrit, plūča, štūpa* itd.

10.) Ob Savi je dolgi *a* prav malo velariziran, drugod pa se glasi kot široki *o* (tvorba je napeta, ustnici sta v kotih zakroženi, vzbočeni pa skoroda nista): *ukrōđen, prēdrōgu, brōda, gutōnc, šōka, pōgōča, dōmōče, vrōta, sōdię, otōva*; za *o* < *ā* < *o, v* gl. v 1. točki.

11.) Glede redukcije vokalov omenim sledeče: predtonični *e* preide v *é* ali *e* (predvsem ob Savi: *vezi, velimo*); predtonični in posttonični *i* (*é*) > *i* ali *ə* (*tribi, jęzik, pãrsti, mlãtiti, mlōtiti, ōrixi*); neakcentuirani *o* > *ó, u* gl. točko 7.; ob sonornikih se *i, é, u* popolnoma reducirajo: *kolãrŋca, trãnk* < *travnik, otãuč* < *otavič, jūtər, blū, pãršu, nĩsn, člūk; plōun* in *plōvøn* < *plamen, pōuc* < *palac, zdūc* proti *bōgōteč, slãdek, kvōšec*; *i, u* > *ə* in pod sekundarnim poudarkom dalje v *ë*: *pěšę* < *piščë, žęvot* < *živõt, lęcki* < *ljudski*; *ü* > *ä* > *ë*: *kręx, fkëp, jęk* < *jug*, prim. še *vęš* < *vüş* gl. točko 1.

12.) Za *r* govore v neakcentuiranih zlogih *ər* (*r*), v akcentuiranih pa običajno *är, år*, v nekaterih krajih tudi *är*; *ərjãva, çãrtĩšę, mūkər, pãrsa, bãrva* < *brøvø, tãrda* (Sv. Lenart); *pãrst, bãrf, dãrva, çãrbøt, pãrsa* (Bojsno); *sãrna, vãrgou, gãrdó, pãrvi, štãrti, çmãr ię* < *umrl je, sãriōk* < *srňak* (Pišcece); *obãrvi, dãrve, çãrbãt, vōgãršęk* „Ostwind“, *dãrnōcŋnø* „Pflaumen“ (Sušica); *pãrst, sãrę, çãrf, ärs, vãrba* (Sedlarjevo).

13.) *t* se je v tem dialektu tako-le razvijal: v dolgih zlogih *tēt* > *toťt, toťt, tūt*, v kratkih pa *tēt* > *tūt* (kakor v slovenščini sploh) > *tōt* (po točki 7.); po analogijah sta *tūt* in *tōt* mogla spočeti dvojne oblike prim. *bŋxa* < *btchã* je dalo *būxa*, nom. pl. *bŋxē* pa *bōxē*, odtod tudi *bōxa* in *buxē*, gen. pl. *būx* in *bōx*; prvotno stanje je v govoru Velike doline prav dobro še ohranjeno: *pūna, ne-pūnit* — *pøn*; *dúga* : *døk*; *čūn* : *čõnčøk*; *būx* : (*bãxa*); *púza* : *pozí*,

pòzak; sùza, sùzan : sozím se; vùna : vonën; jáboka (žôt je po požotím, gôt po zëgotím; v dópst se je t ali u pred veččlensko konzonanco reducirál; pùštër < nem. Polster izkazuje asimilacijo ou > u prim. člúk, zdúc, damû); Sv. Lenart: dūga, pūza, sūza, bōxa, gutānc z u < ó po točki 7.; Bojsno: bōxa, žūtó, mūči, suzē, jōbuka, gutōnc, sūnce; Sušica: būxa, cūn, sūnce, vōna, sōza, sozē, jōbuke nom. pl.; Sedlarjevo: sūnce, gutōnc, bōxa, sōza itd.

14.) Začetni u- je dobil protetični v-: vūxa, vūsta, viši, vūgu, vūskó.

15.) Padajočo in rastočo intonacijo razlikuje samo govor v Veliki dolini in Malencah; za kvantitetna razmerja gl. str. 147 točko 2., iz njih izvirajo dvojice, kakor: dēska — mēgla, vēš — vēš in vēš, bōxa in bōxa, nēbo in nēbó, dārva in χárbat, štárti in štárti, dalje tudi žēvot < žđvot; dlān (Sv. Lenart) : dlān (Bojsno) : glōn (Sušica); fažđū : zdrōf (računati pa je tu še z vplivom določne oblike, fem. itd.); lāxt (Bojsno) : lōxt (Sušica); dōuč (Bojsno) : dōuč (Sušica); ker je treba upoštevati morfološko-analogično izenačevanje (zdrōf ob zdrōvi, -a), to menjavanje med dolžino in kračino ni prav staro (prim. ē : ē, le redko ē; ö < ō, ā).

16.) Akcentski tip okô je našemu dialektu znan, večkrat ga je pa analogični ôko izpodrinil: kulū, učī, ukū, dēvēt, vęzī, kukūš, lasē, nēbū, sənū poleg vūxu, zūbē, sārce (Sv. Lenart); lasē, učī, zōbē, vęčēr, viši, kustī, suzē, kókūš, pópēu poleg ūku, vūxu, nēbó, kúló, sēnó, lāxkó, tēškó (Bojsno); jesēn, papēu, desēt in lōsē, ūku, lūde, slātku, nēbu, žrēbū (Sušica); ôkū, vuši, dómā, kopī, gāspūt in lāse, vūxo, stōni < stanī acc. pl., nēbó, pūlē, sēno (Sedlarjevo). — Analogični vplivi so jasni: vūxu po pl. vūxa; zūbē po zūp, lōsē po lōs, stōni po stōn (nominativna oblika služi za osnovo); kúló po pl. kūlē < kóla; ūku po v-ôko, nēbó po pod-nēbom; nōši lūde = ljude je v formalnem in akcentskem oziru po lāse, zōbe; lāse je križanec iz lasē in lōs, v-lōse, za-lōse itd.

17.) Nazalnost zlogov z ĭ < ŋ je šibka, ponekod (Sromlje z okolico) je sploh ni več, kar velja za druge kraje le v legi za konzonantom in pa za končne neakcentuirane zloge: ôgāĭ (Sv. Lenart), ôgiĭ (Bojsno, Kapele, Sedlarjevo); jōgiĭet < jagñed „Schwarzpappel“; gnēzdo se je razvilo v *gnēzdo > *gīēzdo : gīēzdu (Sv. Lenart), gēĭzdo (Bojsno), gēĭzdu (Sušica), gēzdo (Sedlarjevo), prim. še gīāzdu (Knežec pri Rogiški Slatini); oblike z -ei- izvirajo iz *gīēzdo, ki ima enakšen -i- kot kojzi, gojzd (prvi i je po disimilaciji zatrt; gēzdo izkazuje asimilacijo iē > ē).

18.) Sekundarna nazalnost zlogov, ki so akcentuirani in se začenjajo z nazalnim konzonantom, je tupatam ob Sotli znana: *nūga, mlēko*.

19.) Pojav *tl > kl, dl > gl* je skoro regularen: *klē < tbla, sklōčət, glōn*.

20.) V pasu Pišece—Sušica—Št. Peter je končni nepoudarjeni *a* rahlo velariziran.

21.) Končnica instr. sing. fem. je *-o*, le ob Savi se pogosto sliši *-oi* (*pot pāsχoi*).

22.) Končnica nom. pl. neutr. je ob Savi še *-a*, drugod pa *-e*: *klē* (gen. *s klēχ*), *dārve, plūčä*.

23.) Naš dialekt pozna oblike *krī, nīsəm, nīmam* in *zāic*.

24.) V južnovzhodnem obmejnem pasu je končnica III. pl. prez. *-do* poleg *-jo*; v Kapelah je prešel končni *-m > -n*.

Od takih pojavov, ki vežejo bizeljski dialekt z dolenskim, je treba v prvi vrsti poudariti te-le: 1.) *ā > ā*; 2.) sekundarno akcentuirani *ē* s prehodom v *ā*; 3.) *ō > ū*; 4.) *ō* in *o > uo* (in dalje v *ū*) ter 5.) *o > -ō, -u*. Za severni govor (sredi njegovega ozemlja nekako je vas Sedlarjevo) smo že doslej navedli najvažnejše razlike: 1.) *ē* za dolga *ε, v* in dalje še *dēš, mēgla*; 2.) končni *o* ni več ozek; 3.) sekundarno poudarjeni *e* se je razvil v *īe*: *čīelo, jīezik, sīestra, dīebaf < debelε, pīeta*; 4.) novoakutirani *e* in *ε > ē*; 5.) novoakutirani *o > ū*; 6.) dolgi *a > ā*; 7.) *mēsenc, vīmen < vyme, sēmen*; 8.) zaprte enozložnice, prvotno kratko poudarjene, so podaljšane: *dēš, kūoī*; v Virštajnu: *dīāš, nīās < dīnvsε, kmēt, čōrf*. Na prav poseben način pa se je v tem govoru razvijal predkonzonantični in končni *t*; zanj imamo danes: 1.) v nom. sing. masc. participa na *-t*, redkeje tudi pri subst. in adj. na vokal + *t* takorekoč izgubo *t-a*: *fkrā < ukradlε, pā < padlε, vzē < vεzεlε* (Sedlarjevo); *uzē, bī, pā, dā, pṛedā, brā, bā < balε, zaspā, pī, pā < pēlε, klē, zapē < zapεlε, požē, ubū, səzū, stār < svtrlε, požär, umär* (Št. Peter na Medvedjem selu), vendar pa *šāū < švdlε; dēba* (Podčetrtek); *gō, dēba* (Št. Peter); 2.) analogični *-l* iz cas. obl.: *kūoīl, vōzl, mīzl*; 3.) v skupini *tott < tūt* ima govor v Sedlarjevem *tōt* ali *tūt*, izjemoma pa *wōvna*; pri Podčetrtku govore *tāut*: *sāūze, tāust, sāunce, āūna, bāūχα, dāuk, vāūk*; 4.) nomina na vokal + *t* imajo *-u* (*papēu, pōu, pāu < polε*), običajno pa *-f*: *dīebaf, stōf, wōf* (Sedlarjevo); *zrāf, vēsēf, sōf < solε*,

wôf, *fažôf*, *papêf*, *stôf*; v Nezbišah je — po sporočilu — starejša generacija govorila tudi *pîf*, *jêf*, *bîf*; 5.) za Št. Peter navedem še *žôvna* in *jêpša* < *jelbša* „Erle“. Kljub vsem tem različnostim je tudi za ta govor prvotnost regularnega prehoda *î* > *û* jasna (prim. razvoj *tît*, *pôû*, *šâû* in nepoudarjeni *-u*, *-ô* v *mûlô* < *molîlô*, *grâbu*, *kûpô*, *prîšô*); menjava *û* : *v* : *f* : *p* je gotovo fiziološko utemeljena, dočim je pojav pod 1.) najbrž analogičen. Glas *v* je le pred *n*, očitvidno gre za asimilacijo *ûn* > *vn*; v *jeûša* se je razvil prehodni *-p-*: **jeûpša* > *jêpša* (v sosednjem štajerskem govoru pri Konjicah je postanek te vrste prehodnih glasov zelo razširjen). Primere z *-f* in z onemitvijo *î*-a pa si razlagam tako-le: v skupini *-âû* (*â* znači katerikoli vokal) se je ekspiracijska, artikulacijska sila koncentrirala na vokalu, *-û* pa je zato opešal, vzbočenost in zaokroženost ustnic sta popustili in ožina med ustnicama se je zmanjšala, obenem je pešalo delovanje glasilk: tako je *û* prešel v *w* in naposled v *f* (bilabialni nezveneči spirant), ki ga je podobni, govoru že lastni glas *f* substituiral. Izgubo končnega *-î* (oziroma *-û*, *-f*) imam za analogičen pojav: po razmerju *kûpo* : *kûpla* fem., *grâbu* : *grâbla* se je rodila težnja, da se nom. sing. masc. končuje na vokal, tudi če je ta poudarjen; *pâû* : *pâla* > *pâ* : *pâla* (ta težnja prehaja tudi že k nominom, po *gôla* tudi *gô* < **gou*); za to analogijo govori tudi dejstvo, da je *˘at* izkazano kot *˘a* (regularno bi bilo *˘ou*; *˘a* je po fem., neutr., plur.): *dâla* — *dâlala*, *îîaska* — *îîaskala* = *pâ*, *pâla*, *potârga*, dalje pa tudi razmerje vokalov; *fkrâ* : *fkrôla*, *pâ* : *pôla* (Št. Peter), *pâ* : *pôla* (Sedlarjevo) nam pravi, da je *-â* mlada dolžina, ki je nastala za **fkrâû* po razmerju *dô* : *dôla* < *dâû* : *dâla* itd. (Tudi onstran Sotle je ta pojav zdaj bolj, zdaj manj znan prim. za Hum, Prišlin: *bÿ* in *bÿû*, *pÿ* in *pÿû*, *cvÿ* in *cvÿû*, *bÿ* < *bodlô*, *vmâr*, *vdâr*, *stâr*; *šôû*; v neakcentuiranih zlogih *˘û*: *râsu*, *peÿku*, *peÿiky*, *nüosu*; običajno pa je v dolgih zlogih še *-û*: *krâû*, *zacêû*, *žêû* itd.)

Savinjski dialekt.

Meje savinjskega dialektja so te-le: na jugozapadu greben Mrzlice—Čemšeniške planine—Menine planine—Črničva—Ojstrice do Okrešlja; na severu jugoslovansko-avstrijska državna meja od Okrešlja do Olševe, odtod pa črta na Raduho, Boskovec, Lokovico, Goro Oljko, Št. Andraž in Ložnico; vzhodna meja teče nekako v smeri Ložnica—Ponikva—Griže—Mrzlica. Lokalne važnejše razlike (ob zgornji Savinji, pri Ljubnem, Lučah in v Solčavi ter v šoštanjski okolici približevanje h koroščini, ob vzhodni meji pa prehajanje v osrednjo štajersčino) bomo v sledeči karakteristiki sproti omenili.

1.) *ɛ* in *ɛ* sta se v dolgih zlogih razvila v *ē* (tako ob Paki), ki se je ponekod že diftongiral v *iə* (Bočna), *iē* (Rečica), *iē* (Polzela): *dēn*, *lēn*, *vēs*, *mēχ*, *mēč*, *vēški*, *lēži*, anal. *bolēna* fem.; *dīan*, *vīas* itd.; v kratkih zlogih in v sekundarno dolgih je njun zastopnik *ɛ*: *mēi* < *mūie*, *mēiš* < *mūiši*, *pēi* < *pūib*, *sēim* za *sɛnɛm*; *pēs*, *pēsa* (po tem tudi *pēsji*), *mēgla*, *dēš*, *dēχnat*, *-at* in *dēχnem*, *stēbla*, *lēgat* < **lɛgāt*, *žējem* < *žūj*; neakcentuirani zlogi imajo v zapadnem predelu še *ə* (ali pa se *ə* reducira), v vzhodnem pa *ɛ*: *bāčēl*, *pāuc*; Polzela: *sēiāl* < *sūnalo*, *uēšēχ* < *uɛsɛχ*, *lēgāt*. Povsod pa govore *dōns* za *dnɛs* in pri nekaterih besedah je kranjski vpliv zelo običajen: *uzāmēm*, *lāžēm*, *lāš*, *māša*, *sāiē*, *čāst*, gen. *čāstī* in *čāstī* (Bočna, Paka); *sāiē*, *māχ*, *māša*, *čāst* (Polzela); gre tudi za vpliv knjižne slovenščine (po šoli in cerkvi), ki sega na primer pri pozdravu *dobər dān* tja do Pohorja in Kozjaka, čeprav se občno ime praviloma glasi *dēn*.

2.) Za dolga *o* in *o* ima savinjski dialekt *ō* (zaprtost je tu večja, tam manjša): *nōs*, *nōs*, *nōč*, *gəspōt*, *gdō*, *utrōk* gen. pl., *kōi* gen. pl. (Bočna), *mōtka* < *mōtyka*, *ōtava* < *ōtava*, *ōla*, z *iōlom* „mit Öl“, *kōža*, *ōsəm* (Paka, Polzela); v *ūlē*, *ūla*, *ūsəm* (Bočna) je *ū* nastal po sekundarnem krajšanju diftonga: *uō* > *uō*, *uō* (prim. *nīgōū*), *ūū*, *ūā*; *zōp*, *gōlōp*, *nōχcōi*, *zapstōi*, *za vēsjo*; v pasu Ljubno—Mozirje naletimo že na *ou* < *ō*: *iōu* < *to*, *ōsnāis* *sīōu* < *soto*.

3.) Sekundarno akcentuirani in sekundarno podaljšani *o* se glasita kot *ō*: *pōsəu*, *kōnc*, *bōba*, *wōda*, *nōga*, *uōča*, *bōgat*; *kōi*,

dõst in dõst, bõp, krõp, rapõt, õun poleg õun, õus (krajšanje diftonga); ob Paki se uõ disimilira v uã: uãda, uãsa, uãkõ, uãteu < chotêlê, uãtrak, uãrjem < orjem, uãn < onê (v Bočni: uãn), uãigi < ognê itd.

4.) e, ê in é so se v dolgih zlogih razvili v ē (ie, iê gl. točko 1.): êsiχ, usêse nom. pl., narêt, être, grête II. pl., pêst, êst < jêsti, vête II. pl., rês, lêp (Paka); χciâr, siãdam, triãki, deviãt, teliãta, diãkla, zriãlga, niãdã < nêkto, ciãsta (Bočna).

5.) Sekundarno akcentuirani e se glasi široko: uplêden, žena, jêna, mêtla, pêtã, jêzêk.

6.) Moderna vokalna redukcija je izkazana dovolj močno: 1.) posttonični [˘]i > [˘]i, [˘]u in [˘]o > ə (te pãrvi, χmãlã, nom. sg. mlîãkã, niãdã); asimilatorično menjavanje med [˘]i in ə, zavisno od narave sosednjih glasov: gen. pl. stõlãu : rîpçiũ, lõncãu : kõñiũ, dat. pl. vrãtãm : nõžim; končnica [˘]o v acc. sing. fem. dá -ə: χisã, võdã, trãvã, mũχã; — 2.) predtonični [˘]i > i, [˘]u in [˘]o > ə (Bočna): mîdva, niçesar; *ni- za nie- (po niχ, niũm) v niõgõũ, niõga, niõmã; kapũjem, madlîteũ, pã liãti, kalîãni, vãdõi, kãsti (o > u > ə); — 3.) [˘]o > -u[˘] ob Paki: kujî gen. pl. h konj, pupũgõ < popoldne, du pupũgnata gen. sing.; utrõc nom. pl.; — 4.) i, ù > ə in nato v ê ob Paki: šêrek, jêskra, krêχ; — 5.) i, é, u > ə (ali asimilatorično modificiran); ə more ob sonornikih popolnoma onemeti: miõõ, tilica, z minõi, ligutnêi „bequemer“; mõtkã, vřšt za vrêci, př slãdãtãχ; — 6.) za redukcijo a > ə prim. têçãs, dragõ, plãçuãlã, tãm, tãk iê narêtã, nãpte in nãpte < ne bote, rãt < radê itd.; — 7.) za r in palatali je õũ prešlo v õũ in z mlado podaljšavo se zdaj glasi žẽũ mã iẽ < žãt, zdrẽũ in zdrẽũ < zdrav, mrẽũla, srẽũ in srẽũ < srat itd.; — 8.) [˘]o[˘] i v instr. sing. fem. je preko a[˘] dalo e[˘]: proti z-iõi, z mîõi govore nat põstetẽi, Vrãnskei, za nãšei mêtẽi, z Ūršei, za gõšei, s kobîlei, pãd võiskei; tupatam še govore z mênã i poleg mênẽi; dãmei in dõmei < doma + i, z vãmei < vama + i poleg z vãma dvẽmei tudi pričajo za e[˘] < a[˘]; poleg dõst slišiš tudi zadẽist < *dãist (i enakšen kot v gõizd), *dãst (v Šošanju vedno le dẽist); v Bočni imamo proti poudarjeni končnici -õi (vãdõi, rakõi, nãgõi, gãrõi, mîõõi, tîbõi), v nepoudarjeni legi -i: võdi, rõki, nõgi; ta[˘] i je ali iz[˘] i, e[˘], e[˘], a[˘] (prim. gor. tũki < tũkã), možno pa je, da je oblika dat. in loc. počela izpodrivati instrumentalno (oblike nãma[˘] i, vãma[˘] i, nêma[˘] i, dvîãma[˘] i, ubîãma[˘] i, tîãma[˘] i bi za primer asimilacije [˘]a[˘] i > [˘] i morale šele pozno privzeti -i ali pa bi se -a- pod vplivom dvojic vãma itd. analogično vzdrževal).

7.) Dolgi *ā* je v splošnem ostal neizpremenjen, le redko se je velariziral v *ō* (napeta tvorba), tako v Šmartnu v Zadrecški dolini in ob Paki: *slōma*, *pædgōna*, *tībōka* < *tobaka*.

8.) Savinjski dialekt pozna akcentski premik *okō* > *ōko*, *ōko* — *oko*, vendar je ta premik omejen le na dvozložnice s končnim odprtim zlogom; nekdam poudarjeni *i*, *u*, *o* so reducirani v *ī*, *ə* ali pa so onemeli, novo poudarjeni vokali pa so tako-le izkazani: *i* > *ī*; *a* > *ā*; *o* in *u* > *ō* (*ī*); *é*, *e*, *ē* in *o* > *ē* oziroma *ō* (ob Paki se je *ə* razvil še dalje v *ë*; prim. točko 6.); gen. sing. *zīdī* ali *zīd* < *zidū*, *sādā*, *strāxə*, *prāxə*, *lēsa* < *lésā*, *snēga*, *brēga*, *mēxa*; *kōstī* < *kostī*, *krāvī* < *krivī* gen., dat., loc., instr. sing.; nom. sing. neut. *črēvə* < *črēvō*, *drēvə*, *kōlə*, *uōkə*, *uōxə*; nom. pl. *lāsī*, *māžī*, *zəbī*; *ljudjē* > *l'īdī* (Bočna); *jīmē*, *līd* < *ljudī*, *črēū* < *črēvō*, *dōmēī* < *domā* + *ī*, *mēs*, *drēū*, *ūx*, *uōk*, *uāk* < *okō*, *mēdva*; nom. *krī* in *krēū*, gen. še *kāvī* (dat. loc. *krēū* < *krivī*); stare oblike *mīsō*, *kōlō*, *gōlōp*, *desiət*. — Pri Šoštanju slišiš že *babīca*, *palīca* itd.

9.) Enako so se razvili vokali v akcentskem tipu *bōgat* < *bogāt*: *šēřek*, *utrōgōvat*, *kəpōvov*, *přdušōvov*, *dēkle*, *kōzle*, *kl'āsē*, *māčē*, *přšē*, *nāxčē* itd.

10.) Od konzonantičnih pojavov omenim te-le: *l'*, *n'* sta v Bočni ohranjena, drugod je *l'* prešel v *l*, *n'* pa v *ī* (nazalnost zloga se je tja do Polzele izgubila: *kōī*, *kōīa*, *uāīgi*, *tva* < *nīva*); *šč* > *š*; *-t* > *-u*, *ī* > *ov*; v *ī*-part. glagolov I. 1. je *-dl-* ohranjeno: *krōdu*, *bōdu*, *cvēdle* in *cvēdem*; govor pozna tudi še *mōdīt* < *modliti*, dalje *mēsənc* < *mésevc*; *ī* > *är* (v zapadnem delu za palatali *er*): *ärš*, *čēru*, *žērt*, *žērf*; neakcentuirano *ar*: *ärži*, *ərjōū*; ob zgornji Savinji (od Ljubnega na Solčavo) je že „štekanje“ v rabi (*štāle*, *štēga*), pri Šoštanju je pogosto slišati *mlēnku*, *mōnka*.

11.) Končnica instr. sing. masc. je običajno še *-im*, *-əm* < *-om* (*māžīm*, *traunikəm*), poleg tega pa se uveljavlja *z māžī*, *z brātī* t. j. lokalna oblika se kot predložna pričenja generalno uporabljati (prim. *z vōdī* v točki 6.).

12.) Nom. sing. neut. ima navadno še končnico *-ə* < *-o*, proti vzhodu pa je maskulinizacija čedalje bolj razvita (*mlēk*, *vīn*: Paka, Polzela) in v sosednjem pasu Celje—Šmarje pri Jelšah—Planina je splošna; v vzhodni savinjščini govore tudi že *usō* < *vəse*, *nāšo*, *tō mlāišō* *dēkle* itd.

13.) Končnica nom. pl. neut. je *ē*: *vrāte*, *ūste*, *dārvē*.

14.) Ime *pero* je deblo na *-nt*: *pēřē*, *pēřiata*, *-ə*, pl. *pēřiātē*.

15.) Zaimek *tə* > *tê*, *tę*, fem. *ta*, neut. *tə* služi kot artikel; pri komp. in sup. pa se namestu njega rabi *tî*: *ti vëčga*, *naj ti bôlšj*; kazalni zaimek se glasi *tîti*, *tâtga*; fem. *tâ* in *tâta*; neut. *tə* (Bočna); ob Paki: *tât*, *tâta*, *tôto* (zadnja oblika je po posplošenju rodila osrednjo štajersko *tôti*, *tôta*, *tôto*).

16.) Savinjski dialekt ima kratko obliko infinitiva: *vřšt* < **vrëčv*, *utrggqvät*.

17.) Še nekaj podrobnosti je treba omeniti: ob Paki se začetni *jē* za konzonantom asimilira v *ē*: *ēst*, *ēsiχ*, z *ēsiχôm* pa *iôlôm*, *ētre*, *ēsen*; — pri masc. ni v rabi razširjevanje osnove z elementom *-ov-*; part. pass. *zaprët* poleg *zapärt*, *utprët* in *utpärt*; *narët*, *-a*, *-ə* „gemacht, fertig“; — *tä*, *tâ*, *tâi* za knjižno slov. *tja*; adv. *tagôr*, *gôrta*, *gôrta* itd.; — *nîsam*, *nîmam*; — *vâmaï* itd. gl. točko 6.; — ll. pl. *vête*, *jête*, *grête*; — *nôχcôï* < *nocoj* (*nóc-so* je najbrž po asimilaciji prešlo **noľco* > **nokcô*, *noχcô* prim. *vęšši* > *vekši*, *vęχši*); — *op-korëχ* „um welche Stunde, Zeit“ < *ob-koji-urë* ima *-χ* po loc. pl.; — za razmerje savinjskega dialekta do gorenjskega in do koroščine je uvaževati posebno pojave: isti refleks, namreč *ō* za *ö*, *ò-* in *o*; isti refleks *ē* (*iē*) za *è*, *è-*, *e*, *é*; široki vokali za sekundarno poudarjena *e* in *o*; moderna vokalna redukcija, posebno še *o^ˆ* > *u^ˆ*; maskulinizacija neutra; sekundarno *-dl-*; dalje akcentski premik *okô* > *òko*; *n̄* > *ĩ*, *ĩ*; nom. pl. neutr. na *-ę*; *pêre*, *-eta*; ojačevanje adv. (*tadöy*, *tagôr*); štekanje; akcentski premik *˘v* > *˘v*, *˘v* (prim. mežiško *örat*, *pär nas*); razmerje *rəkđi* : *räkj*; loc. pl. na *˘ęχ*; samo ene vrste intonacija, namreč padajoča.

Osrednji štajerski dialekt.

Na vzhod od savinjskega dialekta se razprostira ozemlje osrednjega štajerskega dialekta, ki sega proti severu do gorovja na črti Vitanje (razvodnica med Pako in Mislinjo)—Konjiška gora—Boč—Maceljsko pogorje, njegova vzhodna meja teče po razvodnici med Savinjo in Sotlo, južna pa leži na črti Mrzlica—Bohor. Da imamo v obrobni pasovih že ali še pojave sosednih dialektov, ni treba posebe omenjati; deloma, predvsem v južno-zapadnem delu, so nekatere savinjske poteze še prav izrazite, v severozapadnem se govor približuje pohorskemu, v vzhodnem pa obsotelskemu. Vseh različnih podrobnosti ne bom navajal; da bodo pa govorne razlike le zadostno izražene, hočem gradivo iz treh ločenih predelov zajemati, in sicer: iz pasu Vojnik—Dobrna—Sv. Miklavž; iz pokrajine Laško—Svetine—Št. Rupert; iz najbolj vzhodnega kota Št. Peter na Medvedjem selu in Križ pri Rogaški Slatini. Obči vtis govora (ritem, zatezajoč govor, indiferentni glasovni karakter, velika ekspiracijska sila in visoka tonična lega dolgih poudarjenih zlogov, sekajoče zareze v govoru) je povsod isti, le da je v zapadnem delu stopnja vseh teh bistvenih znakov nižja, milejša. Za opis tega govora navedem v sledečem njegove značilne pojave.

1.) V dolгих zlogih sta se *ɛ* in *ɛ̄* razvila v *ē*, ki prehaja po nekod že v *iē*; Št. Peter: *lēn*, *k mēšom*, *pēsja*, *sēīe*, *žēīem*, *na laxēti*; Št. Rupert: *dēn*; Dobrna: *viēs*; v sekundarno podaljšanih zlogih se primarni *ē* drži le bolj v južnem predelu, v severnem in vzhodnem pa se je že zožil in deloma tudi že diftongiral: *ē*, *iē*, *iē̄*; Št. Rupert: *vēs*, *s'iēnec*; Dobrna: *diēš* poleg gen. *diēža*, *tīēdi*; Št. Peter: *pēs*, *pēklo* poleg *diēš*, *n'iēs* < *dn̄n̄sb*, *m'iēgla*; v kratkih zlogih je povsod *e*: *lēχk*, *tē viēč*; omeniti je še obliko *dōns* (Št. Rupert), *dōnəs* (Dobrna); dalje *lāš* in *lēgāt* (Šmarje pri Jelšah); *sāīa sē mu*, *lāš*, *lāžem*, *zlāga* < *s̄l̄ogal̄o* (Št. Peter), *lāžem* (Sv. Križ).

2.) *ē* je v dolгих zlogih izkazan kot *ei*: *brēik*, *dvēi*, *mlēika*, *lēipu* (Dobrna); *jēist*, *rēis*, *mēisnc*, *lēitu*, *brēizje* (Št. Rupert); v okolici Šmarja najdemo že *ai* (*strāila*, *strāiχa*, *vlāičemō*), pri Svetinah *āē*, v Lahovšku *ē*, v Št. Petru in Rogaški Slatini *ā*:

bâla, brâza, smarâka, čarâšija, giâzdu, mlâku, zvâzda, v Rogaški Slatini *žvâzda, na klâx*.

3.) Za dolgi *e* imamo v severnozpadnem pasu kakor v sosednjem pohorskem diftong *ej* (*pêič, čêi* III. sing. prez. „will“ na pr. *čâ dōu kâi čêi*, Dobrna), drugod pa *ē, iē* (enako tudi za dolgi *e*): *iēzn, grējo, narêt, učêt* (Dobrna); *dešet, rēp, pēč, očese, suzē* (Št. Peter); *ē, iē* zastopa tudi novoakutirani *e* v nezadnjem zlogu: *cērku, iē rēk < rekv, up sēdməx* (Sv. Miklavž); *ušēs, siēdn, riēku* (Št. Rupert); *sēdn, nebēsē, rēbrē* (Št. Peter).

4.) Sekundarno poudarjeni *e* tipa *žéna* se glasi v zapadnem pasu *iē, iē*, v vzhodnem pa *ē, iē*: *pu ziēmi < zemljī, čīēl, siēbē, siēstra, diēlēč* (Št. Rupert, Vojnik); *zēliēna, dēba, žiēna, čīēlo, tiēlē, na zēmlō* (Št. Peter; gl. gori *mīēgla*; onstran Sotle *ē*, ki se že približuje *i*-ju: *žēna, nēstī, zēlen*, Hum).

5.) Dolgi *o* (circumflekirani in novoakutirani) je preko **o > *ō* prešel v *ou, ou, uu, āu* ali *au*: *iā šlōu, stōu < svto, bōulš, dōu < kvto, skūuz, gōspōut* (Sv. Miklavž); *ukōu, nōus, mōust, nōuč, srōuta*, (Laško); *nāus, wāus, zūān in zūān, nāuxt, sārāuta, bāugi < ubogi* (Št. Peter); *wokāu, kāuža, māukar, zakāule, āusn, stāu, kāust, wājstər* (-*u*- se pred *i* ni mogel razviti; Sv. Križ; prim. še za Taborsko—Prišlin onstran Sotle: *kōus, sūbōuta, vōula, dōubər, kōuzā*; tu tudi za *o*: *zōup, pōut, gōuba*).

6.) Za dolgi *o* ima osrednja štajersčina *ō* (ali *uō*): *zästōi, iā urōč* nom. sg. n., *nūtār* (*n* zožuje *o > u*) v Dobrni; *puōt, tuōzli* (Št. Rupert); *rōka, golōp, vōtī* ali *vōkī, tōča, gōsenca, nočōi in ničōi, vōzī* (Št. Peter, Sv. Križ).

7.) Sekundarno poudarjeni *o* tipa *noga* se glasi na zapadu *uō, uō*, na vzhodu pa *uō* (gl. točko 4.); *uōda, kuōšija* (Sv. Miklavž); *uōakn, uōaigi < ognb, ruōaijen, duōans* (Št. Rupert); — *kuōsa, wuōda, wuōsa, wuōče, wuōkno, kuōīec, kuōlēk* (Št. Peter; za Hum prim. *člūovek, kūonec, lepūota, būosti, nūosu*).

8.) Nenaglašeni *o* v splošnem ostane neizpremenjen (za maskulinizacijo neutra prim. Sv. Miklavž: *χitř, iā sūx, iā urōč* adv.; Št. Rupert: *čīēl, lēit in lēitu, iē māikal < manjkalo* itd.); po asimilaciji je *o* prešel v *u* (tudi v dolgih zlogih): *nūtār*; Šmarje: *dūstī, vūizi* III. sing. prez., dalje še *Lūizek*; Št. Peter: *nūga, mūs, mūst, mūlō* proti *nāus, wūigīō < ognb, mužgāne, kušica, učī* proti *wokāu, kuīāf < *koňov* gen. pl. (*o* zožujejo torej *i, m* in *n*); predtonični *o* je večinoma zaprt glas.

9.) Dolgi *u* se je na zapadu razvil v *û* (znotranja lega sprednjega reda, visoka lega jezika), v vzhodnem delu pa *ü* (zunanja lega sprednjega reda z visoko lego jezika): *spûcano*, *zrûška*, *drûgu*, *klûčnica*, *ię sẏûdu* (Dobrna, Št. Rupert); *vûš*, *vûxa* fem., *dûša*, *plûče*, *kûpò*, *səzû* (Št. Peter); prim. tudi Hum: *mûxâ*, *sûx*, *krûxa*, *jûnec*.

10.) Dolgi *i* je prešel v *êi* (po asimilaciji tupatam *ôi*): *kletêi* nom. pl., *tôi* < *ty*, *učôiš* < *učiš*, *mlêin*, *dubêi* (Sv. Miklavž); *očêi*, *têist*, z *mlâdax dnêi*, *ušêi* nom. pl., *velêik*, *za sêila*, *krêiš*, *tovaršêiia* (Št. Rupert); *prêide*, *prêišla* (Svetine); *žvêžga*, *tâestu* (Šmarje); v vzhodnem kotu pa je *ī* ohranjen: *nīmam*, *pòd mīzoī*, *pòd lūpo* (Sv. Križ).

11.) Dolgi *a* se je povsod labiovelariziral; v južnozpadnem delu pa se *a*-jevska barva še ni popolnoma zgubila: *mlâot*, *prâozan*, *sřemâok*, *urâote* (Laško); *dûâ*, *slâba*, *mīklâuš*, *ôtâva*, *krâve* (Dobrna); *pôiek*, *plôhta*, *glôka*, *na glônj*, *sřôica* (Sv. Križ). — Kratki *a* je v zapadnih krajih prešel za dentali, palatali in za *r* v *ä*: *züstôi*, *pláčäjo*, *zä siēbe* (Dobrna); *tə zâdjə krət*, *ənkřət* in *ənkřət*, *sřemâok*, *ięs* in *ięs* < *azv*, *pu räunəm*, tudi *skärp* poleg *skärp* (Št. Rupert).

12.) Za dolgi *ī* ima naš dialekt *ou*, *ou*, *âu*, *au* (ti refleksi so tako porazdeljeni kot enakšni diftongi za dolgi *o* gl. točko 5.: *ou* na jugu, *ou* na severu, *âu* in *au* na vzhodu prim. za Sv. Križ: *sâuze*, *âuna* < *volna*, *bâuxa*; Št. Peter: *dâuk*, *wâuk*, *tâust*; za Hum prim. *sôunce*, *žôut*, *stôučī*, *kôunem*).

13.) *ī* iz *ü* je v zapadnem delu zgubil nazalnost: *pòzûájä* < *pozvanja* III. sg. prez., *òbärjēna*, *žəulêiē* (Sv. Miklavž); *mêišī*, *kuôī*, *kôīu* in *kuīāf* gen. pl., *gīāzdu* (Sv. Križ).

14.) *-v* se od Šmarja na vzhod glasi kot *-f*: *čarf*, *bārf* (Šmarje); *mārtaf*, *čārstaf*, *ôufce*, *frôla*; v tem vzhodnem kotu se za *kry* govori *krīf*, gen. *kərvī* < *krivī* (oblika osnove je postala nominativ, prim. Zelenko: *kryv*, *kervī*).

15.) Končno omenim še te-le pojave: *šč* > *š*; — v instr. sing. fem. vlada v severnozpadnih krajih še razmerje *-ôī* : *ī*, v južnih je v rabi *-o*, v severnovzhodnem pasu pa *-oi*; — nom. pl. neut. ima končnico *-e*; — v vsem zapadnem in južnem delu je moderna vokalna redukcija znana v istem obsegu kot v savinjskem dialektu;

na vzhodu pa se le končni *i* (deloma tudi *u*) nekaj skrajšata, a njuna prvotna barva je še ohranjena; prim. za inf. *bêit* < *byti*, *ubrâont*, *jêist* (Št. Rupert); *uzdîgoptj*, *dâstj* < *dati*, *dojîtj* „melken“ (Št. Peter); — v krajih proti Pohorju govore že *trj* in *trêj*, *χîša* in *χêiša* itd.

Pohorsko-kozjaški dialekt.

Vse Pohorje, na jug do črte Št. Ilj—Vitanje—Konjiška gora, na vzhod do Ptujске gore ter v Dravski dolini od Breznega do Maribora, govori v splošnem isti dialekt s temi-le značilnimi potezami.

1.) Pač najvažnejši pojav v vokalizmu tega dialekta je razlika v vokalnih kvalitetah, kadar je nastala zaradi tega, ker so se staroakutirane, v prvotni slovenski epohi skrajšane dolžine in novoakutirane nezadnje kračine dokaj pozno podaljšale in kadar je bila ta organsko nastala razlika v poznejši dobi po analogičnem izravnavanju zabrisana ali pa vsaj motena: ker je bila akcentuacija (in od nje zavisna vokalna kvaliteta) v posameznih fleksijskih oblikah različna, se je večkrat ta ali ona oblika skušala uveljaviti in se je že posplošila. V mlajšem času pa je še specialna štajerska podaljšava kratkih poudarjenih zaprtih zlogov skalila prvotne razmere vokalizma. Nekaj primerov naj vsa ta in takšna dogajanja pojasni. Prvotni nom. *lipa* je imel v instr. sing. *lipo*, gen. pl. *lip*; ko sta se ti dve obliki v pohorskem dialektu glasili že *lipo*, *lip* ali *lipo*, se je nom. *lipa* šele podaljšal v *lipa*; danes bi morali imeti **lipo* in pa **lipa*; v pohorskem dialektu se — kakor v vseh štajerskih dialektih v severno-vzhodni smeri od Pohorja do Prekmurja — dolgi diftongi delno skrajšajo, oblika **lipa* pa more v govoru dati dvojico *lipa* (gl. str. 147, točka 2.); povsem razumljivo nam zdaj postane, da govore na pr. pri Sv. Martinu *mīza*, pri Skomerju pa *mēīza*, tu *družīna*, tam *družēina* itd. in končno je po takšnih razmerjih k *trēi* < *trī* nastala oblika *trī*. — Za prvotno *kōža* pričakujemo **kōža*, kakor imamo tudi *nōret* < *vinōgrad* (kako analogično vplivanje tu ni bilo možno); današnje *kōūža* je torej enakšna analogična oblika kot zgoraj *lēipa*. — Pri besedi *mōkr̥e* razvoj ni bil moten; upoštevati pa je treba sekundarni postanek *n* in iz njega izhajajoče asimilatorično zoževanje $\bar{o} > u$, odtod *mūnkr̥* (Špitalič). — Za nekdanje oblike *nogā*, *nogō* — *nōgo*, *nogē* — *nōge*, *nogām*, *nóg* bi morala pohorščina po regularnem razvoju imeti: **nāga*, **nogōū* — *nōūgo* (tudi *nōūngo*), **nogē* — *nōūge*, **nāgam*, **nōk* ali *nūnk*; kako so se oblike izpodrivale, vidimo iz današnjih posplošenih form: *nūnga* (Špitalič); *nōūnga*, *nōūnk*, *nāūnk* (Sv. Martin, Skomer);

nõuga (Smolnik); *nũga* (Kozjak; ni pa izključena še druga razvojna možnost, pri ti besedi namreč, in sicer ta-le: *nogã* > *nõga*, *nõga*, po asimilatoričnem vplivu nosnika: *nõga* > *nõga* > *nũnga*; kajti oblike *nũnge*, *nũngam*, *nũnk* govore tudi v Št. Jurju, pri Podčetrtku, kjer so se akutirane kračine zgodaj podaljšale in kjer sta sekundarno poudarjena *e* in *o* izkazana kot ozka vokala: *nõga*, *nũga*, *nũnga* (gl. še str. 151, 154, 162). — Prvotno *slãb* nom. sg. m., *slõba* nom. sg. f. je pri izravnavanju dalo celo *slõb* in *slãba* (*slãb* je itak moglo preiti v *slãb* > *slõb*), po takem vzorcu pa so nastale tudi dvojne oblike *mlõd* poleg *mlãd*, *pjiõn* poleg *pjiãn* itd.; mlajše podaljšave, ki smo jih našli tudi že drugod, so na Pohorju pravtako običajne: *põs*, *ũstõ* poleg *ũstõ* itd. Tako izkazuje pohorščina te-le vokalične alternacije: *ĩ* — *õĩ*; *ũ* — *õũ*, *õũ*, *aũ* (lokalno različna odprta stopnja); *ã* — *õ*, *ê* ali *ĩ* (gl. doli točke 3., 5. in 6.) — *ê* (za *ɛ*, *ɛ*) oziroma *õĩ*, *ãĩ* (za *e* in *é*). — Končno pripomnim še, da je artikuliranje dolgih vokalov leno, zateglo, kratki vokali pa so intenzivno artikulirani, napeti in predvsem pri *i*, *e*, *o*, *u* doseže jezik visoko lego ali pa vsaj njeno znižano varianto. — Takšne razmere med dolgimi in kratkimi vokali so vladale nekoč tudi v vseh severnovzhodnih štajerskih dialektih, kjer pa so se izravnavanja že mnogo bolj ustalila in so zato dvojne oblike že dokaj redke.

2.) *ɛ* in *ɛ* sta se v dolgih zlogih (t. j. prvotno cirkumflektirana *ɛ* in *ɛ*, dalje sekundarno poudarjena v tipu *mãglã*) razvila v *ê*: *võs*, *dõn*; *tõma*, *stõza*, *õkõdn*; v adv. *udõĩnka* „čas od 2. do 3. ure popoldne“ je *ĩ* sekundarno izobražen; v kratko poudarjenih zlogih imamo *nõs* (podaljšano *nõs*) in *nõs* < *dnõsv*; v nepoudarjenih je *ɛ*.

3.) Novoakutirana *ɛ* in *ɛ* (v nezadnjem besednem zlogu) se glasita ob Dravi *ê*, na južnem pobočju Pohorja (Skomer—Št. Jungtrta—Loznica) pa *ĩ*: *mõša* proti *preĩmĩkne* < *-mõknetõ*.

4.) Dolgi *é* (staro- in novocirkumflektirani, novoakutirani in sekundarno poudarjeni v tipu *zvõzdã*) je izkazan kot *õĩ*, v južnem delu večinoma kot *ãĩ*: *dõĩlamõ*, *kolõĩnõ* nom. pl., *lõĩsa*, *lõĩpu*, *õrõĩõĩõ*; *slãĩp*, *blãĩt*, *snãĩnk* < *snõgv*, *lãĩp* (tupatam slišiš tudi *ãĩ*, *aõ* in podobno).

5.) Za staroakutirani *é* govore na severu *ê*, na jugu *ĩ* (gl. točko 3.): *lõtu*, *brõza*, *võvarca*, *strõxa*; *dĩlu*, *smõrika*, *cĩsta*, *sĩmõ*, *nõdĩla*.

6.) Iste reflekse imamo za novoakutirani *e* v nezadnjem besednem zlogu: *mêlam*, *sêdŋ*, *zêlê*, *zêcl* iz nem. *sêzzel* (prim. dolenjsko *žísl*!); *mílamo*, *míčem*, *postílem*, *sídn*.

7.) Za dolgi cirkumflektirani *e* govore v vzhodnem pasu našega dialekta *ē*, v zapadnem pa *eī*: *učēsē*, *pepēū*, *jēūša*, *večērka* adv., *vēčer*, *debēli*, *kēlko* (Sv. Martin, Ruše); *jesēin*, *pēič*, *šējst*, *ušējsa* (lokalno tudi *pāič*, *šājst*, *lājt* < *ledt* gl. str. 161).

8.) Pragtako je zastopan tudi *ē*: *pēdesēt*, *grē*, *vēncī*, *očē* gen. sing. (*māiix očē äčē* „mein Großvater“), *pēst*; — *zāčēilī*, *dēsēit*, *vēičiī*, *sřēiča*.

9.) Sekundarno poudarjeni *e* reflektira v severnem predelu kot *ē* (*čēlo*, *sēstra*, *jēžik*), v južnozpadnem pa *iē*, *ēū* (*sēāstra*) vodi k sosednjemu govoru pri Dobrni; mlado poudarjeni *e* kakršnega koli izvora v tipu *nēbo* je vedno širok: *sēno*, *nēbo*, *drēvo*, *mēsō*, gen. sg. *lēsa*.

10.) Dolgi *o*-jevski vokali (iz *ō*, *o* in analogičnega *ò*) so se razvili v *ōū*, tupatam celo v *āū*: *nōūs*, *nōūxt*, *grōūm* ali *grāūm*, *na pōūli*, *iē blōū*, *tōū*, *Pōūxariē* in *Pāūxariē*, *bāūk*, *nāūmpč* < *noč* (*aū* je predvsem ob južnem pobočju pogosten); *kōūža*, *mōūra* „er muß“; pred istozložnimi sonornimi konzonanti imamo za *ò* diftong *ōo*: *χōōika*, *škōōrja*, prim. še *nōrēt* < *vinōgrad* (Ruše), *mūnkŋ* (Špitalič), dalje *grūūzdiē* (Sv. Martin), *vūizi* v Šmarju pri Jelšah; za *o* prim. *kōūt*, *pōūt*, gen. pl. *rōūk*, *golōūp* (v pasu Sv. Martin—Ložnica pa *rōk*, *ūōgu*, *mōka*).

11.) Sekundarno poudarjeni *o* v tipu *nōga* je podan z *ā* — *ā*: *mājo* < *moje*, *āūca* (Smolnik); *āpca* (Špitalič), *kāsit*, *rājēn*, *ūāigp*, *ūākna* nom. sing. (tupatam slišiš tudi *ūakna*), *āčē*, *vāizēt* < *voziti*, *kāza*, *dāra* < *dobra*, *āūs* < *ovsō*; tudi kratko poudarjeni *ò* je dal *ā*: *stāū* < *stoč*; v primerih kakor *plōχ*, *plōχē*, *kōī*, *kōīē* imamo nekaj starejšo podaljšavo, nekako istočasno kot v *tēma* gl. točko 2.

12.) Nepoudarjeni *o* je vedno ozek glas, večkrat že *u*: *mājo*, *dēilamo*, *učēsō* acc. sg., *stopōlo*, *pu iēinām*, *krōvu* acc. sg., *po zēimī* < *zimi*, *tāk ko* (*ku*) *na gīva* „so wie die Sahlweide“, *vuzilī*.

13.) Dolgi *a* je prešel v *o*: *χlōčē*, *Drōūa*, *jōbukē*, *ōbuχ* „Habicht“ iz nem. (stvn. *habuh*, srdvn. *habech*), *štōla*, *gōbār*, *zmōrlēt* < **z-mlad-let* „im Frühling“, *klobōr* „Hohlweg“ < *kolobar* itd.

14.) Dolgi *i* se je diftongiral v *ēi*, *u* pa v *ōū* (na jugu tudi *ūū* gl. točko 19.): *kusēi* Ill. sing. prez., *gōrmēi*, *rēiža*, *rācnēiia*, *χōdēilī*, *mēiža*, *mēiš*, *nēit*, *rēit*, *štēiri* (k *mīza*, *pšenīca*, *malīna*, *čŋnīca*, *trī*, *nīč* gl. točko 1.); *zaslōūži*, *mānōūla*.

15.) *r* se glasi v dolgih zlogih *är* ali *âr*, v kratkih *ər*: *obârvi*, *pârse*, *pârsti*, *ârš*, *târdiga*; *gærmëi*, *gôbær*.

16.) Za dolgi *ŕ* ima naš dialekt *ou*, *au* (gl. točko 10.), za kratkega pa *u*: *põux*, *pâux*, *jôbuke*, *guçim*; *-t > -u*: *jêuša*, *Smâũnk* < *smotnik*, *papêu*, *dâuç*, *dopõugna*, *põugõ* „zu Mittag“, *grôbu* < *grabit*; tudi *v* se glasi pred pavzo kot *u*: *prõu* < *prav*, *obũutu*, *cîrku*.

17.) Nazalnost pri *ĩ* < *ń* se je zgubila samo za konzonanco: *sviĩa*, *rõĩen* < *ranjen*, za *ięga* poleg *pu ięĩnəm*, *kamêĩe*, *kôĩe* proti *u kũšjæ* „o košnji“.

18.) Zelo je razvita sekundarna nazalizacija vokalov (pogosto že ojačena v nosni konzont), ki jo je sprožil nosni konzont na začetku zloga: *mlëĩnkõ*, *snëĩnk*, *nõũnc*, *nãũnc* (Skomer); *nãũmpç* (Št. Jungрта); *nëĩntĩ* < *niti*, *nõũga* gl. točko 1.; *jengõũ* < *njegov*, *menëĩnk* < *mejník*, *mũmtæc* < *mutec*, *nëncëm* < *nečem*, *nõũxt* in *nõũuxt* < *nohet*, *nãmçeta* < *noçeta*, *nãmç* < *noç* (Špitalič); kraj. ime *Mamdrçe* < *Modriçe* in *Smãũnk*.

19.) Med *u* in *t*, *d*, *c*, *ç* (dentalni eksplozivni element) se je v južnem pasu našega dialekta razvil kot prehodni glas *p* oziroma *b*: *nóçeta* > **nauçeta* (po točki 10.) > *nãũpçeta* in po točki 18. **naũpçeta*, *naũmpçeta* > *nãmçeta*; *sirôta* > **sraũpta*, *srãpta*; *lúc* > *lũuç* (po točki 15.) > **lũũpç* in po redukciji *u* > *æ* ter asimilaciji *u*: *lãpç*, *kljúç* > *klãpç*, *húd* > *çãpt* (Skomer); *pomôç* > *pu-mãũmpç* (Št. Jungрта); *lũpç*, *klũpç*, *bũpça*, *bũptĩ*, *zbũbdu* < *zbudĩt*, *çũbdu* < *hudo*, *ãpca*, *cõpta*, *pãbne* < **paũbdne*, *poĩdne* „Mittag“, *mũmptæc* in *mũmtæc*, *nãmç* < **naũmpç*, *noç* (Špitalič).

20.) Od morfoloških posebnosti je treba omeniti predvsem feminizacijo neutra, ki se odtod tu v večjem, tam v manjšem obsegu pojavlja še na Kozjaku, v Slov. goricah in v Prekmurju; svoj izvor ima v unifikaciji plurala pri fem. in neut.: po nom. acc. *-a* je pri neut. nastalo tudi *-am*, *-ax*, *-ami* (gen. je bil brez končnice) in zdaj je po fem., ki so razen nom. acc. imela enakšne oblike, nastala oblika z *-e* v nom. acc.: *vrãte* (in vsa le množinska neutra) so se zdaj občutila kot fem., po njih tudi *okne* in k tem je stvorjen nov fem. singular; prim. *učęsa* za *oko*, *ęna drevęsa*, *ęna uãkna* (rabijo se pa še *léto*, *dręvo*, *mlëĩnkũ*, *ũço* itd.). — Poseben razvoj je doživelo množinsko ime *tlã* „Boden“; najčesče rabljeni lokal *tlëĩx* je bil občuten kot nom. sing. masc., gen. se zdaj glasi *õt tlëĩxa*.

Kozjaški govor na vzhodnem Kozjaku sega proti zapadu do vzhodne meje koroških dialektov t. j. do črte Vurmat—Veliki Boč—Gradišče, na severu do slovensko-nemške jezikovne meje v pasu Luče—Špilje, na vzhodu pa do gričevja, ki spremlja ob zapadni strani železniško progo Maribor—Špilje. Tu se nadaljujejo oni pojavi, ki smo jih navedli za severno pohorščino kot različne od južne (menjava v kvantiteti; *é, e, e > ěi*; sekundarno poudarjeni *e > e*; dolgi *u > ou, au*; kratki akutirani *é, e* in *v, v > ê*: *sême, bêberca, mêša, vêški* (ali *lâžem, lâgati, lâgati, lâš*), *rêko < rektv, kê < kde*; prim. še analogično nastale *kmêit, rêiko, plêičã, sêjdi*, ki so identični z *ougrat, xouđim, mouđli* III. sing. prez. proti *ošn, ôstâr*). Omeniti pa je še sledeče kozjaške posebnosti.

1.) Diftong *ou > ô* je zelo širok, zato ga pogosto najdeš že kot *au*; po asimilaciji (za labiali, velari in za *n*) pa se je razvil v *ou*: *moust, vouš, vouza, nouč, koust, mouđla za molila*; sosednji labial je tudi *ei* izpremenil v *ou*, čeprav ne v vseh krajih; tu govore za *byla* še *bêila*, tam pa *boula*; *mêi smo bouli*; *zgebôta < zgubila*; individualno tudi *bêti, pozâbêta* (po labiovelarizaciji je tudi *l* prešel v *t*).

2.) Dolgi *u* je dal najprej *üu*, iz česar je današnje *üu, ou*: *dröugi, büukvojce in boukvojce, tüudi in tüdi, tödi*; *küuxala, sköuxali, fröuštik, poustít, klüč, süša, xüudo, vouxa, kouura, döuša* itd.

3.) Sekundarno poudarjeni *o* je izkazan kot *ou*: *ougin, döubro, ourgl < orel, kouša, vouda, ouša, döusta, prr ouči*; *nöuga, nöunge* si je razlagati po točki 1. (za sekundarno nazalnost prim. še *nêint, nêintit < gnêtiti*).

4.) Za *r* govore na Kozjaku *ar*: *ârja, ârš, smârt, çarn*; stavčna fonetika je rodila oblike *ræđič, rajäf in rajâf*.

5.) *v* se glasi pred pavzo in pred nezvenečimi konzonanti kot *f*: *mârtef, çârtef, fçera, fküp*.

6.) *tl* in *kl, dl* in *gl* se poljubno menjavata (*tl > kl* in *tl, kl > tl* in *kl*; bolj pogostno je *tl, dl*): *tlê < tla, mouđli, mouđliti, Jedđounik, mouđlim, rêitli in rêikli < rekli, tlêičo < klečat, spēitlê < spekle, okrouđlo < okroglo, mēdla < mvgla, vouđl < ogv*, vendar *ourgl* proti *ordla < orla* v Prekmurju.

7.) Sempatja že slišiš *-n < -m* (instr. sing. m. n.; dat. pl.; v istem obsegu kot pri Goričancih).

8.) Število femininiziranih neuter je tu še večje kot na Pohorju: *drêva, jâjca, jâbuka, vouxa, oçêiša, kolêiša, oukna, çêila, stêbla*.

9.) Na koroška narečja nas spominjajo na primer *môdliti*, *uvëidnoti*; *čîsam*, *čîmam*, *či prëišo* „er ist nicht gekommen“, *či kâr* „durchaus nicht“, *čëjma* „er hat nicht“; *kâr* „nicht“: *jâz gvëjšnô kâr* „ich gewiß nicht“; sufiks *-ej*: *strôžëj* „Wachthund“; *zëjic*, *-a* < *zêc*; zamena sufiksa *-okt* z *-ekt* (< *tkt*): *šûrëk*, *šûraka*, *vëjšëk* (gl. še v goričanskem dialektu).

10.) Goričanskemu dialektu se približuje kozjaški še v tem-le: III. pl. prez. pomožnega glagola se glasi *sõ*, *sõu* in *sôjô*, I. sing. *sëim* po II. *sëi* (gorič. *sîm*, *sî* in *sîš*, *sô* in *sôjô*); *-l* > *-u*, v nepoudarjenem zlogu pa *°o* < *-vokal* + *u*: *šâu*, *dëjloû*, *bîo*, *jëo* ali *jâo*, *vzëo*, *prëišo* in *umj*; analogični *-l* pri subst. in adj.: *vôl*, *vôla*; glede končnic v plur. masc. f. in neut. gl. gori točko 20. in 8. in prim. še pri osnovah na *-i*: *lõudam*, *-ax*, *-ami*; *kõustama*, *-am*, *-ax*, *-ami*; *cêrkva* (gorič. *cîrkva*) in *krjî*, *krîvi* — *krëjvi* (gorič. *krî*, *krîvi*).

11.) Bližina nemške jezikovne meje se odraža v množici izposojenk kakor v koroščini: *nôx* < *nach*, adv. „nachdem, dann“; *kcõu zâpri* < *k* + nem. *zu* „zumachen die Tür“; *fypäi* < *vorbei*; *cvlëjko* < nem. *zu* + *veliko* „zuviel“; *na žëjnge priti* „zu Sinnen kommen“; *čõugrl* „Kälblein“; *këjçrl* „Ziegenböcklein“; *pëjšrl* (slov. *pišče* + *rl*) „Küchlein“; *naïndjine*, *nëjndjine* „Busen“ (slov. *nëdra* + *rl* + *e*: *nëdrlë* > *nëjndjine* po disimilaciji in asimilaciji med glasovi *n*, *r*, *l*; prim. v sosednjem govoru na Remšniku *nëdrlë* poleg *nëjndjine*) itd.

Severnovzhodna štajerska dialektična skupina.

Dialekti v Slovenskih goricah, Halozah in v Prekmurju imajo mnogo skupnih pojavov; nekatere moremo zasledovati še dalje v severnih kajkavskih narečjih srbskohrvatskega jezika, da, verjetno je celo, da so se tu spočeli in se odtod razprostrli tudi v severnovzhodni kot slovenske jezikovne oblasti; zopet drugi skupni pojavi pa so le našim dialektom lastni, ti vsem, oni pa vežejo le po dva ali tri sosede skupaj, drugih pa ne zajamejo več. Ti skupni pojavi so v glavnem sledeči.

1.) Staroakutirane dolžine in novoakutirane kračine so se v vseh severnovzhodnih štajerskih dialektih obravnavale na enakšen način, čeprav so posamezni dialekti dosegli različno stopnjo tega procesa in izkazujejo zato danes medseboj različne vokalne kvalitete; samo goričanski dialekt pozna v takih zlogih dolžine, te pa so, kakor pričajo *e*-jevske in *o*-jevske kvalitete, dokaj mlade. Povsod so se vršila tudi enako usmerjena izravnovanja dolžin s kračinami in narobe.

2.) Vsi dialekti naše skupine poznajo le kratke diftonge (prvotno $\bar{a} + i, \bar{u} > \check{a} + i, \check{u}$).

3.) Neznadnji akutirani kratki zlogi so ostali kratki; le pri Goričancih imamo dolžine gl. točko 1.

4.) Akcentski tip *nebô* < *něbo* se je močno križal z analogičnim *něbo*.

5.) Akcentski tip *spanjě* je, razen pri Goričancih, zelo trdno zastopan.

6.) V enakšnem obsegu se rabi akcentuacija *bralâ, -ô, -î, -ê* (poleg *brâla*).

7.) Vsak *u*, naj si je bil dolg ali kratek, se je razvil v *ü*; v neakcentuiranih zlogih se je nato *ü* razokrožil: $\bar{ü} > i, i$; samo govor v Središču in v okolici pozna $\bar{u}, \check{u}, \bar{u}$; prim. gorič. *vûxa, sûšec, vûš, kypûjen* — *vîšîf, pošîšît, pîstît, vîçît*; prl. *χût, dûša* — *grünt, jûk, krûx, grûda* — *lîdjê, χîdôba, pogîbîn*; prekm. *lûbiti, plûča* — *sîndänac, sükno, vnûk* — *îdôu* < *hudô, z lîdmî*; Središče: *kûpîti, mätûl, krûx, küšcar, zgûbiti, vûštvac*.

8.) Razen v Središču je povsod drugod znan pojav *ubiti* > *buiŕi*, *müiŕati*, *müiti*, *vüjati* < *uvijati*, *müislü mēti* < *v misli*; prl. *žvüizdati*, *müivlęn se*, *müjo* < *umil*, *müimo* < *v-mimo* adv.; prekm. *büjen* < *ubijem*, *büjo* < *ubit*, *vüišak* in *vüiška* < *u-višek* „hinauf, empor“ itd.

9.) *l' > l*, prvotno *-luj-* > *lj*, ki se ne asimilira v *l'*.

10.) *n̄ > ž*, samo v Prekmurju je ostal *n̄* neizpremenjen; vsi členi naše skupine poznajo še sekundarni *n̄* < *n* pred velari in pred konzonanti, ki imajo v sebi postdentalno priporo: *žgânki*, *strânski*, *žeñščâk*, *Polânci* (za vokalom *i* pa je tudi v taki legi *n* ostal: *Râdinci*, *Slabinci*).

11.) *r̄-* in *-r̄-* sta se pravilno razvila v *rj*, ki ga pa izpodriva *-r* < *-r̄-*: po *čęsar* je nastalo *čęsâra*, *casâra*; *dřvôra* itd.

12.) Labializacija *i > ü* so razvili goričanski, prleški in prekmurski dialekti, pri Središču in v Halozah pa ni znana; nastala je po asimilaciji na sosednje konzonante ali pa po prekozložni vokalni asimilaciji (*i — u > ü — u*; *i — o > ü — o*); *šürek*, *šürka* < **šurok*; *tüxo*, *blüzü* < **blüzü*, *blizu* (Goričanci); ob Ščavnici: *blüzü*, *brütj* < *britof*, nem. *Friedhof*, *fünkišta*, *lükj* < srdvn. *lütouf*, *sürotka*, *šürokü*, *šrütj* < srdvn. *strichtuoch*, *sürmak* < *siromak*, *Šümen* < *Šimen*; prekm. *blüzik*, *šürki*, *tüjü* < *tihü* po *tüü* < *tüxo*, *tihü*, *brütj*, *müva* < *midva*, *vüva*, *vümän* < *vyme*, *gvüšno* itd.

13.) *v* je pred pavzo in pred nezvenečo konzonanco izkazan kot *f*; stavčno fonetični varianti, ki sta v osrednjih slovenskih dialektih podani kot *u-* : *u-* (za začetni *u'* in *v'*), sta se v naših dialektih na enakšen način razvijali in sta danes izraženi kot *v-*, *f-*, *vü-* in *vu-*: ob času prehoda *u > ü* sta se glasili *učiti* : *učeni*, *u-klünü* : *u-dnë*, *užgë*; današnja raznoličnost je povsem umljiva, če upoštevamo tukajšnje procese *u > f*, *u > ü*, *u > u'* (nova vokalizacija) in pa postanek protetičnega *v-* pred *-u*, torej: 1.) *vüpati*, *vüzän* — *vüzęnski* (če je začetni *u-* poudarjen); 2.) *fçiti*, *f-klünü* : *vgänka*; 3.) *vužgë*, *vu-dnë*, *vüčeni* < **vučëni*, *vüdrüti* < **vudrüti*, *vüiti* < **vuiiti*, *vüžgati* < **vüžgäti* itd., povsod *vu-* < *u'*, *u'*).

14.) Povsod prehaja *tl > kl*, *dl > gl*, pogosto tudi *tm > km*.

15.) Pri subst. in adj. je končni *-t* (*-u*) zelo dostikrat nadomeščen z *-l* kosih padežev: *üqsü*; *köl*, *stöl*, *közęl*, *pępel*, *söl*, *kötel* poleg pravilnega *kötüa* (ob Ščavnici), *kęteę* (v Prekmurju); *męzęl*, *gnil* itd.

16.) Femininizacija neuter je predvsem pri Goričancih pogostna, v manjšem obsegu pa je znana tudi še prleščini in prekmurščini; govor središčanski in haloški tega pojava ne poznata.

17.) Osnove na *-n* imajo v nom. acc. sing. obliko s pri-zvetim *n*: *bremen* (v Središču: *brēmę, sēmę*); osnove na *-s* so prešle k o-jevskim in s temi deloma k a-jevskim.

18.) V naših dialektih je prvotno razmerje med določno in nedoločno obliko adj. (nom. sing. masc.) porušeno in sicer tako, da ima ta adjektiv samo določno (nedoločno), oni samo nedoločno (določno) obliko; to stanje je nastalo zato, ker se je določna oblika rabila s členom *tē, ti*, ki je prevzel funkcijo določnosti, obenem je vplival še vzorec določne (nedoločne) oblike za fem., neut., kjer je bila razlika le v členu izražena (upoštevati je seveda treba še to, da so se nekdanje intonacijske in akcentske diference radi sovpada in zgubile); prim. gorič. določno *ti düqbrī, ti prīdnī* in nedoločno (tudi predikativno) *bōugi < ubogi, drūgi*; Središče: nedoločno (predikativno) *bēli, čfni, rjōvi, dēbēli, vōdēni, stōri, gōstī, vrōči, vēsēli, tfdi, drōgi, nōvi* itd.; prl. adj. s sufiksom *-vrv* imajo vedno le nedoločno obliko: *drōbēn, pōzēn, tēmēn*, dalje še *dōber, grt* itd. proti *bēli, kosmāti, arjāvī, ardēči, zelēni*; Hermanci: *gōl in gōli, nōr in nōri, vīsokī in vīsōki*, dalje samo *pōzni, drōbni, bōsi, nōvi, prōsti* itd.; prekm. *nōuvi, nōuri, gōuli, diōvoni, vnōugi* itd.; *dās sēn pijōni* „ich bin betrunken“.

19.) Adjektivne osnove na *-io-* imajo v nom. acc. sing. neut. navadno še *-o*: *kōizjo mlāko ję šę žgēčo; rībjo üqļę* (Goričanci); prekm. *mōjo dēitā* poleg *mōjā, rībdā māsōu* itd.

20.) Končnica I. du. se glasi *-ma*, le v Prekmurju je še *-va*.

21.) Oblika *mōrēn, -ęš* itd. pomeni „müssen“ in le nikalno *nēmrem* znači še „ich kann nicht“; ta pomenska razlika je nastala zaradi pogostne rabe „ne mogo“: „moram“ in zaradi skoroda ne rabljenega „mogo“: „ne moram“ gl. Fr. Ilesič, Južnoslovenski Filolog V. 162—170.

22.) Najbolj priljubljena oblika prezenta iterativnih glagolov je oblika glagolov V. 2.: *stōplēm, lēičēm (letati), plūvlēn, kipūvlēn, posodūvlēm, dēivlēn, plāvlēm (plavati), dāvlēn (davati)* itd. pri Goričancih; *čūvlēm, spoštūvlēm, pōklekūvlēm, spīšūvlēm, zmīšlōvlēm, dōvlēm, vlēvlēm, zlētōvlēm* (Središče).

23.) Za *kradem* in *padem* govore *krōdnēm, pōdnēm*,

24.) Pri adj. na *-čvskv-jv* se navadno rabi oblika na *-čki*.

25.) Poleg čres govore tudi kres (po zblizanju med črésv in skvozé prim. rusko skrozv, slovaško kroz, češko skrze, shrv. skroz, kroz); za bez imajo naši dialekti prez < prézv.

26.) V obliki domovb se je zgubil končni -v, pač da v zvezi z vokaličnim izglasjem v adv. domâ, kâma, tâma (prim. belokrajinsko dõma na vprašanje kje? in kam?): domô (Slovenske gorice) = domõu (Prekmurje); za dalečv govore v Slov. goricah še dâuč ali prl. dõč, v Prekmurju pa dâlâč; oblike tëlko, këlko so v zapadnem pasu v rabi (a tudi še v Hermancih: têkõ, kêko), drugod pa tõlko, kõlko.

27.) Nikalni pomožni glagol nêsam je bil pod vplivom trdilenega razstavljen v nê---sam: nêi san čũu, nêi si čũu in v III. sing. je po je čũu nastalo današnje nêi je čũu; nêi se je občutilo zdaj kot samostojna nikalnica in je mogla zamenjati tudi prvotno ne, ni, ni — ni prim. ščêš ali nêi?; nêi vîditi nêi čiti nâšcân itd. V stavčni zvezi se je ta nikalnica stavila pred besedo, ki ji je namenjena: či si nêi vîdo? Raba ja nêi san čũu je sprva spremijala novo zvezo ja san nêi čũu, ki pa danes že prevladuje prim. staročeško nejsem volal proti novočeškemu nevolal jsem; prim. za III. sing. je še nêi prâf zrêko (Goričanci); prekm. dûgo ležati je nêi zdrâvo; pđiba je nêi vîdo; za vrstni red v stavku prim. je-lj si tõu nêi âščâ vîdo?; liddê so nêi na vêke odvřženi od bogâ; dêlo je nêmu nêi šmêkalo; zemlõu si je nêi dêlo skřblivo; Ježuš kak bõuk je nikakše materê nêi mõõ; kakoli szte nej vcsinili ednomi z eti nâj ménsi, ni meni szte nej vcsinili Kûzm. 52. — Poudarna nikalna oblika pom. glagola za III. sg. se glasi v Prekmurju nêga: V Nenčavci nêga šdũle „in Nenčavci gibt es keine Schule, existiert keine Schule“; okõuli hîž so dvorîšča jâko võuska, gdate ni dvorîšča nêga „— — manchmal existiert überhaupt nicht — —“ (nêga < nê + ga, prim. v kajk. dialektu jega, nega in celo jegam, negaš itd., gl. F. Fancev Arch. f. slav. Phil. 29, 373; 32, 348).

Goričanski dialekt.

Goričanski dialekt govore po zapadnem delu Slovenskih goric med Dravo in Muro, od črte Maribor—Špilje pa do črte Marija Snežna—Sv. Ana na Krempergi—Sv. Trojica—Vurberg ob Dravi. Na kratko ga opišem z naslednjimi značilnimi potezami.

1.) Za razmerje med prvotnimi dolžinami in nekdanjimi akutiranimi nezadnjimi kračinami v tem dialektu prim.

e : *ěi* — *īē*; *brěik*, *svěit*, *lěip* — *město*, *lěto* (gen. pl. *lěit*); analogične oblike *dělaš* poleg pravilnega *děilaš*, *lětnce* poleg *lěitnce* „Ostern“ in podobno;

e : *ē* — *ē*; *lēt*, *mēt*, *vēsēu* — *sēdŋ*, *nēsō* < *neslŋ*, *rēko* gl. še spodaj;

e : *ē* — *ē*; *věči*, *žgěč* — *jětrę* nom. pl.;

v, *u* : *ē* — *ē* in *ē*; *lēn*, *dēn*, *bolēn*, *těst* — *měša*, *mřtvěčkŋ*, *dvěri* in *pěsjŋ*, *něšnŋ* < *dněšńńbŋ*;

o : *ōu* — *ūo*; *bōuk*, *šerōuta*, *mēsōu*, gen. pl. *nōuk*, *vōut* < *vodŋ* — *tŋ dūobri*, *ūoļę*, *mūogo* < *mogŋ*, *ūoŋŋ*, *vūoļa*;

o : *ō* — *ō*; *gōs*, *zōp*, *podōč*, *gredōč* — *gōba* itd.

Kakor je videti, so se akutirane kračine podaljšale, a v času diftongizacije stalno dolgega *ē* > *eĭ* še niso bile dolge, odtod nasprotje *ěi* : *īē* prim. še *ē* : *ē* in *ōu* : *ūo*. Diftonga *īē*, *ūo* pričata za starejši štadij z *ē*, *ō* (ozka vokala), a kljub temu podaljšanje ne more biti staro. Sosednji prleški dialekt ima v teh primerih *ě*, prekmurski pa *ĕ* < *ě* t. j. že kratki vokal je bil ozek; ves proces se je vršil torej tako-le: 1.) *brěig* — *dělo* — *sědam* > 2.) — *dělo*, *sědam* > 3.) *dělo*, *sědam* > 4.) *dělo*, *sědam* > 5.) *dĕlo*, *sĕdmŋ* (prim. prl. *dĕlo* : *sĕdęn*, prekm. pa *dĕlo* : *sādän*).

2.) Sekundarno poudarjeni *e* v tipu *žéna* se glasi kot odprti *ē*: *čĕlo*, *žĕna*, *čĕsar*, *pšĕno*, *vrĕtĕno*, *vrĕmęn*.

3.) Sekundarno poudarjeni *o* v tipu *nóga* pa je ozek glas, zdaj že diftongiran (*ō* > *ūo*): *nūoga*, *vūoda*, *člūovęk*, *būođęm*, *ūokna* nom. sg. fem., *ūoŋŋ*, dat. sg. *psūoŋŋ*.

4.) *e* in *o* se pred *r*, *l*, *n*, *m* zožita v *i*, *u*: *pazdĭr*, *vęčĭrja*, *Nĭncŋ* < *nĕmĕci*, *nĭnšŋŋ* in *nĭmšŋŋ*; gen. pl. *kūjŋ*, gen. sing. *kūĭa*,

mûrje, kûme < *komaj, pûjem* < *po njem, ûrjem* < *orjem, kûmo* dat. sg., *kûm* loc. sg. proti *kûoga*, adv. *bul, dûla, -e, gûra* < *goré* itd.

5.) Nekaj pojavov neakcentuiranega vokalizma je treba omeniti: a) *ə* se reducira ob sonornih konzonantih (skupina [˘]*ə + l, r, n, m* in [˘]*r + ə + konzonant*): *pêpr* < *prprv*, *nôrc* (da je redukcija stara, o tem priča *o* gl. sicer točko 3.), *kîedŭ, prîdnŭ* itd.; b) v takih legah se tudi *i* reducira: *vêlk* poleg *vôlk, -a, -o, blâ* poleg *bŭla, -o, xûola* poleg *xûodla* in *xûodŭla*, *stŭsnŭla* poleg *stŭsnala*; neakcentuirani *i* je prešel v *ɪ* (nizka varianta zaprtega, ozkega *i*-ja); c) [˘]*é* > *-e, ä, a*: *jûtŕe, dâvŕe, polŭetŕe, pozîme, narôbe, dûoŕe* in *dûla, cŭpat, kîpat, vŭdat* < *vêdêti*; prim. še *valât* < *veljati, dêtala*; č) *a* > *ä, e*: *rezeŕnat, podrežit*; imp. *dŭeŕe* < *-aŭ*; *klebûk, klepôutec; krêŭ, nâlŕŕ, kûme* itd.; d) *e, a* > *e, i* (po asimilaciji na dentale in palatale): *sŭci, čŭ, ži; tŕkôŭ, tŕkôŭ, tikôŭ* < *tako* in podobno.

6.) Dolgi *a* je v goričanskem dialektu ostal neizpremenjen: *vrâte, glân, klâčit* itd.

7.) *r* je omejen na nepoudarjene zloge, v poudarjenih in v začetnem nepoudarjenem pa govore *ar*: *tŭplêŭja, mŕtvêčkŭ; arjâf* (stavčno-fonetična varianta je *rejâf*); *smârt, sârce, dârve, vârgo*.

8.) *-t* je izkazan v poudarjenih zlogih z *-ŭ*, v nepoudarjenih imamo (po asimilaciji vokala in *-ŭ*) *-o*: *pepêŭ, vŕŕêŭ, gnŭ, dâŭ, brâŭ, jâŭŕŕa, ŕâŭ, želêŭ, xŕêŭ; drô, žrô, mrô* < **mŕro, mŕt, nêso, dŭelo* < *dêlat, poklŭco, preŕŕâŕo* itd.

9.) Za femininizacijo neutra prim. *vrâte, nebêŕe, dârve, plûče, jêtrŕe* so občutena kot fem.; nom. sg. *gûmla* < *gumno, čŕêŭva, glêŭtva* < *dlétvo, jabuka, kolŭena, kôŭla, dârva* in *drêŭva, ŭokna, brûna* < *brvno, mêča, plêča, jâŭca, vûŭa, ôŭka* proti *dŭelo, lŭeto, plâtno, prôŭso* ali *prosôŭ, vŭno, meŕsôŭ, ŕendôŭ, pôŭŕe, sârce, sŭnce* itd. (običajno le edninska imena).

10.) Nekaj morfoloških posebnosti: a) zanimiva je sklanja *slûga, slûgeja, -ejŭ, -ejon*; b) končnica dat. pl. masc. in fem. je *-om*, neut. pa *-am*: *vôŭzom, krâvom, k nûogom; vrâtam* (*-om* je nastal po asimilaciji iz *-am* še pred pojavom v točki 9.; *-am* se je obdržal sprva le pri neut. pl. tantum, po njih tudi pri drugih; asimilacija je bila deloma vplivana po *-om* instr. sg. masc.; to križanje fonetskih in morfološko-analogičnih pojavov razloži sicer neupravičeno porazdelitev končnic *-om : -am*); iz plurala je *-o* prešel v dual: z *obêŭma rôkoma*; v loc., instr. pl. imajo vsa substantiva *-ax, -amŭ*: *vôŭzax, -amŭ*; c) *ljudje* se sklanja tako-le: *lûdi* v nom., gen., acc.; *lûdom, lûdax, lûdamŭ*; č) osnove na *-n*

imajo v nom., acc. sg. -*en*, v kosih padežih pa se je -*men*- razvilo v -*mn*- > *ml* (po vzorcu *kâmen*, *kâmla*): *brîmen*, *brîemla*; *vîmen*, *vîmla*; vpliv besede *kamen* se kaže še v tem, da so ta substantiva postala masc.: *têški brîmen*; le *vrîmen*, *vrîmna* je fem. (po točki 9. nastala analogija); *imê* je ostalo neizpremenjeno; *d*) ime *lâs* je fem. in se sklanja tako-le: *na dûga lâs*, *ne dûge lâsi*, dat. *lâsim* in *lâsom*, loc. *lâsiχ* in *lâsaχ*, instr. *lâsimi* in *lâsamı* (mešanje *i*-jevske in *a*-jevske fleksije; najbolj pogosto rabljena oblika nom. pl. *lâsi* je utrla pot k *i*-jevskim femininom, spol pa še nadalje k *a*-jevskim); *e*) goričanski dialekt ima *krî*, *krîvi*; druga *û*-jevska imena pa imajo v nom. sg. -*va*: *cîrkva*, *brîtva*, da, celo oblike brez -*v*-: *brîeska*, *rêtka*.

11.) V sestavljeni deklinaciji so končnice -*iga*, -*imu*, -*im* (-*i*- po pluralu).

12.) Osebni zaimек za prvo osebo je *jâs*, du. *mîja* (prim. še *vîja*, *onîja* poleg *onîdva*); instr. sg. z *mêno*, *têbo*, pa tudi *tôubo*, *sêbo* in *sôubo*. Kazalni zaimек je *tûoti*, -*a*, -*o* in *ûoti*, -*a*, -*o*; dalje pomni še: *kvto* > *dôi* ali *kodôi*; *nîč*, gen. *nîčesa* in *nîčësara*; *nêkvto* > *nîχto*, *nê-ka* > *nîkaı*; *nîkvtože* > *nîšer*; *nêkyjv* > **niki*, po metatezi *kîni*, -*a*, -*o*; enkl. oblika *jih* se je tudi prestavila v *χi*.

13.) Pomožni glagol se sprega: *sı* in *sîn*, *sı* in *sîš*, *jê* in *jê*; *smä*, *stä*; *smö*, *stë*, *sö* in *söjo*.

14.) Še te-le zanimive posebnosti navedem: *a*) adverbji se pogosto rabijo s pridejano partikulo -*ka* (prekm. -*k*): *čêreka* „včeraj“, *vêčîrka* „zvečer“, *snûočka*, *zdâučka*; *b*) *šč* > *š*; *c*) *mêisnc*, *pâjenk*, *pajenčına*; *zâvêc*, *zâfca*; *lözä* > *lôža* in *lûža*, *lözö* > *lôžem* in *lûžem*; *č*) *slvza* > *slövza* in *sklövza*; *čölnö* > *čövlı*; *d*) gen. pl. *dêşek*, *trêşek*, *nîček* poleg *nîčk* k *nîčke* in podobno.

Prleški dialekt.

V vzhodnem delu Slovenskih goric, v Prlekiji (*Prlek*; adv. *přlę* < *prvle*, **prvu-je* „vorher, früher“) med Muro in Dravo do slovensko-srbskohrvatske jezikovne meje na vzhodu govore prleški dialekt, ki ima nekaj zaznatnih krajevnih razlik v sebi, kakor bomo v sledečem opisu videli.

1.) Nekdanji akutirani zlogi (nezadnji), prvotni kot drugotni (t.j. staroakutirane skrajšane dolžine tipa *brāta*, novoakutirane kračine tipa *kōža* in sekundarno akcentuirane kračine tipa *žēna*) so v prleškem dialektu kratki, njihova intonacija pa je padajoča: *brāta*, *grāxa*, *mrāza*, *stāra* fem., *dēda*, *zřēla* fem., *grūnta*, *dīma*, *sīta*, *zřeta*, *tōča*, *stārost*, *žālost*, *jābokō* itd. Glede e-jevskih in o-jevskih vokalov je omeniti to-le: a) staroakutirani *ē*, novoakutirani *e*, *ɐ*, *ɨ* se zdaj glase kot srednji, indiferentni *ɛ* (oblika jezika je napeta): *cēsta*, *vēra*, *dēlo*, *tlēti*, *človēka*; *kmēta*, *gnēča*, *sēden*, *mēlen*, *čřšēn*, *rēso* ali *nēsa*, *zēljē*; *mēša*, *zēmēn* < *ɐzɐmɐ*, *gēmēm*, *dořēknēn*, *gnēšni*, *vēškī*, *mēlin* < *mɐlynɐ*; po analogiji pa se je *ɛ* večkrat podaljšal; če je to podaljšanje mlado, se glasovna barva še ni nič izpremenila (*ē*), če pa je staro (predvsem pri adj. je to pogostno; vpliv tipa *stāri*), se je zožil v *ɛ* prim. *šēsti*, *vēsēli*, *lēdra*, *plēča*, *pērjē*, *vēsēljē*, *nēbēškī*, *dēbēli*, *pēsji*, *lēχki*, *gnēšji*; *vēškī*; gen. pl. *dēs*, *mēgēl*, *tēl*, *stēz*; — *trēlji*, *šēsti*, *sēdmi*, *vēsēli*, *pēsji*, *gnēšji* (ta ali ona oblika je tu ali tam običajnejša); — b) isto razmerje velja za *o* (staroakutirani *o*, novoakutirani *o*): *dōga*, *gōba*, *mōka*, *škōda*, *dōber*, *mōker*, *dišter*, *ōšen*, *χōdin*, *mōlin*, *vōzin*, *mōgo* ali *mōga* < *moglɐ*, *bōdjo* ali *bōda* < *bodɐ*, *ōlje* in pa *kōža*, *vōla*, *mōder*, *kōzji*, *ōsmi*, *bōsi*, *nōvi*, *pīōsti*, *nōri*, *gōli*, *bōžji*, *drōbni* itd.; — c) sekundarno poudarjena *e* in *o* sta vedno odprta glasova: *sēstra*, *žēna*, *stūdēnec*, *jēlen*, *mēdvid*, *zēlen*, *brēsti*, *gnētem*; *kōsa*, *kōšja*, *mōšja*, *vōda*, *ōsel*, *bōsti*, *bōden*; *nōga*, *grdōba*, *χidōba*, *kōnōpla* so enakšne analogične oblike kot centralno-slov. (tudi v knjižnem jeziku) *sirōta* (dol. *srūta*, gor. *srōta*).

2.) V dolgih zlogih so vokali tako-le zastopani:

é : *ê*; *lēs*, *jēa*, *cēl*, *dēla*, *kolēn*, *slēpi*, *zvēzda* (*é* je zelo ozek in napet, a brez i-jevske barve);

ɐ, *ɨ* : *ê*; *bēr*, *lēn*, *dēn*, *mēχ*, *pēn*, *tēst*, *bolēn*;

e : ē (ob Ščavnici že ē): *lēd, nebēs, žēn — žēn* gl. še točko 3.;
 e : ē (ob Ščavnici ē): *plēs — plēs, prasētof, rēp, ftēgneš*;
 o : ô (ob Ščavnici ô): *bôk, kôst, bôs, okô, stô*;
 o : ô (ob Ščavnici ô): *zôp, gôst, okrôgēl, rôk, Dôbję, z rokôî*;
 a : ô; *bôbjî, lôs, vrôn* gen. pl., *glôf, sôdję, brôzda, vôpno, slôtkî*
(slădek), krôvjî (krăva), bôb (baba) itd.

3.) Asimilatorične izpremembe akcentuiranih dolgih vokalov:
 a) *ēn* > *ēn*: *tēnkî, sēnce*, gen. pl. *žēn, vretēn, nezarēnskî* (v pasu z ē); b) *ôn* in tudi *dn* > *un*: *ûn, zvûn, dûm, dûmî, kûncan, -aš, -alo, gûnîn, klûnîn, gûnîlî* poleg *gônîti*, sup. *gûnît*; *lûncęk*, gen. pl. *lûnęc* (odgovarja dolenskemu *lûnc*, pri Trubarju *luniz*; izvor u-ja je tu seveda drugi) poleg *lûncof, kûnęc, zvûnęc, ûna*; loc. sg. *kûm*; *kûî, -a, kûîof, kûîskî* itd.; c) *îr* > *ēr*: *vodēr, χuidēr, meχēr, vu zvērklî*, vendar pa *cîrkva*.

4.) Od posebnosti neakcentuiranega vokalizma je treba sledeče navesti: a) *i, ê* > *î*: *gûnîti, člôvîk, spôvit, vîdîti, dîvîca, bîžîn, sôsîti, ôriχ* (vendar *gôsanca*); b) ^o je zelo ozek glas: *bogăt, kosmăt, vîsok, kolēno, zôbôf, znălo, s pômētjoî*; c) redukcija nepoudarjenih vokalov ob sonornikih ni dosledna: *žrbē* poleg *žribē*, nom. pl. *kôlna, pôlna* < *polēna*, dat. *kôlnan, -aχ, -amî, χôdlô* in *χôdlô*, *vîdla* in *vîdîla, vêdla*; *ôven, ôgen, kôtel, pîper* poleg *Krăinc, šcürk, nôrc, tôrk, Türk; nēmren, -eš, sûrmak; šûrka, -o* kaže tip *šûrek; këlko, tëlko* in *kêko; dăuč* ali *dôc*; *lăkonca, pălca, vêverca, îlovîca* in *îlofca, vilce, kûχîa* itd.

5.) Dvojne akcentske oblike, nastale po analogičnem posploševanju te ali one fleksijske forme, v akcentskem oziru prvotno različne, so jako pogostne; glavne izenačevalne smeri so te-le vrste: a) poleg običajnejših baritoniranih oblik participa na *-t* (*srălo, tkălo, znălo, bîlo, dălo, prălo, scălo, žgălo, plêlo, dîlo* itd.) se uporabljajo tudi forme z dolgim končnim poudarkom: *tkalô, bîlô — blô*, du. masc. *bîlô* in *blă*, plur. *bîlî, bîlê, dalô, -î, -ê* in *dôla, drlô* itd. gl. še pod c); — b) *brôîe* in *braîe, prôîe* in *praîe, spôîe* in *spaîe, cvrtjê, fpîjtjê, veseljê* in *veseljê* t. j. ista akcentska oblika, ki jo ima knjižno *zêlje* (tip knjižnega *veseljja* ni znan); — c) *črêvo* in *črivô, drêvo* in *drivô, blôgo* in *blagô, mêsô — mešô*, gen. *mêsa — mešô; nêbo, -a* in *nebô, -ô; prôsô, -a* in *prôsô, -ô; srêbrô, srêbrô* in *srêbrô, žrbê* in *žrêbe, -êta* itd.; — č) pri glagolih vpliva akcentuacija prezenta na infinitiv in obratno: *glădîn, lăzîn, găzîn* po *glădîti, lăzîti, găzîti*, a tudi pravilno *glôdîn, lôzîn, gôzîn*

se govori; *dělan* po *dělati* (namesto **dēlan*), *kīdan* za **kīdan*; po prez. *lūbīn* je nastalo *lūbo*, -a, *lūbīla*, enako *χῶβῆλα*, *σῆβῆλα*, *χῶδ(ι)λα* in inf. *ῶβῆτι* (poleg pravilnega *ῶβῆτι*), *σῆβῆτι* in *σῆβῆτι*, *děχnoti*, *měknoti*; dalje *drēmala*, *pīsala*, *kūncala* (poleg starega *koñčōla*), *igrala* — *igrōla*, *mūčalo* — *mučālo*, *čēsalo* — *čēsālo*; imp. *zāčnīma*, *lēt(ι)ma*, *χῶlma*, *χῶdma*, *mōlma* itd. (po sing.); — d) *žālost* in potem tudi z *žālostjoi*, *mīš* — z *mīšjoi* poleg pravilnega *pāmēt*: s *pōmētjoi*, *māti*: z *mōtējoi*; sing. *sīto* in anal. plur. *sīta*, a v gen. še *sīt*; plur. *šīla* in *šīla*; *vīno* za in poleg *vīno* po plur. *vīna* kakor *lētō* poleg *lēta*; *jāboko* ima še plur. *jōboka* itd.

6.) *r* se samo na začetku besede glasi *ar-*, drugače pa *r*: *ārja*, *aržēñōk*, *ardēčī*, *arjāvī*, *arjūtī* (*ar-* je najbrž nastal iz *er*, -*ar*, zato imamo *ar-* < *er* tudi v *Ārnī* < *Jernej*, *žarjāv*, -*i* „Kranich“, *žarjāvī* „glühend“ pri Danjku; pri Središču je tudi na začetku *r*: *rjōvī*).

7.) *ž* se je v dolgih in kratkih zlogih razvil v *u* (v dolgih zlogih preko *ot* > *uť*, *uť* kakor v severni kajkavščini gl. Arch. f. Slav. Phil. 32): *pūš*, *pūža*; *vūga*, *vūna*, *gūč*, *gūčati* — *gučīn*, *žūč*, *žučōk*, *mūčati* — *mučīn*, *jāboka* fem. in -*o* neut. (-*o*- že iz neakcentuiranega -*u*-); dokaj pogostne so oblike s prestavljenim *t* > *l*: *splūjško* in *plōjško*; *slbza* > *slūza*, *slōjza* (Danjko), *skūjza*, plur. *skojžē*, v Hermancih *sūza* in *skūza*, *plūjž*.

8.) Končni in predkonzonantični -*t* se je preko -*u* razvil v -*o*, -*o*, v dolini Ščavnice in ob zdonji Pesnici še naprej preko -*o* > -*a*: *vīdo*, *vīda*; *vīso*, *vīsa*; *klō*, *klā*; *brījo*, *brīja*; *brlējō*, *brlēja*; *lāgo*, *lāga* itd.; prvotna oblika nom. sing. *vrēlec* je zvečine še ohranjena, analogično *vrēac* (= osrednjemu slov. *pāuc*) je redka; pri *t*-part. glagolov I. 1. se v novejšem času pričenja restituirati -*d*- po prez.: *krō* — *krā*, *prējo* — *prēja* in *krōla* poleg *krādla*, *prēla* — *prēdla*, *sēla* — *sēdla*, *gījēla*, tudi celo že v masc. *prēdo* — *prēda*.

9.) *n* je dal *ñ*, ki je za konzonanco in v izglasju že povsod izgubil nazaliteto: *pēdēn* (in *pēdēn*), gen. *pēdīa* in *pēdīa*, *pēn* < *pnñ* in potem tudi v kosih padežih *pēna* za **pēñā*; *ōgēn*; *nīva* > *jīva*, *īva*, *hīva*.

10.) Posebno v vzhodnem pasu ima prleščina že povsod -*n* < -*m*; *šč* pa je ostalo ohranjeno, v južnovzhodnem delu se je razvilo v *χc*: *īχcēm*, *χcāva*, *χcīpati* (poleg *fcīpnoti*); tu govore tudi že *štēla* za *χtēla*.

11.) Sufiksa *-va* in *-ba* se moreta poljubno zamenjati; po *-dba* < *-tva* je nastalo še *-dva*: *χranīdba* in *χranīdva*, *mōlīdba* — *mōlīdva* itd.; *kry* se glasi nom. *křf* ali *křf*, gen. *křvī*; *corky* pa ima v nom. *cīrkva*.

12.) Končnice plur. neut. so: *-a*, *-am*, *-aχ*, *-amī*; masc. pa imajo v plur. še *-om* (*-on*) in *-iχ*.

13.) Južni pas prleškega dialekta ima v instr. sing. fem. (ne glede na akcentsko mesto) končnico *-oi*, ob Ščavnici pa govore obliko na *-o*.

14.) V sestavljeni deklinaciji se glase končnice praviloma: *mřtvoęa*, *-ęmī*, *-ęm*, instr. *mřtvoīn*; dat. loc. sing. fem. pa ima *-oi*: *mřtvoī*.

15.) Oblika infinitiva se glasi na *-i*: *tūčī*, *tūčtī* — *kūčtī* (*tl* > *kl*), *gūnītī* itd.; glagoli VI. razreda imajo le deloma še staro obliko: *gospōdovūtī*, običajno pa že po prezentovi preobraženo *gospōdūvatī*, *bojūvatī*, *darūvatī*, *křpūvatī* in tudi *kūpřvatī* (akcent po *kūpřtī*, drugod po odnosnih prezentih).

16.) Po razmerju imp. *męlī* : *mlętī*, *zęmī* : *zętī* < *vęzętī*, *dęřī* : *drętī* itd. so k *ętpřī*, *žřī* nastale dvojice *otpęřī*, *žęřī*, *cvęřī*, *vmęřjī* (prez. *ętpřęm*, *žřęm*).

17.) V part. prät. pass. glagolov II. razreda je tvorba s sufiksom *-ięno-* (po glagolih IV. razreda) vseskozi posplošena (centralno slov. tip *popāšen*): *zgrřzjęn* < **zgriznjęn* (*nī* > *i*); *fkrädjęn*, *napädjęn*, *sřisjęn* in *sřišjęn*, *popäsęn* itd.

18.) Še nekaj zanimivega in značilnega drobiža hočem omeniti: a) po *vřsok*, *-a* je k *nřzęk*, *nřska* nastala oblika *nřsok*, *-a*; — b) sufiksa *-ęc* in *-ęk* obdržita svoj *-ę-* tudi v kosih padežih, kadar jasno izražata pomanjševalnost: *brätęc*, gen. *brätęca*, *grōzđęk*, *grōzđęka*, *dęđęk*, *dęđęka* proti *kūpęc*, *kūpca*; — c) *otcv* se sklanja tako-le: *ōča*, *ōčę*, *ōčī*, *ōčō* — *ōčę* acc., z *ōčon*; v plur. so oblike po *nt*-osnovah; — č) v nom. pl. masc. je končnica *-je* že zelo pogostna: *strāχōvje*, *tatōvje*, *brřgōvje*, *mřχōvje*; vendar je še vedno omejena na tista substantiva, ki razširjajo svojo osnovo z elementom *-ov-*; — d) ob Ščavnici imamo poleg *ubiti* > *buītī* tudi še *ubę* > *oi*: *uvenītī* > *vđīnītī*, *uveznītī* > *vđīznītī*, *umeknotī* *mđīknotī*, *vř vsbv* > *u-vęs* (pri Ljutomeru *vęs* poleg *vđīs*) > **u-vęs* > *vđīs* (*uę* > *üę*, *ōę*, *đī*); — e) po *nřše* < *nikvtože* je za *nękvtō* nastalo *nęše*; — f) *zřvęc*, gen. *zřřca*; — g) *-r* < *-že* je pri adv. zelo posplošen: *fkrępęř*, *spōđęř*, tudi *nřcōř* (tudi že pri Goričancih poleg *nřcōī*).

V južnovzhodnem delu (pri Središču) ima prleški dialekt nekaj pojavov, ki drugod niso znani; ž njimi je ožje vezan na prekmurščino ali pa z govorom v Halozah. Za govor v Halozah hočem na kratko podati tiste posebnosti, ki so važne za razmerje do prleškega dialekta, ali pa ga še vežejo z osrednjo štajersščino. Ti pojavi so sledeči: 1.) dolgi *o* > *ou*; 2.) dolgi *u* > *ü*, kratki *v* *ı*; 3.) *šč* je ohranjeno; 4.) *-t* > *-o*; 5.) močno je zastopana končnica *-ovi* v dat. sing. masc. in pa končnica *-je* v nom. pl.; 6.) nom. acc. sing. *bremen*; 7.) v sestavljeni deklinaciji so končnice *-oga*, *-omi*, fem. *-oj*; nom. du. *dobriva moža* gl. prekm. dial.; 8.) poleg *-jo* v III. pl. prez. govore pogosto *-do*: *dado*, *stopido*, *delado*; glagol *ido* se sprega: *ijem*, *iješ*, *ije*, *ijema*, III. *ido* in *ijo* (nastalo po razmerju *ido* : *ijo* = *idem* : *ijem*). Posebnosti središčanskega govora smo deloma že omenili; v glavnem so te-le: 1.) *u* ostane neizpremenjen: *û*, *ü*, *u^ˆ* gl. str. 170; 2.) dolgi *e*-jevski in *o*-jevski vokali tu niso več tako napeto tvorjeni kot v sosednji prleščini, teže celo že k široki kvaliteti; od juga proti severu imamo torej pasove *e* : *e* : *e* : *é*; 3.) v poudarjenih skupinah *-ét*, *-it* je po postanku *-o* < *-t* nastali hiat ostal: *štëo*, *klëo*, *mırıo*, *vučıo* (prl. *štëio*, *štëia*); v nepoudarjenem zlogu pa je *-io* prešel v *-ıo*: *žitıo*, *tıpio*, *nösiıo* (pri Sv. Miklavžu *nalıovıo*; ob Ščavnici sicer *nâbıa* < *nabit*, *ôbria*, *ôdıa*, *kötıa*, *mısiıa* < *mıslb* poleg običajnejšega analogičnega *vôza*, *pokôsa* itd.); 4.) *mn* > *vn* kakor v Prekmurju: *vnôgi*, *nęvnôgıç*, *vnôža se mı* „ich spüre keine Lust < es ist mir zu viel“, *slavjâca* < *slamıaca*; 5.) *buııı* < *ubiti* tukaj ni znano; 6.) končnica instr. sing. fem. je vedno *-oj*; osnove na *-n* imajo v nom. acc. sg. staro obliko: *sęme*; 7.) v nom. pl. m. se rabi samo končnica *-i*: *sôsıdı*, *lôsı*, *lūdı* (*ludęm*, *-ęı*, *-mı*); 8.) končnice sestavljene deklinacije so *-oga*, *-omu*, *-om*, *-im*, fem. *-oj*; prim. še *tôga*, *tômu*, fem. *tôı*; 9.) omenili smo že, da so v vzhodnih štajerskih dialektih osnove na *-s* prešle k osnovam na *-o*, enako tudi osnove na *-n*; za ta južnovzhodni prleški govor je še značilno, da uporabljaja od osnov na *-nt* samo singularne oblike, v dualu in pluralu pa jih namesti s pomensko blizkimi, ali osnovno različnimi imeni prim. *tęle*, *-ęta*, *-ętı*, *-ętom* : plur. *tęoci* (*tele* : *telcbv*); *žrębe* : *žrębıçı*; *dęte* : pl. *dęca*; *pıšce* : *pıščencı*; *prôse* : *prôscı*; *dękle* : *dęklıne*; du. *pıščenca*, *tęoca* itd. — dalje prim. še *šcı* ali *çı* in *çēr*, gen. dat. loc. *çērı*, instr. *çērıoı* in *çerjôı*; *mätı*, gen. *matęre* (kakor v Prekmurju), *mätęrı*, *môtęrıoı*; 10.) osebni zaimek za prvo osebo se glasi *jôs* in *jô*, gen. *męne*, dat. loc. *-ı*,

instr. *mēnoī* in *mēnom*; *du. mīja*, II. os. *vīja*; instr. sing. *tōboī*, *sōboī* in *tōbom*; osebni zaimek za III. osebo (*onadva*, *onedve*) se glasi *onēja*, *-e* (poleg *onō* in *onōdvō*, *onē* in *onēdvē*) in se sklanja: gen. *jēdvi* (enkl. *jīχ*), dat. *jēdvīma* (*jīma*), loc. *jēdviχ*, instr. *jēdvīma*; acc. *jēdva* < **jē* (plur.) + *dva* (za prvotno *nju-dva*) je dal osnovo tudi za druge padeže; v nom. se rabi tudi še *jīdva*, *jīdvō* < **jih* + *dva* in pa *jedva*, v acc. poleg *jedva* tudi *jīdva*; te oblike in to sklanjo imamo tudi še na Murskem polju in v Prekmurju, da, na njihovi osnovi je nastal še poss. adj. *jēdvīn*, *-a*, *-o* „ihr“ (za dve osebi); — dalje prim. *kuto* > *štō* (ali *kūteri* > *kēri*), *māloštō* „nur wenige“, *kējšto* „so mancher“; *nīšče* „niemand“ in *nēšče* „aliquis“, gen. *nīčesa*, dat. *nīčemy* (brez *-r* < *-že*); *nīgdī* „nirgends“, vendar pa *nīgdōr* „niemals“, *dāre* < *kōdaže*.

Prekmurski dialekt.

Prekmurski dialekt nam je kot knjižni dialekt onih Slovencev, ki so do l. 1918. spadali k ogrskemu kraljestvu, znan že 200 let; prva knjiga, prekmurski pisana, je iz l. 1715.: Ferencz Temlin, Katekizmus Gyoerszki; število tiskanih prekmurskih del je zelo veliko in obsega katekizme, molitvene knjižice, sv. pismo, šolske knjige, gramatike, slovarje, poučne spise in časopise itd. Pismena oblika je prirejena po madžarski: *sz* = *s*; *cs* = *č*; *s* = *š*; *c* = *c*; *ny* = *n̄*; *ž* = *ž*; *ty* (*tj*) = *t*; *gy* (*dj*) = *d̄*; *szts* = *šč*; dolžinski znak je *˘*; v vokalnem sistemu je tudi glas *ü*; znak *^* imajo diftongi: *é* = *eĭ* (proti *é* = *ē*; *véksi*, *jeszén*); *ó* = *ou*; bolj po redko tudi *â* za *aĭ* (*kâ*, *zdâ*) in *û* za *uĭ* (*mûti*). V prekmurščini moremo razlikovati tri govorne variante: 1.) severni govor ob Rabi in zgornji Lendvi; prebivalci se todi imenujejo *Bomëctä*, *Bomëckä* (ob Rabi) in *Bâkardä*, *Bâkargä* (ob Lendvi); 2.) osrednji govor v pasu Cankova—Murska Sobota in na vzhod odtod; na zapadu so *Rovëncĭ*, na vzhodu pa *Goričãncĭ*; 3.) južni govor vzdolž Mure pod Mursko Soboto govore *Döhlncĭ*. Pri zadnjih dveh je število izposojenk iz madžarskega jezika zelo zaznatno, pri Rovencih pa število nemških; sicer bomo pa razliko med posameznimi govori v sledeči karakteristiki sproti omenjali.

1.) a) V prvotno padajoče poudarjenih zlogih imamo *ê* za *ɛ*, *ɛ*: *vêš*, *têst*, *čêst*, *dêñ*, *pêñ*; izjemoma pa *a*: *lâž* (*lãžä*, *lãgatĭ*, *zlãgagĭ*), *čãst*, *čãstĭtĭ* (vpliv cerkvene, posredno tudi knjižne slovenščine ni izključen; v starih tekstih običajno *čêst*; pri *laž* je treba upoštevati še to, da je v nekaterih oblikah nastal *a* < *ä* po vokalni asimilaciji, potem pa se je mogel posploševati: **lãgãtĭ* > *lagãtĭ*, **zlãgat* > *zlagãt* in pod.); — b) novoakutirana *ɛ* in *ɛ* sta se v nezadnjem besednem zlogu praviloma razvila v *ä*: *vãškĭ*, *pognãšño*, *gãnä* ali *dãnä*, *odãñä* < *o-dɛchnetv*, *potãknä*, *šãpãcã*, *mãša*, *dvãrĭ*, *žãñãñ* (po prez. je inf. *žãñati* za *žeti*); dalje so po prez. uravnani inf. *gãnotĭ* — *dãnotĭ*, *kãñnotĭ* < *kɛchnotĭ*, *pãñnotĭ* < *pɛchnotĭ* itd.; če pa se je zlog vsled analogije zgodaj podaljšal, imamo za *ɛ*, *ɛ* ozki *ê* (v zvezi s sledečim *n*, *l*, *r* se je zopet skrajšal): *pêškĭ* < *pɛsvjɛv*, *têñkĭ* in *têñkĭ*, *gnêšñĭ*, *sêña sã mĭ*, nom. sing. *sêña* < *sɔña*, *mêñšĭ* in *mêñšĭ*, *mêñä*, *dêñdãñêšñĭ* itd.; —

c) v nepoudarjenih zlogih, dalje v tipu *tät* in v sekundarno poudarjenem tipu *täta* je zastopnik *ɤ* in *ɔ* vedno široki *ä*: *däzdži sä, mädlöuvän, klänac; päš, väs* „omnis“, *mäč, däšč, läñ, läñov öli, čäbär, mäglä, päkäö, käšno*. Omeniti je še *ë* v *dëska, dvëri* (poleg *dväri*), *v-dëždzji, f-pëkli, s-pëkla* in pod.; v njih moremo videti analogijo po gen. pl. *dësk*, nom. acc. sing. *dvër* (prim. *ka so sä nin noëti sä sköus dvër vrëzalj* Magy. Tudom. Akad. VI. 1916., 182), *dvërca* in po predložnih zvezah kakor *na dësko dži plük*; vplivalo pa je tudi razmerje *kädän : f-këdni*. Poleg pravilnega *sämlo < smlélt*, *zä fsäi nävöul* govore tudi *zëbro, zëzvo*, pač po *prëšto, prëdro, prëžgo* itd., gl. še točko 18.; v *tëma* je zožitev *e*-ja asimilatoričnega izvora gl. točko 5. c); k asimilaciji *e < ɤ, ɔ v ö* gl. točko 6.

2.) Stalno dolgi *é* (staro- in novocirkumfektirani, novoakutirani in sekundarno akcentuirani v tipu *zvézda*) je izkazan kot *ej*: *brëjk, bëilj, cëjna, dëjtä, zväjzda, dëjla*.

3.) Za staroakutirani *é* ima prekmurščina *ë* gl. str. 174.: *brëza, cësta, dëlo, kolëno, mësto, nävësta, sëkatj*.

4.) V nepoudarjenem zlogu je *é* prešel v *ɪ*: *člövɪk, kövljna* nom. pl., *zvirina, brjögöuvdä* poleg *brjögöuvdä, gnjzdvöu, lipöv* < *lépo*; tupatam še čuješ *é, e* namestu mlajšega *ɪ*.

5.) Pri *e* in *e* je razvoj isti kot pri *ɤ, ɔ* in tudi rezultati so isti: a) *ë*: *lëd, mëd, fcëla, pëč, däsën, väcëp*, anal. *zälëni; däsët, imë, dëtra, prasë, fsëknotj, žëdän*; b) novoakutirani *e* in staroakutirani *e* dasta praviloma *ä*: *näbäskj, čäsä, žänskj; govädo, žätj*, gen. sg. *zäta, sräca*; c) sekundarno poudarjeni *e* (po analogiji tudi *e*) je širok glas: *žäna, tälä, šäga, dädro, däčmän*; d) v nepoudarjenih zlogih je tudi *ä*: *dätälca, dästräb, dräsëlnj, näsën < nesö, väcëp*. — *ä > a* zaradi sosednjega poudarjenega *ä* imamo v primerih: *zäcatj*, anal. tudi prez. *zäcan* poleg *zäčnän; prijatj, žalövdäc, žälod, säñzäl, na sënožatj, cäsar, casära, casarica, göusanca, žämat, žälär* poleg *zälär, čälüstj* in *čälüstj, näga* in *näga, špärat* in *špäät, lëjtašñj* in *lëjtäšñj, zadväčara* in *zadväčära* itd. pa izkazujejo individualno disimilacijo *palatal + ä > palatal + a*; posebno pogosten je *a < ä* v severnem govoru: *dväri — dväri, zamanica, masitniak* (k *mësi*). — Tu bodi še omenjeno, da nastopata diftonga *en* in *er* zdaj kot kratka, zdaj kot dolga; prvotno dolga *ën, êr* sta se mogla skrajšati gl. str. 170.: *pën* poleg *pën* in anal. gen. *pëna, korën, Slovëncj — Slovëncj, däsën — däsën, s këñ — s këñ, cërkäf — cërkäf, zvër — zvër*,

váčërda; *ocvêrāk* proti *ocvêrkı*, *vıxêr* in *vıxêr* itd.; ker se je prvotno kratki *ên* asimiliral v *ên*, *ëm* (prim. na Štajerskem *on* > *un*), je k temu *ên* mogla nastati obstranska oblika *ên*: *tênkı* — *tênkı* more biti prvotno pravilno *tênki* (s sekundarnim *tênkı*) ali pa je k sekundarnemu *tênkı* (analogično nastalemu) stvarjena kot terciarna forma *tênkı* gl. še točko 1.; *názärênskı* in *názärênskı*; *sънъ* > **sên*, *sên* poleg *sên* proti *sênati* *sä*, *sênä* < *sънъмъ*, *sênsko blâgo*; I. sing. prez. *smên* in *smên* in tako tudi *pidên* — *pidên*, *näsên* — *näsên*, *cvätên*, *rastên*, *pasên*, *bärên* itd.; prim. tudi *têmno* poleg *tâmno*, *tâmlıca* in *têma* gl. točko 1. Pri Goričancih in Markih (v vaseh Beltinci, Bratonci, Črenslovci) imamo v teh primerih *ëin*, *ëir* (*i* je nastalo v primiku na sonornik iz *ê*-jevega odmika): *dëin* = *dên*, *sëin*, *korëin*, *smëim*, *štëim*, *säkulëir*, *vıxëir*.

6.) *e* kakršnega koli izvora je za labiali (redkeje tudi pred njimi) in pred *-o* < *-t* (prvotni dolgi *el*; *êl* < *æl*, *et*, *el*; kratki *êl* se je razvil v *äo*: *pläo*, *cväo*, *žäo*, *präo*, *iäočič*, *kêtäo*, *črêiväo*) prim. a) *vöcni*, *vöra* < *véra*, *vötär*, *völkı*, *dvöma*, *oböma*, *človöka*, *k obödi*, *vörtıvatı* < *birtovati*, *trobönta*; prefiks *vö-* „aus“: *vözebro*, *vöspüü*, *vödatı* (nastal je iz adv. *ънъ* > *vên* > *vön* + *i* z *-i* kot *göri*, *döli*, *sëli* in *vönık* po *görik* itd.; *vön-* > *vö-* prim. ben. *vuz-* < *ън* + *iz*); *Böltıncä*; *nöma* < *néma*; — b) *-öo*: *štöo*, *smöo*, *möo*, *ščöo* < *chötelö*, *mlöo*, *omädölö*, *sřtöo* < *srédé-telö*, *vozöo*, *vogöo*, gen. pl. *mägöo*; *päpöo*, *ksöo* < **ksel*, nem. *Geselle*; *zöo* < *ъzélö*, *zäčöo*, *söo* *si* itd.

7.) Prvotni cirkumflektirani *o*, zgodaj podaljšani novoakutirani *o* in prvotno slovenski dolgi *o* se glase v našem dialektu kot *ou*: *böuk*, *nöuč*, *gospöut*, *poköura*, *pöulä*, *lipöü*, *křvöü*, *tıstöü*, *oköü*, *töur* < *dechorv*; b) *köüža*, *sköürda*, *vöüla*, *röüža*, *köüzdı*, *öüsmı*, *nöüvi*, *pröüstı*, *nöüri*, *göüli*, *dröüvni*, *pöüzna mäša*, nom. pl. *öükna* < *ökna*, *köülna*, *köüpıta*, *köüca* < *kölıca*, *öütava* < *ótava*, *öüzdalëč* < **ot-sv-daleče* itd.; c) *goldöup*, *křöük*, *göüstı*, *möüš*, *vöüžä* < *öže*, *pöüpäk*, *töüpi*. V severnem govoru prehaja v nekaterih krajih *ou* > *ou*, *äu*, *au*. Iz srbskohrvatskega jezika so izposojene besede z *u* za *o*: *ütroba*, *küca*, *tüga*, *müçıti* (domače pa je *töžba*, *töüžıti*, *möka*).

8.) Novoakutirani *o* v nezadnjem besednem zlogu in staroakutirani *o* sta se razvila v *ö*: *vöpla*, *döbär*, *ösan*, *mölin*, *grözdä*, *böžı*, *köldä*, *öli*, *kölä* < *kolje* III. sing., *mörän*; — *göslı*, *sřrızıca*, *möçnik*, *vödıca*, *pökatı*, *sjöpa*, *töca*, *göba*, *möka* (= shrv. *müka*, poljsko *mëka*).

9.) Sekundarno poudarjeni *o* tipa *noga* je širok: *võda*, *õkno*, *kõza*, *õgäñ*, *õsa* ali *õfsa* < *osa*, *õri* < *oréchr*; *o* izjemah *nõgga*, *konõupla*, *sırõgta* velja isto kot za *dolenjsko srûta*; *rõgka* < *rõka* je pravilno, dočim je centralno-slovensko *rõka* analogično kot *dõgga*, *šãga* = *gor. šégga*, *roč. šahã* in *pod*.

10.) Nepoudarjeni *o* se izgovarja široko; *glõbiko* se je približalo adj. na *-ikv*: *vĩsiko*, *nĩsiko*; pred postdentalnimi konzontanami *t*, *n*, *č*, *s*, *l* imamo parkrat *i* za *o* (pač preko *õ*, *õ*, *e*): *tĩvãriř*, *tĩvãriř*, *na põũsido*, *brũtiř*, *lũtiř*, *prĩliř* < *privoř* „Gelãnder“, *mẽkiřa* „Brotkrume“, *nĩcõg* itd.

11.) V južnem govoru je nepoudarjeni *o* ozek (prim. središčanski govor), ponekod je celo že v *u* prešel: *Mãrku*, *zvũũõvje*, *pãvuk*; sicer pa v prekm. asimilacija *o* > *u* ni pogostna: *mũrski*, *tupa(stĩ)*, *skumĩno*, *kubĩla*, *kũrtař*, *pãvuk*.

12.) Vokal *a* (dolgi ali kratki) je v prekmurščini tako-le zastopan: *a*) v severnem in osrednjem govoru je dolgi *ã* illabialen, kratki *ã* pa je labialen t. j. glasi kot zelo široki *o* kakor madžarski *o*, zato se grafično izraža z *a* (madž. graf. *a* = *o*); kratki čisti *a* je v teh dveh govorih možen samo v diftongični zvezi *aĩ*: *zãĩtiřk*, *ivãĩnřãk*, *dãĩca*; — *b*) v južnem govoru je dolgi *ã* labialen (= *õ* t. j. prleški govor se tu nadaljuje), kratki *ã* je pa čist; — *c*) *o* *ã* > *a* gl. točko 5.; asimilatoričen razvoj *a* > *ã* je dokaj pogosten: *nãdnõũk* poleg *nãdnõũk*, *mãřãti* — *mãřãti*, *nãzãti* — *nãzãti*, *nãzãti* — *nãzãti*; *ciřgãĩn*, *trĩnãĩsãt*, *dãĩca*, *lãĩnřki*; dalje še *ja* > *jã*: *dãř*, *gãř*, *dã*, *gã* za *azã*, *dãnãř*, *dãgããd*, *dãřli*; prim. še *řĩnãk* in vokalno harmonično *smãtãna*, *tããř* poleg *tããř* in *pod*.

13.) Nepoudarjeni *i* se glasi kot *ĩ*. Po asimilaciji se je *ĩr* razvilo v *ẽr*: *mẽr*, *řẽriř*, *řẽroma*, *pastẽr*, *çẽrkãř*, *vẽrt* iz nem. *Wirt*, *pẽr* iz nem. *Bier*, *fẽrong* iz nem. *vũrhanc*, *ocvẽrãk* (k psl. *kvvrknořti*), iter. *zapẽrãti*, *mẽrãti*, *zavẽrãti*, *pořẽrãti*; *řẽr* < *řĩr*; prim. še *ri* > *rẽ* v *krẽgl* iz nem. *krũgelĩn*, *trẽřti* in *trẽřti* < *trideseti*.

14.) Vokal *u* je izražen kot *ũ* v dolgih, kot *ĩ* v kratkih nepoudarjenih zlogih: *dũ* < *duchr*, *vũzda*, *plũca*, gen. sg. *řĩnũ*, *mãdũ*; *grũda*, *strũga*, *ũtro*, *krũ*; *ljudjẽ* > *ljũdđẽ*, *muhe* > *miẽ*, *mĩẽ*, *duha* > *dĩã* gen. sg., *tĩhĩnãc* < *tujĩnec*, *ĩdõũ* < *hudõ*, *řlřããcka* *dđkla* „Dienstmãdchen“, *trđĩ sã* in *tridĩ sã* < *trudi*, *viẽ* < *vuhe*, *viãĩãk* < **vũũĩãk*, *uljĩnjãk*; *vĩliãa* < *ulica* (*vũlica* > **vũliãa* in po disimilaciji med *v-* in *ũ-* ob sočasni asimilaciji na sledeči *-i-* je nastalo *vĩliãa*).

15.) Po labializaciji je prešel *i* > *ü* (prim. *e* > *ö* v točki 6.): *müva*, *vüva* proti *nüva*, *ünüva* (pri Markih tudi že analogično *nüva*), *vümən*, *güšno*; -*il* > -*ü*: *bü*, *pü*, *skrü*, *fcü*, *štü* iz nem. *Stiel*, *cü* iz nem. *Ziel*, *dođüniča*, *svüni*. Za vokalno harmonijo *i* — *o*, *u* > *ü* — *o*, *ü* prim. *kü*lo < *kupilo*, *placü*lo, *mülvati* < *milovati*, *blüzik*, *sürotka*; *tih* > **tüho*, **tüo* > *tü* na pr. *tü* *boi* „sei still“, *po tü* *m* *povëi*, dalje tudi *tü**j*, -*a*, *o*; *sürki*, -*a*, -*o* in po njem *sürši*, -*a*, -*ä* (-*o*). — S pojavom *ir* > *er* (točka 13.) prim. *ür* > *ör*: *ü*ročiti „beschreiben“ (po *ürok*, prim. prl. *vürok*), je dalo **vür(o)*čiti (za redukcijo *o* pri *r* prim. *prti*, *küplüva*, *värvatü*, *nämran* itd.), *zvä*ročiti; acc. pl. k *urok* je *vörkä*; *börkla*, *šörda* < *šurja*, *vöra* < *ura*, *Cmörük* < **z(e)*-*Mur-ecke* proti *prti* *Cmürëik*, *Möra*, *körc* < *kurvov* „penis“, *törk*, *törski* „türkisch“, *šörc* iz nem. *Schurz*, *pör*gar iz nem. *Bürger*, *šörši*, *körüti*, *odörno* in *odörän* itd.

16.) Vokalna redukcija je v prekmurskem dialektu omejena na začetni *i* in na nepoudarjene *i*, *e*, *e*, *u* + *r*, *l*, *m*, *n*, drugače je zelo redka: *män*, *mäs*, *zütü*, *no*, *Vänča vë*s; *män* poleg *mänü*, *prvëzatü*, *küvica*, *tü*dë ali *tü*gë < *trije*, *dü*žina, *sküvomä* > *skü*mä, *vävärca*, *käpüca*, *välki*, *sü*dina, *sütöq*, *zütü*rk, *körc*, *razmëti* in *rämüti*, *koväčüca*; za redukcijo *o*-ja gl. točko 15. in še *sü*däk, *kü*bük, *sän*žät (pri Dolincih še *na sëno*žati); *a* je reduciran v *naküplüjä*, *vü*dëivatü; neakcentuirani *u* se v mnogih krajih govori široko: *dogë*, *hojü*č, *jonäk*, *dä*boko, *nä*dozi, *nä*poni, *smü*loj sä *nän* itd.

17.) Za akcentske dublete, kakršne smo našli v prleškem dialektu (gl. str. 178.), prim. poleg pravilnega *pökati*, *pöknotü* tudi *pö*katü po prez. *pö*ka; po *sö*udün tudi *sö*udüti in *sö*udba poleg *sö*düba (**sodüti* se ni ohranilo); *tö*žüti — *tö*žün, *trö*süti — *trö*sü, *razdrö*büti — *razdrö*bo, *rustö*püti — *rustö*po; *smö*düti in *smö*udüti, *osmö*udüti po *osmö*udo; *lovü* in *lö*vo (po *nalö*vo), *stü*lü in *strë*lo; *zgü*büti (*zgü*bo), *zamü*düti (*zamü*do), *mü*düti sä poleg *mü*düti sä, *kü*püti (*kü*pün), *lü*büti (*lü*bün), *gän*oti, *odä*inoti sä, *potäk*notü sä, *kä*inoti; *glë*datü namesto **glë*datü po *glë*dan, *vë*zatü za **vë*zätü po *vë*žän, *plë*satü (*plë*šän); *çë*düti in *çë*idüti itd.; — *drë*ivo : *drü*vö, *lë*po : *lü*pö, *çë*ino : *çü*ndü, po takih vzorcih je k obliki *gnë*zdo nastalo tudi *gnü*zdö (regularni so *okö*, *kolö*, *kü*vö, *gü*dö itd.); — *borovdë*, *bü*čovdë, *oro*ždë, *pi*člë, *väsä*ldë poleg *zdräv*dä, *zä*ldä, *për*dä; *krä*la : *kralä*, *zvä*lo : *zvalö*; — prefigurane oblike participa na -*t* (nom. sing. masc.) enostavne oblike prvotne **tät* imajo dolg poudarek na prefiksu: *spät* > *spä*o — *zäs*po;

zvāq : zēzvo < szzvalʼ, pōuzvo; brāq : pōubro; dāq : dūdo; žgāq : žēžgo < szžgalʼ, nāžgo; orāq : zōuro; stāq : dūsto, prēsto itd., prim. še zāto : zatōu < za-tō; prefigurane oblike enostavnega *tāl pa imajo akcentuacija tipa vōda: gnāt > gnāq — pōgno, nāgno, zāgno (mlajša kompozicija je vōgnāq); znāq : pōzno; klāq : pōklo, zāklo itd.

18.) r je samo na začetku prešel v ar-: ārdā, ārdāvī, ārdēci, ārzēni, ārdūlīti (tudi sekundarni r- > ar: rečē III. sg. > ārcē, ārkōūci, ārkali); sicer pa r: pri sīci, smīti, řbāt poleg hībāt, žřd.

19.) ! > u (v dolgih in kratkih zlogih; k sporadični razširitvi ū > o gl. točko 16.): čūn, pūn, dūgi, vūk, nom. pl. vuckē, sūncā, skūza, kūcti, zakūnoti. -t > -q (prvotni diftongi z -q so se ohranili le pod akcentom, v nepoudarjenem zlogu je po asimilaciji nastal -o, le v južnem govoru govore še dēlaq, zāspaq, stāraq, zbōjaq sā, mōgāq, nāsāq, vřgāq, pīřāq, zabio poleg mōlo, vīdo, ōdneso, tōūžo, poprēito : pīřīq, pīřpālo : pēlaq, pīřnāso : nāsāq; tu tudi še mīro : zāpro): pāqca, pāpōq, cvāq proti dēlo, stāro, stāro, nāfco, mrō, drō, dūdro; za -ū-jem je ostal -u < -t: pūū < pit, lovūū.

20.) ņ je še ohranjen, le v izglasju je (pa ne povsod) postal trd: zōupston, povōūdān, ōgān, drugod tudi ōgān, kōñ; sekundarni ņ je nastal za d (> g), k, g: sōūdñi in sōūdni; žāgnā k nom. žāgān iz nem. Segen (analogično tudi žāgān); nom. pl. dūkna in dūkna; v južnem govoru: gūāsdēn < dbnst-dbn, prāt pōūgūon, vīgūē < vč dnē, zāgūā, gūēizda fem. (gl. še str. 153.); dalje je opozoriti še na in < ņ, n: cīgāīnski, kihāīnca. lāīnski, ivāīnščāk, grōīnski < gromski itd.

21.) Izglasni -n za -m je splošen: grōn, dīn, vūzān, srān, kōñan, ž ņin; mlada restitucija ni pogostna: Rīm, gřm, dōm, rām, trām, rāzum. Skupina mn se je razvila ali v vn ali pa v ml: vnōugo, vnožīna, vnōūza sā mī, lākavniča; tāmlīca poleg tāmno, pōūmlīti, sōūmla, sōūmlīti; gen. sg. kāmīa, na kāmīi, s kāmīamī in po vseh teh je tudi nominativ uravnan v kāmāq; dūmlo poleg gūmlo.

22.) r > rj (rř gl. točko 24.) poleg analogičnega r: casāra po cāsar; l > l: vōla, grāblā, pōūlā; izglasni -l v nom. sing. masc. je po analogiji prešel v -t > -q: kāsāq (po kōtāq zaradi kāsīa : kōtīa), krāq < kralj, mōq < chmēlʼ, čřēivāq, žūū < žuʼb, mātūū, riřītāq itd.

23.) *v* je labiodentalen, pred pavzo in pred nezvenečo konzonanco nezveneč (*f*): *lëif* < *chlëv*, *zävüc*, *zâfca*, *kosîdäj*; intervokalični *-v-* je pred *i*-jem v mnogozložnicah in pri hitrem govoru preko *-w-* onemel, *i* je postal nato *ï*: *slïvoïca*, *lïoïca*, *kûkoïca*, *ârdäïca*, *pravi* III. sg. prez. > *präï*, *pravijo* > *prÿjo*.

24.) *j* se je ojačil v prepalatalni zaporni *d*, in sicer: a) v začetnem poudarjenem zlogu: *däïcä*, *däma*, *dëstï*, *däcmän*, *dük*; v poudarjenih zlogih sploh: *podäs*, *dodïti*, *bodätï sä*, *pidë* proti *blje*, *tadÿÿ* proti *zatäjo*, ortotonirano *dë*, *düstä* < *estv* proti enkl. *vïdo je*; b) v legi za konzonantom (za zvenečim *d*, za nezvenečim *t*): *zobdë*, *lïddë*, *tïrdë*, *zäldä*, *dïvdï*; *vuctë*, *trëtï*, *vlastë*, *käctï*. Pred palatalnimi vokali *i*, *e*, *ä*, *ü* preideta *d*, *t* v mnogih krajih v *g*, *k*: *gëtra*, *gädro*, *günäc*, *dogïti*, *dïvgï*, *vuckë*, *vaskë*, *vrazgë*, *pëski*, *fïckï* (anal. tudi *pëska*, *-o*). Pojav *j* > *d*, *t* (*g*, *k*) je znan le osrednjemu in severnemu govoru, v južnem je *j* ostal: *jünäc* in *ünäc*, *možäcjä*, *brätovjä*, *logöuvjä*, *pastërvjä*, *bojälä*. Ob Rabi sta se tudi etim. *k*, *g* (. j. *k*, *g* pred sprednjimi vokali) razvila v *t*, *d*: *kuhinja* > *tüna*, *kuhati* > *tüati*, *töati*, *vkup* > *ftÿp*, *žgäntï*, *cütär* iz nem. *Zucker*, *kuhatka* > **küha*oka, *tïä*oka, *tä*oka; *ognv* > *ödän* (pisano *ogyen*), stvnem. *scugin* > *skädän*, *-dna* > *-gña* > **škädän* (po *škädäna* > *-gña* je nastal) nom. *škägän* > *škädän* (pisano *skegyen*); *pïstär*, *f pïskri*, *pïskrove* nom. pl.; *dÿmlo* itd. — Kot ima shrv. *žëdan* poleg *žëdan*, ima tudi naš dialekt *žëdän*, *-dna* (najbrž iz **žëdvn*; možno pa je tudi *-jn-* > *-dn-* prim. *skrâgñï* < *svkrajvn* in *čïdän*, *-dna* < *čïjvn*, dalje *čïdi*, plur. *čïda* za *čvjv-jv*). — Vsem slovenskim narečjem znana kontrakcija *pojas* > *pas* se v prekmurščini ni vršila: *podäs*, *bojätï*; dokaj pogostna pa je asimilacijska redukcija intervokaličnega *j* pri *i*-ju: *sïjalo* > **sïalo*, *gnojïti* > *gnoïti* gl. točko 29.

25.) Prvotno *zdï*, *zgï* se glasi *ždž*: *düs(č)*, *däzdža*, *däzdžï sä*; *mozdžïti*, *drozdžë*; analogične so oblike *prä-*, *na-* *važdatï* za *navazati* (*voziti*), ki so nastale preko sekundarnega **navazjati* > **navazdatï* po asimilaciji *žd* > *ždž* (prim. *präarati* in *präarjati* in pod.).

26.) Skupina *kt* je preko *xt*, *xt* dala današnje *št*: *kvto* > *štö*, *kvter-* > *štärï*, *nïštärnï* „mancher“; *chvtëti* > *štëtï* in lokalno po prez. *chvtëtv* > **chcëš* > *ščëš*, I. sing. *ščën*, negativno *näšco*, III. sing. *näščä* (za *chc* > *šč* prim. še *nïščä* < *nihcë*, *nikvtožë*) tudi inf. *ščëtï*; *chvtëtv* > *ščöq*; III. plur. prez. *chvtëtv* je ohranjena kot členica v *käïštë* „was immer“, *gërštë* „wo immer“, *däštë* „wann immer“, *otkëcštë* „woher immer“ itd.

27.) *ch* se je razvil v *h* ali *ʿ* ali pa je onemel; le *ch* na koncu zloga je ostal velaren pripornik, pomaknil pa se je malo bolj naprej ($\chi > \check{\chi}$, $\check{\chi}$) in je s spredaj stoječega vokala privzel zvonečnost ($\check{\chi} > j > i = i$); prim. a) *lād*, *rāst*, *lāpāc*, *vāla*, *sʿāsnūtī*, *sʿīzā* „s hiše“, *pātī* < *pōchati*, *kāla* < *kahla* iz nemškega *Kachel*; *māčīha* — *māčīa*, *mīhē* — *mīē*, *dīhā* — *dīā*, *prahū* — *prāū*; *nēchalṭ* > **nīāḡ*, *ūāḡ*; — b) *grāī*, *prāī*, *odāīnotī*, *vūīvāc* < *vḷbchvvcv*, po *brīgāī* (*i*, *ū* absorbirata *i*: *dū*, *krū*, *dāī* < *jesih*, *ḡrī* < *orēchṭ*, *grēī* < *greīχ*, *grēchṭ*).

28.) *dn* > *gn*; *tl* > *kl*, *dl* > *gl*: *gnās*, *sklēīgnāk*, *f škēgnū* (anal. *škāgān* gl. točko 24.), *slēīgnū*, *prēīgnū*, *zāgnū*; *klāčītī*, *mākla*, *nā klā*, *nā klāī* (**tlah* loc. pl. po *tlā*); *kūčītī* < **tūčī*, *kūstī* < **tūstī*; *glēītva*; prim. še *kmīca* < *tōmica* in disimilirano *gl* > *dl*: *dlōg*, *dlōgov lēīs*.

29.) Po onemitvi glasov *h*, *v*, *j* (točke 27., 23. in 24.) nastali hiat se rad odpravlja s tem, da se iz prvega vokala poraja *j* ali pa se drugi začenja s *h*: *māčīa* > *māčīja*; *ucho* > **vūḡū* > *vūjḡū* neut. (*ū* po točki 15.) ali pa fem. *vūja*, instr. z *vīhḡuf*; **rokaīca* (po točki 23.) > *rokāīca* ali pa *rokajīca*, *rokaīca*; *krucha* > *krūja*; *gnojā* > *gnohā*, *gnojīti* > *gnōītī*, *gnojīti* (staro *gnojīti* bi dalo **gnodītī*), *gnohītī*; *tujīnec* > *tīhīnāc*, *tīhī* > **tīi* in po **tūo* zdanje *tūjī*, -a, -o; *ojē* > **oē* > *ohē*; *nogṭv* > **nogēt* (= centralno slov. *vozāt*, *vogāt*, *osāt*), cas. obl. **noχta* in po njih nom. **noχēt* (prim. centralno slov. *nohāt*) > **nohēt* > *noēt*, gen. *noēta*, dat. *noētī* in iz tega *nohēt*, nom. pl. *nohētka* ali *nojēt*.

30.) Prekmurščina ima tudi nekaj feminiziranih neuter: *čūda*, *nēba*, *gnēizda* poleg *gnīzdḡū*, *vūja* poleg *vūjḡū*, *ḡuka* poleg *okḡū*, *bēdra*; *slovo* > *slḡba* po acc. *slobḡū* (-b- po *slobḡda*; zveza *slobḡudo zētī* = *slovḡū zētī* je rodila to križanje), *prgīšča*.

31.) Končnice dat., loc., instr. pl. masc. in neut. so -an, -aī, -amī, instr. sing. pa -om; omeniti je *koñēf* poleg *koñḡuf*, *koscēf* — *kḡscōf*, *možēf* — *možḡuf*, *očēf* v gen. pl., dalje dat. loc. sg. *možēvi*, nom. du. *možēva* in pod.; ohranitev in delno posploševanje *e*-ja izhaja iz oblik nom. pl. *očāvḡdā* < *očeveje*, po tem *popāvḡdā*, *grofāvḡdā* itd.; drugod je povsod že prodrl -o-: z *nḡžon*, *mḡžon*, *kḡñon*, *pāñovḡē*.

32.) Instr. sing. fem. (*a*-jevske in *i*-jevske deklinacije) se je sprva glasil v prekmurščini kakor sploh v slovenščini *rībo*, *ženó*, *krvojó*; pozneje pa je prekmurški dialekt po instr. sing. masc. in neut. ti končnici pridedjal še -m (isti pojav se je izvršil tudi

v sosednjih kajkavskih dialektih): *rībom* — *ženóm*; oblike s poudarjeno končnico so po točki 7. dale **ženóum* in v ti težko izgovorljivi skupini se je *-m* deloma asimilirala, deloma disimilirala in je prešel v *-v* oziroma (gl. točko 23.) *-f*: *ženöuv*; tekom 18. in 19. stoletja se je ta končnica posploševala tudi v nepoudarjeni legi, danes je tudi tu le *rībov*, *-of* v rabi; ostanki starejšega stanja so lokalno še izkazani v *mānom*, *tābom*, *sābom* poleg *mānof*, *tābof*, *sābof*.

33.) V nom. pl. masc. je končnica *-je* > *dä*, *-tā*, *-gä*, *-kä* (oziroma *-gê*, *-kê*) skoroda edino v rabi.

34.) Trde osnove imajo v sestavljeni sklanji *-oga*, *-omi*, *-on*, *-in*, fem. dat. loc. *-oi*; adj. s sufiksom *-iio-* so sovpadla z onimi na *-io-*: *böžä oköu*, *Sinâ böžäga*, *gosäcä mäsoü*, *zaväco mäsoü*, *zaväca köüža*, *človëca düša*.

35.) Pri *ü*-jevskih imenih so dvojne oblike nom. običajne: *molidäf* in *molidva*, *mlatidäf*, *žänidäf*, *kosidäf*, *sejädäf* itd.; *cêrkäf* ima gen. *cêrkvi* (po *i*-jevski sklanji); *kry* ima nom.-acc. *křf*.

36.) *midva* > *müva*, *vidva* > *vüva*, III. os. *nüva*, *ünüva*; *müva* *idäva*; dem. *tëva*, fem. *tëvi*; *-iva* se je občutilo kot končnica nom. acc. du. zaimkov in po teh tudi pri adjektivih: *dva szposzvadjeniva pispeka*; *Křistuš i Pätär sta nëgda jäko žëdnüva pričla*; *moj öca*, *moja mäti sta žalostnüva*; *sta dvëi jäko välkivü ribi* ---; *třstřvi dvëi sästrü sta bilëi třvi přřvi*.

37.) Pomožni glagol se spreaga tako-le: *sän* ali *sän* (po točki 5.); *si*, poudarjeno *sīs*; *jä*, poudarjeno *dë* in *dästä* (*jest* + *e* po *nese*, *plete*); *sva*, *sta*, *stü*; *smo*: *däsno*, *stä*: *dästä*, *so* in *söjjo* poleg *dästäjo* (prim. še *gë so öca? domä söjjo!*).

38.) Prezens glagolov III. 1. se glasi: *žëlëjn*, *-ëiš*, *-ëi*; *norëi*, *omädllëi* itd. (drugod v slovenščini *-im*; *žëlëiš* < *žëlëš*, *žëlëješ*); za knjižno slov. *živim* (< *živëjjo*, *živëti*) govori prekm. dialekt *žřvëjn*, *-ëš*, *-ë*, *-ëmo*, *-ëjo* < *živjo*, *žiti*. Pri *klbnö*, *klëti* so medsebojno vplivane oblike v rabi: *künem* z inf. *kunöütü* in *klëti* s prez. *klëjän*, *-äš* (tako že po Slov. goricah in tudi po centralnem štajerskem pasu); prim. še *plëjjan* k *plëti*.

39.) Pri iterativih je razmerje *o* — *a* tipa *prositi* — *prašati* zelo priljubljeno, dalje fleksija prezenta po glagolih V. 2, oblika infinitiva na *-avati*; prim. *orati*: *podarati*; *klati* — *kälati* (*koljem*); *poročiti* — *poráčati* (korenski *o*), *postäpati*, *prjämärjati*, *zakäpati*, *vřžägati* (knjižno *užigati*), *zävavati* (*sezivati*); *zakäplän*, *postäplä*;

*posidâvati, posidâvlân; p̄blišâvati, p̄blišâvlâ, ogrizâvlâ; pod-
mîñâvlâ, podmîñâvati (k mēñati), pov̄ñâvati, p̄pov̄idâvlâjo;
iz-imati : *izimlam, izimlati > izimlavati > zimlavati (knjižno iz-
jēmati) „heimlich nachforschen“ (gl. Štrekelj ČZN VIII. 124);
vdâblati k v-dobim itd. Tudi glagoli na -üvati (-ü- po prez.)
imajo pogosto prez. po V. 2.: stanüvâti, stanüvlâ; sâ zbranüjâ
„pflegt sich zu verteidigen“ in zbranüvlâ, inf. zbranüvati; kipü-
vati, kipüvlân itd. (upoštevaj vpliv iterativov perf. glagolov na
-iti: präarjati, stanüvati, pov̄ñâvati).*

40.) Za prekmurski dialekt so značilne predložne adverbne
oblike iz prvotnega loc. sing. neut.: *näsärçi* (odgovarja knjižno-
slov. *široko, na široko*); *näkoscı* (*tolsto*), *naläicı* (*lahko*), *natęcı*,
naręcı in *poręcı* (*redko*), *nakrâcı*, *näponı* itd. (prim. stesl. *krotcé*,
težbcé; *näkoscı* ima že anal. -cı, enako *nagöuscı* poleg *nagöusto*).

41.) Končno omenim še nekaj prekmurskih posebnosti:
a) reduciranje glasov v enklitičnih besedah: *mäöf* < *männof, täöf*
in *täöf*; *näsäi* < *na sebi*; *tüi* in *tü* za *tudi*; *döi* za *dolé*; *böi* za
bodi (po križanju je iz obeh nastalo še *böidi*); *i, i* < *bi*: *ka i*
bogâ molili; *jâ cäkaq, či ga na dëlo zvali*; *böüdän, böm* in *m*
(> *mo* po *šö*) in *n, böüdäs* : *š, böüdä* : *dä*; *nän, nämö* < *ne bom*,
näiš, nädä, näva, -ta, -mo, -tä, -do in *näq* prim. *dä n šöu* „jaz
bom šel“ itd.; — b) adverbni imajo zelo pogosto poudarjevalno
členico -k (po njih jo dobivajo tudi predlogi in enklitike): *päli*
in *pälik, blüzı-k, povöüli-k, pofsëdi-k, tüdi-k, göri-k, fcäsi-k,*
vöni-k, zâto-k, odzâja-k, nöti-k; brâz — brâzi — brâzik; mänı —
mänik, täbik; pogostne so tudi oblike na -č (prim. *provic*): *znâglič,*
rânc < *ravnoč, dökcäc, pökcäc, otkëcštëc, käišštëc* itd.; — c) *kde* > *dë*
in *gë*; adv. na -*qdë* so se uravnala po **kde* (prim. v Ljubljani *këd*
za *qodë* po *kë* < *kde*): *ötkäc* < **ot-ked-si*; *pofsëdi* < **po-vösqdu*;
znikäc < **s-niked-si* (knjižno *od nikoder*); *öcät* < **ot-sed* (pri
Trubarju *odsod*); *tänodnät* „von dort“ < **tam-od-oned (onqde)*;
po *ötkäc, znikäc* itd. je nastalo tudi *kräc-kraja* < *kraj-kraja*; —
č) knjižno-slovenskim pronominalnim adjektivom na -*šen (takšen)*
odgovarjajo v prekmurskem, prleškem in goričanskem dialektu
oblike na -*ši*: *täksı, äga, käksı, säksı, nıksı* „kein“, *nıksı* „jemand“
(prim. *nıkaı* „nichts“, *nıkaı* „etwas“); zelo redko je *nıksni*; —
d) po *vëkşı* < **vëtsı* in *dükşı* (po *dugi*) je nastalo še *böükşı* za
**bouşı* < **boušı, bolvšëjv, poböükšati*; — e) nekaj leksikaličnih
posebnosti: *vüiväc* „Zauberer“, *vüivica*; *p̄pär* (na severu), *p̄pâq*
(na jugu) < *p̄p̄rv*; *mlaşë* „Kind“; *kröyto* „sehr“; *p̄lâ, p̄rlë, näp̄rlë*;

Zaključek.

Podal sem vsa ona lingvistična dejstva, ki se mi zde po svoji notranji vrednosti toliko važna, da nam slovenske dialekte opišejo in karakterizirajo; različnost njihovega geografskega obsega pa je dialekte zgrupirala, označila relacije med njimi in s tem izrazila notranje zveze in zunanje pojasnilo, skratka, vse to nam je dalo klasifikacijo slovenskih dialektov. Ko smo take izsledke primerjali in vzporejali z onimi, ki jih rode socialne prilike, zavisne od geografskih, političnih, gospodarskih itd. razmer, smo mogli skoro vedno ugotoviti, da se eno z drugim kar najlepše sklada. Čeprav smo morali večkrat samo ugibati in slutiti, smemo vendar reči, da nam grupacija slovenskih dialektov nič manj jasno in točno ne prikazuje prodiranja in naseljevanja Slovencev kot arheološka in sploh historična fakta; da, prometna živahnost med posameznimi slovenskimi pokrajinami ima v njih celo najjačji odsev. Tako nam kažejo slovenski dialekti dostikrat prav v prvo dobo naselitve Slovanov v Alpah in na Krasu. Prav to soglasje čisto lingvističnih faktov s socialnimi momenti je pač da najtrdnejša in najzgovornejša priča o smiselnosti in pravilnosti podane klasifikacije, pa če se zdi še tako čudno, da sicer tako izrazite izglose kot so one za *é* ali *ɐ* in *ɐ* pri tem navadno sploh nič ne odločajo ali pa jim je odmerjen le interdialektični značaj. To velja tudi za *é > e : eɪ*, čeprav moramo ugotoviti, da je prvotno, zgodnje dialektično diferenciranje vezano nekako na pas ob ti izglosi in izraženo po svojem osnovnem jezikovnem dejstvu, po načinu vse artikulacije in po govorni melodiji, na dva načina. S tem pa nikakor ne mislim reči, da se je prvotna alpska slovanščina najprej diferencirala v dva dialekta, ki sta se v poznejših dobah po nadaljnem različnem razvoju razvila v današnje število dialektov. Temu ugovarja kar najodločneje način jezikovne diferenciacije sploh, za slovenski jezik pa še posebno jasno izvenjezikovni, geografsko-prometni razlogi. Slovenska zemlja, kakršna se nam kaže v 6. stoletju, je z naravnimi pregradami, ovirami in zaprekami ter z naravnimi in umetnimi komunikacijskimi progami, bila razdeljena na sedem bazenov; v njih naseljeno prebivalstvo

se je ožje družilo; tako je nastalo sedem živahnejših občevalnih enot, za prvotno enotnost jezika pa s tem sedem razvojnih smeric. Stalno, do danes živo delovanje teh usmerjevalnih prilik, ki so se jim ščasoma še nove pridružile ter dajale nove ekspanzijske smeri, je v dobi 14 stoletij izobrazilo današnje dokaj veliko število dialektov. Že v uvodu smo rekli, da ni izključeno, da je postanek oziroma nastajanje teh sedmih prvotnih enot starejše kot pojav $\acute{e} > e : e\acute{i}$; pa naj si bo to že tako ali tako, tudi v nasprotnem primeru kaže ta pojav samo to, da so bile tu tri, tam pa štiri enote v obravnavanju nekega pojava enakšno usmerjene, ne priča pa niti za istočasnost izpremembe v obeh skupinah, niti za istočasnost v posameznih delih iste skupine. Vendar pa smemo kljub vsemu temu smatrati izogloso $\acute{e} > e : e\acute{i}$ za pomožno formulo, ki nam predstavlja zgodnjo različnost, dva načina v razvoju nekaterih važnih jezikovnih pojavov. Namestu nje pa smemo imenovati tudi črto, po kateri je šla za naselitev Slovencev tako važna prometna linija, namreč rimska cesta Poetovio — Celeia — Emona — Aquileia, ali pa črto, ki loči višinski alpski svet na zapadu od nižinskega na vzhodu. To ima še celo največ smisla: v višinskem svetu so bile naselbine bolj osamljene, komunikacija je bila manj živahna, manj obsežna: zato ima slovenski severozapad dostikrat in v marsičem konservativnejšo jezikovno formo in mnogo arhaičnih potez, zraven pa je razbit na veliko število malo obsežnih dialektov in govorov. Nasprotno pa imamo na jugovzhodu radi lažje dostopnosti in živahnejše zveze obsežnejše dialektične ploskve in nekoč je bila tukajšna slika še bolj enostavna, saj imamo v tem delu kar na štirih krajih mešane govore (Bela Krajina, Bizeljsko, Medijsko, Prlekija). Tako nam — kar je povsem naravno — tudi to nasprotje govori, kako so geografske prometne in na njih stvorjene politične razmere formirale sedem osnovnih dialektičnih baz, in pa, da naša klasifikacija slovenskih dialektov ni umetno zgrajena, marveč da se je iz narave jezikovnega diferenciranja sama izvila.

Stvarno kazalo.

- Adverb**; s členico *-k, -ka* 76, 176—192; s poudarnim *-i* 86; adv. *sé, tam, tu* kot poudarne členice 5, 40, 56, 58, 76, 82, 88; adv. na *-čke, -čki* 140, 172; adv. tipa *nakratci* 192.
- Akanje** 22, 25, 37, 53, 60, 70, 78, 83, 87, 88, 92, 96, 100, 101, 103; ziljsko 10; rožansko 13; popolno 125; popolno razen za lab. in vel. 125; predtonično 116, 125; posttonično 116; v kratkih akc. zlogih 116; disimilatorično 67, 70, 74.
- Akcent**: *okô* 56, 114, 139, 153; *ôko* XVIII, 4, 8, 15, 17, 19, 22, 23, 26, 28, 33, 35, 93, 95, 97, 148, 158; *ôko* 143; *ôko* 28, 73, 84, 137, 147, 153, 170; — *brátà* 4, 8, 14, 29, 53, 56, 77, 78, 80, 84; *bràta* 141; — *ženà* 8, 15, 39, 56, 76, 78, 117; *žèna* 80, 83, 88; *žéna* 17, 60, 73, 93, 96; — *zèlenà* 15; *zelèn* 112, 114; — *màglà* 8, 15, 19, 22, 112, 114; *màgla* 102, 116; *màgla* 60, 93, 94, 101, 133, 134, 137, 139, 141, 148; — *póstelja* 15, 148; — *spanjé* 64, 170; — *splèdèn* 97, 104; — *žívím* < *živím* 81; — analogična akcentuacija pri tipih *bogat, rmen, roka* 60, 62, 93, 94; pri *t*-part. glagolov II., IV. in V. vrste 71, 84, 63; — *ljúskî* 141; — *babîca* 158; — postranski poudarek 4, 15; — stara akcentuacija v infinitivu 86; — shrv. poudarjanje 141, 143; — akcenti v horjuljskem dialektu 102; — akcent v poljanskem dialektu 97; analo-
gična akcentuacija pri glagolskih oblikah 178, 187.
- Akustični vtis** XXX.
- Alpska slovanščina** XV; XVI; razmerje do balkanske XVIII.
- Alternacije**, kvantitetno-kvalitetne tipa *i: eî, u: ou, a: o* 164, 165.
- Aorist** 39; *bè* 54; *bi* 54, 88.
- Arhaizem** 2, 32, 39.
- Avarska teorija** o postanku rezijskega dialekta 31—32.
- Dialektizacija** slovenskega jezika; zgodnje razlike XIII sl.; način diferenciranja XIV sl.; izjave Trubarja XI, Megiserja XII
- Diftong**, ubran 51, 65; krajšanje dolgih 84, 88, 94; asimilacija diftongov 11, 13; kratki diftongi 170.
- Dolenjske inovacije** v notranjskem dialektu 69.
- Dual**, končnice 39; 29, 58, 133, 148, 172; 73, 140; *midva* itd. 29, 105, 191; du. adj. na *-iva* 181, 191.
- Enklitične besede** v poudarni rabi 72, 81.
- Feminizacija** nevtra 25, 29, 167, 168, 172, 175, 190.
- Frekventativa**, na *-erati* 17; tip *prenaševati* 17.
- Futur** s *hieti* 35, 80, 141; z *bodem* 56, 72, 141; tip *bom bil* 72.
- Geografski faktor** pri oblikovanju dialektov: kor. 2; rez.

- 30—31; gor.-dol. 107; štaj. 146—147.
- Govori** ziljski 10; rožanski 11; podjanski 20; rezijanski 40; škofjeloški 49; notranjski 71; obsoški 76—78; gorenjski 109, 114, 121; ljubljanski 121; dolenski 109, 123; belokrajinski 136; prekmurski 183.
- Hiat** 9, 105, 190.
- Historični faktor** pri oblikovanju dialektov: rez. 30—31; štaj. 146—147.
- Imperativ** 72.
- Imperfekt** 39.
- Interdentalni** *l* 141.
- Intonacija** 4, 26, 101, 124, 147; padajoče-rastoča 42; ravna 121, 134; rastoča nadkračinska 102.
- Iterativa** 35, 64, 71, 172, 191.
- Izoglosa** *e* > *ē*: *ē* XV, XVI, XX, XXI; *o*, *u* > *a*: *e* XVII, XXII, XXIX, 146, 194.
- Karakter glasovni**; kor. 2; rez. 36; rovtarski 42; gorenjski 114; dolenski 124; štajerski 147.
- Klasifikacija** slovenskih dialektov: Kopitar XXI, Miklošič XXII, Oblak XXI, XXIV, XXV, Glaser XXII, Baudouin de Courtenay XXIII, Murko XXIV, Sreznjevski XXV, Florinski XXVII, Tesnière XXVII, Ramovš XXVIII sl.
- Komparativ** 17, 72, 86, 140.
- Kondicional** 10, 39.
- Konzonantizem**; *-t* > *-u* 4, 21, 25, 34, 155; *-l* 34; *-t* 139; *-o* 175, 179; *-a* 179, 181, 183; *-f* 155; *-ta* > *ua* 4, 108, 117, 143; *la* 28, 112, 117, 133; *la* se menja z *ua* 117; — *l* > *t* 72, 73, 93, 95, 101, 104; — *l* > *l* 4, 42, 62, 77, 104, 118; *l* 87, 94, 100, 111, 118, 131, 139, 143, 148, 171; *il* 81, 83, 85, 87, 94; *j* 34, 42, 52; — *l* sekundarni epentetični 77, 88, 121; — *ü* > *ü* 4, 9, 16, 24, 42, 62, 67, 73, 85, 118, 139, 171; *in* 9, 87, 94, 118, 130, 137; *n* 19, 87, 94, 100, 111, 118, 143; *ī* 23, 26, 28, 101, 104, 130, 148, 153, 162, 167, 171, 179; *i* 23, 26, 118, 134, 158; — *r* > *rj* in *r* 161, 188; — *r* > *r* 2, 19, 111; — *m* > *n* 9, 34, 52, 58, 61, 73, 76, 78, 79, 87, 143, 154, 168, 179, 188; *mn* > *ml* 38; *mn* > *yn* 119; — *g* > *γ* 10, 34, 42, 58, 62, 73, 87, 94, 101, 104, 121; *v* *h* 7, 11, 15, 19, 24, 34, 42; *-g* > *-χ* 119, 134; *ǰ* > *d* 189; *-gi-* > *igi* 93, 95, 98, 101; — *v* > *b* 15, 24, 76, 77, 82; 9; *-f* 28, 137, 139, 143, 162, 171, 189; analogična zamena z *l* 16, 117; *vi* > *i* 91, 92, 101; — *f* > *χ* 78; sekundarna *p*, *b* v skupini *u* + *t* 38, 167; — *ć* 34, 42, 52, 61, 73, 76; — *šč* 10, 16, 70, 75, 137, 139, 143, 178; *ǰ* > *š* 16, 19, 24, 26, 28, 70, 88, 90, 94, 100, 104, 111, 119, 134, 162, 176; — *hč* — *šč* 132, 143, 179; — *črē-* 5, 24, 26, 77, 132, 137, 139, 143, 148; *čerē-* 34, 52, 74; *čē* 83, 85, 92, 94, 100, 104, 119, 132, 134; — *tl*, *dl* primarno XVIII, 2, 5, 9, 26, 27, 29; sekundarno 5, 77, 87, 91, 92, 94, 104, 108, 111, 119, 134; — *tl* > *kl*, *dl* > *gl* 28, 143, 154, 168, 171, 190; — *tn* > *kn* 98, 101, 190; — *dn* > *gn* 190; — *ij* > *ć* 73, 77, 82, 87, 119, 134, 140; — *tk* > *pk* 80, 119; *χk* 100; — *tt* > *t* 98, 101; *pt*, *χt* 119; — *tc* > *sc* 119; — *k* > *q* 7, 11, 15, 19, 24; *k* > *t* 189; — *kt* > *št* 189; *d* > *ǰ* 189; — *t* > *k* 189; — *ž* > *r* 64; — *u* > *h*, *χ* 143; —

- upi* > *pui* 10, 35, 52, 73, 132, 171, 180; — *i* sekundarni 53, 79, 88.
- Krajsanje** diftongov 84, 88, 94, 170; dolgih vokalov 84, 147.
- Kratki** akutirani nezadnji zlogi 2, 3, 33, 170.
- Leksikalne** posebnosti; koroške 6, 17, 29; rezijansko-beneške 36, 40, 54; istrske 75; obsoške 76; belokrajinske 141, 142; prekmurske 192.
- Maskulinizacija** nevtra 16, 19, 24, 79, 93, 101, 102, 108, 112, 119, 127, 134, 158, 161.
- Medije** izglasne 9, 77, 95, 100, 101, 112.
- Melodija**, dolenska 124.
- Menjava** kvantitete 27, 28, 147, 164.
- Mešanje** dialektov XVIII; slov. in shrv. 89, 135; mešanje *e* — *i*, *o* — *u* 53, 56, 57, 58, 151, 152, 166.
- Metateza** 10, 101, 176, 179.
- Morfologija**; končnica *-é* v lok. sing. m. n. 9, 40, 56, 58, 76, 81, 83; — *-é* v dat. lok. sing. f. 141; — *-o* > *-u* 22, 53, 66; — *-om* > *-am* 64, *an* 53, 56, *en* 60, *en* 78, 79; *-om* 175; — *-a* v nom. pl. n. 54, 56, 58, 67, 78, 140; *-e* 54, 56, 78, 120, 154, 158, 162; — *-i* v instr. sing. m. 158; — *-i* v nom. akk. pl. m. 16, 140; *-je* v nom. pl. 180, 191; — *-éhv* v lok. pl. m. 16, 26; — *-o* v akk. instr. sing. f. 116, 157; — *-oj* v instr. sing. f. 26, 148, 154, 157, 162, 180, 181; > *ei* 157; > *i* 26; čak. *un*, *on* 55; prekm. *-of* 190; — *-o* v nom. sing. n. 88, 93, 95; — *-a* v nom. pl. m. 112, 120; — *-ah*, *-ami*, *-mi* v lok. instr. pl. m. f. 63, 133, 169, 175; 79; — gen. pl. fem. *a*-osnov 176; na *-á* 83, 91, 101, 112, 120; na *-é* 54, 76; na *-í* 34, 57; na *-áú* 133; — *-éga*, *-ému* 13, 56; *-iga*, *-imu* 176; *-oga* 181, 191; *-ęga* 180; — *-u* > *-o* v dat. lok. sing. 120; — II. pl. prez. *-te* > *-ta* 11, *-te* > *-ste* 9, 64, 74, 159; — III. pl. prez. *-o* 17; *-ojo* 52, 60; *-e* 58, 72; *-do* 140, 141, 154, 181; — I. du. *-ma* 29, 58, 133, 148, 172; — gen. du. *nogu* 39; gen. pl. *lonec* 133; — sklanja: *pero* 5, 19, 158; — *uho* 5, 19, 120; — *kri* 16, 60, 81, 86, 143, 162, 169, 176; — *dan* 16, 140; — *oče* 24, 25, 52, 86, 142, 144, 180, 190; — *cerkev* 29, 143, 176, 191; — *tla* 57, 167; — *vodà* 79; — *oko* 80; — *tele* 87; — *duri* 121; — *ljudje* 169, 175; — *las* 176; — določni pridevnik 5, 16, 26, 63, 172; 148, 158, 172; — osebni zaimek 9, 39, 56, 140, 176; 157, 182; *tobq* 26; *manom* 141; *midva* 29, 105, 191; — pronom. končnice v adj. sklanji 16; — *ta* 39, 58; *toti* 29, 148, 159, 176; *oni* 121; *ksto* 10, 17, 24, 26, 27, 144, 176, 182; *kaj* 54, 58, 142, 144; *zanj* 79; *jih* 134; *ki* 141; *jisi*, *jiti* za *sv*, *tv* 39; pron. na *-ši* 192; — sprega: infinitiv 8, 13, 24, 38, 52, 64, 67, 74, 76, 86, 87, 88, 91, 93, 95, 97, 101, 105, 108, 112, 120, 140, 162; 120, 131, 134, 140, 144, 159, 180; *naresti*, *navasti* 57, 87; *metati* 98; *dasti* 148; križanje s prezentovo osnovo 52, 64; — prezentov tip *nesěš* 9, 185; nekontrahirani prez. glagolov III. 1. — 57; — pomožni glagol *sem* 169, 176, 191; *bodem* 192; — *nisem* 121, 134, 137, 140, 141, 143, 144, 159; — *něsem* > *ně---* *sem* 173;

- hoč 121; — *čon* 39, 54; — *idem* 141, 181; — *mogo* > *mo* 17.
- Motnje** na robovih dialektičnih ploskev XVII.
- Nazalizacija** 23, 40, 53, 56, 78, 87, 154, 158, 167.
- Nazalni konzonanti** pred postdentalno eksplozivno 53.
- Novoakutirane** kračine 18.
- Onemenje:** *g, h* 15, 34, 141; *i* 9, 40; *u* 9, 153; *t* 153; v prekmurščini 190.
- Osnove** na *-nt* 181.
- Palatalizacija** velarnih konzontanov XXVIII, 4, 16, 19, 23, 26, 31, 71, 73, 85, 87, 92, 108, 111, 118; konzontanov pred *r* 37.
- Particip** pret. act. 91, 92, 121; pret. pas. 57, 180.
- Plural** nevtra se izenači s plur. fem. 5, 16; 180.
- Postanek** notranjskega dialekta 46; rovtarske dialekt. skupine 44—49; dialekt. razčlenjenja južnozapadne slovensčine 44.
- Predentalni** *l* 134.
- Prefiks** *vy-* 9, 40, 54, 56, 58, 76, 82, 88.
- Preglas** *a* > *ä* za palatali 13, 26, 60, 70, 80, 84, 87, 88, 90, 92, 93, 101, 103, 129; *a* > *ě, i* 13; *ra* > *rä* 77.
- Prekmurska** grafika 183.
- Premik** *b* > *p^h, f*; *d* > *t^h, p*, *s* 24, 77, 80, 83, 85, 88, 91, 92, 118, 119.
- Prepozicije**, podkrepljene z adv. *sě, ta, tu* 40, 56, 58, 76, 82, 88; *səz* < *iz, s* 35, 64; *voz* 54, 64, 88; *raz-* 96.
- Proteza** 11, 24, 29, 55, 99, 125, 140, 153, 190.
- Razmerje** sorodstveno sav.-gor. 159; sav.-kor. 159; kor.-rez. 30—33, obsoško 47; — razmerje *w : b* porušeno 84, 87, 88; med dial. vobče XXX.
- Razširjevanje** končnih vokalov v odprtih zlogih 7, 8; v zaprtih 7, 13; razširjevanje osnov z *-ov-* 74.
- Razvrstitev** dialektov XXXI; južnozap. 44; štajerskih 145.
- Redukcija** moderna vokalov *i, é, u* (*e, o*) > *a* 8, 13, 22, 25, 26, 37, 56, 63, 70, 80, 83, 132, 157, 162, 178, 187; redukcija glasov v nepoudarjeni legi 192.
- Restitucija** velarnih konzontanov po *c, z, s* ozir. ohranitev 6, 40, 76, 83.
- Rinezem** za *e, o* 8.
- Slekanje** 86, 111.
- Srbskohrvatski** dotok v Belokrajino 136; čakavski elementi v beneškem dialektu 55; slovenske poteze v srbskohrvatskem dialektu Istre 75.
- Stanovniška** imena na *-čič* 6.
- Staroakutirane** dolžine 18, 138.
- Sufiks** *-ej* 6, 169; zamena *-ba* in *-va* 5, 180; zamena *-ok* in *-ak* 26, 27, 169; *-ec* in *-ek* 180.
- Superlativ** 56, 73.
- Štekanje** 23, 28, 158.
- Štetje** 40—90 v kor., rez. 5, 19, 26, 29, 33, 35, 40; vigezimalno 38, 56.
- Tolminski** dotok v Bohinju 115, 117.
- Vokalizem;** pogojne in nepogojne izpremembe:
o, u — v dolgih zlogih: *e* 33, 154, 160, 165, 174, 183; *ia* 18, 156; *e* 7, 25, 27; *e, ě* 11; *o* 150; razmerje *ā : a* 42; *ē : ě* 147; mešanje *ā/ē* in *o/ē* 150; — akutirani *ě* > *ä* 137;

- ä 25, 33, 137; *e* 7, 12, 27; *ë* 12; *e, i* 165; — v kratkih zlogih: *a* 11, 20, 51, 141; *â* 74; *ä* 51, 59, 61, 70, 93; *e* 51, 59, 61; *ə* 70, 74, 77, 82, 103; *i* 67, 131; *e* 160; *o* 84; analogično *e, a > e* 70; *ə > e*: *o* 96; *ä > ë* 89, 94; razmerje in menjava *ä*:*e* 101; — zastopstvo v rezi-janskem dialektu 31; — narava *ə*: gor. 116, dol. 124, belokr. 136, 137.
- ê* — v dolgih zlogih: *e* 18, 74, 102, 111, 114, 115, 137, 146, 151, 157; *ie* 11, 27, 51, 61, 65, 73, 74, 90, 142, 174; *iə* 7, 21, 51, 92, 94; *é* 99; *i* 11, 33, 87, 88, 115; *e* 160; *eĭ* 69, 107, 115, 128, 133, 160, 165, 174, 184; *aĭ* 107, 128, 160, 165; *ä* 128, 160; *eĭ* 66; — staroakutirani *ê*: *e* 7; *e* 7, 12, 184; *ë* 12, 22, 25, 27; *e* 36.
- ē, ȳ* — nosna vokala v dolgih zlogih; v podjunsčini 20, v rezijansčini 35; *e* 7, 11, 25, 27, 56, 74; *á* 59, 87; *ie* 18, 65, 74, 77, 115, 127, 136, 142; *iə* 92, 94; *e* 35, 77, 102, 111, 114, 151, 166, 174; *é* 99; *eĭ* 161, 166; — *ȳ* 7, 11, 25, 56, 59, 87; *uo* 18, 77, 83, 95, 115, 126, 136, 142; *ua* 126; *uə* 69, 92, 94; *ȳ* 27, 35, 102, 111, 114, 152, 156, 161, 174; *ó* 73, 78, 99, 137, 141; *u* 65, 152; *ou* 66, 161; razmerje *ē*: *ë* > *a*: *e* 59; — kratki *e* > *ə* 67; *a* 35.
- e* — v dolgih zlogih: *e* 51; *e* 18, 51, 102, 111, 114, 151, 161, 174; *é* 99; *ie* 11, 27, 65, 77, 115, 137; *iə* 7, 21, 92, 94; *i* 11, 33; *eĭ* 161, 166; *aĭ* 166; novoakutirani *è*: *e* 7, 23, 25, 27, 114; 137; *e* 12; *ë* 12, 33; *e* 36; *é, i* 166, 174; *ie* 127; — sekundarno poudarjeni (tip *žéna*): *é* 7, 19, 25, 27, 96, 111, 115, 157, 174; *ä* 74, 151; *a* 21, 151; *ë* 138, 142; *iè* 103, 115, 127, 136, 161, 166; *eä* 21, 127; *ä* 74, 127; *e* 100, 161, 166; — predtonični *e* > *e* 108, 115; *i* 100, 104; *ə* 115; *ä* 127; *a* 175; — kratki *e* > *a* 7, 11, 12, 22, 25, 37 — *e* > *ë* 12, 22; *i* 12, 22.
- o* — v dolgih zlogih: *o* 18, 77, 95, 102, 111, 114, 115, 137, 141, 156; *ó* 18, 73, 83, 99; *uo* 27, 51, 65, 77, 87, 90, 142, 174; *uə* 7, 11, 21, 52, 69, 83, 92, 94; *u* 11, 33, 65, 69, 87, 88, 124, 133, 136, 137, 151; *ü* 128; *ou* 69, 124, 161, 166, 168, 174, 185; *öu* 168; *au* 161, 166, 168, 185; novoakutirani *ò*: *o* 7, 23, 25, 27, 114, 156; *ȳ* 12, 23, 185; *ȳ* 36; *uo* 65, 83, 95, 126, 138; *ua* 126; *uə* 92; *u* 151, 154; — sekundarno poudarjeni (tip *nóga*): *ó* 7, 19, 96, 111, 115, 126, 142, 156; *ȳ* 100, 126; 151; *uo* 115, 126, 136, 161, 174; *ȳ* 126, 186; *òä* 25; *uə* 126; *ó* 126; *á* 27, 126, 166; *ua* 7, 21, 103, 126; *ou* 168; — predtonični *o* > *o*, *ó*, *u* 12, 80, 115, 134, 151, 161, 166; *u* 70, 78, 100, 126, 143; 12, 19, 22, 25, 186.
- a* — v dolgih zlogih: *â* 74, 129; *ȳ* 23, 27, 147, 152, 158, 162, 166, 186; *ȳ* 154; — kratki *a* > *á* 74; *ä* 74, 100.
- i* — v dolgih zlogih: *ie* pred *r* 65; *eĭ* 129, 162, 166; *öĭ* 129, 162; — kratki *i* > *e* 37, 51, 60, 77, 90, 96, 100, 116, 134, 137; *ə* 60.

u — v dolgih zlogih: *uo* pred *r* 65; *y* 61, 73; *ü* 128, 136, 138, 143, 152, 162, 170; *ü* 162; *ui* 128; *ou* 66, 166; *üu*, *öu* 168; — kratki *u* > *o* 51, 60; *ə* 60; *o* 37, 66, 77, 83, 90, 96, 100, 108, 134, 137; *u* > *ü* > *i* 170; 186.

ä > *a* 20, 21; — *ö* > *a* 112; — *o* > *ä* 80; — *o* > *ə* 11, 19, 22; — *u* 22; — *a* > *ä* 78, 104; — *vö* > *uä* 80; *uo* 115; — *ei* > *i*, *ai* > *i* 56; — *uo* > *ua* 67, 157; — *ou* > *au* 58, 105; — *a* > *o* 13, 19, 96; — *i* > *ü* 72, 132, 171, 187; — *ou* > *u* 131; — *lä* > *lā* 129; — *ju*^r > *i*^r 132; — *ä* — *a* 184; *e* > *ö* 185; *o* > *i* 186; *ir* > *er* 178, 186; *ür* > *ör* 187; *on* > *un* 178; *é* > *i* 184.

dolgi *ɣ*: *ou* 28, 34, 54, 69, 88, 130, 137, 162, 167; — *äu*

154; — *ol*, *ul* 34; — *ō* 66, 100, 118; — *u* 61, 66, 73, 76, 82, 87, 138, 143, 152, 179, 188.

kratki *ɣ*: *o* 152; *u* 54, 100.

ɣ: *ər* 28, 58, 118; *ar* 56, 118, 130, 133, 148, 152, 167.

drva > *drova* 81, 85, 88, 90, 92, 101.

Vokalna harmonija v Reziji 32, 37; prleška in prekmurska 171, 187.

Vpliv nemški 6, 135, 169; romanski 36, 72; nemška kolonizacija 48, 86; nemški otok Kočevje 135; nemško-slovenska jezikovna meja 1.

Zasopli vokali 36.

Zoževanje *e* > *i* 7, 174; *o* > *u* 19, 126, 143, 161.

Besedno kazalo.

Aj 105
ali 17.

Blagor 81, 86, 88
brater 6, 23, 40, 76, 81
breme 176.

Cmalo 6
cveč 6
cvesti 90, 103, 120,
158.

Čast 156
čebela 101
čigav 101, 105
čijen 189
čimam 169
čisem 169
človek 86
čoln 176
čres 173.

Daleč 26, 29, 148
danes 18, 108, 121,
134, 146, 156, 160,
165
dež 9, 10, 13, 33
dlesno 17
dleto 17
doga 23
domov 54, 173
dora, -o 5, 29
duri 6, 17, 19, 24, 40,
100, 108, 121; *dovri*
81, 92, 112; *dveri*
29, 146.

Gnezdo 153
gosa f. 98
grad 6.

Hriber 17, 29.

Imam 94
izba 86.

Jabolko 13, 14, 22,
23, 130, 137, 143,
153
jedla 17
jedrce 99
jelša 155.

Kaj 10, 26, 40
kamen 176
kar, ka (kadar) 86
kar „nikar“ 6, 17, 29,
169
keliko 29
kje 65, 108, 192
kradem 172
kratek 10
kri 139
ku 72
kujsti 86, 88.

Lagati 133, 168; *lu-*
gati 72
lahek 10, 17, 26
las 176
laža 176
laž 18, 156, 160
ledina 18, 21
ljubimoj 98.

Manj 132
med 119
mehak 10, 17, 26
meseč 17, 19, 24, 154,
158, 176
metati 98

militi se 6
mimo 108, 121
mlad 117
mlesti 120
modliti 169
moj 131
moram 19, 24, 40, 58,
141, 172
morem 24, 58, 141, 172
možgani 141.

Najti 120
nak-(k-) 17, 24, 29
nazaj 86
nebozec 6, 21, 40
nečkati se 140
nedel 17
nedelja 17
nega „ni“ 173
nič-(č-) 17, 24, 29
nič 176
nihče 176
nimam 17, 19, 29, 68,
108
nisem 17, 19, 29, 68,
108, 121, 134, 137,
140, 141, 143, 144,
159, 173
noga 151, 161
nohet 190.

Ogenj 55, 132, 153,
161, 189
ol 6
ovi 176
ozdrce 99.

Padem 172
pajek 19, 24, 26, 146,
176

pazduha 6
petred 5
pljuča 77
pojas 189
pojati 72
poldan 6
polnoč 6
poper 6
postelja 132
pozde 6, 40
pravljica 91
prez 173
prijatelj 139
priti 120
prvi 91, 92
pšenica 86, 87, 88.

Resen 6, 40
rja 91, 92.

Sanje 156, 160
semenj 132

skedenj 189
slovenji 6
solza 10, 28, 87, 176
sonce 24, 54, 57, 58,
69, 73, 87, 130, 153
srajčica 10
sraka 40
sretem 6, 40, 76
stezda 6, 29
seves 54.

Tišati 86
tja 159
tkati 17, 80
tla 57
tleči 120
toča 54
toliko 68, 72, 87, 129,
146, 173
trešnja 81
tujsti 86
tv 54, 56.

Usnje 132
uš 151.

Včeraj 140, 142, 143,
176
veče 40
več(ji) 19, 24, 29, 34,
52, 87
vesen 6
vigred 6
vilaz 6, 40, 54, 76
viseti 105
vreme 176
vsednji 6.

Zareči se 6
zajec 18, 21, 29, 36,
58, 142, 146, 169,
176
zvon 58.

Žugati 17.

Popravek.

Na str. 4., vrsta 7. zgoraj beri: „tipa *okô* prenese poudarek na prvi zlog in se nam javi tip *òko*“

Dialektične baze.

I. Koroška: navpično črtkana ploskev; — II. primorska: poševno črtkana ploskev; — III. rovtarska: križem črtkana ploskev; — IV. gorenjska: vodoravno črtkana ploskev; — V. dolensjska: ploskev s križčki; — VI. štajerska: ploskev z lomljenimi črtami; — VII. panonska: pikčasta ploskev.

Dialekti in govori.

1. ziljski	13. brkinski	24. logaški	36. kostelski
2. rožanski	14. šavrinski	25. selški	37. bizeljsko-obsotelski
3. obirski	15. bovški	26. gorenjski	38. osrednji štajerski
4. podjunski	16. borjanski	27. notranjski	39. savinjski
5. mežiški	17. kobariški	28. zap., osred. dolenski	40. pohorski
6. remšniški	18. tolminski	29. vzhodni dolenski	41. kozjaški
7. rezijanski	19. cerkljanski	30. posavsko dolenski	42. goričanski
8. terski	20. črnovrški	31. medijski	43. prleški
9. nadiški	21. poljanski	32. šokarski	44. haloški
10. briski	22. škofjeloški	33.—34. osrednji belokr.	45. vzhodni prleški
11.—12. kraški	23. horjuljski	35. privrški	46. prekmurski.

NAR. IN UNIV. KNJIZNICA
Ljubljana

11
17
7

45032

